

L.

1450



RES

6490P

L.

1450

3
<hr/>
5
<hr/>
28

17

est. ma

Good of the people

he James

RES

6490 P.

100

FASCICVLVS
SELECTARVM
ORATIONVM.

EX PRIMO, SECUNDO, ET
tertio M. T. Ciceronis volumine
HYMANIORVM LITERARVM
studiosis.

ORATIONES SEQUENS PAGI-
na indicabit.



Conimbricæ Sup. Permissu. Apud Emma-
nuelem de Carvalho Vniuersitatis Typogra-
phum Anno Domini 1649.

FASCICULUS

SELECTA

*Ms. 423
P. 100
186*

ORATIONVM

IN PRIMO SECONDO

IN MANIORVM LITERARVM

ORATIONVM



Compositus in ...
typis de ...
1644

INDEX ORATIONVM

Ex volum. primo.

Actio secunda in Verrem. pag. 246.

Ex volum. secundo.

Pro lege Manilia. pag. 53.
Pro Archia Poeta. pag. 80.
In Catilinam in Senatu. pag. 92.
In Catilinam ad Quirites. I. pag. 106.
In Catilinam ad Quirites. II. pag. 233.
Post Reditum in Senatu. pag. 335.

Ex volum. tertio.

Pro Milone. pag. 1.
Pro M. Marcello. pag. 42.
Pro rege Deiotaro. pag. 119.
Pro Q. Ligario. pag. 153.
In M. Antonium Philip. II. pag. 185.
In M. Antonium Philip. III. pag. 166.
In M. Antonium Philip. IX. pag. 182.

O Padre Fr. Fernando de Menezes qualifi-
ficador do Sancto Officio veja este Li-
uro, & informe com seu parecer. Lisboa 28.
de Fevreiro de 1640.

*Pero da Silva. Francisco Cardozo de Torneo.
Diogo Osorio de Castro.*

Sebastião Cesar de Menezes.

O Deão de Braga.

E Ste Liuro foi ja outras vezes impresso, e
não tem cousa que impida dar-lhe a li-
cença que pede pera de nouo se imprimir. S.
Domingos de Lisboa 28. de Fevreiro de
1640.

Fr. Fernando de Menezes.

Vista a informação podête imprimir es-
tas obras de Cicero, & depois de impres-
tas tornarão ao Conselho pera se conferirem
com o original, & se dar licença pera corre-
rem, sem a qual não corraõ. Lisboa dous de
Março de 1640.

*Pero da Silva. Francisco Cardozo de Torneo.
Diogo Osorio de Castro.*

Sebastião Cesar de Menezes.

O Deão de Braga.

Po.

Posse imprimir-Coimbra 12: de
Maio de 1640.

Almeida.

Que se possaõ imprimir estes li-
uros visto as licenças do Sancto
Officio, & Ordinario, que offerece,
& depois de impressas tornem pera
se taxarem, & sem isso não correram.
Lisboa 24 de Maio de 1640.

I. Sanches de Baena.

Fialho.

Taixado na mesa do Paço a reis
em papel.

R H E T O R I C A , ET
humanitatis auditoribus,
humanissimis.

S. P. D.



VOBIS, Lusitaniae flores iu-
cundissimi, Fasciculum non
ex pensili Semiramidis horto,
aut Alcinoi viridario, sed ex
magni Tullij areolis collectum offerre pla-
cuit: & quidem eo detectu, ut quidquid ma-
gis commendabile, magisq; in scholis tritum
est, in vestrum omnium delictum contexeri-
mus: nostri igitur fasciculi suauissimū odo-
rem, ut percipiatis, illum diu noctuq; euolu-
te, vestris versetur manibus, proteratur: at-
triti enim flores redolēt suauius. Sic enim
meus iste fasciculus dum Academiae inser-
uit, me non momentaneis floribus, sed eter-
nis coronabit amarantibus.

Valete.

M. C.



[Faint, illegible handwritten text]

PRO TITO ANNIO

MILONE, ORATIO.



T si vereor, iudices, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere incipientem, timere: minimeque deceat, cum T. Annio Milo ipse magis de reip. salute, quam de sua perturbetur, me ad eius causam parè animi magnitudinè afferre non posse. Tamen hæc noui iudicij noua forma terret oculos, qui, quocumque inciderint, veterem consuetudinem fori, & pristinum morem iudiciorum requirunt. Non enim corona confessus vester cinctus est, vt solebat, non visitata frequentia stipati sumus. Nam illa præsidia, quæ pro templis omnibus cernitè, & si contra vim collocata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid, vt in fore, & in iudicio quamquam præsidia salutaribus, & necessarijs septi sumus, tamen ne non timere quidem sine aliquo timore possimus. Quæ si opposita Mil. putarem, cederem temporì, iudices, nec inter tantam vim armorum existimarem oratori locum esse. Sed me recrear, & tunc Cn. Pompeij sapientissimi, & iustissimi viri consilium: qui profecto nec iustitiæ suæ putaret esse, quem reum sententijs iudicum tradidisset, eundem telis militum dederet: nec sapientiæ, temeritatem concitatae multitudinis auctoritate publica armare. Quam obrem illa arma, centuriones, cohortes non periculum nobis, sed præsidium denunciant: neque solum vt quieto, sed etiam vt magno animo simus, hortantur. neque auxilium modo defensionis meæ: verum etiam silentium pollicen-

ORATIO

tur. Reliqua vero multitudo, quæ quidem est ciuium, totâ
 nostra est: neque eorum quisquam, quos vndique intuen-
 tes hoc ipso loco cernitis, vnde aliqua pars fori aspici po-
 test, & huius exitum iudicij expectantes, non cum virtu-
 ti Milonis fauet, tum de se, de liberis suis, de patria, de for-
 tunis hodierno die decerrari putat. vnum genus est aduer-
 sum infestumque nobis, eorum, quos P. Clodij furor rapi-
 nis, & incendijs, & omnibus exitijs publicis pavit. Qui hes-
 terna etiã concione incitati sunt, vt vobis voce præ irerent,
 quid iudicaretis. Quorû clamor, si quis forte fuerit, ad mo-
 nere vos debet, vt eû ciuem retineatis, qui semper ge-
 nus illud hominum, clamoresq; maximos pro vestra salute
 neglexit.

Quamobrem adeste animis iudices, & timorem, si
 quem habetis, deponite. Nam si vnquam de bonis & for-
 tibus viris, si vnquam de bene meritis ciuibus potestas vo-
 bis iudicandi fuit: si denique vnquam laus amplissimo-
 rum ordinum delectis viris datus est, vbi sua studia erga
 fortes & bonos ciues, quæ vultu & verbis sæpe significas-
 sent, re & sententijs declararent: hoc profecto tempore
 eam potestatem omnem vos habetis, vt statuatis, vtrum
 nos, qui semper vestræ auctoritati dediti fuimus, semper
 miserilugeamus: an diu vexati à perditissimis ciuibus, ali-
 quando per vos, ac vestram fidem, virtutem, sapientiam-
 que recreemur. Quid enim nobis duobus, iudices, labori-
 osus: quid magis sollicitum, magis exercitû, dici, aut fingi
 potest: qui spe amplissimorum præmiorum ad temp. ad-
 ducti, metu crudelissimorum exitiorû carere prosumus?
 Equidem cæteras tempestates & procellas in illis danta-
 xat fluctibus concionum semper putavi. Miloni esse su-
 beundas, quod semper pro bonis contra improbos sese-
 rat. In iudicio vero, & in eo consilio, in quo ex cunctis or-

diuibus amplissimi viri iudicantur nunquam existimaui
spem ullam esse habituros Milonis inimicos, ad eius nō sa-
lutem modo extinguendam, sed etiam gloriam per tales
viros instigendam.

Quamquam in hac causa iudices T. Annij tribu-
natus, rebus omnibus pro salute rei pub. gestis, ad huius cri-
minis defensionem nō abutemur, nisi oculis videritis in-
sidias Miloni à Clodio factas; nec deprecaturi sumus, vt
crimen hoc nobis multa propter præclara in reipub. merita
condonetis: nec postulaturi, vt si meis P. Clodij salus
vtra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quàm po-
puli R. felicitati assignetis. Sed si illius insidiæ clariore
hac luce fuerint, tū denique obsecrabo, obtestaborque vos
iudices, si cetera amisimus, hoc saltem nobis vt relinqua-
tur, ab inimicorum audacia telisq; vitam vt impune li-
ceat defendere.

Sed antequam ad eam orationem veniam,
quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refu-
tanda, quæ in senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpè
factata sunt, & in concione etiam paulo antè ab accusato-
ribus, vt omni errore sublato, rem plane, quæ venit in
iudicium, videre possitis. Negant intueri lucem fas es-
se ei, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua
tandem vrbe hoc homines stultissimi disputant? nempe
in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Hora-
tij fortissimi viri, qui nondum libera ciuitate, tamen
populi Rom. comitijs liberatus est, cum sua manu foro-
rem interfectam esse fateretur. An est quisquam qui hoc
ignoret? cum de homine occiso quærat, aut negari so-
lere omnino esse factum, aut rectè, aut iure factum esse
defendit? Nisi vero existimatis dementem P. Africanum
fuisse, qui cum à C. Carbone tribuno pleb. in concione

ORATIO

seditiose interrogaretur, quid de T. Gracchi morte sentiret, respondit, iure casum videri. Neque enim posset aut Hala ille Scruilius, aut P. Nasicus, aut L. Opimius, aut C. Marius; aut me consule senatus non nefarius haberi, si sceleratos ciues interfici nefas esset. Itaque hoc, iudices, non sine causa fictis fabulis doctissimi homines memoriae prodiderunt, cum, qui patri vlciscendi causa matrem necauisset, variatis hominum sententijs, non solum diuina, sed etiam deae sapientissimae sententia liberatum. Quod si duodecim tabulae nocturnum forem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici i. p. punire voluerunt: quis est, qui quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cum videat aliquando, gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus. atqui si tempus est vllum iure hominis necandi, quae multa sunt, certe illud est non modo iustum, verum etiam necessarium, cum vi vis illata defenditur. pudicitiam cum eriperet militi tribunus milit. in exercitu C. Marij propinquus eius imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim afferebat. Facere enim probus adolescens periculum se, quam perpeti turpiter maluit, atque hunc ille vir summus scelere solutum, periculo liberauit. insidiatori vero, & latroni, quae potest afferri iniusta nex? quid comitatus nostri, quid gladij volant? quos habere certe non liceret, si vti illis nullo pacto liceret: est enim haec, iudices, non scripta sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti: non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expedienda salutis. Silent enim leges

inter arma, nec se expectari iubent, cum ei, qui expectare velit, antè iniusta pœna luenda sit, quàm iusta repetendâ, & si persapienter, & quodammodo tacite dat ipsa lex potestatem defendendi: quæ non modò hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causa vetat: ut, cùm causa, non telum quæreretur, qui sui defendendi causa telo esset usus, non hominis occidendi causa habuisse telum iudicaretur. Quæ propter hoc maneat in causa, iudices: non enim dubito, quin probaturus sim vobis defensionem meam, si id meminertis; quod obliuisci non potestis, insidiatorem iure interfici posse.

Sequitur illud quod à Milonis inimicis sæpissimè dicitur, eadem, qua P. Clodius occisus est, senatum iudicasse cõtra remp. esse factam: illam verò senatus non sententijs suis solùm, sed etiã studijs cõprobauit. Quoties enim est illa causa à nobis acta in senatu? quibus assensionibus vniuersi ordinis? quàm nec tacitis, nec occultis? quando enim frequentissimo senatu quatuor, ad summum quinque sunt inuenti, qui Milonis causam non probarent? declarant huius ambitus tribunipl. illæ intermortuæ conciones, quibus quotidie meam potentiam inuidiosè criminabatur: cum diceret senatum, non quod sentiret, sed quod ego vellem decernere. Quæ quidem si potentia est appellanda potius, quam propter magna in rep. merita mediocris in bonis causis auctoritas, aut propter officiosos labores meos nonnulla apud bonos gratia, appellatur ita sanè, dummodò ea nos vtiatur pro salute bonorũ, contra amentiam perditorum. Hanc verò quæstionem, etsi nõ est iniqua, numquã tamen senatus cõstituendâ putauit; erant enim leges, erant quæstiones vel de eade vel de vi: nec tantũ mœrosè ac luctũ senatui mors P. Clodi j

rebat, ut noua quaestio constitueretur. Cuius enim senatus
 de illo incesto stupro iudicium decernendi potestas esse
 erepta, de eius interitu quis potest credere senatum iudi-
 cium nouum constituendum putasse? Cur igitur incendiū
 curiae oppugnationem aedium M. Lepidi, eadem hanc ip-
 sam contra remp. senatus factam esse decreuit? Quia nul-
 la vis vnquam est in libera ciuitate suscepta inter ciues,
 non contra remp. Non enim est vlla defensio contra vim
 vnquam optanda, sed nonnunquam est necessaria. Nisi ve-
 rò aut ille dies, quo Tyberius Grachus est caesus, aut ille,
 quo Caius, aut quo arma Saturnini oppressa sunt, etiam si
 ē rep. remp. tamen non vulnerarunt. Itaque ego ipse de-
 creui, cum eadem in Appia factam esse constaret: non
 eum, qui se defendisset, contra remp. fecisse: sed cum in-
 esset in re vis, & insidiae, crimen iudicio reseruauī, rem
 notauī. Quod si per furiosum illum tribunum, senatui,
 quod sentiebat, perficere licuisset, nouam quaestionem
 nunc nullam haberemus, decernebat enim, ut veteribus
 legibus tantummodo extra ordinem quaeretur: diuisa
 sententia est postulante nescio quo (nihil enim necesse
 est omnium flagitia proferre) sic reliqua auctoritas sena-
 tus, empta intercessione, sublata est. At enim Cn. Pompe-
 ius rogatione sua, & de re, & de causa iudicauit, tulit e-
 nim de caede, quae in Appia via facta esset, in qua Pub.
 Clodius occisus fuit, quid ergo tolit? nempe ut quaeretur.
 Quid porro quaerendum est? factum ne sit? at constat: a
 quo? at patet; vidit etiam in confessione facti, iuris tamen
 defensionem suscipi posse. Quod nisi vidisset posse ab so-
 lui eum, qui fateretur: cum videret nos fateri, neque qua-
 ri vnquam iussisset, nec vobis tam salutarem hanc in iu-
 dicando literam, quam illam tristem, dedisset. Mihi verò

Cn. Pompeius non modo nihil grauius, contra Milonem iudicasse, sed etiam statuiffe videtur. quidē vos in iudican- do spectare oportet. Nam qui non pœnam confessioni, sed defensionem dedit, is causam interitus quærendam, non interitum, putauit. Tam illud dicet ipse profecto, quod sua sponte fecit. Publio ne Clodio tribuendam pu- tet, an tēpoti? domi suæ nobilissimus vir, senatus propug- nator, atque illis quidem temporibus pœnæ patronus, a un- culus huius nostri iudicis, fortissimi viri Catonis, tribuni pleb. M. Drusus occisus est. nihil de eius morte populus consultus, nulla quæstio decreta à senatu est. quantum lucū in hac urbe fuisse à nostris patribus accepimus, cum P. Africano domi suæ quiescenti illa nocturna vis esset il- lata? quis tum non ingemuit? quis non arsit dolore? quem immortalē, si fieri posset, omnes esse cuperent, eius nē necessariam quidem expectatā esse mortem? num igitur vlla quæstio de Africani morte lata est? certē nulla: quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obscuro ne- cantur. Interfit inter vitæ dignitatem summorum, atque infimorum mors quidem illata per scelus iisdem pœnis te- neatur. & legibus. Nisi forte magis erit parricida si quis cō- sularem patrem, quàm si quis humilem necauerit: aut eō mors atrocior erit P. Clodij, quod is in monumentis maio- rum suorū sit interfectus: hoc enim sæpè ab istis dicitur: perinde quasi Appius ille Cæcus viam munierit, nō quæa populus vteretur, sed vbi imponē sui posterū lætædicaren- tur. Itaque in eadem ista Appia via cum ornatissimum equitem Ro. Marcum Papirium occidisset, non fuit illud facinus puniendum: homo enim nobilis in suis moni- mentis equitem Ro. occiderat. Nunc eiusdem Appiæ nomen quantas tragædias excitat? quæ cruentata an-

ea eade honesti, atque innocenti videri solentur, eadem
 nunc crebro vsurpatur. posteaquam latronis & parricidæ
 sanguine imbuta est. ¶ Sed quid ego illa commemo-
 ro? comprehensus est in templo Castoris seruas P. Clo-
 dij, quem ille ad Cn. Pompejum interficiendum colloca-
 rat: extorta est conscientia de manibus: Caruit foro
 postea Pompejus, caruit senatu, caruit publico: ianua se ac
 parietibus, nō iure legum, iudiciorumque texit. Numquæ
 rogatio lata? num quæ noua quæstio decreta est? atqui, si
 res, si vir, si tempus vllum dignū fuit, certè hæc in illa cau-
 sa summa omnia fuerunt. Infidiator erat in foro colloca-
 tus, atque in vestibulo ipso senatus: ei viro autem mors pa-
 rabatur, cuius inuita nitebatur salus ciuitatis: eo porro re ip-
 so tempore, quo si vnus ille occidisset, non hæc solūm ciui-
 tas, sed gentes omnes concidissent: nisi fortè, quia perfe-
 cta res non est, non fuit punienda: perinde quasi exitus
 rerum, non hominum consilia, legibus vindicentur. Mi-
 nus dolendum fuit re non perfecta, sed puniendum cer-
 tè nihilominus. Quoties ipsi, iudices, ex P. Clodij telis, &
 ex cruentis eius manibus effugi? ex quibus si me non
 mea, vel re ip. fortuna seruasset, quis tandem de interitu
 meo quæstionem tulisset? Sed stulti sumus, qui Drosum,
 qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos cum P. Clodio
 conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: P. Clodij
 mortem æquo animo nemo ferre potest: luget senatus,
 moeret equester ordo, tota ciuitas confecta senio est. Squa-
 lent municipia, afficiuntur colonie: agri denique ipsi
 tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum ciuem
 desiderant.

Non fuit ea causa, iudices non fuit, cur sibi censeret
 Pompeius quæstionem ferendam. Sed homo sapiens, &
 alta quadam mente præditus, multa vidit: fuisse sibi il-

lum inimicum, ianuatorem Milonem: in communi om-
 nium lætitia, si etiam ipse gauderet, timuit. ne videretur
 infirmior fides reconciliatæ gratiæ. Multa etiam alia vi-
 dit: sed illud maximè, quamuis atrociter ipse tulisset, vos
 tamen fortiter iudicaturos: itaque delegit è florentissi-
 mis ordinibus ipsa lumina. Neque verò, quod nonnulli
 dictitant, secrevit in iudicib. legendis amicos meos. n. q;
 enim hoc cogitavit vir iustissimus, neque in bonis viris
 legendis id assequi potuisset, etiam si cupisset. Non enim
 mea gratia familiaritatibus continetur; quæ latè patere
 non possunt: propterea, quòd consuetudines victus non
 possunt esse cum multis. Sed si quid possumus, ex eo pos-
 sumus, quod resp. nos coniunxit cum multis ex quibus il-
 le cum optimos viros legeret, idque maximè ad fidem
 suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non stu-
 diosus mei. Quòd verò te, L. Domiti, huic quæstioni præ-
 esse maximè voluit, nihil quæsiuit aliud, nisi iustitiam, gra-
 uitatem, humanitatem, fidem: tulit, ut consularem neces-
 se esset; credo, quod principum munus esse ducebat, resis-
 tere & leuitati multitudinis, & perditorum temeritati. Ex
 consularibus te creauit potissimum: dederas enim, quam
 contemneres populares insanas, iam ab adulescentia do-
 cumenta maxima.

Quam ob rem, iudicès (ut aliquando ad causam
 erimenque veniamus) si neque omnis confessio facti est
 inusitata: neque de causa quicquam nostra alter, ac nos
 vellemus, à senatu iudicatum est: & lator ipse legis, cum
 esset controuersia nulla facti, iuris tamen disceptatio-
 nem esse voluit: & electi iudices, & isti præpositus quæ-
 stioni, qui hæc iuste sapienterque disceptet: reliquum est,
 iudices, ut nihil iam aliud quærere debeatis, nisi uter
 vtri insidias fecerit: quod quò facilius argumentis pers-
 picere

picere possitis, rem gestā vobis dum breuiter expono, quæ
so diligenter attendite.

P. Clodius cum statuisset omni scelere in prætu-
ra vexare remp. videretque ita tracta esse comitia anno
superiore, vt non multos mēses præturam gerere posset:
qui non honoris gradum spectaret, vt cæteri, sed & L.
Paulum collegam effugere vellet singulari virtute ci-
uem, & annum integrum ad dilacerandam remp. quære-
ret, subito reliquit annum suum, seque in annum proxi-
mum transtulit, non religione aliqua, sed vt haberet, quod
ipse dicebat ad præturam gerendam hoc est ad euerten-
dam remp. plenum annum atque integrum: occurrebat,
mancam ac debilem præturam suam futuram consule Mi-
lone: cum porro summo consensu populi Romani, consu-
lem fieri videbat: contulit se ad eius competitors, sed
ita, totam vt petitionem ipse solus, etiā inuitis illis, gu-
bernaret: tota vt comitia suis, vt dictitabat, humeris susti-
neret: conuocabat tribus, se interponebat: coloniam nou-
am, delectum perditissimorum scribebat ciuium. Quan-
to ille plura miscebat, tanto hic magis in dies conualesce-
bat. Vbi vidit homo ad omne facinus paratissimus, fortis-
simum virum, inimicissimum suum, certissimum consu-
lem: idque intellexit, non solū sermonibus, sed etiam
suffragijs populi Rom. sæpè esse declaratum, palam agere
cepit, & apertè dicere, occidendum Milonem. Seruos a-
gresses, & barbaros, quibus sylvas publicas depopulatus e-
rat, Etruriamque vexarat, ex Apennino deduxerat, quos
videbatis. Res erat minime obscura: etenim palam dicti-
tabat, consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse.
Significauit hoc sepe in senatu, dixit in concione, quin e-
tiam Fauonio, fortissimo viro, quærenti ex eo, qua spe
fureret Milone viuo, respondit: triduo illum, ad summum
qua-

quariduo periturus. Quæ vocæ eius ad hunc M. Catonem flaminem Fauonius detulit.

Interim cum sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter solenne legitimum, necessarium, ante diem XIII. Cal. Febr. Miloni esse Lanuuium ad Flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuuij Milo. Roma subito ipse profectus pridie est, ut ante fundum suum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret: atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua eius furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret. Quam, nisi obire facinoris locum tempusque voluisset, nunquam reliquisset. Milo autem, cum in senatu fuisset eo die, quoad senatus dimissus est, domum venit, calceos & vestimenta mutauit; paulisper, dum se vxor (ut sit) comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cum iam Clodius, siquidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. Obuiam sit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat: sine vxore, quod nunquam feret: cum hic infidator, qui iter illud ad caedem faciendam apparasset, cum vxore ueheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ad muliebri, & delicato ancillarum puerorumque comitatu, sit obuiam Clodio ante fundum eius hora fera vndecima, aut non multo secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum, aduersum rhedarium occidunt: cum autem hic de rheda, reiecta penula desilisset, seque aeri animo defenderet; illi, qui erant cum Clodio, gladijs eductis partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur: partim, quod hunc iam interfectum putarent, cadere incipiunt eius seruis, qui post erant, ex quibus, qui animo fideli in dominum erant,

& presentes fuerunt, partim occisi sunt, partim cum ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum, etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent: fecerunt id serui Milonis (dicam enim non deriuandi criminis causam, sed ut factum est) neque imperate, neque sciente, neque presente domino, quod suos quisque seruos in tali re facere voluisset.

Hæc, sicut exposui, ita gesta sunt, iudices: insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. nihil dico, quid respo. consecuta sit, nihil, quid vos, nihil quid omnes boni: nihil sanè id profit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem feruar potuerit, quin vnâ remp. vosque feruaret. Si id iure non posset, nihil habeo, quod defendam. Sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentib. & feris natura ipsa præscripsit, ut omne n semper vim, quacunque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent: non potestis hoc facinus improbum iudicare quin simul iudicetis, omnibus, qui in latrones incidissent, aut illorum telis, aut vestris sententijs esse pereundum. Quod si ita putasset, certe optabilis Miloni fuit dare iugulum P. Clodio, non semel ab illo, neque tuum primum petitorum, quam iugulari à vobis, quia se illi non iugulandum tradidisset. Sin hoc nemo vestrum ita sentit illud iam in iudicium venit, non occisusne sit, quod fate mur: sed iure, an iniuria, quod multis antea in causis iam quaesitum est. Insidias factas esse constat, & id est, quod senatus contra remp. factum iudicauit: ab utro factæ sint, incertum est: de hoc igitur latum est, ut quæreretur. Itæ, & si natus rem, non hominem notauit: & Pompeius de iure, non de facto quaestionem tulit. Numquid igitur aliud in iudicium venit, nisi vter vtri insidias fecerit

cērit? profecto nihil, si hic illi, ut ne sit impune: si ille huic, tum nos scēlere solvamur.

Quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere, magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum, Cui bono fuerit, in his personis valeat: etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi sæpe paruo. Atqui Milone interfecto Clodius hoc assequeretur, non modo ut prætor esset, non eo consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam ut his consulibus prætor esset, quibus, si non adiuantibus at conuenientibus certe speraret, se posse remp. eludere in illis suis cogitatis furoribus; cuius illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, si cuperent, reprimere possent: cum tantum beneficium ei se debere arbitrarentur; & si vellent fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam iam vestutate audaciam. An vero iudices, vos soli ignoratis, vos hospites in hac urbe versamini, vestra peregrinantur aures, neque in hoc peruagato civitatis sermone versantur, quas ille leges (si leges nominanda sunt, ac non faces vobis, & pettes resp.) fuerit impositurus nobis omnibus, atque inulturus exhibere quæso, Sexte Clodi, exhibere libratum illud legum vestrarum, quod, te aiunt eripuisse e domo, & ex medijs armis, turbaque nocturna, tanquam Palladium sustulisse, ut præclarum inde munus, ac instrumentum tribunatus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre posses. Et aspexit me quidem illis oculis, quibus tum solebat cum omnia omnibus minabatur. Mouet me quippe lumen curiæ: Quid tu me incertum, Sexte, putas, tibi? cuius tu inimicissimum multo crude-

crudelius etiam puniens es, quā erat humanitatis meæ pō-
 stulare. Tu P. Clodij cruentum cadauer eiecisti domo: tu
 in publicum eiecisti, tu spoliatum imaginibus, exequijs,
 pompa, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum,
 nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. Quam rem et si
 necessario fecisti, tamē, quoniā in meo inimico crudelita-
 tē exprompsisti tuam, laudare non possum, itasci certē
 non debeo. P. Clodij præturam non sine maximo rerum
 nouarum motu proponi solitam esse videbatis: nisi es-
 set is consul, qui eam auderet, possetque confringere. Eum
 Milonem esse cū sentiret vniuersus populus R. quis du-
 bitaret suffragio suo, se n. etu, periculo temp. liberare? At
 non P. Clodio mortuo vstitatis iam rebus obnitendum est
 Miloni, vt tueatur dignitatem suam. Singularis illa huic
 vni concessa gloria, quæ quotidieangebatur frangendis
 furoribus Clodianis, iam morte Clodij cecidit. Vos adepti
 estis, ne quem ciuem metueretis: hic exercitationem vir-
 tutis, suffragationem consulatus, fontem perennem glo-
 riæ suæ perdidit. Itaque Milonis consulatus, qui vno Clo-
 dio labefactum non poterat, mortuo denique tentari
 captus est. Non modo igitur nihil prodest, sed obest etiā
 P. Clodij mors Miloni. At valuit odium, fecit iratus, fecit
 inimicus, fuit vltor iniuriæ, punitor doloris sui. Quid? si
 hæc, non dicto maiora fuerunt in Clodio, quam in Milo-
 ne, sed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius?
 quid enim edisset Clodium Milo, segetem, ac materiam
 suæ gloriæ? præter hoc civile edium, quo omnes impro-
 bos odimus? ille erat, vt odisset primum defensorem salu-
 tis meæ: deinde vexatorem furoris, domitorem armorum
 suorum, pestremo etiam accusatorem suum: reus enim
 Milonis, lege Plotia fuit Clodius, quo ad vixit. Que
 tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? quan-

tum odium illius, & in homine iniusto quam etiã iustum?

Reliquum est, vt iam illum natura ipsius, consuetudoque defendat: hunc autem hæc eadem coarguant. Nihil per vim vnquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergo iudices, cum mœrentibus vobis vrbe cessi? non seruos, non arma, non vim intentauit? Quæ fuisset igitur causa restituendi mei, nisi fuisset iniusta eiiciend? diem mihi credo dixerat, multam irrogârat, actionem perditionis intenderat, & mihi iudices in causa aut vestra mala, aut mea nec præclarissima etiam iudicium timendum fuit? Seruorum, & egentium ciuium, & facinorosorum armis, meos ciues meos cõsilijs periculisque seruatos, pro me obijci nolui. Vidi enim, vidi hunc ipsum Qu. Hortensium lumen & ornamentum reip. pene interfici seruorum manu, cū mihi adesset: qua inturba C. Vibienus senator, vir optimus, cū hoc quū esset vnâ, ita est multatus, vt vitam amiserit. Itaq; quâdo illius postea sic illa, quam à Catilina acceperat, conuenit? hæc intentata nobis est: huic ego vos obijci pro me non sum passus; hæc insidiata P. Pœpejo est; hæc istâ Appiam viam, monimé tū sui nominis, nec Papirij cruetauit: hæc eadem longo intervallo conuersa rursus est in me: nuper quidē (vt scitis) me ad regiam pene confecit.

Quid simile Milonis, cuius vis omnis hæc semper fuit, ne P. Clodius, cū in iudicium detrahi non posset, vi oppressam ciuitatem teneret: Quem si interficere voluisset, quantæ, quoties, quot occasiones, quâm præclara fuerunt? Potuit ne, cum domum, ac Deos penates suos illo oppugnante d. fenderet, iure se vliscip. potuit ne ciue egregio, & viro fortissimo, P. Sestio collega

Ilega suo vulnerato? potuit ne Fabricio viro optimo, cū de
 reditu meo legem ferret pulso, crudelissima in foro cade
 facta? potuit ne L. Cæcilij iustissimi fortissimique præto-
 ris oppugnata domo? potuit ne illo die, cū est lata lex de
 me: cū totius Italiae concursus, quem mea Salus conci-
 rarat, facti illius gloriam libens agnouisset? ut etiam si id
 Milo fecisset, cuncta ciuitas eam laudem pro sua vendica-
 ret. Atqui erat id temporis, clarissimus, & fortissimus con-
 sul inimicus Clodio P. Lentulus, ultor sceleris illius, pro-
 pugnator senatus, defensor vestrae voluntatis, patronus
 illius publici consensus, restitutor salutis meae: septem
 prætores, octo tribuni pl. illius aduersarij, defensores mei:
 Cn. Pompeius author & dux mei reditus, illius hostis: cu-
 ius sententiam senatus omnis de salute mea grauissimam
 & ornatissimam secutus est. Qui populum R. cohortatus
 est: qui cū de me decretum Capuæ fecisset, ipse cunctæ
 Italiae cupienti, & eius fidem imploranti signum dedit, ut
 ad me restituendum Romam concurrerent. Omnia tum
 denique in illum edia ciuium ardebant desiderio mei:
 quem tum si interemisset, non de impunitate eius, sed de
 præmijs cogitaretur. Tamen se Milo continuit, & P. Clo-
 dium ad iudicium bis, ad vim nunquam vocauit. Quid
 priuato Milone, & reo ad populum, accusante P. Clo-
 dio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem im-
 petus factus est? que tum non modo occasio, sed etiam
 causa illius opprimendi fuit? nuper verò, cū M. Anto-
 nius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, gra-
 uissimamque adolescens nobilissimus reip. partem
 fortissime suscepisset, atque illam belluam iudicij la-
 queos declinantem iam irretitam teneret, qui locus
 quod tempus illud, diu immortales fuit? cum se ille fugi-
 ent

Ens in scalarum tenebris abdidiſſet, magnum Miloni fuit
 conficere illam peſtem, nulla ſua invidia, Antonij verò
 maxima gloria? quid? comitijs, in campo quoties poteſtas
 fuit? cum ille vi in ſepta iruiſſet, gladios diſtringendos,
 lapides iaciēdos curafſet, dein ſubito vultu Milonis perter-
 ritus, ſageret ad Tiberim: vos & omnes boni vota facere-
 tis, vt Miloni vii virtute ſua liberet? que igitur cū omniū
 gratia noluit, hunc voluit cū aliquorū querela? quem iure,
 quem loco, quem tēpore, que impune non eſt auſus, hunc
 iniuria, iniquo loco, alieno tēpore, periculo capitis, nō da-
 bitauit occidere?

Præſertim, iudices, cū honoris ampliſſimi cōtentio,
 & dies comitorum ſubeſſet: quo quidem tempore (ſcio
 enim, quam timida ſit ambitio, quātaq; & quam ſollicita
 cupiditas cōſulatus) omnia, non modo quæ reprehendi pa-
 lam, ſed etiam quæ obſcure cogitari poſſunt, timemus: ru-
 morem, fabulam fictam, falſam perhorreſcimus: ora om-
 nium atque oculos intuemur. Nihil enim eſt tam molle,
 tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam volun-
 tas erga nos, ſenſusq; ciuiū: qui non modo improbitate
 irafcuntur candidatorum, ſed etiam rectē facti, ſæpe faſti-
 diunt. Hunc diē igitur campi ſperatum atq; exoptatum
 ſibi proponens Milo, cruentis manibus ſcelus & facinus
 præ ſe ferens & conſitens, ad illa anguſta Centuriarū auſ-
 picia veniebat? Quam hoc non credibile in hoc: quā in idē
 in Clodio non dubitandum? qui ſe, interfecto Milone,
 regnaturum putarat.

¶ Quid (quod caput audaciæ
 eſt, iudices.) Quis ignorat maximam illecebrā eſſe pec-
 candi impunitatis ſpem? in vtro igitur hæc fuit? in Milo-
 ne? qui etiam nunc reus eſt facti aut præclari, aut cer-
 tē neceſſarij: an in Clodio? qui ita iudicia poenamque

contempserat, vt eum nihil delectaret, quod, aut per naturam fas esset, aut per leges liceret.

Sed quid ego argumentor? quid plura disputo? te Q. Petili appello optimum & fortissimum ciuem; te Marce Cato testor, quos mihi Diuina quædã fors dedit iudices: vos ex M. Fauonio audistis Clodium sibi dixisse, & audistis viuo Clodio periturum Milonem triduo. Post diem tertium gesta res est, quam dixerat. Cum ille non dubitaret aperire quid cogitaret, vos potestis dubitare quid fecerit? Quem admodum igitur cum dies non fecerit, dixi equidem modò. Dictatoris Lanuuij statuta sacrificia nosse, negotij nihil erat. Vidit necesse esse Miloni proficisci Lanuuium illo ipso, quo profectus est, die: Itaque anteuertit. At quo die? quò vt ante dixi, insanissimæ concio ab ipsius mercenario tribuno pl. est concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus approperaret, nunquam reliquisset. Ergo illi, ne causa quidem itineris, etiam causa manendi; Miloni nulla facultas manendi, exeundi non causa solam, sed etiam necessitas fuit. Quid si vt ille sciuit Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit: primum quæro, qui scire potuerit quod vos idem in Clodio quærare non potestis. Vt enim neminem alium nisi T. Patinam familiarissimum suum rogasset, scire potuit illo die ipso Lanuuij à Dictatore Milone prodi Flaminem necesse esse, sed erant per multi alij, ex quibus id facillimè scire posset: omnes scilicet Lanuuii. Milo de Clodij reditu vnde quæsiuit? quæsiit sanè. Videte, quid vobis largiar. Seruum etiam, vt Attius meus amicus dixit, corruerit: Legite testimonia testium vestrorum. Dixit C. Cassinius, cognomento Schola, Interamnis familiaris meus, & idè

Comes. P. Clodij, cuius iam pridem testimonio Clodius eadem hora Interamnæ fuerat & Romæ. P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse: sed subito ei esse nunciatum Cyrum architectum esse mortuum itaq; Romam repente constituisse proficisci: dixit hoc comes item P. Clodij, C. Clodius, videte, iudices quantæ res his testimonijs sunt confectæ. Primum certe liberator Milo, non eo consilio profectus esse, ut insidiaretur in via Clodio: quippe si ille ei obuius futurus omnino non erat. Deinde (non enim video, cur non meum agam negotium) scitis, iudices, fuisse, qui in hac rogatione suadenda dicerent, Milonis manu eadem esse factam, consilio vero maioris alicuius: videlicet melatronem ac sicarium abiecti homines, & perditii describebant, Jacent suis testibus ij, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de Cyro auditum esset, rediturum fuisse. Respiravi: liberatus sum: non vereor, ne quod ne suspicari quidem potuerim, videar id cogitasse. Nunc persequar cætera.

Nam occurrit illud: e Clodius quidem de insidijs cogitavit, quoniam fuit in Albano mansurus: si quidem exiturus ad eadem è villa non fuisset. Video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nunciasse, non id nunciasse, sed Milonem appropinquare. Nani quid de Cyro nunciaret, quem Clodius Roma proficiscens reliquerat morientem? vna fuit, testamentum simul obsignavi cum Clodio: testamentum autem palam fecerat, & illum hæredem, & me seipserat. Quem pridie hora tertia animam efflantem reliquisset, eum mortuum postridie hora decima ei nunciabatur? age, sit ita factum: quæ causa, cur Romam propera e, cur in noctem se conieceret? Quid affererat festinat omnem? quod hæres erat? primum erat nihil, cur propera-

to opus esset: deinde si quid esset, quid tandem erat, quod ea nocte consequi posset? amitteret autem si postera die mane Romam venisset? atque ut illi nocturnus ad urbem aduentus vitandus potius, quam expetendus fuit: sic Miloni cum insidiator esset, si inlum ad urbem noctu accessurum sciebat, subsistendum atque expectandum fuit. Noctu, inuidioso, & pleno latronum in loco occidisset. Ne mo ei neganti non credidisset, quem omnes saluum etiã confitentem volunt. Sustinisset hoc crimen primũ ipse ill: latronum occultator & receptator locus, dum neq; muta solitudo indicasset, neque cæca nox ostendisset Milonem. Deinde si multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam hæc timentes in suspicionem caderent: tota deniq; rea citaretur Hetruria. Atqui illo die certè Aricia rediens diuertit Clodius ad Albanum quòd nisi sciret illum Milo Ariciæ fuisse, suspicari tamen debuit, eum, etiam si Romã illo die reuerti vellet ad villam suam, quæ viã tangeret, diuersurum. Cur neque antè occurrit, ne in villa resideret; nec eo in loco subsedit, quo ille noctu venturus esset?

¶ Video adhuc constare omnia, Indices: Miloni etiam vitæ fuisse Clodium viuere. Illi ad ea, quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse: odiam illius in hunc acerbissimum, in illum huius nullum: consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda, huius tantum in repellenda: mortem ab illo deouciatam palam Miloni & prædictam, nihil vnquam auditum, ex Milone: profectiois huius diem illum non, reditum illius huic ignotum fuisse: huius iter necessarium, illius etiam potius alienum: hunc præ se tulisse illo die Roma exiturum, illum eo die se dissimulasse rediturum: hanc nullius rei mutasse consiliũ, illũ causã mutandi consiliũ: finisse huic si

insidiaretur, nos ~~prope~~ urbem expectandū, illi, etiam si hunc non timeret, tamē accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum.

¶ Videamus nunc id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id verō iudices, etiam dubitandum, & diutiūs cogitandum est: ante fundum Clodij, quo in fundo propter insanas illas substructiones facilē mille hominum versabatur valentium. Atqui excelso loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eam causam eum locum ad pugnam potissimum delegerat. An in eo loco potiūs expectandam ab eo, qui ipsius loci spe facere impetum cogitarat? res loquitur, iudices, ipsa quæ semper valet plurimum. Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis; tan en appareret, vter esset insidiator: vter nihil cogitaret mali: cum alter veheretur in rheda penulatus, vnâ sederet vxor. Quid horum non impeditißimum? vestitus, an vehiculum, an comes? quid mintis proptum ad pugnam? cum penula irretitus, rheda impeditus, vxore penè constrictus esset. Videte nunc illum, primum egredientem è villa subito, cur vesperis? quid necesse est tarde? quid conuenit presertim id tēporis? diuertit ad villam Pompei: Pōpeium vt videret? sciebat in Alsiensi esse, villa procul inde. Villam vt perspiceret? milles in ea fuerat: quid ergo erat moræ & tergiuersationis? dum hic veniret, locum relinquere noluit.

¶ Age nunc, iter expediti latronis, cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum vxore, tum sine ea: nunquam non in rheda, tum in equo: comites Græculi quocunq; ibat, etiam cum in castra Etrusca properabat, tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam, tum casu pueros sympho-

niacos vxoris ducebatur, & a latrone reges: ille, qui semper
 per lecum scorta, semper exoletos, semper supas ducebat,
 tum neminem, nisi vt virum à viro lectum esse diceres,
 Cur igitur victus est? quia non semper viator à latrone,
 non nunquam etiam latro à viatore occiditur. Quia quan-
 quam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inci-
 derat in viros. Nec verò sic erat vnquam non paratus Mi-
 lo contra illum, vt non satis fere esset paratus. Semper il-
 le, & quantum interesset P. Clodij se perire, & quanto il-
 li odio esset, & quantum ille auderet, cogitabat, quam ob-
 rem vitam suam, quam maximis præmijs propositam &
 pene addictam sciebat, nunquam in periculum sine præ-
 sidio, & sine custodia prouehat. Adde casus, adde incer-
 tos exitus pugnarum, Martemque communem, qui sæpe
 spoliante iam & exultante exertit, & perculit ab abie-
 cto. Adde insidiam pransi, poti, & oscitantis ducis: qui
 cum à tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de eius
 extremis comitibus cogitauit: in quos incensos ira, vt tan-
 que domini desperantes cum incidisset hæsit in ijs po-
 nis, quas ab eo serui fideles pro domini vita expetio-
 runt.

¶ Cur igitur eos manumissimæ metuebat scilicet, ne
 dolorem perferre non possent, ne tormentis cogerentur,
 occisum esse à seruis Milonis in Appia via P. Clodium,
 confiteri. Quid opus est tortore? quid quæris occident ne?
 occidit, iure, an iniuria? nihil ad tortorem: facti enim in
 equuleo quæstio est, iuris in iudicio. Quod igitur in causa
 quærendum est, id agamus: hoc quod tormentis inueniri
 vis, id fateatur. Monuero cur misisset, si id potius quæris,
 quàm cur parum amplis effecerit præmijs: necis inimi-
 ci factum reprehendere: dixit enim hic idem, qui omnia
 semper constanter & fortiter M. Cato, dixitque in turbu-
 lanta

lenta concionē. ~~Appius~~ tamen huius auctoritate placata est, non libertate solūm sed etiam omnibus præmijs dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent. Quod enim præmium satis magnum est tam beneuolis, tam bonis, fidelibus seruis, propter quos vivit. Et si id quidem nō tantū est, quā quōd propter eisdem non sanguine, & vulncribus suis, crudelissimi inimici mentem oculosque fatiavit, quos nisi manumississet, tormentis etiam dedendi fuisset, cōseruatores domini, ultores sceleris, defensores necis, hic verō nihil habet in his malis, quod minus moleste ferat, quā etiam si quid ipsi accidat, esse tamē illis meritum præmium persolutum,

Sed quæstiones vrgent Milonem, quæ sunt habitæ nunc in atrio Libertatis. Quibus nam de seruis: rogas: de P. Clodij quis produxit? Appius. Vnde? ab Appio. Dij boni, quid potest agi seuerius: de seruis nulla quæstio est in dominum, nisi de incestu, vt fuit in Clodium. Proxime deos accessit Clodius: propius, quā tum, cū ad ipsos penetrarat, cuius de morte tanquam de ceremonijs violatis quæritur. Sed tamen maiores nostri in dominum de seruo quæri noluerunt, non quia non posset verum inueniri, sed quia videbatur indignum esse, & domini morte ipsa tristius. in reum de seruis accusatoris cum quæritur, verum inueniri potest? age verō quæ erat, aut qualis quæstio heus vbi Ruscio, vbi Casca: Clodius insidias fecit Miloni? fecit, certa crux. Nullas fecit: sperata libertas. Quid hac quæstione certius? subito arrepti in quæstionem, tamen separantur a cæteris, & in arcas conijciuntur, ne quis cum ijs colloqui possit. Hi centum dies pene accusatorem cum fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. Quid hac quæstione dici potest integrius? quid incor-

rup-

ruptius? quod si satis nondum cernitur, cum res ipsa totē, tam claris argumentis signisq; luceat) pura mente, atque integra, Milonem nullo scelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conscientia exanimatum, Romam reuertisse: recordamini per Deos immortales, quæ fuerit celeritas reditus eius, qui ingressus in forum ardente curia, quæ magnitudo animi, qui vultus, quæ oratio. Neq; verò se populo solum, sed etiã senatui tradidit: neq; senatui modo, sed etiã publicis præsijs & armis: neq; ijs tantũ, verũ etiã eius potestati cui senatus totam remp. omnē Italiæ pubē, cuncta populi Romani arma commiserat: cui se nunquam profecto tradidisset, nisi causæ suæ confideret, præsertim omnia audienti, magna metuenti, multa suspicanti, non nulla credenti. Magna vis est conscientiæ, iudices, & magna in vtraque partem, vt neque timeant, qui nihil commiserint: & poenam semper ante oculos versari putēt, qui peccarint.

Neque verò sine ratione certa, causa Milonis semper à senatu probata est. Videbant enim sapientissimi homines, facti rationem, præsentiam animi, defensionis constantiam. An vero oblitus estis iudices, recenti illo nuncio, necis Clodianæ, non modo inimicorum Milonis sermones, & opiniones sed nonnullorum etiam imperitorum? qui negabant, eum Romam esse rediturum? siue enim illud apino irato, ac percito fecisset, vt incensus odio trucidaret inimicum: arbitrabantur enim tantam mortem P. Clodij putasse, vt æquo animo patria careret, cum sanguine inimici expleisset odium suum. Sine etiam illius morte patriam liberare voluisset, non dubitaturum fortem virum, quin, cum suo periculo salutem reip. attulisset: cederet æquo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam.

nam, nobis hæc ~~relinqueret~~ relinqueret, quæ ipse seruasset. Multi etiam Catilinam, atq; illa portenta loquebantur erumper, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet, miseros interimet ciues optimè de rep. meritos: in quibus homines non modò res præclarissimas obliuiscuntur, sed etiam nefarijs suspicantur. Ergo illa falsa fuerunt: quæ certè vera extitissent, si Milo admisisset aliquid, quod nõ posset honeste vereque defendere. Quid, quæ postea sunt in eum congesta, quæ quàmuis etiam mediocriam delictorum conscientiam perculsissent, vt sustinuit? dii immortales! sustinuit? immò vero vt contempsit, ac pro nihilo putauit! quæ neque nisi maximo animo nocens, neq; innocens, nisi fortissimus vir, negligere potuisset, scutorum, gladiatorum, frenorum, spatorum, pilorumq; etiam multitudo deprehendi posse iudicabatur: nullam in vrbe vicum, nullam angustiam esse dicebãt, in quo Miloni non esse conducta domus: arma in villam Otriculariam deuecta Tiberi. domus in cliuò Capitolino latus referta. plena omnia malleolorum ad vrbis incendia comparatorum, hæc non delata solum, sed pene creditã: nec ante repudata, quam quesita.

¶ Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompei, sed dicam, vt sentio, iudices. Nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt ij, quibus tota commissa est resp. quinetiam audiendus sit Popa Licinius, nescio quis, de circo maximo: seruos Milanis apud se ebrios factos, sibi confessos esse de interficiendo Cn. Pompeio conuasse: deinde postea se gladio percussum esse ab vno de illis, ne indicaret: Pompeio in hortos nunciavit. Arcessor in primis. De amicorum sententia rem defert ad Senatum, non poteram in illius mei, patriæq; custodis tanta suspitione non metu exanimam

nimari sed mirabar tamen credi ~~Pompeii~~ ~~briosorum~~ confessionem feruorum audiri, vulnus in latere, quod acu punctum videretur; pro istu gladiatoris potari. Verum etiã, ve intelligo, cauebat magis Pompeius, quam timebat, non ea solũ, quæ timenda erant, sed omnino omnia, ne aliquid vos timeretis. oppugnata domus C. Cæsaris, clarissimi viri, per multas noctis horas nunciabatur: nemo audierat tam celebri loco, nemò senserat: tamen audiebatur. Non poteram Cn. Pompeium, præstantissima virtute ciuem, timidum suspicari. Diligentiam, tota rep. suscepta, nimiam nullam putabam. Frequentissimo senatu nuper in Capitolio senator inuentus est, qui Milonem cum telo esse diceret. Nudauit se in Sanctissimo templo, quoniam vitalis & ciuis & viri fidem non faciebat: nisi eo tacente, res ipsa loqueretur. Omnia falsa atque insidiosè ficta comperita sunt.

Quod tamèn si metuitur etiã nunc Milo, nõ hoc iam Clodianum crimen timemus, sed tuas Cn. Pompeij (te enim iam appello ea voce vt me audire possis) tuas inquam, suspiciones perhorrescimus, si Milonem times, si hunc de tua vita nefarie, aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas: si Italiae delectus, vt nonnulli conquisitores tui dicitant: si hæc arma, si Capitolineæ cohortes, si excubiæ, si vigiliæ, si delecta iuuentus, quæ tuũ corpus domumque custodit, contra Milonis impetum armata est, atque illa omnia in hunc vnum instituta, parata, intenta sunt: magna in hoc certe vis & incredibilis animus, & nõ vnus viri vires, atque opes indicantur: siquidẽ in hunc vnum & præstantissimus dux electus, & tota resp. armata est. Sed quis non intelligit, omnes tibi reip. partes ægras, & labantès, vt eas his armis sanares & confirmares, esse commissas? quod si Miloni locus datus esset, pro

basset profecto tibi ipsi, neminem vnquam hominem homini castorem fuisse; quam te sibi: nullum se vnquam periculum pro tua dignitate fugisse: cum illa ipsa teterrima peste sepius pro tua gloria contendisse: tribunatum suum ad salutem meam, quæ tibi charissima fuisset, consilijs tuis gubernatum. se à te postea defensum in periculo capitis, adiutum in petitione præturæ: duos se habere semper amicissimos sperasse: te tuo beneficio, me suo. Quæ si non probaret, si tibi ita penitus insedisset ista suspicio, nullo ut euelli modo posset: si denique Italia à delectu, vrbs ab armis sine Milonis clade nunquam esset conquietura: næ iste haud dubitans cessisset patria, is qui ita natus est, & ita cõsuevit: te Magne tamé attestaretur, quod nunc etiam facio.

Vide, quam sit varia vitæ, commotabilisque ratio, quam vaga, volubilisq; fortuna, quætæ infidelitates in amicis, quàm ad tempus aptæ simulationes, quætæ in periculis fuge proximorû, quætæ timiditates, erit, erit illud profecto tempus & illucescet aliquando ille dies, cum tu salutaribus, ut spero, rebus tuis, sed fortasse motu aliquo communium temporum immutatis, qui quæ crebrò accidat, experti debemus scias, & amicissimi beneuolentiam, & grauissimi hominis fidè, & vnus post homines natos fortissimi viri magnitudinem animi desideres.

Quamquam quis hoc credat, Cn. Pompeium, iuris publici, moris maiorum, rei denique publicæ peritissimum, cum senatus ei commiserit ut videret, ne quid resp. detrimenti caperet, quo vno velliculo satis armati semper consules fuerunt, etiam nullis armis datis: hunc exercitu, hunc delectu dato iudicium expectaturum fuisse in eius consilijs vindicandis, qui vel iudicia

dicia ipsa tolleret: satis indicatū est a Pompeio falso ista
 conferri in Milonem, qui legem talit, qua, vt ego sentio,
 Milonem absolui oporteret: vt omnes cōfiterentur, liceret.
 Quod vero in illo atq; in illis publicorum præsidiorum co-
 pijs circūfusus sedet: satis declarat se non terrore infer-
 re vobis, (quid enim illo minus dignum, quā cogere, ve
 vos eū condēnetis, in quem animaduertere ipse, & more
 maiorum, & suo iure posset?) sed præsidio esse, vt intelli-
 gatis cōtra hesternam cōcionem illā; licere vobis, quod se-
 tiatis, liberē iudicare.

Nec veró me, iudices, Clodianum crimen mouete:
 nec tam sum de mens, tamquē vestri sensus ignarus, atque
 expers, vt nesciam, quid de morte Clodij sentiat. De qua
 si iam nollem ita diluere crimen, vt dilai, tamen impu-
 nē Miloni palām clamare, atque mentiri gloriose liceret:
 Occidi, occidi, non Sp. Melium, qui annona leuanda, ia-
 cturisque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem puta-
 batur, in suspicionem incidit regni appetēdi: non T. Grac-
 chum, qui collegæ magistratum per seditionem abroga-
 uit: quorum interfectores implerunt orbem terrarum no-
 minis sui gloria: sed eum, (auderet eum dicere, cum pa-
 triam periculo suo liberasset) cuius nefarium adulterium
 in paluinatibus sanctissimæ nobilissimæ feminae compre-
 henderunt: eum, cuius supplicio senatus solemnes religio-
 nes expiandas sæpē censuit: eum, quem cum sorore ger-
 mana nefarium stuprum fecisse L. Lucullus iuratus se, quæ-
 stionibus habitis, dixit, comperisse: eum, qui ciuem, quem
 senatus, quem populus, quem omnes gentes vrbis, et vitæ
 ciuium conseruatorem iudicabant, feruorum armis exter-
 minauit: eum, qui regna dedit, ademit: orbem terrarum,
 quibuscam voluit, partitus est: eum, qui pluribus cædibus in
 foro

foro factis & singulari virtute & gloria ciuem ; do-
 mum vi, & armis compulit: eum, cui nihil vnquam ne-
 fas fuit nec in facinore nec in libidine: eum, qui ædem
 Nympharum incendit, vt memoriam publicæ recen-
 sionis tabulis publicis impressam extingueret: eum denique
 cui iam nulla lex erat, nullum ciuile ius, nulli possessio-
 num termini: qui non calumnia litium, non iniustis vin-
 dicijs ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu,
 signis inferendis petebat: qui non solum Etruscôs (eos e-
 nim penitus contempserat) sed hunc Cn. Pompeium, vi-
 rum fortissimum, atque optimum ciuem, iudicem nos-
 trum pelleret possessionibus, armis castrisque conatus est:
 qui cum architectis & decempedis villas multorum, hor-
 tosque peragrabat: qui Ianiculo, & Alpibus spem possessio-
 num terminabat suarum: qui, cum ab equite Romano
 splêdidissimo, & forti viro, T. Paccanio non impetrasset,
 vt sibi insulam in lacu Pretio venderet, repente in tri-
 bus in eam insulam materiam, calcem, cæmenta atque a-
 renam conuexit: dominoque trans ripam inspectante, nō
 dubitauit ædificiū extruere in alieno: qui huic T. Furfanio,
 cui viro diu immortales? (quid enim de muliercula Scan-
 tia? quid de adolescente Apronio dico? quorum vtrique
 mortem est minitatus, nisi horum possessione cessis-
 set) sed ausus est Furfanio dicere, si sibi pecuniam, quantā
 poposceret non dedisset, mortuum se in domum eius illa-
 turum, qua inuidia huic esset tali viro conflagrandam:
 qui Appium fratrem, honorem mihi coniunctum fidelis-
 sima gratia, absentē de possessione fundi deiecit: qui parie-
 tē sic per vestibulū sororis instituit ducere, sic agere fun-
 damēta, vt sororem non modō vestibulo priuaret, sed om-
 ni aditu & lumine. Quamquam hæc quidē iam tolerabilia
 vide

videbantur: etsi æqualiter in remp. in priuatos, in longin-
quos, in propinquos, in alienos, in suos irruebat: sed nes-
cio quomodo iam v. su obduroerat, & percalluerat ciuitatis
incredibilis patientia. Quæ vero ad tantam iam, & impende-
bant, quoniam modo ea, aut depellere potuissetis, aut fer-
re imperium, si id ille nactus esset? Omitto socios, exter-
nas nationes, reges, tetrachas. (vota enim feceratis, vt in
eos si potius mitteret, quam in vestras possessiones, vestra
recla, vestras pecunias) dico à liberis, medijs fidijs, & con-
iugibus vestris nunquam ille effrenatas suas libidines co-
hibuisset. Fingi hæc putatis quæ patent, quæ nota omni-
bus, quæ tenent, seruorum exercitus illum in vrbe cons-
cripturum fuisse, per quos tantam remp. resq; priuatas om-
nium possideret?

Quam ob rem, si cruentum gladium tenēs cla-
maret T. Annius, Adeste, quæso, atque audite, ciues: P.
Clodium interfeci: eius furores, quos nullis iam legibus,
nullis iudicijs frænare poteramus, hoc ferro, & hac dexte-
ra à ceruicibus vestris repuli: per me vnum effectum est,
vt ius, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in ciuitate
manerent. Enim uerò, timendum, quomodo id fa-
ctum ferret ciuitas, nunc enim quis est, qui non pro-
bet? qui non laudet? qui non vnum post hominum
memoriam T. Annum plurimum rei p. profuisse, maxima
lætitia populum Rom. cunctam Italiam, nationes om-
nes affecisse, & dicat, & sentiat? Nequeo vetera illa popul.
Romani, quanta fuerint gaudia iudicare. Multas tamen
iam san. morum imperatorum clarissimas victorias ætas
nostra vidit, quarum nulla nec tam, diuturnam attulit læ-
titiã, nec tantam. Mandate hoc memorię, Iudices, Spe-
ro multa vos liberosq; vestros in Rep. bona esse visuros.
In his singulis ita semper existimabitis: v. iuo P. Clodio ni-
hi

hil horum vos visuros fore. In spem maximam, & quem admodum confido, verissimam adducti sumus: hunc ipsum annum, hoc summo viro Consule, concussa hominum licentia: cupiditatibus fractis, legibus & iudicijs constitutis, salutare ciuitati fore. Numquis igitur est tam demens, qui hoc P. Clodio vno contingere potuisse arbitretur? Quid? ea quæ tenetis priuata atque vestra, dominam te homine furioso, quod ius perpetuæ possessionis habere potuissent?

Non timeo Iud, ne odio inimiciarum mearum inflamatus libentius hæc in illum euomere videar, quam verius. Etenim, etsi præcipuum esse debebat, tamen ita communis erat omnium ille hostis, vt in communi odio pene æquabiliter versaretur odium meum. Non potest dici satis, ne cogitari quidē quantū in illo sceleris, quantū exitij fuerit. Quin sic attendite iudices Ne vpe hæc est quæstio de interitu P. Clodij. Fingite animis: liberæ enim sunt cogitationes nostræ: & quæ volunt sic intuentur, vt ea ceruimus, quæ videmus, Fingite igitur cogitatione imaginem huius conditionis meæ, si possim efficere vt Milonem absoluat: sed ita, si P. Clodius reuixerit. Quid vultu extimulistis? quonam modo ille vos viuus affecerat, qui mortuus inani cogitatione percussit? quid si ipse Cn. Pompeius, qui ea virtute ac sapientia est, vt ea potuerit semper quæ nemo præter illum: si is inquam potuisset, vt quæstionē de morte P. Clodij ferre, sic ipsam ab inferis excitare: vtrum putatis potius facturum fuisse? etiam si propter amicitiam vellet illum ab inferis reuocare, propter rem publicam non fecisset. Eius igitur mortis sedetis vltiores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis, & de eius nece lata quæstio est, qui si eadē lege requiiscere posset, lata

lex nunquam esset. Huius ergo intercedor non esset in confitendo ab his impetraturus, ne pœnam timeret, quos liberauisset?

Græci homines deorum honores tribuunt his viris, qui Tyrannos necauerunt. Quæ ego vidi Athenis? quæ alijs in urbibus Græciæ? quas res diuinas talibus insitutas viris? quos cantus? quæ carmina? prope ad immortalitatem & religionem & memoriam consecrantur. Vos tanti conseruatorem populi, tanti sceleris ultorem non modò honoribus nullis afficeris, sed ad supplicium rapi etiam patiemini? Confiteretur, confiteretur, inquam, si fecisset, & magno animo, & libenter se fecisse libertatis omnium causa: quod certe ei non confitendum, modo fuisset, verum etiam prædicandum. Etenim si id non negat, ex quo nihil petit, nisi vt ignoscatur, dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis essent petenda? nisi verò gratius putat esse vobis sui se capitis, quam vestri ordinis defensorem fuisse: cum præsertim in ea confessione, si grati esse velle tis, honores assequeretur amplissimos. Si factum vobis non probaretur (quæquam qui poterat salus sua cuiq; non probari?) sed tamen si minùs fortissimi viri virtus ciuibus grata cecidisset, magno animo constantique cederet ex ingrata ciuitate. Nâ quid esset ingratius, quàm latari cæteros, lugere eû solùm propter quæ ceteri latarentur? quæquam hoc animo sæpex omnes fuimus in patriæ proditoribus opprimendis: vt quoniã nostra futura esset gloria, peticulus quoq; & inuidiã nostram putaremus. Nâ quæ mihi contribuenda laus esset ipsi, cû tantû in Consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem: si id quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurû arbitrater? Quæ mulier sceleratû ac perniciosum ciuẽ occidere

nōn auderet, si pœnitentiam nō timeret? Proposita inuidia & morte, pœna, qui nihilo segnius rēpublicam defendit, is vir vere putandus est. Populi grāti est; præmijs afficere bene meritos de rep. ciues; viri fortis, nē supplicijs quidē moueri, vt fortiter fecisse pœniteat. Quam obrem vteretur eadem confessione T. Annius, quā Hala, quā Nafica, quā Opimius, quā Marius, quā nosmet ipsi: & si grata resp. esset, lætaretur: si ingrata, tamē ingraui fortunā consciētia suaniteretur.

Sed huius beneficii gratiam, Iudicēs, fortuna populi Romani, & vestra felicitas, & dii immortales sibi deberi putant. Nec verō quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim cælestem existimat, numen ve diuinum: quem neque imperii magnitudo neque sol ille, nec cæli, & signorum motus, nec vicissitudines rerum atque ordines mouent, neque id quod maximum est, maiorum sapientia: qui sacra, qui ceremonias, qui auspicia & ipsi sanctissimè coluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt. Est profecto illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam quod vigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto nature, tam præclaro moto. Nisi fortè idcirco esse nō putant quia non apparet, nec cernitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua provideamus, qua hæc ipsa cogimus, ac dicimus, videre, aut planè qualis; aut ubi sit sentire possimus. Ea vis, ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic vrbis felicitates atq; opes attulit, quæ illā perniciem extinxit ac sustulit: cui primum mentem iniecit, vt vi irritate ferroque lacessere fortissimum virum auderet: vincereturque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset impunitatem & licentiam sempiternam. Non est humano consilio, nec mediocri quidem, Iudicēs, deorum immortalium

cura res illa perfecta. Religiones, me hercule, ipsæ, aræque, cum illam belluam cadere viderunt, commouisse se videntur, & ius in illo suum retinuisse. Vos enim Albani tumuli atque luci, vos inquam imploro atque obtestor, vosque Albanorum obrutæ aræ sacrorum populi Romani sociæ & æquales, quas ille præceps amentia, cæsis, prostratisq; sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat. vestræ tum aræ, vestræ religiones viguerunt, vestra vis valuit: quam ille omni scelere polluerat. Tuque ex tuo edito monte Latialis sancte Iupiter, cuius ille lacus, nemora, finesque sæpe omni nefario stupro, & scelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti. Vobis illæ, vobis vestro in conspectu feræ, sed iustæ tamen & debitæ pœnæ solutæ sunt. Nisi forte hoc etiam casu factum esse dicimus, vt ante ipsum sacrarium Bonæ deæ, quod est in fundo T. Sestij Galli, in primis honesti & ornati adolescentis, ante ipsam, inquam, Bonam deam, cum prælium commisisset, primū illud vulnus acceperit, quo tetertimam mortem obiret: vt non absolutus iudicio illo nefario videretur, sed ad hanc insignem pœnam reseruat. Nec vero non eadem ira deorum hanc eius satellitibus iniecit amentiam: vt sine imaginibus, sine cantu, sine ludis, sine exequijs, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere solitus erore & luto, spoliatus illius sopremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent ambureretur abiectus. Non fuisse credo fas clarissimorum virorum formas illi teterrimo parricidæ aliquid decoris afferre: nec vilo in loco potiùs mortem eius lacerari, quam in quo vita esset damnata.

Dura mihi me dios fidius iâ fortuna populi Romani, & crudelis videbatur, quæ tot annos illū in hęc rempubli-

cam infulsaré videret, & pateretur. Polluerat stupro sanctissimas religiones: Senatus grauissima decreta perfregerat: pecunia se palam iudicibus redemerat; vexarat in Tribunatu Senatû, omnium ordinû consensu pro salute rei publicæ gesta resciderat, me patria expulerat, bona diripuerat, domû incenderat. liberos, coniugem meam vexauerat: Cn. Pompeio nefarium bellû indixerat: magistratum priuatorumq; cædes effecerat: domum mei fratris incenderat: vastarat Etruriam: multos sedibus ac fortunis, eiecerat: instabat, vrgebat: capere eius amentiam ciuitas. Italia, prouinciæ, regna nō poterant. Incidebatur iam domi leges, quæ nos nostris seruis addicerent. Nihil erat cuiusquam, quod quid ille adamasset, quod nō hoc anno suû fore putaret.

¶ Obstabat eius cogitationibus nemo, præter illum Milonem ipsum, qui poterat obstare. Cn. Pompeium nouo reditu in gratiam quasi diuinctum arbitrabatur: Cæsar's potentiam, suam potentiam esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu contempserat. Milo vnus vrgebat. Hic dii immortales, vt supra dixi, mentem dederunt illi perdito ac furioso, vt huic faceret insidias: aliter perire pestis illa non potuit. Nunquam illum respub. suo iure esset vltia. Senatus credo Prætorem eum circumscripsisset. Nec cum solebat quidem id facere in priuato eodem hoc, aliquid profecerat. An Consules in Prætore coercendo fortes fuissent? primû Milone occiso habuisset suos Consules. Deinde quis eo Prætore Consul fortis esset, per quem Tribunum, virum Consularem crudelissimè vexatum esse meminisset? omnia possideret, teneret; lege noua, quæ est inuenta apud eum cum reliquis legibus Clodianis, seruos nostros libertos suos faceret. Postremo, nisi eum dii immortales in eam men-

eum impulissent, vt homo effœminatus fortissimum vi-
 rum conaretur occidere, hodie rempublicam nullam ha-
 beretis. An ille Prætor, ille verò Consul, si modo hec
 templa, atque ipsa mœnia stare eo viuo tandiu, & Consu-
 lam eius expectare potuissent, ille denique viuis mali nî
 hil fecisset? qui mortuus, vno ex suis satellitibus Sex. Clo-
 dio duce, curiam incenderit? quo quid miserius? quid a-
 cerbius? quid luctuosius vidimus? templum sanctitatis, am-
 plitudinis, mentis, consilij publici, caput Vrbs, aram so-
 ciorum, portum omnium gentium, sedem ab vniuerso po-
 pulo Romano concessam vniformi, inflammari, ex cin-
 di, funestari? neque fieri à multitudine imperita (quam-
 quam esset miserum id ipsum) sed ab vno, qui cum tan-
 tum ausus sit vltor pro mortuo, quid signifer pro viuo
 non esset ausus? in curiam potissimum abiecit: vt eam
 mortuus incenderet, quam viuis euerterat: & sunt qui de
 via Appia querantur? taceant de curia? ecquâdo ab eo spi-
 rante forum potuisset defendi, cuius non restiterit cada-
 ueri curia? Excitate, excitare eum, si potestis, a mortuis: frã-
 getis impetum viui, cuius vix sustinetis furias insepulti,
 nisi verò sustinuitis eos, qui cum facibus ad curiam cu-
 currerunt: cum falcibus ad Castoris, cum gladijs toto toto
 volitarunt. Cædi vidistis populum Romanum, concionẽ
 gladijs disturbari, cum audiretur silentio M. Cælius Tri-
 bûus pleb. vir et in rep. fortissimus, & in suscepta causa fir-
 missimus, & bonorũ volûtati & auctoritati Senatus dedi-
 tus, & in hac Milonis siue inuidia, siue fortuna, singulari, di-
 uina, & incredibili fide.

Sed iam satis multa de causis: extra causam
 etiam nimis fortasse multa. Quid restat? nisi vt orem,
 obtesterque vos, Iudices, vt etiam misericordiam tri-
 buatis fortissimo viro, quam ipse non implorat: ego au-

rem, repugnante ~~les~~, imploro & exposco. Nolite sine vestro omnium fletu nullam lachrymam aspexistis Milonis, si vultum semper eundem, si vocem, si orationem stabilem, ac non mutatam videtis, hoc minus ei parcere. Atque haud scio, an multo etiam sit adiuuandus magis. Etenim si in gladiatorijs pugnis, & infimi generis hominum conditione atque fortuna, timidos & supplices, & vt vivere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes, & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes seruare cupimus, eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus? Me quidem Iudices exanimant, & interimunt hae voces Milonis, quas audio assidue & quibus adsum quotidie: Valeant, inquit, valeant ciues mei, sint incolames, sint florentes, sint beati: stet haec vrbs praecelara, mihi que patria carissima, quoquo modo meritis de me erit: tranquilla republica ciues mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur: ego cedam, atque abibo. Si mihi rep. bona frui non licuerit, at carebo mala: & quam primũ tetero bene moratam, & liberam ciuitatem, in ea conquiescam. O frustra, inquit, suscepti mei labores! O spes fallaces! O cogitationes inanes meae! Ego cum tribunus pl. rep. oppressa me Senatui dedissem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum viri erant debiles: bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodiani armis abiecerant, mihi vnquam bonorum praesidium defuturum putarem? Ego cum te (mecum enim sepius loquitur) patriae reddidissem, mihi non futurum in patria putarem locum? Vbi nunc senatus est, quem fecimus? Vbi Equites Rom. illi, illi, inquit, tui? Vbi Ro-

dia municipiorum? ubi Italiae voces? ubi denique ena,
 M. Tulli, quae plurimis fuit auxilio, vox & defensio? mi-
 hinc ea soli qui pro te toties morti me obruli, nihil po-
 test opitulari? nec vero haec lud. ut ego nunc, flens,
 sed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. Negat enim,
 negat ingratis civibus fecisse, quae fecerit: timidis & om-
 nia circumspectantibus pericula, non negat. Plebem &
 infimam multitudinem, quae P. Clodio duce fortunis
 vestris imminebat, eam, quo tutior esset vita vestra, se
 fecisse commemorat, ut non modo virtute flecteret, sed
 etiam tribus suis patrimonijs deliniret. Nec timet cum
 plebem munere placarit, vos non conciliari meri-
 tis in reipub. singularibus. Senatus erga se benevolen-
 tiam temporibus his ipsis saepe perspectam, vestras ve-
 ro, & vestrorum ordinum occurriones, studia, sermo-
 nes, quemcumque casum fortuna dederit, secum abla-
 tarum esset dicit. Meminit etiam sibi vocem praeconis
 modo defuisse, quam minime desiderarit: populi vero
 cunctis suffragijs, quod unum cupierit, se Consulem de-
 claratum: nunc denique si haec arma contra se sint futura, si
 bi facinoris suspicionem, non facti crimen obitare. Ad-
 dit haec, quae certe vera sunt, fortes & sapientes viros
 non tam praemia sequi solere recte factorum, quam ipsa
 recte facta. se nihil in vita, nisi praeclearissime fecisse, si
 quidem nihil sit praestabilius viro, quam periculis patriam
 liberare: beatos esse, quibus ea res honori fuerit a suis ci-
 vibus: nec tamen eos miseros, qui benefi. jo cives suos vi-
 cesint. Sed tamen ex omnibus praemijs virtutis, si esset
 habenda ratio praemiorum, amplissimum esse praemium
 gloriam: esse hanc unam, quae brevitatem vitae, poste-
 ritatis memoria consolaretur: quae efficeret, ut absentes a-
 dessemus, mortui viveremus. Hanc denique esse, cuius gra-

gradibus etiam homines in cælum videantur ascendere. De me, inquit, semper populus Romanus, semper omnes gentes loquetur, nulla vnquam obmutescet vetustas. Quin hoc tēpore ipso, cum omnes à meis inimicis faces inuidiæ meæ subiciantur, tamen omni in hominum cœtu gratijs agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebramur. Omitto Etruriæ festos & actos, & institutos dies. Centesima lux est hæc ab interitu P. Clodij, & vt opinor, vltra quam fines Imperij populi Ro. non solum fama iam de illo, sed etiam lætitia peragrauit. Quamobrem, vbi corpus hoc sit, non inquit, laboro: quoniam omnibus in terris & iam versatur, & semper habitabit nominis mei gloria.

¶ Hæc enim tecum sæpe, his absentibus: sed iisdem audientibus, hæc ego tecum, Milo. Te quidem quod isto animo es, satis laudare non possum: sed quò est ista magis diuina virtus, eò maiore à te dolore diuellor. Nec verò, si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querela, vt ijs irasci possim, à quibus tantum vulnus accepero. Non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi: non malè aliquando de me meriti, sed semper optimè. Nullum vnquam, iudices, mihi tantum dolorem inuretis: etsi quis potest esse tantus? sed né hūc quidem ipsam, vt obiuiscar, quanti me semper feceritis. Quæ si vos cepit obliuio, aut si in me aliquid offendistis, cur non id meo capite potius laitur, quam Milonis? præclare enim vixero, si quid mihi acciderit prius, quam hoc tantum mali videro. Nunc me vna consolatio sustentat, quod tibi o T, Anni nullam à me amoris, nullum studij, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potentium pro te appetiui: ego mecum sæpe conpatis & vitam obieci armis inimicorum tuorum: ego me pluri-

mis pro te supplicē abieci: bona, fortunās meās, ac liberō-
rū meorum, in cōmunionem tuorū temporū contuli. Hoc
deniq; ipso die, si qua vis est parata, si qua dimicatio capi-
tis futura, depono. Quid iam restat? quid habeo, quod di-
cam? quod faciam pro tuis in me meritis? nisi vt eam for-
tunā, quęcunq; erit tua, ducam meam. Non recuso: non
abnuo: vosq; obsecro, iudices, vt vestra beneficia, quę in
me contulistis, aut in huius salute augeatis, aut in eius-
dem exitio occasura esse iubeatis.

His lacrymis non mouetur Millo: est quodam in-
credibili robore animi: exilium ibi esse putat, vbi virtutē
non sit locus: mortem naturę finem esse, non pœnam. Sic
hic ea mēte, qua natus est. Quid vos, iudices, quo tandem
animo eritis? Memoriam Milonis retinebitis, ipsam eicie-
ris? & erit dignior locus in terris vllus, qui hęc virtutem
excipiat, quam hic, qui procreauit? Vos, vos appello fortis-
simi viri, qui multū pro rep. sanguinem effuditis, vos in-
viri, & in ciuis inuicti appello periculo centuriones, vosq;
milites, vobis non modo inspestantibus, sed etiam arma-
tis, & hęc iudicio præsidentibus, hęc tanta virtus ex hac
vrbe expelletur? Exterminabitur? Elicietur? O me mise-
rum: O infelicem. Reuocare tu me in patriam Milo po-
tūisti per hos, ego te in patria per eosdem retinere non po-
terō? Quid respondebo liberis meis, qui te parentem alte-
rum putant? Quid tibi Q. frater, qui nūc abes, consorti me-
cum temporū illorum? me non potuisse Milonis salutem
tueri per eosdem, per quos nostrā ille seruasset? At in qua
causa non potuisse? Quę est grata gentibus. A quibus non
potuisse? ab ijs, qui maxime P. Clodij morte acq̄ueront.
Quo deprecante? me, quodnam cōcepi tantum scelus? aut
quod in me tantum facinus admisi, iudices, cum illa iudi-
cia communis exitij indagari, patefeci, protuli, ex in xij

Omnes in me, meosque redundant ex illo fonte dolores.
 Quid me reducē esse voluistis? an ut inspectate me expel-
 lerentur ijs, per quos essem restitutus? nolite, obsecro vos,
 pati, mihi acerbiorē reditum esse, quā fuerit ille ipse
 discessus. Nam qui possum putare, me restitutum esse, si
 distrahor ab ijs, per quos restitutus sum? utinam dij im-
 mortales fecissent (pace tua patria dixerim: metuo enim,
 ne sceleratē dicā in te, quod pro Milone dicam piē) ut P.
 Clodius non modō viueret, sed etiam prator, cōsul, di-
 ctator esset, ante quā hoc spectaculum viderem. ō dij im-
 mortales! fortem, & à vobis iudices, conseruandam virum.
 Minimē, minimē inquit: immō verō pœnas ille debitas
 luerit, nos subeamus, si ita necesse est, non debitas. Hicci-
 ne vir patriæ patūs vsquam, nisi in patria morietur? aut, si
 fortē pro patria, huius vos animi monumenta retinebi-
 tis, corporis in Italia nullum sepulcrum esse patiemini?
 hunc sua quisquam sententia ex hac vrbe expellet, quem
 omnes vrbes expulsū à vobis ad se vocabunt? ō terram
 illam beatam, quæ hunc virum exceperit: hanc ingratham,
 si eiecerit: miseram, si amiserit, sed finis sit: neque enim
 præ lacrymis iam loqui possum, & hic se lacrymis de-
 fendi vetat. Vos oro obrestorque, iudices, ut in sen-
 tentijs ferendis, quod sentietis, id audeatis. Vestrā
 virtutem, iustitiam, fidem, mihi credi-
 te, is maximē probabit, qui in iudici-
 bus legendis optimum, & sa-
 pientissimum quemque
 legit.

PRO. M. MARCELLO
ORATIO



Diturni silentij, P. C. quo eram his tēpō-
ribus vltus, non timore aliquo, sed par-
tim dolore, partim verecundia, finē ho-
diernus dies attulit: idemque initium,
quæ vellem, quæque sentirem, meo pri-
tino more dicendi. Tantam enim man-
suetudinem, tam inusitatam, inauditamque clementiam,
tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam
denique incredibilem sapientiam ac penè diuinā tacitus
nullō modo præterire possum. M. enim Marcello vobis P.
C. reique publicæ reddito, non solū illius, sed meam etiā
vocem & auctoritatem, & vobis & reip. conseruatam, ac
restitutam puto. Dolebam enim P. C. ac vehementer an-
gebar, cū viderem virum talem, qui in eadem causa,
in qua ego, foisset, non in eadem esse fortuna: nec mihi
persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in
vestro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studio-
rum ac laborum meorum, quasi quodam socio à me, & co-
mite distracto.

Ergo & mihi meæ pristinae vitæ consuetudi-
nem, Cæsar, interclusam aperuisti, & his omnibus ad be-
nè de omni rep. sperandum, quasi signum aliquod sustu-
listi. Intellectum est enim mihi quidem in multis, & ma-
ximè in me ipso, sed paullò antè omnibus, cū M. Mar-
cellum senatui populoque R. & reip. concessisti, com-
memoratis præsertim etiam offensionibus, te auctori-
tatem huius ordinis, dignitatemque reip. tuis vel dolori-
bus, vel suspicionibus anteferre. Ille quidem fructum
omnis

omnis ante actæ vitæ hodierno die maximum cepit. cum summo consensu senatus, tum præterea iudicio tuo gravissimo, & maximo. Ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tâta sit gloria. Est verè fortunatus ille, cuius ex salute, non minor penè ad omnes, quàm ad illum ventura sit, lætitia pervenerit. Quod ei quidem merito, atque optimo iure contigit. Quis enim est illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut villo genere laudis præstantiori?

Nullius tantum est flumen ingenij, nulla dicendi aut scribendi tanta vis, tantaque copia, quæ, non dicam exornare, sed enarrare. C. Cæsar, res tuas gestas possit. Tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his esse laudem ampliorem, quàm eam, quam hodierno die consecutus es. Soleo sæpè ante oculos ponere, idque libenter crebris vsurpare sermonibus: omnes nostrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorum, que populorum, omnes clarissimorum regum res gestas cum tuis, nec contentionum magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri. Nec verò disjunctissimas terras citius cuiusquam passibus potuisse peragrari, quàm tuis, non dicam corlibus, sed victorijs lustratæ sunt. Quæ quidem ego nisi ita magna esse fatear, ut ea vix cuiusquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim: sed tamen sunt alia maiora. Nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahendo ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ sint imperatorum: & certè in armis, militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, comitatus, multum iquant: maximam verò partem quasi suo

suo iure fortuna sibi vendicat, & quicquid est prospere gestum, id pene omne ducit suum. At verò huius glorie C. Cæsar, quam es paulò ante adeptus, socium habes neminem: totum hoc, quantumcunque est, quod certe maximum est totum est, inquam, tuum: nihil tibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit: quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina, fortuna, in istius se societatem gloriæ non offert: tibi cedit, tuam esse totam, & propriam fatetur: nūquam enim temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur. Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudinem innumerabiles locis infinitas, omni copiarum genere abundantes: sed tamen ea vicisti, quæ & naturam & conditionem, ut vinci possent, habebant: nulla est enim tanta vis, tantaque copia, quæ non ferro ac viribus debilitari, frangiq; possit. Verum animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersariū nobilitate, ingenio, virtute præstare, non modò extollere iacèrem sed etiam amplificare: eius præstantiam dignitatè hæc qui faciat, non ego eū cū summi viris cōparo, sed sicut illum deo iudico. Itaq; C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes celebrantur in læ quidem non solum nostris, sed pene omnium gentium litteris atq; linguis: neque vlla vnquam ætas de tuis laudibus conticescet.

Sed tamen eiusmodi res nescio quo modò etiam dū audiuntur, aut dum leguntur, obstrepi clamore multum videntur, & tubarum sono. At verò cum aliquid clementer, mansuete, iuste, moderate, sapienter factum, in iracundia præsertim, quæ est inimica consilio, & in victoria quæ natura insolens, & superba est, aut audimus, aut legimus, quo studio incendimur non modò in gestis rebus, sed etiam in fictis: ut eos serpe quos nunquam vidi-

mus, diligamus? te verò, quem præsentem intuemur, cuius mentem sensusque & os cernimus, ut quicquid belli fortuna reliquum reip. fecerit id esse saluum velis, quibus laudibus effereamus? Quibus studijs prosequemur? qua benevolentia complectemur? parietes medius fidius, C. Cæsar, ut mihi videtur, huius curiæ tibi gratias agere gestiunt, quòd brevi tempore futura sit illa auctoritas in his maiorum suorum & suis sedibus. Equidem cum C. Marcelli, viri optimi, & commemorabili pietate ac virtute præditi, lacrymas modò vobiscù viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria effodit. Quibus tu etiam mortuis, M. Marcello consecrato, dignitatem suam reddidisti, nobilitatemque familiam, iam ad paucos redactam, pene ab interitu vindicasti. hunc tu igitur diem tuis maximis, & innumerabilibus gratulationibus iure antepones: hæc enim res vnus est propria Cæsaris: cæteræ duce te gesta magnæ illæ quidem, sed tamen multo magnoque comitatu: huius autem rei tu idem es & dux, & comes: quæ quidem tanta est, ut trophæis, monumentisque tuis nõ vlla vnquã allatura sit fine mætas: nihil enim est opere aut manufactum, quod aliquando non consiciat & consumat vetustas: at vero hæc tua iustitia & lenitas animi florescet quotidie magis, ita ut quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et cæteros quidem omnes victores bellorum civilium iam ante æquitate, & misericordia viceras: hodierno vero die te ipsum vicisti.

¶ si Veteor, ut hoc, quod dicam non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio: ipsam victoriam vicisse videris, cum ea ipsa, quæ illa erat adeptæ, victis remissisti. Nam cum ipsius victoriæ conditione iure omnes victi occidissetis, clementiæ tuæ iudicio conseruati sumus, Recte igitur v-

nus inuictus es, à quo etiam ipsius victoriæ conditio, vis
 que denicta est. Atque hoc C. Cæsaris iudicium P. C.
 quam late pateat, attendite. Omnes enim qui ad illa
 arma facti sumus, nescio quo, reip. misero funestoque
 compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, à
 scelestis certe liberati sumus. nam cum M. Marcellum, de
 precantibus vobis, reip. conseruauit: memet mihi, &
 item reip. nullo deprecante, reliquos amplissimos viros
 & sibi ipsis, & patriæ redidit, quorum & frequentiam, &
 dignitatem hoc ipso in confesso videtis: non ille hostes
 induxit in curiam, sed indicauit à plerisque ignoratione
 potius, & falso atque inani metu, quam cupiditate, aut
 crudelitate bellum civile esse susceptum. Quo quidem in
 bello semper de pace agendum, audiendumque esse pu-
 tauit, semperque doluit, non modo pacem, sed orationem
 etiam ciuium pacem efflagitantium repudiari. Neque
 enim ego illa, nec vlla vnquam secutus sum arma ciui-
 lia: semperque mea consilia pacis & rogæ socia, non bel-
 li atque armorum fuerunt. Homine in sum secutus priua-
 to officio, non publico: tantumque apud me grati animi
 fidelis memoria valuit, vt nulla non modo cupiditate,
 sed ne spe quidem, prudens & sciens tanquam ad inte-
 ritum ruerem voluntarium. Quod quidem meum consi-
 lium minime obscurum fuit: nam & in ordine, integra
 re, multa de pace dixi, & in ipso bello eadem etiam cum
 capitis mei periculo, sensi. Ex quo nemo erit tam iniustus
 rerum æstimator, qui dubitet, quæ Cæsaris voluntas de
 bello fuerit, cum pacis auctores conseruandos statim cen-
 suerit, ceteris fuerit irator. Atque id minus mirum vide-
 retur fortasse tunc, cum esset incertus exitus, & anceps
 fortuna belli: qui verò victor pacis auctores diligit, is pro-
 fectò declarat, maluisse se non dimicare, quam vincere,

Atque

Atque huius quidē rei M. Marcello sum testis: nostri enim sē-
sus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebāt.
Quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi, cū in solen-
tiā certorum hominum, tum etiam ipsius victoriæ feroci-
tatem extimescentem?

Quo gratior tua liberalitas, C. Cæsar, nobis,
qui illa vidimus, debet esse: non enim iam causæ sunt in-
ter se, sed victoriæ comparandæ. Vidimus tuam victo-
riam præliorum exitu terminatam, gladium vagina va-
cuum in vrbe non vidimus. Quos amissimus ciues, eos
Martis vis perculit, non ira victoriæ: ut dubitare debeat
nemo, quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis ex-
citaret, quoniam ex eadem acie conseruat quos potest.
alterius vero partis nihil amplius eo dicam, quàm id, quod
omnes verebamur, nimis iracundam futuram fuisse vi-
ctoriam; quidam enim non modo armatis, sed interdum
etiam ociosis minabantur: nec, quid quisque sensisset, sed
vbi fuisset, cogitandum esse dicebant: ut mihi quidem
videantur dii immortales, etiam si pœnas à populo Rom.
ob aliquod delictum experiverunt, qui civile bellum tan-
tum, & tam luctuosum excitauerunt, vel placati iam,
vel etiam satiati aliquādo omnem spem salutis ad demē-
tiam victoris, & sapientiam contulisse. Quare gaude tuo
isto tam excellenti bono: & fruire cum fortuna & gloria,
tum etiam natura & moribus tuis ex quo: quidem maxi-
mus est fructus, iucunditateque sapienti cetera cum tua
recordabere, et si perispe virtuti, tamen plerumque fe-
licitati tuæ gratulabere: de nobis, quos in rep. tecum li-
mul saluos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de ma-
ximis tuis beneficijs, toties de incredibilem liberalitate,
toties de singulari sapientia tua cogitabis, quæ non mo-
do summa bona, sed nimirum audeo vel lolo dicere.

Tantus est enim splendor in laude vera, tanta in magnitudine anime, & consilij dignitas, ut hæc à virtute donata, cetera à fortuna commodata esse videantur. Noli igitur in conseruandis bonis viris defatigari, non cupiditate præsertim, aut prauitate aliqua lapsis, sed opinione officij, stulta fortasse, certe non improba, & specie quadam reipub. Nō enim tua vlla culpa est, si te aliqui timuerūt: contraq; summa laus, quod pleriq; minime timendum fuisse senserunt.

Nunc venio ad grauissimam quærelam, & atrocissimam suspicionem tuam: quæ non tibi ipsi magis, quam cum omnibus ciuibus, tum maxime nobis, qui à te cōseruati sumus, prouidenda est. Quam etsi spero esse falsam, nunquam tamen verbis extenuabo. Tua enim cautio, nostra cautio est: ut, si in alterutro peccādum sit, malim videri nimis timidus, quam parum prudēs. Sed quisnam est iste tam demens, qui scilicet tibi insidiaretur? de tuis ne? tametsi, qui magis sunt tui, quā quibus tu salutē insperantibus reddidisti? an ex eo numero, qui vnā tecum fuerant? non est credibilis tantus in vllō furor, ut quo duce omnia summa sita depreus, huius vitam non anteponat suæ. At si tui nihil cogitant sceleris, cauendum est, ne quid inimici. Quia omnes enim qui fuerunt, aut sua pertinacia vitam amiserunt, aut tua misericordia retinuerunt, ut aut nulli super sint de inimicis, aut, qui superfuerunt, amicissimi sint. Sed tamen cum in animis hominum tantæ latebræ sint, & tanti recessus, augeamus sane suspicionem tuam: simul enim augebimus & diligentiam. Nam quis est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in rep. tam nihil vnquam nec de sua, nec de cōmuni salute cogitans, qui non intelligat tua salutē contineri suam, & ex vnus tui, vitam pendere omnium? equidem de te dies noctesque, ut

debeo,

debeo, cogitans, casus duntaxat humanos, & incertos
 euentus valetudinis, & naturæ communis fragilitatem
 extimesco: doleoque cum resp. immortalis esse debeat,
 eam in vnus mortalis anima consistere. Si vero ad hu-
 manos casus, incertosque euentus valetudinis sceleris
 etiam accedat, insidiarumque consensio: quem dum, et
 etiam si cupiat, capitulari posse reip. credamus? omnia sunt
 excitanda tibi, C. Cæsar, vni, quæ iacere sentis belli ip-
 sius impetu, quod necesse fuit, perculsa atque prostrata:
 constituenda iudicia, reuocanda fides, comprimendæ
 libidines, propaganda soboles: omnia, quæ dilapsa iam
 fluxerunt, seueris legibus vincienda sunt. Non fuit reu-
 sandum in tanto ciuili bello, tantoque animorum ardore
 & armorum, quin quassata respub. quicunq; belli euentus
 fuisset, multa perderet & ornamenta dignitatis, & præsi-
 dia stabilitatis suæ: multaq; vt riq; dux faceret armatus,
 quæ idem rogatus fieri prohibuisset. quæ quidem tibi nunc
 omnia belli vulnera curanda sunt, quibus præter te mede-
 ri nemo potest.

Itaq; illam tuam præclarissimam & sapientissimam
 vocem inuitus audiui, satis te diu vel naturæ vixisse, vel
 gloriæ: satis si ita vis, naturæ fortasse: addo etiam, si pla-
 cet, gloriæ: at, quod maximum est, patriæ certè parū. qua-
 re omitte quæso istam doctorum hominum in contēnen-
 da morte prudentiam: noli nostro periculo sapiens esse:
 sæpe enim venit ad aures meas, te idem istud nimis cre-
 bro dicere, satis te tibi vixisse. Credo: sed tumida audi-
 rem, si tibi soli viueres, aut si etiam tibi soli natus esses:
 nunc cum omnium salutem ciuium, cunctamque temp-
 res tuæ gestæ complexa sint, tantum abes à perfectione
 maximorum operum, vt fundamenta, quæ cogitas, non
 dum ieceris. hîctu modum tuæ vitæ non salute reip.

Sed æquitatē animi definies? quid si istud nē glorię quidē
 tuę satis est? cuius te esse auidissimum, quamuis sis sapiēs,
 non negabis. parumne igitur, inquires, gloriam magnam
 relinquemus? imo verō alijs, quamuis multis, satis, tibi ve-
 ni parum: quicquid enim est, quamuis amplum sit, id cer-
 te parum est tū, cū est aliquid amplius. Quod si rerū tua-
 rum immortalium, C. Cæsar, hic exitus futurus fuit, vt de-
 uictis aduersarijs, rēp. in eo statu relinqueres, in quo nūc
 est: vide quęso, ne tua diuina virtus admirationis plus sit
 habitura, quam glorię. Siquidē gloria est illustris, ac perua-
 gata multorum & magnorum, vel in suos ciues, vel in pa-
 triam, vel in omne genus hominum fama meritorū. hæc
 igitur tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaboran-
 dum est, vt remp. constituas, eaque tu imprimis composita
 summa trāquillitate, & ocio perfruerē. tum te, si voles, cū
 & patrię, quod debes, solueris, & naturam ipsam expleue-
 ris satietate viuendi, satis diu vixisse dicito. quid est enim
 omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremū, quod
 cum venerit, omnis voluptas præterita pro nihilo est, quia
 postea nulla futura sit? quanquam iste tuus animus nun-
 quam his angustijs, quas natura nobis ad viuendum dedit,
 contentus fuit, semperque immortalitatis amore flagra-
 uit. Nec verō hæc tua vita dicenda est, quę corpore & spi-
 ritu continetur, illa inquam, illa vita est tua, Cæsar, quę vi-
 gebit memoria sæculorum omnium, quam posteritas alet,
 quam ipsa ætenitas semper intuebitur. huic tu inseruias:
 huic te ostentes oportet, quę quidem quę miretur, iam
 pridem multa habet: nunc, etiam quę laudet, expectat. ob-
 stupefcent posteri certē, imperia, prouincias, Rhenum, O-
 ceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles vi-
 ctorias, monumenta, munera, triumphos atuentes & le-
 gentes tuos, sed nisi hæc vrbs stabilita tuis consilijs & in-
 situ-

stitutus erit, vagabitur modò nomen tuum longè atque late, sedem quidem stabilem, & domicilium certum non habebit. erit inter eos etiam qui nascetur, sicut inter nos fuit, magna dissensio: cum alij laudibus ad cœlum res tuas gestas efferent, alij fortasse aliquid requirent, idque vel maximum, nisi belli ciuilibus incendio salutè patriæ restinxeris, vt illud fati fuisse videatur, hoc consilij. serui igitur ijs etiam iudicibus, qui multis post sæculis de te iudicabunt: & quidem haud scio, an incorruptius, quam nos: nam & sine amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, & inuidia iudicabunt. Id autem, etiam si tunc ad te, vt quidam falso putât, non pertinebit; nunc certe pertinet, te esse talem, vt tuas laudes obscuratura nulla vnquam sit obliuio.

Diuersæ voluntates ciuium fuerunt, distractæque sententiæ: non enim consilij solum & studij, sed armis etiam & castris dissidebamus: erat autem obscuritas quædam, erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant, quid optimum esset, multi, quid sibi expediret; multi, quid deceret: nonnulli etiam, quid liceret. Perfuncta resp. est hoc misero fatalique bello, vicit is, qui nò fortuna inflammaret odium suum, sed bonitate leniret: neque omnes, quibus iratus esset, eosdem etiam exilio aut morte dignos iudicaret. arma ab alijs posita, alijs erepta sunt. Ingratus est, iniustusque ciuis, qui armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armorum: vt etiam ille sit melior, qui in acie cecidit, quam qui in causa animam nò profudit: quæ enim pertinacia quibusdam, eadem alijs constantia videri potest. sed quia iam omnis fracta dissensio est armis, & extincta æquitate victoris: restat, vt omnes vnum velint, qui modo habet aliquid nò solùm sapientiæ, sed etiam sanitatis: quia, nisi te, C. Cæsar, saluo, & ista sententia, qua, cum antea, tum hodie, vel maximè vsus es,

maerentē, saluē esse non possumus. quare omnes te, qui hęc salua esse volumus, & hortamur, & obsecramus, vt vix ut salutē tuę consulas: omnesq; tibi (vt pro alijs etiam loquar, quod de me ipso senti, quoniā subesse aiquid putas, quod cauenduū sit) non modo excubias, & custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus, & corporum pollicemur.

Sed vt, vnde est orsa, in eodem terminetur oratio mea: maximas tibi omnes gratias agimus C. Cęsar, maiores etiam habemus: nam omnes idem sentiunt, quod ex omnium precibus, & lachrymis sentire potuisti. sed quia non est attantibus omnibus necesse dicere: a me certe dici volunt: cui necesse est quodammodō, & quod volunt, & quod M. Marcello a te huic ordinī p. puloque Romano & reip. reddito, præcipuē id a me fieri debere intelligo, nam lætari omnes, non vt de vnius solū, sed vt de communi omnium salute, sentio. quod autē summę benevolentię est, quę mea erga illum omnibus semper nota fuit, vt vix C. Marcello, optimo, & amantissimo fratri, præter eum quidem, cederem nemini: cū in id sollicitudine, curā, labore, tandiu præstiterim, quandiu est de illius salute dubitatum: certe hoc tempore magnis curis, molestijs, doloribusq; liberatus præstare debeo. itaq; C. Cęsar, sic tibi gratias ago, vt, omnibus me rebus a te non conseruato solū, sed etiam ornato, tamen ad tua innumera-

bilia in me vnum merita, quod fieri iam posse non arbitrabar, maximus, hoc tuo factō, culumus accesserit.

PRO LEGE MANILIA,
AD POPVLVM.

ORATIO

Moratum Exordium.



Vanquam mihi semper frequens conspēctus vester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime paruit, non mea

me voluntas, sed meæ vitæ rationes ab inueniente ætate susceptæ prohibuerunt. Nam cum antea per ætatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem; statueremque nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. Ita neque hic locus vacuus vñquam ab ijs, qui vestram causam defenderent, fuit: & meus labor in privatorum periculis castè integreque versatus, ex vestro iudicio fructum est amplissimum consecutus. nam cum propter dilationem comitorum ter prætor primus centurijs cunctis renunciatus sum, facilè intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs præscriberetis. nunc, cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandatum esse voluistis: & ad agendum facultatis tantum, quantum homini

ni vigilāti ex forensi vſa propé quotidiana dicēdi exerci-
tatio potuit afferre: certé, & ſi quid etiam dicēdo cōſequi
poſſum, ijs oſtendam potiffimum, qui ei quoq; rei fructum
ſuo iudicio tribuendum eſſe cenſuerunt.

Atq; illud imprimis mihi letandum iure video quod
in hac inſolitā mihi ex hoc loco ratione dicendi, cauſa ta-
lis oblata eſt, in qua oratio nemini de eſſe poteſt: dicēdum
eſt enim de Cn. Pompeij ſingulari eximiaq; virtute: huius
autem orationis difficilius eſt exitum, quam principium
inuenire. Ita q; mihi non tam copia, quam modus in dicē-
do quærendus eſt.

Atque vt inde oratio mea proficiſcatur, vn-
de hæc omnis cauſa ducitur: bellum graue & periculo-
ſum veſtris veſtigalibus, atque ſocijs à duobus potentiffi-
mis regibus inferitur, Mithridate, & Tigiane: quorum alter
relictus, alter laceſſitus, occaſionem ſibi ad occupandam
Aſiam oblatam eſſe arbitratur. equitibus Romanis honeſ-
tiſſimis viris afferuntur ex Aſia quotidie literæ, quorum
magne res aguntur, in veſtris veſtigalibus exercendis
occupatæ: qui ad me, pro neceſſitudine, quæ mihi eſt
cum illo ordine, cauſam Reipublice periculaque rerum
ſuarum détulerunt: Bithyniæ, (quæ nunc veſtra prouin-
cia eſt) vicis exuſtos eſſe complures: regnum Ariobarza-
nis, quod finitimum eſt veſtris veſtigalibus, totum
eſſe in hoſtium poteſtate: Lucullum magnis rebus geſtis
ab eo bello diſcedere: huic qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe
paratum ad tantum bellum adminiſtrandum: vnum ab
omnibus ſocijs, & ciuibas ad id bellum imperatorem de-
poſci, atque expeti: eundem hunc vnum ab hoſtibus me-
tui, prætereanteminem. Cauſa que ſit, videtis: nunc quid
agendum ſit conſiderate. Primum mihi videtur de gene-
re belli; deinde de magnitudine: tum de imperatore de-
ligen-

ligendo esse dicendum.

Genus est enim eiusmodi, quod maximè vestros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi Romani gloria, quæ vobis à maioribus cum magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est. agitur salus sociorum atque amicorum, pro qua multa maiores vestri magna & grauius bella gesserunt, aguntur certissima populi Romani vestigalia, & maxima, quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. aguntur bona multorum ciuium, quibus est & à vobis, & à moderatoribus reip. consulendum. & quoniam semper appetentes gloriæ, præter ceteras gentes, atque audilaudis fuistis, delenda est vobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta, quæ penitus iam insedit, atque inueterauit in populi Rom. nomine, quòd is, qui vna die tota Asia, tot in ciuitatibus, vno nuncio atque vna literarum significatione ciues Rom. necandos, trucidandosque denotauit, non modò adhuc pœnam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore antum iam tertium & vigesimum regnat, & ita regnat vt se non Ponto, neque Cappadociæ latebris occultare velit, sed emergere è patrio regno, atque in vestris vestigalibus, hoc est in Asia luce versari. ¶ Etenim ita vestri cum illo rege contenderunt imperatores, vt ab illo insignem victoriam reportarint: triumphauit L. Sylla, triumphauit L. Muræna de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi imperatores: sed ita triumpharunt, vt ille pulsus, superatusque regnaret. verum tamen illis imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt: venia danda, quod reliquerunt: propterea quòd ab eo bello Syllam in Italiam res publica, Murænam Sylla renouauit: Mithridates autem omne reliquum tempus non ad obliuionem veteris belli,

sed ad comparationem non contulit, qui posteaquam maximas edificasset ornassetque classes, exercitusque permagnos, quibuscunque ex gentibus potuisset, comparasset, Bosphoranis finitimis suis bellam inferre simulasset: vsque in Hispaniam legatos & literas misit ad eos duces, quibus cum tum bellum gerebamus: ut cum duobus in locis distissimis, maximeque diuersis, vno consilio, ab vnis hostium copijs bellum terra, marique gereretur, vos ancipiti contentione distracti, de imperio dimicaretis, sed tamen alterius partis periculum Sertorianę atque Hispaniensis, quę multo plus firmitati ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino consilio, ac singulari virtute depulsus est: in altera parte ita res a L. Lucullo, summo viro est administrata, ut in illa gestarum rerum insignia atque præclara non felicitatis, sed virtutis; hæc autem extrema quę nuper acciderunt, non culpę, sed fortunę tribuenda esse videantur, sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam Quirites, ut neque veritas ei detracta oratione nostra, neque falsa afficta esse videatur: sed pro vestri imperij dignitate atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meę, videte, quem vobis animum suscipiendum putetis.

Maiores vestri sapē, mercatoribus ac nauticatoribus iniuriis tractatis, bella gesserunt: vos tot ciuium Rom. millibus vno nuncio atque vno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? legati quod erant, appellati superbis, Corinthum patres vestri, totius Gręcię lumen, extinctum esse voluerunt: vos eum regem inultum esse patiemini, qui legatum populi R. consulari vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necauit? illi libertatem ciuium R. imminutam non tulerunt; vos vitam ereptam negligetis? ius legationis

nis verbo violatum illi persecuti sunt: vos legatum populi Rom. omni supplicio interfectum inultum relinquetis? videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tãtam vobis imperij gloriã relinqueret, sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepisti, tueri & conseruare non posse. Quid, quod salus sociorum summum in periculum ac discrimen vocatur? regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Rom. atq; amicus: imminet duo reges toti Asiã non solum vobis inimicissimi: sed etiam vestris socijs atq; amicis: ciuitatès autem omnes cunctæ Asiã atque Græciã, vestrum auxiliũ expectare propter periculi magnitudinem coguntur: imperatorem a vobis certum deprecari, cum præsertim vos alium miseritis neq; audent, neq; se id facere summo sine periculo posse arbitrãtur: vident, & sentiant hoc idẽ quod & vos, vnum virum esse in quo summa sint omnia, & eũ propè esse quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipso, atq; nomine, tametsi ille ad maritimum bellum venerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligant, ac retardatos. hi vos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut se quoque, sicut ceterarum prouinciarum socios, dignos existimetis, quorum salutem tali viro commendetis: atque hoc etiam magis quam ceteros, quod eius modi in prouinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam si ab hoste defendant, tamen ipsorum aduentus in vrbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. hunc audiebant antea, nunc præsentem vident, tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate, ut ij beatissimi esse videantur, apud quos ille diutissime commoratur.

Quare, si propter socios, nulla ipsi iniuria læcessiti, maiores vestri cũ Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserunt: quanto vos studio conuenit,

iniurijs prouocatos sociorum salutem vna cum imperij vobis
 stri dignitate defendere, praesertim cum de vestris maxi-
 mis vectigalibus agatur? nam ceterarum prouinciarum
 vectigalia, Quirites, tanta sunt, vt his ad ipsas prouincijs
 tutandas vix contenti esse possimus. Asia vero tam opi-
 ma est, & fertilis, vt & vbertate agrorum, & varietate
 fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine ea-
 rum rerum, quae exportantur, facile omnibus terris an-
 tecellat. Itaque haec vobis prouincia, Quirites, si & bel-
 li utilitatem, & pacis dignitatem sustinere vultis non mo-
 do a calamitate, sed etiam a metu calamitatis est defen-
 denda. nam ceteris in rebus, cum venit calamitas, tum
 detrimentum accipitur: at in vectigalibus non solum ad-
 ventus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem,
 nam cum hostium copiae non longe ab sunt, etiam si ir-
 ruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agri-
 cultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit.
 Ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scrip-
 tura vectigal conseruari potest. quare saepe totius anni
 fructus vno rumore periculi, atque vno belli terrore a-
 mittitur. quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui
 vectigalia vobis pensitant, aut eos, qui exercent, atque
 exigunt: cum duo reges cum maximis copijs propere ad-
 sint? cum vna excursio equitatus per breui tempore to-
 tius anni vectigal auferre possit? cum publicani famili-
 as maximas, quas in syluis habent, quas in agris, quas
 in portibus, atque custodijs, magno periculo se habere
 arbitrentur? Putatisne vos illis rebus frui posse, nisi eos
 qui vobis fructuosi sunt conseruaueritis, non solum, (vt
 antea dixi) calamitate, sed etiam calamitatis formidine li-
 beratos?

Ac ne illud quidem vobis negligendum est, quod
 mi-

mihi ego extremum proposueram, cum essem de belli ge-
 nere dicturus, quod ad multorum bona civium Romano-
 rum pertinet, quorum vobis pro vestra sapientia, Quiri-
 tes, habenda est ratio diligenter. nam & publicani, (ho-
 mines & honestissimi, & ornatissimi) suas rationes, & co-
 pias in illam prouinciam contulerunt: quorum ipsorum
 per se res, & fortunæ curæ vobis esse debent. etenim si
 vestigalia nervos esse reipublicæ semper duximus, eum
 certò ordinem, qui exercet illa, firmamentum cæterorū or-
 dinū rectè esse dicemus deinde cæteris ex ordinibus gra-
 ui & industrij partim in Asia negotiantur, quibus vos ab-
 sentibus consulere debetis: partim suas & suorum ea pro-
 uincia pecunias magnas collocatas habent. erit igitur hu-
 manitatis vestræ, magnum eorum civium numerum cala-
 mitate prohibere: sapientiæ, videre, multorum civium
 calamitatem à republic. seiunctam esse non posse. ete-
 nim illud primum paroi refert, vos publicanis amissa ve-
 stigalia postea victoria recuperare. neque enim iisdem
 redimendi facultas erit, propter calamitatem; neque alijs
 voluntas, propter timorem. deinde, quod nos eadem
 Asia atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici do-
 cuit, id certè calamitate docti memoria retinere debe-
 mus. nam tum, cum in Asia res magnas permulti amise-
 runt, scimus Romæ, solutione impedita, fidem concidi-
 disse. non enim possunt vna in ciuitate multi rem atque
 fortunas amittere, vt non plures secum in eadem ca-
 lamitatem trahant. à quo periculo prohibete republi-
 cam, & mihi credite id, quod ipsi videtis: hæc fides, at-
 que hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro ver-
 satur, implicita est cum illis pecunijs Asiaticis, & cohæ-
 ret. ruerè illa non possunt, vt hæc non eodem labefac-
 tata motu concidant. quare videte, num dubitandum

vobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republica defenduntur.

Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam, potest enim hoc dici: belligenus esse ita necessarium ut sit gerendum, non esse ita magnum, ut sit pertimescendum, in quo maximè laborandum est, ne fortè à vobis, quæ diligentissimè providenda sunt, contempta esse videantur. Atque ut omnes intelligant me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro, & sapientissimo homini, & magno imperatori debeat: dico eius aduentu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas atque instructas, esse deletas: urbemque Asiæ clarissimam, nobisque amicissimam Cyzicenorum, obsessam ab ipso rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementissimè, L. Luculli virtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore classem magnam, & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse, atque depressam: magnas hostium præterea copias multis prælijs esse deletas, patrefactumque nostris legionibus esse Pontum, qui ante populo Romano ex omni aditu clausus esset: Sinopen atque Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata atque referta, cæterasque vires Ponti, & Cappadociæ permultas vno aditu, atque aduentu esse captas: regem spoliatum regno patrio atque avito, ad alios se reges atque alias gentes supplicem contulisse: atque hæc omnia, salutis populi Romani locis atque integris vectigalibus esse gesta. Satis opinor hoc esse laudis, atque ita reputo, ut intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtruncant legi atque causæ,

Lucium Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum.

Requititur fortasse nunc, quemadmodum, cum hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. cognoscite Quirites : non enim sine causa quæri videtur. Primum ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga fratris sui membra in ijs locis, qua se parens persequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa, moerorque patrius celeritatem persequendi retardaret. sic Mithridates fugiens maximam vim auri atque argenti, pulcherrimumque rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. hæc dum nostri colligunt omnia diligentius, rex ipse è manibus effugit, ita illum in persequendi studio moeror, hos lætitia tardavit. hunc in i lo timore & fuga Tigranes rex Armenius excepit, diffidentemque rebus suis confirmavit, & afflictum erexit, perditumque recreavit. cuius in regnum posteaquam Lu. Lucullus cum exercitu venit, plus etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatae sunt: erat enim metus iniectus ijs nationibus, quas nunquam populus Roman. neque laceffendas bello, neque tentandas putavit: erat etiam aliagravis atque vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum pervaserat, sani locupletissimi & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. ita nationes multæ atque magnæ novo quodam terrore ac metu concitabantur. nos ter autem exercitus, etsi vibem ex Tigranis regno ceperat, & prælijs usus erat secundis, tamen ni via longinquitate locorum ac desiderio suorum commovebatur. hic iam plura non dicam. fuit enim illud extremum.

ut ex ijs locis à militibus nostris reditus magis maturus,
 quam processus longior quæreretur. Mithridates autem
 & suam manum iam confirmarat, & eorum, qui se ex
 eius regno collegerant; & magis aduentitijs multorum
 regum & nationum copijs iuabatur. hoc iam ferè sic
 fieri solere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ faci-
 le multorum opes alliciant ad misericordiam, maxime
 que eorum, qui aut reges sunt, aut viuunt in regno, quod
 regale ijs nomen magnum & sanctum esse videatur. ita-
 que tantum victus efficere potuit, quantum incolumis
 nunquam est ausus optare. nam cum se in regnum rece-
 pisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter spem
 acciderat, ut illam, posteaquam pulsus erat, terram vn-
 quam attingeret, sed in exercitum vestrum clarum at-
 que victorem impetum fecit. sinite hoc loco Quirites
 (sicut poetæ solent, qui res Romanas scribunt) præteri-
 re me vestram calamitatem: quæ tanta fuit, ut eam ad-
 aures Lucij Luculli non ex prælio nuncius, sed ex sermo-
 ne rumor afferret. hic in ipso illo malo. grauissimaque
 belli offensione Lu. Lucullus, qui tamen aliqua ex par-
 te ijs incommodis mederi fortasse potuisset, vestro ius-
 su coactus, (quod imperij diuturnitati modum statuen-
 dum veteri exemplo putauistis) partem militum, qui
 iam stipendijs confectis erant, dimisit, partem Glabrio-
 ni tradidit. multa prætereo consulto: sed ea vos conie-
 ctura perspiciatis, quantum illud bellum futurum pute-
 tis, quod coniugant reges potentissimi, renouent agita-
 tæ nationes, suscipiant integræ gentes, nouus impe-
 rator vester accipiat, vetere expulso exercitu. Satis mihi
 multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere
 ipso necessarium, magnitudine periculofum. restat, ut de
 imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præfi-
 cendo

ciendo dicendum esse videatur.

Vtinam Quirites, virorum fortium atque innocentium copiam tantam haberetis, ut hac vobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putareris. nunc verò, cum sit vnus Cn. Pompeius, qui non modò eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam virtute superarit: quæ res est, quæ cuiusquam animum in hac causa dubium facere possit? ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. quis igitur hoc homine scientior vnquam aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est? qui extrema pueritia miles fuit summi imperatoris? ineunte adolescentia maximi ipse exercitus imperator? qui læpius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertauit? plura bella gessit, quam cæteri legunt? plures provincias confecit, quam alij concupiuerunt? cuius adolescentia ad scientiam rei militatis non alienis præceptis, sed suis imperijs: non offensionibus belli, sed victorijs: non stipendijs, sed triumphis est traducta? quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reipub. Ciuile, Africanum, Transalpinum. Hispaniense, mistum ex ciuitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, seruile, nauale, varia, & diuersa genera & bellorum, & hostiam non solùm gesta ab hoc vno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in vsu militari positam, quæ huius viri scientiam fugere possit.

Iam verò virtuti Cn. Pompeij quæ potest par oratio

tio inueniri? quid est quod quisquā aut dignū illis, aut vobis
 nouū, aut cuiquā inauditū possit afferre? nō enim illæ sūt
 solæ virtutes imperatoris, quæ vulgo existimātur, labor in
 negotijs, fortitudo in periculis, industria in agēdo, celeritas
 in cōficiendo, consilium in prouidendo: quæ tāta sunt
 in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus,
 quos aut vidimus, aut audiimus, non fuerunt. testis est
 Italia, quam ille victor L. Sylla huius virtute, & consilio
 confectus est liberatam, testis est Sicilia, quam multis
 vndique cinctam periculis, non terrore belli, sed cele-
 titate consilij explicauit. testis est Africa, quæ magnis
 oppressa hostium copijs, eorum ipsorum sanguine redū-
 dauit. testis est Gallia, per quam legionibus nostris in
 Hispaniam iter, Gallorum internecione, patefactum est.
 testis est Hispania, quæ sæpissimē plurimos hostes ab hoc
 superatos prostratosq; conspexit. testis est iterum, & sæ-
 pius Italia, quæ cum seruili bello tetra periculoso que pre-
 meretur, ab hoc auxilium absente expetiuit: quod bel-
 lum expectatione Pompeii attenuatum at que imminu-
 tum est, aduentu sublatum ac sepultum. testes verō iam
 omnes oræ atque omnes exteræ gentes, ac nationes,
 denique maria omnia tum vniuersa, tum in singulis oris
 omnes sinus atque portus. quis enim toto mari locus per
 hos annos aut tam firmum habuit præsidium, vt tutus
 esset: aut tam fuit abditus, vt lateret? quis nauigauit, qui
 non se aut mortis, aut seruitutis periculo committeret?
 cum aut hyeme, aut refertō prædonum mari nauigare-
 tur? hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam latē
 diuisum atque dispersum quis vnquam arbitraretur aut
 ab omnibus imperatoribus vno anno, aut omnibus an-
 nis ab vno imperatore confici posse? quam provinciam
 tenuistis à prædonibus liberam per hocce annos? quod
 vestigal

Vestigal vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui Præsidio classibus vestris fuistis? quàm multas existimatis insulas esse desertas? quàm multas aut meto relictas, aut à prædonib. captas vrbes esse sociorum? sed quid ego longè nqua commemero? fuit hoc quondam, fuit proprium populi Rom. longè à domo Iellare, & propugnaculis imperij sociorum fortunas, non sua tecta defendere. socijs vestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse? cum exercitus nostri Brundisio nunquam nisi summa hyeme transiuerin? quid, ad nos cum ab exteris nationibus venirent, captos querat, cum legati pop. Rom. redempti sint? mercatorib. tutum mare non fuisse dicam cum duodecim seculis in prædonum potestate peruenierint? quid aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas vrbes, innumerabilesque alias captas esse commemorem: cum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam, & spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestate sciatis? an verbò ignoratis portum Caietæ celeberrimum, atque plenissimum nauium, inspectante prætore à prædonib. esse direptum? ex Miseno autem, eius ipsius liberos, qui cum prædonib. antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse sublatos? nam quid ego Hostiense incommodum, atque illam labem, atque ignominiam reipub. querat, cum propè inspectantibus vobis, classis ea, cui consul populi Rom. præpositus esset, à prædonibus capta, atque oppressa esset? Pro dij immortales, tantamne vnus hominis incredibilis ac diuina virtus, tam breui tempore, lucem afferre reip. potuit, vt vos, qui modò ante ostium Tiberianum classem hostium videbatis, ij nunc nullam intra Oceani ostium prædonum nauem esse audiat? atque hæc qua celeritate gesta sint, quanquam videtis, tamen à me in dis-
de

do prætereunda non sunt. Quis enim unquam aut obediendi negotij, aut consequendi quæstus studio, tam brevi tempore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quam celeriter Cn. Pompeio dæce belli imperus nauigauit? qui Siciliam adiit, Africam explorauit, inde Sardiniam cum classe venit, non dum tempestino ad nauigandum mari: atque hæc tria frumentaria subsidia recip. firmissimis præsidij, classibusque munuit. Inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispanijs, & Gallia cisalpina præsidij, ac nauibus confirmata, missis item in oram Illyrici maris, & in Achaïam, omnemque Græciam nauibus, Italiae duo maria maximis classibus, firmissimisque præsidij adornauit: ipse autem, ut à Brundisio profectus est, vnde quinquagesimo die totum ad imperium populi R. Ciliciam adiunxit: omnes, qui vbiq; prædones fuerunt, partim capti, interfectique sunt, partim vnias huius imperio ac potestati se d. diderunt: idem Cretenlib. cum ad eum vsque in Pamphylia legatos deprecatoresque misissent, spem de ditionis non ademit, oblidetque imperauit. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longè lateque dispersum, quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hęc me apparauit. in euente vere suscepit, media ætate confecit. Est hæc diuina atque incredibilis virtus imperatoris.

Quid ceteræ, quas paulo ante commemorare cœperam, quantæ atque quam multæ sunt? non enim solum bellandi virtus in summo atque perfecto imperatore quaerenda est: sed multæ sunt artes eximie, huius administrationis, ac virtutis. Ac primum, quanta innocentia debeant esse imperatores? quanta deinde omnibus in rebus imperantibus? quanta fide? quanta felicitate? quanto inge-

nō? quanta humanitate? quæ breuiter, quanta sint in Cn̄ Pompeio considerare mus: summa enim omnia sunt Quirites, sed ea magis ex aliorum contentione, quam ipsa per se se, cognosci atque intelligi possunt. Quæ enim possumus imperatorem aliquo in numero putare; cuius in exercitu ueneant centuriatus atque uenerint? quid hunc hominem magnum; aut amplum de Rep. cogitare; qui pecuniam ex ærario de promptam ad bellum administrandum; aut propter cupiditatem præuinciarum in magistratibus diuiserit; aut propter auaritiam Romæ in quaestibus reliquerit? uestra admurmuratio facit Quirites; ut agnoscere uideamini, qui hæc fecerint. Ego autem neminem nominans, quare in his hi nemo poterit, nisi qui ante de se uoluerit confiteri. Itaque propter hanc auaritiam imperatorum quantos calamitates quoque uentum sit; nostri exercitus ferant, quis ignorat: itinera, quæ per hoste annos in Italia per agros atque oppida ciuium Romæ nostri imperatores fecerunt; recordamini: tum facilius statuetis; quid apud exteris nationes fieri existimetis. Verum plures arbitramini per hosce annos militum ueterorum armis hostium urbes; an hybernis; sociorum ciuitates esse deletas? neque enim potest exercitum is continere imperator, qui se ipsum non continet, neque seuerus esse in iudicando; qui alios in se seueros esse iudices non uult. hic miramur hunc hominem tantum excellere cæteris, cuius legiones sic in Asiam peruenerunt; ut non modo manus tanti exercitus, sed ne uestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur: iam uero quem admodum milites hybernent; quotidie sermones ac literæ perferuntur: non modo, ut sumptum faciat in his literis, nemini uis afferatur; sed ne cupienti quidem cuiquam permittatur; hyemis enim, non auaritiæ per fugiendum

maiores nostri in sociorum, atq; amicorum tectis esse viderunt.

Age verò, ceteris in rebus quali sit temperantia, considerate. Vnde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum inuentum putatis? non enim illum eximia vis remigum, aut ars inaudita quaedam gubernandi, aut venti aliqui noui tam celeriter in vltimas terras pertulerunt: sed hæ res, quæ ceteros remorari solent, non retardarunt: non avaritia ab infirato cursu ad prædam aliquam renocauit, non libido ad voluptatem non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem: postremo signa, & tabulas, cæteraq; ornamenta Græcorum oppidum, quæ ceteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne visenda quidem existi nauit. Itaque omnes quidem in his locis C. N. Pompeium sicut aliquem non ex hac vrbe missum, sed de cælo delapsum intuentur: nunc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos hac non iam abstinentia, quod iam nationibus exteris incredibile, ac falsò memoriæ prodium videbatur. Nunc imperij nostri splendor illis gentibus lucet, nunc intelligunt, non sine causa maiores suos tum, cum hac temperantia magistratus habebamus, seruire populo Rom. quam iup rare aliis maluisse. Iam verò ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum iniurijs esse dicantur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitas par infirmis esse videatur. Iam quantum consilio, quantum dicendi grauitate, & copia valeat, in quo ipso inest quædã dignitas imperatoria, vos Quintes hoc ipso in loco sæpe cognouistis. si dem verò eius inter socios quantam existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse iudicant? humanitate iam tanta est, ut dif-

facile dictu sit, vtrum hostes magis virtutem eius pugnan-
tes timuerint, an mansuetudinem victi dilexerint: & quis-
quam dubitabit, quin huic tantum bellu hoc transfundē-
dum sit, qui ad omnia vestrae memoriae bella conficienda
diuino quodam consilio natus esse videatur?

Et quoniam auctoritas multo in bellis quo-
que administrandis, atque imperio militari val t: certe
nemini dubium est, quin ea in re idem ille Imperator plu-
rimum possit. Vehementer autem pertinere ad bella ad-
ministrand, quid hostes, quid socij de imperatoribus ve-
stris existimant, quis ignorat, cum sciamus homines, in
tantis rebus, et aut contemnant, aut metuant, aut de-
rint, aut amittant, opinione non minus famae, quam aliqua
certa ratione commoueri: quod igitur nomen vnquam
in orbe terrarum clarius fore cuius res gestae pares? de
quo homine vos, ad quod maxime facit auctoritatem, tanta,
& tam praecleara iudicia fecisti? an vero vilam vsquam
esse oram tam desertam putatis, quod non illas diei fama
peruaserit, cum vniversus populus Rom. referto foro, re-
pletisque omnibus templis, ex quibus hic locus conspi-
ci potest, vnum sibi ad commune omnium gentium bel-
lum Cn. Pompeium imperatorem depoposset? itaque ve
plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem,
quantum huius auctoritas valeat in bello, ab eodem Cn.
Pompeio omnium rerum egregiarum exempla suman-
tur, qui quo die a vobis maritimo bello praepositus est im-
perator, tanta repente vitas annona ex summa inopia,
& caritate rei frumentariae consecuta est, vnus spe & no-
mia, quantam vix summa vbertate agroru diuturna pax
efficeret potuisset.

Iam vero accepta in Poro calamitate ex eo pra-
ecepto, de quo vos paulo ante inuitus a. Inouati, cum socij per-

firmissem, hostium opes animique crevissem, cum satis
 firmum praesidium provincia non haberet, amissetis A-
 am Quirites, nisi ipsum id temporis diuinitus Cn. Pom-
 peium ad eas regiones fortuna populi Ro. attulisset. Huius
 aduentus Mithridatem insolita inflammatum victoria
 contigit, & Tigranem magnis copijs minitantem Asiae
 retardavit, & quisquam dubitabit quid virtute profectu-
 rus sit, qui tantum auctoritate profecerit? aut quam facile
 imperio atque exercitu socios, & vectigalia conseruaturus
 sit, qui ipso nomine ac rumore defenderit? Age vero, il-
 la res quantum declarat eiusdem hominis apud hostes po-
 puli Ro. auctoritatem, quod ex locis tam longinquis,
 tamque diuersis, tam breui tempore omnes vna huic se
 dederunt? quod Cretensem legati, cum in eorum in-
 sula noster imperator, exercitusque esset, ad Cn. Pompe-
 ium in vltimas prope terras venerunt, eique se omnes
 Cretensem ciuitates dedere velle dixerunt? quid? idem
 ipse Mithridates, nonne ad eundem Cn. Pompeium lega-
 tum vsque in Hispaniam misit? eumque Pompeius lega-
 tum semper iudicauit: ij, quibus semper erat molestum ad
 eum potissimum esse missum, speculatorem, quam lega-
 tum iudicare maluerunt. Potestis igitur iam constituere
 Quirites hanc auctoritatem multis postea rebus gestis,
 magnisque vestris iudicijs amplificatam, quantum apud
 illos reges, quantum apud exteris nationes valituram es-
 se existimatis.

Reliquum est, vt de felicitate, quam praestare
 de se ipso nemo potest, meminisse, & commemorare de
 altero possumus, sicut equum est homini de potestate deo-
 rum, si nix & pauca dicamus. Ego enim sic existimo, Ma-
 ximo, Marcell, Scipioni, Mario, & caeteris magnis impe-
 ratoribus, non solum propter virtutem, sed etiam propter

fortunam, sepius imperia mandata, arque exercitus esse commissos: fuit enim profectio quibusdam summis viris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna, de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac vtar moderatione dicendi: non vt in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed vt præterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut inuisa dijs immortalibus oratio nostra, aut iagrata esse videatur, itaque non sum prædicaturus Quirites, quantas ille res domi, militiæque terra marique quantaque felicitate gesserit, vt eius semper voluntatibus non modo ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obediuerint, sed etiam venti tempestatesque obsecundarint, hoc brevissime dicam, neminem vnquam tam impudentem fuisse, qui à dijs immortalibus tot, & tantas res tacitus audeat optare, quot, & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium derulerunt, quod vt illi proprium, ac perpetuum sit Quirites, cum communis salutis atque imperij, cum ipsius hominis causa (sicuti facitis) velle, & optare debetis.

Quare cum & bellum ita necessarium sit, vt negligi non possit: ita magnum, vt accuratissime sit administrandum: & cum ei Imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à dijs immortalibus oblatum & datum est, in romæ conseruandam, atque amplificandam conferatis? quod si Romæ Cn. Pompeius priuatus esset hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat diligendus atque mittendus, nunc cum ad cæteras summas utilitates hæc quoque opportunitas adiungatur, ve in his ipsis locis ad sit, vt habeat exercitum, vt abijs, qui

habent, accipere statim possit, quid expectamus? aut cur
 non, de iudiciis dijs immortalibus, eidem, cui cætera sum-
 ma cum salute reipubl. commissa sunt, hoc quoque bel-
 lum regium committimus? At enim vir clarissimus rei-
 publ. & vestris beneficijs amplissimis affectus, Q. Catulus,
 itaque summis ornamentis honoris, fortunæ, vir-
 tutis, ingenij præditus Q. Hortensius, ab hac ratione dis-
 sentiant: quorum ego auctoritatem apud vos multis lo-
 cis plurimum valuisse, valere oportere confiteor. sed in
 hac causa, tametsi cognoscitis auctoritates contrarias
 fortissimorum virorum, & clarissimorum: tamen omissis
 auctoritatibus, ipsa res, & ratione exquirere possumus
 veritatem, atque hoc facilius, quod ea omnia, quæ
 adhuc à me dicta sunt, hîdem isti vera esse concedunt: &
 necessarium bellum esse, & magnum, & in vno Cn.
 Pompeio, summa esse omnia, quid igitur ait Hortensius?
 si vni omnia tribuenda sunt, vnum dignissimum esse
 Pompeium: sed ad vnum tamen omnia deferri non o-
 portere. Obsoleuit iam ista oratio, re multo magis, quam
 verbis refutata, nam tu idem Q. Hortensi multa pro tua
 summa copia ac singulari facultate dicendi, & in sena-
 tu contra virum fortem A. Gabinium grauitè ornate-
 què dixisti, cum is de vno imperatore contra prædones
 constituendo legem promulgasset: & ex hoc ipso loco
 per multa idem contra legem verba fecisti, quid tum,
 per deos immortales, si plus apud popul. Ro. auctoritas
 tua, quam ipsius populi Romani salus, & vera causa va-
 luisset, hî die hanc gloriam atque hoc orbis terræ impe-
 rium tenere minus? an tibi tum imperium esse hoc videba-
 tur, cum populi Romani legati, prætores, quæstoresque
 capiebantur? cum ex omnibus prouincijs comætu, &
 priuato, & publico prohibebamus? cum ita clausa erant
 nobis

nobis omnia maria, ut neque priuata in rem maritimanam, neque publicam iam obire possemus? quæ ciuitas antea unquam fuit, non dico Atheniensium, quæ satis late quondam mare tenuisse dicitur: non Carthaginensium qui per multum classe maritimisque rebus valuerant: non Rhodiorum, quorum usque ad nostram memoriam disciplina navalis, & gloria remansit: quæ ciuitas antea unquam tam tenuis, quæ tam parua insula fuit, quæ non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis atque oræ maritimæ per se ipsa defenderet?

At hercle aliquot annos continuos antè legem Gabiniam, ille populus Romanus, cuius usque ad nostram memoriam nomen inuictum in naualibus pugnis permanserat, magna ac multo maxima parte non modo utilitatis, sed dignitatis atque imperij caruit. Nos quorum maiores Antiochum regem classe, Persenque superarunt, omnibus naualibus pugnis Carthaginenses, homines in maritimis rebus exercitissimos paratissimosque vicerunt: in nullo in loco iam prædonibus pares esse poteramus. nos quoque, qui antea non modo Italiam tantam habebamus, sed omnes socios in ultimis oris auctoritate nostri imperij saluos præstare poteramus, tum cum insula Delos tam præcul à nobis in Aegæo mari posita, quo omnes undique cum mercibus atque oneribus commeabant, referta diuitijs, parua, sine muro nihil timebat: idem non modo prouincijs, atque oris Italiæ maritimis, ac portibus nostris, sed etiam Appiianam viam cærebarum, & his temporibus non pudebat magistratus populi Romani in hunc ipsum locum ascendere, cum eum vobis maiores vestri exuuijs naualibus, & classiam spolijs ornatum reliquissent. Bono te animo tum Q. Hortensii populus Romanus, & cæteros, qui erant in eadem sententia, dicere

exist.

existimauit ea, quæ sentiebatis; sed tamen in salutē com-
 muni idem populus Romanus dolori suo maluit, quam
 auctoritati vestræ obtemperare. Itaque vna lex, vnus vir,
 vnus annus non modò nos illa miseria ac turpitudine li-
 berauit, sed etiam effecit, vt aliquando videremur om-
 nibus gentibus ac nationibus terrarumque imperare.
 Quo mihi etiam in dignius videtur obtrectatum esse ad-
 huc, Gabinio dicam, an ne Pompeio, an vtrique? (id quod
 est verius) ne legaretur A. Gabinus Cn. Pompeio expe-
 tētis ac postulantis, Vtrum ille qui postulat legatum ad
 tantum bellum quem velit, idoneus non est, qui impetret,
 cum ceteri ad expilandos socios, diripiendasque pro-
 uincias, quos voluerunt, legatos eduxerint: an ipse, cu-
 ius I. g. salus ac dignitas populo Ro. atque omnibus gen-
 tibus constituta est, expers esse debet gloriæ eius impera-
 toris, atque eius exercitus, qui consilio ipsius atque pe-
 riculo est constitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Qu.
 Cælius Latinienſis, C. Lentulus, quos omnes honoris
 causa non inuino, cum tribuni pl. fuissent, anno proximo
 legati esse potuerunt, in hac vno Gabinio, sunt tam dili-
 gentes, qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in
 hoc imperatore atque exercitu, quem perse ipse conſe-
 tituit, etiam præcipuo iure esse deberet? de quo legando
 spero consules ad senatum relaturos. Qui si dubitabunt,
 aut grauantur, ego me profiteor relaturum; neque me
 impedier cuiusquam, Quirites, inimicum edictum, quo
 minus fietis vobis, vestrum ius, beneficiumque defendā,
 neque præter intercessionem quicquam audiam: de qua
 (vt arbitror) isti ipsi, qui minantur, etiam atque etiam qui
 id liceat, confidant. mea quidem sententia, Quiri-
 tes, vnus A. Gabinus (belli maritimi rerumque gestarum
 auctor) comes Cn. Pompeio adſcribitur, propterea quod
 aliter

alter vnus id bellum suscipiendum vestris suffragij deditur, alter delatum susceptumque confecit.

Reliquum est vt de Qu. Catuli auctoritate, & sententia dicendum esse videatur, Qui cum ex vobis quaereret, si in vno Cn. Pompeio omnia poneretis, si quid eo factum esset, in quo spem essetis habituri: cepit magnum suae virtutis fructum ac dignitatis, cum omnes propè vna voce, in eo ipso vos spem habituros esse dixistis. etenim talis est vir, vt nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere possit. Sed in hoc ipso ab eo vehementissimè dissentio, quòd quo minus certa est hominum ac minus diuturna vita, hoc magis respubl. dum per deos immortales licet, frui debet summi hominis vita atque virtute. at enim nihil noui fiat contra exempla atque instituta maiorum. non dico hoc loco mai res nostros semper in pace consuetudini, in bello utilitati paruisse, si imper ad nouos casus temporum, nouerum consiliorum rationes accommodasse: non dicam, duo bella maxima, Punicum, & Hispaniense, ab vno imperatore esse confecta: duas vrbes potentissimas, quae huic imperio maxime minabantur, Carthaginem atque Numantiam, ab eodem Scipione esse deletas: non commemorabo. superest vobis patribusque vestris esse visum, vt in vno C. Mario spes imperij poneretur: vt idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Teutonibus bellum administraret: in ipso Cn. Pompeio, in quo noui constitui nihil vult Qu. Catulus, quam multa sint noua summaque Catuli solutare constituta, recordamini, quid tam nouum, quam adolescentulum priuatum, exercitum difficili reipublicae tempore conficere? confecit: huic praesse? praesuit: rem optimè ductu suo gerere? gessit, quid tam praeter consuetudinem.

dinem, quàm homini per adoloscanti, cuius à senatorio
 gradu ætas longe abesset, imperium atque exercitum da-
 re? Siciliam permitti atque Africam, bellumque in ea ad-
 ministrandum? fuit in his provincijs singulari innocen-
 tia, gravitate, virtute: bellum in Africa maximum confe-
 cit, victorem exercitum deportavit. quid verò tam inau-
 ditum, quàm equitem Rom. triumphare? at eam quoque
 rem populus Ro. non modò vidit, sed etiam studio om-
 ni visendam putavit. quid tam inausitatum, quàm ut, cum
 duo consules clarissimi fortissimique essent, eques Ro.
 ad bellum maximum, formidolosissimumque pro consu-
 le mitteretur? missus est. quo quidem tempore, cum es-
 set non nemo in senatu, qui diceret, non oportere mit-
 ti hominem privatam pro consule: Lucius Philippus di-
 xisse dicitur, non se illam sua sententia pro consule, sed
 pro consulibus mittere. tanta in eo reipublicæ bene ge-
 rendæ spes constituebatur, ut duorum consulum manus
 unius adolescentis virtuti committeretur. quid tam singu-
 ulare, quàm ut ex Senat. Cons. legibus solutus, consul
 antè fieret, quàm vltimam aliam magistratum, per lege cap-
 pere licuisset? quid tam incredibile, quàm ut iterum eques
 Ro. ex S. C. triumpharet? quæ in omnibus hominibus no-
 va, post hominum memoriam constituta sunt, ea tam mol-
 ta non sunt, quàm hæc, quæ in hoc vno homine vidimus.
 atque hæc tot exempla, tanta ac tam nova, profecta sunt
 in eundem hominem à Q. Catulo, atque à cæterorum
 eiusdem dignitatis amplissimorum hominum auctoritate.
 quare videant, ne sit periniquum, & non ferendû, illorum
 auctoritatem de Cn. Pompeij dignitate à vobis compro-
 batarum semper esse: vestrum ab illis de eo homine iudiciû,
 populi que Romani auctoritatem improbari: præsertim
 cum iam suo iure populus Romanus in hoc homine sua

auctoritatem, vel cōtra omnes, qui dissentiūt, possit defendere: propterea quōd istis reclamantibus vos vnum illum ex omnibus delegistis, quem bello prædonum præponeretis: hoc si vos temerè fecistis, & rei publ. parum consulistis: rectè isti studia vestra suis consilijs regere conantur, sin autem vos plus tū in repub. vidistis, vos his repugnantibus per vosmetipsum dignitatem huic imperio, salutē orbi terrarum attulistis: aliquando isti principes, & sibi, & cæteris populi Romani vniuersi auctoritati parèdum esse fateantur.

Atque in hoc bello Asiaticò, & regio non solum militaris illa virtus, quæ est in Cn. Pompeio singularis, sed aia quoque virtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. difficile est in Asia, Cilicia, Lycia, Syria, regnisque exterarum nationum ita vestri vestrum imperatorem, vt nihil aliud, quam de hoste ac de laude cogitet. deinde etiam si qui sunt pudore ac temperantia moderatiores: tamen eos esse tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. difficile est dictu, Quiritēs, quanto in odio simus apud exterarum nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, iniurias ac libidines. quod enim sanum putatis in illis terris nostris magistratibus religiosum, quam ciuitatem sanctam, quam domum satis clausam, ac munitam fuisse? vbes iam locupletes ac copiosæ requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem infertur. Libenter hæc coram Qu. Catulo, & Qu. Hortensio di putarem, summis, & clarissimis viris. nouerunt enim locicorum vulnera: vident eorum calamitates, querimonias audiunt, pro socijs vos contra hostes exercitum mittere putatis, in hostium simulatione contra socios atque amicos? quæ ciuitas est in Asia, quæ non medo vnius imperatoris, aut

legi-

legati, sed vnus tribuni militis animos ac spiritus capere possit? quare etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse videatur, tamen nisi erit idem, qui se a pecunijs sociorum, qui ab eorum coniugibus ac liberis, qui ab auro, gazaque regia, manus, oculos, animam cohibere possit: non erit idoneus; qui ad bellum Asiaticum, regiumque mittatur: ecquam putatis ciuitatem pacatam fuisse, quæ locuples sit? ecquam esse locupletem, quæ istis pacata esse videatur? ora maritima. Quirites, Cn. Pompeium non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam requirit. videbat enim populum Romæ non locupletari quotannis pecuniaz publica, præter paucos, neque eos quicquam aliud assequi classium nomine, nisi vt detrimentis accipiendis, maiore affici turpitudine viderentur; nunc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus conditionibus proficiscantur, ignorant videlicet isti, qui ad vnum deferenda esse omnia non arbitrantur. quasi verò Cn. Pompeium non cum suis virtutibus, tum etiam alienis vitijs magnum esse videamus. Quare nolite dubitare, quin huic vni credatis omnia, qui inter annos tot, vnus inuentus sit, quem socij in vrbes suas cum exercitu venisse gaudeant. Quod sit auctoritatibus hanc causam Quirites confirmandam putatis: est vobis auctor, vir bellorum omnium, maximarumque rerum peritissimus P. Seruilius: cuius tantæ res gestæ terrarumque extiterunt, vt cum de bello deliberetis auctor vobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio, summis vestris beneficijs, maximisque rebus gestis, summo ingenio, & prudentia præditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes, pro amplissimis vestris honoribus, summum consilium, summam grauitatem esse cognoscitis: est C. Cassius, integra

te, virtute, constantia singulari. quare videte, num horum auctoritatibus, illorum orationi, qui dissentiunt, responde-
re posse videamus.

Quæ cum ita sint. C. Manili, primum illam tuam legem, & voluntatem, & sententiam laudo, vehementissimeque comprobato: deinde te hortor, ut auctore populi Romani maneas in sententia, neve cuiusquam vim aut minas pertimescas. primum in te satis esse animi, constantiaque; arbitror: deinde, cum tantam multitudinem, cum tanto studio adesse videamus, quantum non iterum in eodem homine præficiendo vidimus, quid est, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? ego autem, quicquid in me est studii, consilii, laboris, ingenij, quicquid hoc beneficio populi Romani, atque hac potestate prætoris, quicquid auctoritate, fide, constantia possum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & populo Romani polliceor, & defensor; testorque omnes deos (& eos maxime qui huic loco te præsidunt, qui omnium mentes eorum, qui ad rem præcedunt, maxime perspiciunt) me hoc neque rogatu facere cuiusquam, neque quo Cn. Pompeij gratiam mihi per hanc causam conciliari parem, neque quo mihi, ex cuiusquam amplitudine aut præsidia periculis, aut adiumenta honoribus quaeram: propterea, quod pericula facile, ut hominem præstare oportet, innocentia testi pellemus; honores autem neque ab uno, neque ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione vitæ, si vestra voluntas feret, consequemur. Quamobrem, quicquid hæc causa mihi susceptum est, Quiritibus, id omne me reipublice causa suscepisse conantur tantumque; non est, ut aliquam bonam gratiam mihi qua fuisse videar: ut multas etiam simultates partim obscuras, partim apertas intelligam; mihi non necessitas, vobis non inutiles suscepisse; sed ego me hoc honore

re præditum, tantis vestris beneficijs affectum, statui Quiritis, vestram voluntatem, & reip. dignitatem, & salutem provinciarum, atq; sociorum meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO A. LICINIO
ARCHIA POETA.

ORATIO



Siquid est in me ingenij iudices, quos sentio quã sit exiguum, aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior me diocriter esse versatum: aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studijs, & disciplina profecta, à qua ego nullam confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium vel in primis hic A. Licinius fructum à me reperere prope suo iure debet. nam quoad longissimè potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usque repetens hunc video mihi principem, & ad suscipiendam, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. quod si hæc vox huius hortatu præceptisque conformata, nonnullis aliquando saluti fuit: à quo id accipimus, quo ceteris opitulari, & alios servare posse-

mus; huic pro se ipsis, quantum est situm in nobis, & o-
 pem, & salutem ferre debemus. Ac ne quis à nobis hoc ita
 dici forte mireretur, quod alia quædam in hoc facultas sit
 Ingenij, neque hæc dicendi ratio aut disciplina: nec nos
 quidem huic cuncti studio penitus unquam dediti fui-
 mus: etenim omnes artes, quæ ad humanitatem perti-
 nent, habent quoddam commune vinculum, & quasi cog-
 natione quadam inter se continentur, sed ne cui vet-
 trum mirum esse videatur, me in quæstione legitima,
 & in iudicio publico, cum res agatur apud prætorem po-
 puli Romani lectissimum virum, & apud severissimos iu-
 dices, tanto conventu hominum ac frequentia, hoc uti
 genere dicendi, quod non modò à consuetudine iudicio-
 rum, verum etiam à forensi sermone abhorreat: quæ-
 so à vobis, ut in hac causa mihi detis hanc veniam,
 accommodatam huic reo, vobis, quemadmodum spero,
 non molestam, ut me pro summo poeta atque eruditissi-
 mo homine dicentem hoc concursu hominum litera-
 tissimorum, hac vestra humanitate, hoc denique præ-
 tore exercente iudicium, patiamini de studijs humanita-
 tis ac literarum paulò loqui liberius: & in eiusmodi per-
 sona, quæ propter ocium ac studium minime in iudi-
 cijs periculisque tractata est, uti propriè nouo quodam, &
 inusitato genere dicendi. Quod si mihi à vobis tribui
 concedique sentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Lici-
 nium non modo non segregandum, cum sit ciuis, à nu-
 mero ciuium, verum etiam, si non esset, putetis ascisse a-
 dum fuisse.

¶ Nam ut primum ex pue-
 ris excessit Archias, atque ab ijs artibus, quibus ætas pue-
 rilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi
 studium contulit, primum Antiochiæ (nam ibi natus
 est, loco nobili, & celebri quondam urbe, & copiosa, at-
 que

que eruditissimis hominibus, liberalissimisque studijs affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit. post, in cæteris Asiæ partibus cunctæq; Græciæ sic eius aduentus celebrabatur, vt famam ingenij expectatio hominis, expectatione in ipsius aduentus admiratioque superaret. Erat Italia tunc plena Græcarum artium ac disciplinarum: studiaque hæc & in Latio vehementius tum colebantur, quam nunc iisdem in oppidis, & hic Romæ propter tranquillitatem reip. nō negligebantur: itaq; hūc, & Tarentini, & Rhegyni, & Neapolitani ciuitate, cæterisque præmijs donarunt: & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione atque hospitio dignum existimarunt.

Hac tanta celebritate famæ, cum esset iam absentibus notus, Romam venit Mario consule, & Catulo. noctus est primū consules, eo quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiam studium atque aures adhibere posset. Statim Luculli, cum prætextatus etiam tum Archias esset, cum domum suam receperunt. Sed enim hoc non solum ingenij ac literarum, verum etiam naturæ atque virtutis fuit, vt domus, quæ huius adolescentiæ prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti, erat temporibus illis iucundus Q. Merello illi Numidico, & eius Pio filio, audiebatur à M. Acilio: vivebat cum Q. Catulo, & patre, & filio: à L. Crasso colebatur. Lucillos verò, & Drusum, & Octavianos, & Catonem, & totam Hortensiorum domum deuinctam consuetudine cum teneret, afficiebatur summo honore, quod eum non solum colebant, qui aliquid percipere aut audire studebant, verum etiam si qui forte simulabant.

Interim, satis longo intervallo, cum esset cum

L. Lucullo in Ciliciam profectus, & cum ex ea provinci-
cum eodem Lucullo decederet, venit Heracliam: quæ
cūm esset ciuitas æquissimo iure ac fœdere, adscribi se in
eam ciuitatem voluit, idque cum ipse per se dignus puta-
retur, tum auctoritate, & gratia Lucu li ab Heracliensibus
impetrauit. Data est ciuitas Silani lege & Carbo nis, si qui
fœderatis ciuitatibus adscripti fuissent, si tum cum lex
ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & si sexaginta
diebus apud prætorem essent professi: cum hic domici-
cilium Romæ multos iam antea annos haberet, professus
est apud prætorem, Qu. Metellum familiarissimum suum.
Si nihil aliud, nisi de ciuitate ac lege dicimus, nihil dico
amplius: causa, dicta est: quid enim horum infirmari
Grache potest? Heraclææ ne esse eum adscriptum nega-
bis? adest vir summa auctoritate, & religione, & fide L.
Lucullus, qui se non opinari, sed scire: non audiuisse, sed
vidisse: non interfuisse, sed egisse dicit. Ad sunt Heracli-
enses legati, nobilissimi homines: qui huius iudicij causa
cum mandatis, & cum publico testimonio venerunt. Qui
hunc adscriptum Heracliensem dicunt, Hic tu tabulas de-
sideras Heracliensem publicas, quas Italico bello, in-
censo tabulario, interisse scimus omnes. est ridiculum ad
ea, quæ habemus, nihil dicere: quærere, quæ habere non
possumus: & de hominum memoria tacere, literarum me-
moriam flagitare & cum habeas amplissimi viri religio-
nem, integerrimi municipij ius utandum, fidemque, ea,
quæ deperari nullo modo possunt, repudiare: tabulas,
quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. At domici-
lium Romæ non habuit is, qui tot annis ante ciuitatem
datam, sedem omnium rerum ac fortunarum suarum
Romæ collocauit. At non est professus? imo verò ijs ta-
bulis professus quæ solæ ex illa professione collegioque

prætorum, obtinent publicarum tabularum auctoritatem.
 Nam cum Appij tabulæ negligentius asseruatae dicerentur,
 Gabinij, quandiu incolumis fuit, leuitas, post damnationem,
 calamitas omnem tabularum fidem resignasset: Metellus,
 homo sanctissimus, modestissimusque omnium, tanta
 diligentia fuit, vt ad L. Lentulum prætorem, & ad iudices
 venerit, & vnus nòminis littura se commotum esse dixerit.
 His igitur tabulis nullam litturam in nomen A. Licinij videtis.
 Quæ cum ita sint, quid est, quod de eius ciuitate dubitetis?
 præsertim cum alij quoque in ciuitatibus fuerit ascriptus.
 Etenim cum medicis multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis,
 gratuito ciuitatem in Græcia homines impertiebantur, Rhegynos
 credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos,
 quod scenicis artificibus largiri solebant, id huic summa
 ingenij prædito gloria noluisse. quid? cum cæteri non
 modo post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam
 aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepseriat:
 hic, qui nec vititur quidem illis, in quibus est scriptus,
 quod semper se Heracliensem esse voluit, reijcietur?
 Censum nostrum requiris, scilicet: est enim obscuram,
 proximis censoribus, hunc cum clarissimo imperatore,
 L. Lucullo, apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem
 quæstore fuisse in Asia: primis Iulio, & Crasso nullam
 populi partem esse censam. Sed quoniam census non ius
 ciuitatis confirmat: ac tantummodo indicat eum, qui sit
 census, ita se iam tum gessisse pro ciue: ijs temporibus,
 quæ tu criminariis, ne ipsius quidem iudicio in
 ciuium Ro. iure esse versatum, & testamentum saepe
 nostris legibus, & adiit hæreditates ciuium Ro.
 & beneficijs ad ætarium delatus est à L. Lucullo præ-
 tore, & consule. quare argumenta si qua potes,

nunquam enim hic neque suo, neque amicorum iudicio
reuincetur.

Quæres s̄ nobis Gracche, cur tantopere hoc ho-
mine delectemur? quia supeditat nobis, ubi & animos ex
hoc forensi strepitu reficiatur, & aures conuicio desesse cō-
quiescant. an tu existimas aut suppetere nobis posse, quod
quotidie dicamus, in tanta varietate rerum, nisi animos
nostros doctrina excolumus: aut ferre animos tantam pos-
se contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? ego
verò fateor, me his studijs esse deditum, cæteros pudeat, si
qui ita se literis abdiderunt, ut nihil possint ex his, neque
ad communem afferre fructum, neque in aspectum lu-
cæque proficere. me autem quid pudeat? qui tot annos
ita viuo iudices ut ab illis nullo me vaquam tempore, aut
commodum aut ocium meum abstraxerit, aut voluptas
auocarit, aut denique somnus retardarit. quare quis tan-
dem me reprehendat, aut quis mihi iure si censeat, si
quantum cæteris ad suas res obeundas, quantum ad fes-
tos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias volupta-
tes, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur tem-
poris, quantum alij tribuunt tempestiuis conuijs, quan-
tum denique a leg, quantum pilæ, tantum mihi ego me
adhæc studia recolenda sumpsero? atque hoc adeo mihi
concedendum est magis, quod ex his studijs hæc quoque cres-
cit oratio, & facultas: quæ quantacunque in me est, nun-
quam amicorum periculis defuit: quæ si cui leuior vide-
tur, illa quidem certè, quæ summa sunt, ex que fonte hau-
riam sentio, nam nisi multorum præceptis multisque li-
teris mihi ab adolescentia suasissem, nihil esse in vita
magnopere expetendum, nisi laudem atque honestatem:
in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia

pericula mortis atque exilij parvi esse ducenda: nunquam me pro salute vestra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos proffigatorum hominum quotidianos impetus obieciſſem. Sed pleni omnes ſunt libri, plenæ ſapientum voces, plena exemplorum vetuſtas. quæ iacerent in tenebris omnia, niſi literarum lumen accederet. quam multas nobis imagines, non ſolum ad intuendum, verum etiam ad imitandum fortiffimorum virorum excellas, ſcriptores & Græci, & Latini reliquerunt? quas ego mihi ſemper in adminiſtranda rep. proponens, animum, & mentem meam ipſa cogitatione hominum excellentium conformabam. quæret quiſpiam, quid? illi ipſi ſummi viri, quorum virtutes literis prodita ſunt, iſta ne doctrina, quam tulaudibus effers, eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus confirmare: ſed tamen eſt certum quid respondeam, ego multos homines excellenti animo, ac virtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturæ ipſius habitu propè diuino per ſe ipſos, & moderatos, & graues exitiſſe fateor: etiam illud adiungo ſæpius ad laudem atque virtutem naturam ſine doctrina, quam ſine natura valuiſſe doctrinam, atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam, atque illuſtrem acceſſerit ratio quædam confirmatioque doctrinæ, tum illud neſcio quid præclarum ac ſingulare ſolere exiſtere. Ex hoc eſſe hunc numero, quem partes noſtri viderunt, diuinum hominem, Africanum: ex hoc C. Lelium, L. Furium, modeſtiſſimos homines, & continentiffimos: ex hoc fortiffimum virum, & illis temporibus doctiffimum M. Catonem illum ſenem: qui profecto, ſi nihil ad percipiendam colendamque virtutem, literis adiuuarentur, nunquam ſe ad earum ſtudium contuliſſent.

Quod ſi non hic tantus fructus oſtendere,

tur, & si ex his studijs delictatio sola peteretur: tamen ut opinor hanc animi remissionem humanissimam, a liberalissimam iudicaretis, nam ceteræ neque temporum sunt, neque ætatum omnium, neque locorum: hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundis res ornant, adversis perfugium, ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur: quod si ipsi hæc neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus, tamen ea mirari debemus, etiam cum in alijs videremus: quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscij mortuæ nuper non commoveretur? qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem videbatur omnino mori non debuisse. ergo ille corporis motu tantum amorem sibi consiliat a nobis omnibus, nos animorum incredulæ motus, celeritatemque ingeniorum negligemus? quoties ego hunc Archiam vidi iudices, (utar enim vestra benignitate, quonia n me in hoc novo genere dicendi, tam diligenter attenditis) quoties ego hunc vidi, cum literam scripsisset nullam, magnum numerum optimorum versuum de ijs ipsis rebus, quæ tam agerentur, dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere, commutatis verbis atque sententijs? quæ verò accuratè cogitateque scripsisset, ea sic vidi probari, ut ad veterem scriptorum laudem pervenirent. Hunc ego non diligam? non admirer? non omniratione defendendum putem? atqui sic a summis hominibus, eruditissimisque accepimus, ceterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare: poetam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari, quare suo iure nos ter illic Ennius sanctos appellat poetas: quod quasi d o-

rum aliquò donò atq; munere commendati nobis esse videantur. sic igitur, iudices, sanctum, apud vos humanissimos homines, hoc poetæ nomen, quod nulla vnquam barbaria violauit, saxa & solitudines vocì respondent: bestię sepe immanes cantu flectuntur, atque consistunt: nos instituti rebus optimis non poetarum voce moueamur? Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suam vendicant, Salaminij repetant, Smyrnæi verò suum esse confirmant: itaq; etiam delubrũ eius in oppido dedicaerunt: per multi alij præterea pugnant inter se, atq; contendunt: ergo illi alienum, quia poeta fuit, post mortem, etiã expetunt, nos hunc viuum, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus?

Præsertim cum omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias, ad populi Romani gloriam laudemque celebrandam. nam & Cimbricas res adulescens attigit, & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia videbatur, iucundus fuit, neque enim quisquam est tam auersus à musis, qui non mandari versibus æternum suorum laborum facile præconium patiatur. Themistoclem illum, summum Athinis vicum, dixisse aiunt, cum ex eo quaereretur, quod acroama, aut cuius vocem libentissime audiret: eius, à quo sua virtus optime prædicaretur, itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea quæ gesserat, posse celebrari. Mithridatigum verò bellam magnum atque difficile, & in multa varietate terra marique versatum, totum ab hoc expressum est, qui libri non modò L. Lucullum, fortissimum, & clarissimum vicum, verum etiam populi Romani nomen illustrant. populus enim Ro. aperuit Lucullo imperante, Pontum, & regis quondam opibus, & ipsa natura regionis vallatum: populi Ro. exercitus, eodem duce, non maxima

manu, innumérabiles Armeniorum copias fudit: populi Ro laus est. urbem amicissimam Cyzicenorum eiusdem consilio, ex omni impero regio, ac rotius belli ore ac faucibus ereptam esse, atque seruatam, nostra semper feretur, & prædicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis: nostra sunt trophea, nostra monumenta, nostri triumphus quare, quorum ingenijs hæc feruntur, ab ijs populi Ro. fama celebratur, Carus fuit Africano superiori noster Eanius, itaque etiam in sepulchro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore: at ijs laudibus certe non solum ipsi qui laudantur, sed etiam populi Rom. non ornatur. in celum huius proavis Cato tollitur: magnus honos populi Ro. rebus adiungitur: omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii non sine communi omnium nostrum laude decorantur. ergo illum, qui hæc fecerat, Rudium hominem maiores nostri in civitatem receperunt: nos hunc Heracliensem, multis civitatibus expetitur, in hac autem legibus constitutum, de nostra civitate eijciemus? nam si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis versibus percipi, quam ex Latinis, vehementer errat: propterea quod Græca leguntur in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus, exiguis sanè, continentur.

Quare si res ex, quas gessimus, orbis terrarum regionibus definiuntur: cupere debemus, quo manuum nostrarum tela peruenerint, eodem gloriam famamque penetrare: quod cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, hæc ampla sunt: tum ijs certe, qui de vita, gloriæ causa, dimicant, hoc maximum, & periculorum incitamentum est, & laborum, quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur
atque

atque istamē cum in Sygeo ad Achillis tumulum astitisset: O fortunate, inquit, adolescēs, qui tuæ virtutis Homerum præconē inueneris! & verē: nam nisi Ilias extitisset, ille idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. quid noster hic Magnus, qui cum virtute fortunam adæquauit, nonne Theophanem Mitylenæum, scriptorem rerum suarum, in concione militum ciuitate donauit, & nostri illi fortes viri, sed rustici ac milites dulcedine quadam gloriæ commoti, quasi participes eiusdem laudis, magno illud clamore approbauerūt? itaque, credo, si C. R. Archias legibus non esset, vt ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit. Sylla, cum Hispanos, & Gallos donaret, credo hanc petentem repudiasset, quem nos in concione vidimus, cū ei libellum maus poeta de populo subiecisset; quod epigramma in eum fecisset tantummodo alternis versibus longiusculis, statim ex ijs rebus quas tunc vendebat, iubere ei præmium tribui, sub ea conditione, nequid postea scriberet, qui sedulitatem mali poetæ duxerit, aliquo tamen præmio dignam, huius ingenium, & virtutem in scribendo, & copiam non expetisset? quid à Q. Metello Pio, familiarissimo suo, qui ciuitate multos donauit, neque per se, neque per Lucullos impetrasset? qui præsertim vsque eo de suis rebus scribi cuperet, vt etiam Cordubæ natis poetis, pingue quiddam sonantibus atque peregrinum, tamen aures suauiter dederet.

Nēque enim est hoc dissimulandum, quod obseruari non potest, sed præ nobis ferendum: trahimur omnes laudis studio, & optimus quisque maxime gloria ducitur, ipsi illi nihil sobri, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt nomen suum inscribunt: in eo ipse, in quo prædicationem nobilitatemque despicunt: prædicationem
ri de

si de se, ac nominari volunt. Decius quidem Brutus, summus ille vir, & imperator Accij amicissimi sui carminibus templorum ac monumentorum aditus exornauit suorum. Iam verò ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellaui Fuluius, non dubitauit Martis manubias Musis conferre. quare in ipsa vrbe imperatores prope armati poetarum nomen, & Musarum delubra coluerunt, in ea non debent rogati iudices à musarum honore, & à poetarum salute abhorreere.

Atque vt id libentius faciatis, iam me vobis iudices indicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortasse, veruntamen honesto, vobis confitebor. nam quas res in consulatu nostro, vobiscum simul, pro salute huius vrbis, atque imperij, & pro vita ciuium, pro que vniuersa repub. gessimus, attigit hic versibus, atque inchoauit; quibus auditis, quod mihi magna res, & iucunda visa est, hunc ad perficiendum hortatos sum; nulla enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat, præter hanc laudis & gloriæ: quæ quidem detracta, iudices, quid est, quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam breui, tantis nos in laboribus exercemus? certè si nihil animus præsentiret in posterum, & si quibus regionibus vitæ spacium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis laboribus frangeretur, que tot curis vigiliisque angeretur: nec toties de vita ipsa dimicaret. nunc infidet quædam in oprimo quoque virtus, quæ noctes, & dies gloriæ stimulis concitat, atque admonet, non cum vitæ tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam. an verò tam parui animi videamur esse omnes, qui in republ. atque in his vitæ periculis laboribusque versamur, vt cum vsque

ad

ad extremum spatium nullum trāquillum atque ociosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur: an cū statuas & imagines, non animarum simulacra, sed corporum, studiose multi summi homines reliquerint: conciliorum relinquere ac virtutū nostrarum effigiem non multo malle debeamus summi ingenijs expressam & politam? ego verò omnia, quæ gerebam iam tū in gerendo, spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terræ memoriam sempiternam: hæc verò siue à me sensu post mortem ab futura sunt, siue vt sapientissimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt: nunc quidem certè cogitatione quadam speque delector.

Quare conseruate, iudices, hominem pudore eorum quem amicorum studijs videtis comprobari, tum dignitate, tum etiam venustate; ingenio autem tanto, quantum id conuenit existimari, quod summorum hominum ingenijs expetitur esse videatis: causa verò eiusmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cū in ita sint, petimus à vobis, iudices, si qua non modò humana, verùm etiam diuina in tantis negotijs commendatio debet esse, vt eum qui vestros imperatores, qui populi Romæ res gestas semper ornauit, qui etiam his recentibus nostris vestrisque domesticis periculis æternum testimonium laudum daturum esse profiteatur, quique est eo numero qui semper apud omnes sancti sunt habiti, atque dicti, sic in vestram accipiatis fidem, vt humanitate vestra leuatus potius, quàm acerbitate violatus esse videatur. Quæ de causa pro mea consuetudine breuiter simplicitérque dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus: quæ non fori, neque iudiciali consuetudine, & de hominis ingenio, & con-

munes

niter de ipsius studio locutus sum, ea iudices á vobis spero esse in bonam partem accepta: ab eo qui iudicium exercet, certè scio.

IN L. CATILINAM,

IN SENATV.

ORATIO



Vousque tandem abutere Catilina patientia nostra? quamdiu nos etiam furor iste tuus eludet? quem ad finem sese effrenata incetabit audacia? nihil ne te nocturnum præsidium Palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum

omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora, vultusque mouerunt? patere tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum conscientia pericuriationem tuam, non vides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, vbi fueris, quos conuocaueris, quid consilij ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? o tempora, o mores! senatus hæc intelligit, consul videt: hic tamen viuunt, viuunt? Imo verò etiam in senatum venit: sic publici consilij particeps: notat & designat oculis ad eadem vnumquenque nostrum. nos autem vni fortès satisfacere reip. videmur, si istius furorem ac tela vite.

vitemus, ad mortē te Catilina duci, iussa consulis iam pridem oportebat: in te cōferri pestem istam, quam tu in nos omnes iam diu machinaris, an verō vir amplissimus P. Scipio Pontifex maximus T. Gracchum mediocriter labefactantem statum reipub. priuatus interfecit: Catilinā orbem terræ, cæde atque incendijs vastare cupientem, nos consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereō, quod Qu. Seruilius Hala Sp. Mellium, nouis rebus ita detem, manu sua interfecit: fuit ista quondam in hac rep. virtus, vt viri fortes acrioribus supplicijs ciuem perniciosum, quam acerbissimum hostem coercerent. habemus enim S. C. in te. Catilina, vehemens, & graue: non deest reip. consilium: neque auctoritas huius ordinis: nos, dico aperte, consules, desumus.

Decreuit quondam senatus vt L. Opimius consul videret, nequid resp. detrimenti caperet. nox nulla intercessit: interfectus est propter quasdam seditio-
num suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre natus, auis, maioribus: occisus cum liberis M. Fuluius consularis. Simili, S. C. C. Mario & L. Valerio Coss. permessa est respub. num vnum diem postea L. Saturninum tribunum pleb. & C. Seruilium prætorem poena remorata est: at verō nos viessimum iam diem patimur labescere aciem horum auctoritaris. habemus enim eiusmodi S. C. verum inclusum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum, quo ex S. C. confestim interfectum te esse Catilina conuenit. viuus, & viuus, non ad deponendam, sed ad confirmādam audaciam. Cupio P. C. me esse clementem, cupio in tantis reipub. periculis non dissolutum videri sed iam me ipsam inertis nequitieque condemno: castra sunt in Italia contra rep. in Etruriæ faucibus collocata: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem im-
pera-

p̄ratorē in castrorum, ducemque hostium intra mœnia atque ad eō in senatu videtis intestinam aliquam quotidie perniciem reip. molientem. si te iam Catilina comprehendi, si interfici iussero. credo erit verendum mihi ne non potius omnes boni serius à me, quam quisquam crudelius factum esse dicat. verum ego hoc quod iam prius factum esse oportuit, certa de causa nondum adducor ut faciam, tum denique interficiam te, cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis iueneri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. quandiu quisquam erit, qui te defendere audeat, viues, & viues, ita, ut nunc viuis, multis meis & firmis præfidijs obsessus, ne commouere te contra rep. possis multorum te etiam oculi, & aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt speculabuntur atque custodient. etenim quid est Catilina, quod iam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare cætus nefarios, nec priuata domus parietibus continere vocem coniurationis tuæ potest? si illustrantur, si erumpunt omnia? muta iam istam mentem, mihi crede: obliuiscere cædis, atque incendiōrum: teneris vndique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quæ etiam mecum, licet, recognoscas.

Meministi me, ante diem 12. Kal. Nouemb. dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem 8. Kalend. Nou. C. Manlium audere scitellitem atque administrum tua? num me fecit illi Catilinam non modò restantam atrox, tam incredibilem, verum, id quod multò magis est admirandum, diei dii ego idem in senatu, eadem in te optimatum contulisse in ante diem 5. Kalend. Nouem. tum cum multi principes civitatis Ro. non tã tui conseruandi, quàm tuorū constitutorū et primendorum causa profugerunt. num in faciat potes, te

Illo ipso die meis præsijs, mea diligentia circumclusum
 commouere te contra rep. non potuisti? cum tu, dis-
 cessa cæterorum, nostra tamen, qui remansissemus, cæ-
 de contentum te esse dicebas? quid, cum te Præneste ka-
 lend. ipsis Nouemb. occupaturum nocturno impetu es-
 se consideres, sensisti ne illam coloniam meo iussu, me-
 is præsijs, custodijs, vigilijs esse mansuram? nihil agis,
 nihil moliris, nihil cogitas, quod Ego non innotio audiam,
 sed etiam videam, planeque sentiam. recognosce tan-
 dem mecum noctem illam superiorem: iam intelliges mul-
 to me vigilare acrius ad salutem, quam te ad perniciem
 rei pub. dico te priore nocte venisse inter fallarios (non
 iam obsecro) in M. Leccæ domum, conuenisse eodem
 complures eiusdem amentia scelerisque socios: num ne-
 gare audes? quid taces? conuincam, si negas, video et-
 nim esse hic in senatu quosdam, qui tecum vna fuere
 odij immortales vbinam gentium somus? quam rem. ha-
 bemus? in qua vrbe viuimus? hic, hic sunt, nostro in nu-
 mero P. C. in hoc orbis terre sanctissimo grauissimoque
 consilio, quide meo, nostrumque omnium interitu, qui
 de huius vrbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitēt.
 hosce ego video consul, & de rep. sententiam rogo, &
 quos ferro trucidari oportebat, eos non dum voce vul-
 nero. fuisti igitur apud Leccam ea nocte, Catilina: dis-
 tribuisti partes Italiae. statuisti, quo quemque proficisci
 placeret; delegisti, quos Romæ ^{relinqueres;} quos tecum
 educeres. descripsisti vrbis partes ad incendia; conū-
 masti te ipsum iam esse exiturū dixisti; paululum tibi esse
 etiam tum moræ, quod ego viuerem. reperti sunt duo e-
 quites Ro. qui te ista cura liberarent, & sese illa ipsa nocte
 paulo ante lucem me in meo lectulo interfecturos polli-
 cerentur. hæc ego omnia, vix dum etiam costu vestro

dimisso cōperi: dōmum meam maioribus præsijs munivi, atque firmaui: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum miseras, cum illi ipsi venissent, quos ego iā multis viris ad me venturos id temporis esse prædixeram.

Quæ cum ita sint Catilina, perge quo coepisti egredere aliquando ex vrbe: patent portæ, proficiscere, niam tu te imperatorem illa tua Manliana castra defenderant: eade fecam etiam omnes tuos, si minus, quam plurimos, pugna vrbe, magno me metu liberabis, dum modo inter me, atque te murus intersit. nobiscum versari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non sinam. magna dijs immortalibus habenda gratia est atq; huic ipsi Iovi statori, antiquissimo custodi huius vrbis, quod hanc tam terribem, tam horribilem, tanque infectam reip. pestem toties iam effugimus: non est sapius in vno homine salus summa periclitanda reip. quandiu mihi consuli designato Catilina insidiatus es, non publico me præsidio, sed privata diligentia defendi. cum proximis comitijs consularibus, me consulem in campo, & competitores tuos interficere voluisti, compressi tuos nefarios conatus amicorum præsidio & copijs, nullotumultu publicè concitato: denique quotiescunque me petisti, per me tibi obstiti: quanquam videbā, perniciem meam cum magna calamitate reip. esse coniectam. nunc iam aperte temp. vniuersam petis, templi decorum, civitatis, vitam omnium civium. Italiam de iniqua exitium, & vastitatem vocas. Quæ, quoniam id quod primū, atque huius imperij, disciplinaque maiorū proprium est, facere non audeo, faciam id, quod est ad severitatem lenius, ad cōmunem salutem utilis. nam si te interfici iussero, residebit in repub. reliqua conjuratorum manus: si tu (quod te iam dudū hortor) exieris.

exhaurietur ex vrbe tuorum comitum magna & pernicioſa ſentina reipublicæ. quid eſt Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua ſponte faciebas? exire ex vrbe conſul hoſtem iubet, interrogas me, num in exilium? non iubeo: ſed. ſi me conſulis, ſuadeo: quid enim Catilina eſt quod te tam in hac vrbe delectare poſſit? in qua nemo eſt extra iſtam conſultationem peritorum hominum qui te non metuat: nemo, qui te non oderit? quæ nota domeſticæ turpitudinis non iniuſta vitæ tuæ eſt? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus vnquam tuis, quod flagitium à toto corpore abſuit? cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, non aut ad audaciam ferrum, aut ad horridum facem prætulisti? quid verò nuper? cum morte ſuperioris vxoris nouis nuptijs domū vacuam feciſſes, nonne etiam alio incredibile ſcelere hoc ſcelus cumulaſti? quod ego prætermitto, & facile patior ſileri, ne in hac ciuitate, tanti facinoris immanitas, aut extiſſe, aut non vindicata eſſe videatur. prætermitto ruinas fortunarum tuarū, quas omnes impendere tibi proximis diebus ſenties: ad illa venio, quæ non ad priuatarum ignominiam vitiorū tuorum, non ad domeſticam tuam difficultatem ac turpitudinē, ſed ad ſummam reipublicæ, atque ad omnium noſtrum vitam ſalutemque pertinent.

Poteſt ne tibi huius vitæ lux Catilina aut huius ſceli ſpiritus eſſe iacundus, cum ſcis horum eſſe neſcients, qui neſciat te pridie Kal. Ian. Lepido & Tullo conſulibus: iſſe in Comitiis cum telo? manum, conſulum, & principum ciuitatis interficiendorum cauſa, parauiſſe? ſceleri ac furori tuo non mentem aliquam aut timorem tuum, ſed fortunā reipub. obtitiſſe? ac iam illa omitto: neque enim

enim sunt aut obscura, aut non multo postea commissa; quoties tu me designatum, quoties consulem interficere voluisti? quot ego tuas petitiones ita coniecistas, ut vitari posse non viderentur, parua quadam declinatione, & ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil melius, quod mihi latere valeat in tempore: neque tamen conari, ac velle desistis. Quoties iam quoties tibi extorta est sicca ista de manibus? quoties vero exiit casu aliquo, & elapsa est? tamen ea carere diutius non potes: quæ quidem quibus ab te initiata factis ac deuota sit, nescio, quod eam necesse putas consulis in corpore defigere.

¶ Nunc vero quæ tua est ista vita? sic enim iam tecum loquar, non ut odio permotus esse videar, quo debeo, sed ut misericordia, quæ tibi nulla debetur, venisti paulò antè in senatum: quis te ex hac tanta frequentia, tot ex tuis amicis ac necessarijs salutauit? si hoc post hominum memoriam contigit nemini, vocis expectas contumeliam, cum sis gravissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid? quod aduentu tuo ista subsellia vacua facta sunt? quid? quod omnes consulares, qui tibi persæpè ad eadem constituti fuerunt, simul atque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt? quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? serui, mehercule, mei, si me isto pacto metuerent, ut te metuant omnes ciues tui, domum mea relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris, & si me meis ciuibus iniuria suspectum, tam grauius, atque offensum viderè, carere me aspectu ciuium, quam infestis oculis omnium conspici, malle; tu cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum, & iam diu tibi debitum, dubitas quorum mentes, sensusque vulneras, eorum aspectum præsentiaque vitares?

& ad vindicandum fortissimum fore putasti. sed quam
 longè videtur à carcere atque à vinculis abesse debere.
 qui se ipsum iam dignum custodia iudicauerit? quæ cum
 ita sint Catilina: dubitas, si hic e mori æquo animo non
 potes, abire in aliquas terras? & vitam istam, multis sup-
 plicii iusti, que creptam, fugæ solitudinique man-
 tate refer. inanis, ad senatum idem enim ~~ad senatum~~
 hic ordo sibi placere decreuerit, te ire in exilium, obté-
 peraturú te esse dicis. non referam id, quod abhorret à
 meis moribus; & tamen faciam, vt intelligas, quid ij de
 te sentiant. Egredere ex vrbe Catilina: libera remp. mo-
 tu: in exilium, si hanc vocè expectas, proficiscere. Quid
 est Catilina? quid attendis? quid animadvertis horú si-
 lentium? patiuntur, tacent; quid expectas auctoritatem
 loquentium, quorum voluntatem tacitorum perspicias?
 at, si hoc idem huic adolescenti optimo P. Sextio, si for-
 tissimo viro M. Marcello dixissem, iam mihi consui hoc
 ipso in templo iure optimo senatus vim, & manus inu-
 lisset: de te autem Catilina, cum quiescunt, probant: cū
 patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant; ne que hi
 solum, quorum tibi auctoritas clara est videlicet vita vi-
 lissimà, sed etiam illi equites R. honestissimi atque op-
 timi viri, ceterique fortissimi ciues, qui circumstant se-
 natum, quorum tu & frequentiam videre, & studia perspi-
 cere, & voces paulo ante exaudire potuisti, quorum ego
 vix abs te iam diu manus ac tela contineo, eisdem facile
 adducam, vt te hæc, quæ iam pridè vastare studes, relin-
 quentem, vsque ad portas prosequantur, quanquã quid
 est quod loquar? te vt vlla res frangat? tu vt vnaquam te
 corrigas? tu vt vllam fugam meditare? tu vllū vt exitū
 cogites? vtinam tibi istam mentem dii immortales do-
 narent.

¶ Et si video, si mea voce pertermi-

lum quidem, nisi nefarium, concupisti: nactus es ex perditis, atque ab omni non modo fortuna, verum etiam spe derelictis conflata improborum manum. hic tu qua lætitia perfruere, quibus gaudijs exultabis? quanta in voluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quenquam, neque videbis? ad huiusmodi studia studium hereditati sunt illi, qui feruntur. labores tuos facere num, non modo ad obidendum stuprum, verum etiam ad facinus obeundum; vigilare, non solum ad insidiandum somno maritorum, verum etiam bonis occisurum. habes, ubi ostentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te breui tempore confectum esse senties. tantum profeci tum, cum te à consûlatu reponis, ut exul potius tentare, quam consulem vexare remp. posses. atque ut id, quod esset à te scelere susceptum, latrocinium potius, quam bellum nominaretur.

Nunc ut a me P. C. quandam præcipè iustam patriæ quarimoniam detester, ac deprece percipite quæso diligenter quæ dicam, & ea penitus animis vestris mentibusque mandate. Etenim si mecum patria, quæ mihi vita magis multo est charior, si mecum Italia, si omnis resp. loquatur: M. Tulli quid agis? tu ne eum, quæ esse hostem comperisti: quem ducem belli futurum vides, quæ expectari imperatorem in castris hostium sentis, auctorem sceleris, principem coniurationis, euocatorem scelerum & civium peritiorum, exire patieris? ut abste non emittis ex urbe, sed immixtus in urbem esse videatur? non ne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis? quid tandem impedit te? mosne maiorum? at persæpè etiã privati in hac rep. perniciosos cives morte multarunt. An leges, quæ de civium reorum supplicio rogatæ sunt? at nunquam in hac

ur ex v. h. enora Amicum
vrbe ij, qui a repub. defecerunt. ciu um iura tenuerunt.

An inuidiam posteritatis times? Præclaram verò populo R. referes gratiam, qui te hominem per te cognitum nulla commendatione maiorum, tam mature ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si propter inuidiam, aut alicuius periculi metum, salutem civium tuorum negligis. Sed si quis est inuidia ^{omni monea per} ^{cas, non est v} ^{de mo, quæ non} ^{memerit} ^{reuerentis, ac} ^{fortitudinis} ^{invidia,} quæ inertia, ac nequitia pertimescenda. An, cum bello vastabitur Italia, vexabuntur vrbes, testa ardebunt, tum te non existimas inuidia incendii conflaturum?

His ego sanctissimis reip. vocibus, & eorum hominum, qui hoc idem sentiunt, mentibus pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factum iudicarem P. C. Catilinam morte mulctari, vnius vsuram horæ gladiatori isti ad vivendum non dedissem, etenim si summi viri, & clarissimi ciues. Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: verendum certè mihi non erit, ne quid, hoc parricida civium interfecto, invidia mihi in posteritatem redundaret. Quod si ea mihi maxime impenderet, tamen hoc animo semper fui, vt inuidiam virtute partam, gloriam, non inuidiam putarem, quanquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminet, non videant: aut ea, quæ vident, dissimulēt: qui spem Catilinæ mollior, ^{sententiam} ^{viderunt: contra} ^{rationemque nascentē, non credendo, corroboraverunt:} quorum auctoritate secuti multi non solū improbi, verum etiam impetiti, si in hunc animaduertissem, crudeliter, & regie factum esse dicerent. nunc intelligo, & iste quomintendit, in Manliana castra pernenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat coniurationē esse factā: ne-

minem tam improbum, qui non fateatur, hoc autē vno interfecto, intelligo hanc reip. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimī posse, quod si se eiecerit, secumque suos eduxerit, & eodem ceteros vndique collectos naufragos aggregauerit, extinguetur atque de lebitur non modo hæc tam adulta reip. pestis, verum etiam ipsius, ac semē malorum omnium. etenim diu iam P. C. in his periculis conuirationis, insidijsq; vertamur: sed nescio quō pacto omnium scelerū ac veteris furoris, & audaciæ maturitas, in nostri consulatus tempus erupit, quod si ex tanto latrocino iste vnus tolletur, videbimur fortasse ad breue quoddam tempus cura, & metu esse releuati: periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in venis, atque in visceribus reip. vt sæpè homines ægri, morbo graui, cum æstu febrique iactantur, si aquam gelidam biberint, primò releuari videntur, deinde multo grauius vehementiusq; affliguntur, sic hic morbus, qui est in republica, releuatus istius pœna, vehementius viuis reliquis ingrauescet.

Quare P. C. secedant improbi, secernant se à bonis, vnum in locum congregentur, muro denique, id quod sæpè iam dixi, secernantur à nobis, desinant insidiari domi suæ consuli, circumstare tribunal prætoris urbani, obsidere cum gladijs curiam, malleolos, & faces ad incendendam vibem contra arces: sit denique inscriptum in fronte vniuersiūque ciuis, quid de rep. sentiat. Polliceor hæc vobis P. C. tantam in nobis consulibus fore diligentiam, tantam in vobis auctoritatem, tantā in equitibus Ro. virtutem, tantam in omnibus bonis consensio- nem, vt Catilinæ profectioe omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis. Hisce omnibus Catilina cum summa reip. salute, & cum tua peste, ac per-
nicie-

nicie, cumque eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioque iunxerunt, proficiscere ad impium bellum ac nefarium. Tum tu Iupiter, iisdem, quibus hæc vrbs auspicijs à Romulo est constituta, quem Statorem huius vrbs atque imperij verè nominamus; hunc, & huius socios à tuis aris, cæterisque templis, à testibusque ac monumentis, à pietate fortunisque civium omnibus arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se ac nefaria societate coniunctos, æternis supplicijs vivos mortuosque mactabis.

IN L. CATILINAM,

AD QUIRITES,

ORATIO.



Tandem aliquando Quirites, L. Catilinam furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefarie molientem, vobis, atque huic vrbi ferrum flammamque minitantem, ex vrbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsam egredientem vrbe persecuti sumus. Abijt, excessit, cualit, erupit: nulla iam pernicies à monstro illo, atque prodigio mænibus ipsis intra mænia comparabitur, atque hunc quidem unum huius

ius belli domestici ducem, sine controuersia vicimus, non enim iam inter latera nostra sic illa versabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes pertimescemus. Loco ille motus est, cum est ex vrbe depulsus: palam iam cum hoste, nulli iam, ~~bellum iustum geremus.~~ ^{bellum iustum geremus.} Sine dubio ex occultis insidijs in apertum latrocinium coniecimus, quod verò nō cruentum mucronē vt voluit, extulit: quod viuis nobis egressus est: quod ei ferrum de manibus extorsimus; quod incolumes ciues, stantem urbem reliquit quanto tandem illū moerore afflictum esse, & profligatum putatis? iacet nunc prostratus Quirites, & se percullum, atque abiectum esse sentit, & retorquet oculos profecto sæpè ad hanc urbē quam ex suis faucibus ereptam esse luget: quæ quidem lætari mihi videtur, quod tantā pestem euouerit, forasque proiecerit,

At si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exultat, & triumphat oratio mea, me vehementer accusat, quod tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quam emisserim: non est ista mea culpa Quirites, sed temporum; interfectum esse L. Catilinam, & grauisimo supplicio affectum iam pridem oportebat: idque a me & mos maiorum, & huius imperii ~~est~~ ^{est} ~~quæ~~ ^{quæ} ~~ego~~ ^{ego} ~~deferrem,~~ ^{deferrem,} non crederent: quā multos, qui propter stultitiam non putarent: quam multos, qui etiam defenderent? quam multos, qui propter improbitatē fauerent? ac si sublato illo depelli à vobis omne periculum indicarem, iam pridem ego L. Catilinā non modo inuidia mea, verum etiam vitæ periculo fastulissem, sed cum viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam

tum

pertinuit, profugit: hi quid expectant? nã illi vehementer errant, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperant futuram. quod expectant, iam sum assecutus, ut vos omnes factam esse aperte coniurationem contra remp. videretis, nisi verò si quis est, qui Catilinæ similes sentire non putet: non est iam lenitati locum. ~~Quæcumque res in se flagitat, unum etiam nunc est, quod~~
~~quæcumque res in se flagitat, unum etiam nunc est, quod~~
 cedam, exeant, proficiantur, ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere: demonstrabo iter: Aurelia via profectus est: si accelerare volent, ad vesperam consequentur. ¶ O fortunatam remp. siquidẽ hanc sentinam huius vrbs eiecit. Vno mehercule Catilinam exhausto, repleta mihi & recreata resp. videtur: quid enim mali aut sceleris fingi, aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis tota Italia veneficus, quis gladiator, quis latro, quis licarius, quis parricida, quis testamentorum subiecto, quis circumscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuventutis, quis corruptus, quis perditus inueniri potest, qui se cum Catilina non familiarissimè vixisse fateatur? quæ cædes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illam? iam verò quæ tanta in vilo vnquam homine iuventutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissimè, aliorum amori si miriosissimè succubabat: alius fructum libidinum, alius noctem parentum, non modo impellendo, verum etiam adiuuando, pollicebatur. nunc verò quam subito non solum ex vrbe, verum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, sed nec vilo in angulo tetius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris sedis ascinerit.

Atque

Atque ut eius diuersa studia in dissimili ratione
 perspicere possitis: nemo est in ludo gladiatorio paulo
 ad facinus audacior, qui se non intimum Catilinæ esse
 fateatur: nemo in scena leuior & nequior qui se non eius
 dem propè sodalem fuisse commemoret. Atque idem ta-
 men, stuprorum, & scelerum exercitatione affra-
 ctus, frigore, & fame, & siti, ac vigilijs ~~perpetuis lectu-
 ab omnis prædicabatur, cum industria subdita, atque in-
 trumenta virtutis, in libidine, audaciaque consumeret.~~
 hunc verò si sui fuerint comites secuti, si ex vrbe exie-
 rint desperatorum hominum flagitiosi greges: ô nos be-
 atos, ô remp. fortunatam, ô præclaram laudem consula-
 tus mei? Non enim iam sunt mediocres hominum li-
 bides, non humanæ audaciæ ac tolerandæ, nihil cogi-
 tant, nisi cædem, nisi incendia, nisi rapinas; patrimonia
 sua profuderunt; fortunas suas abligurierunt: res eos iam
 pridem, fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa,
 quæ erat in abundantia, libido permanet. Quod si in vi-
 no, & alea comestationes solum, & scorta quærerent, ef-
 sent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi:
 hoc vero quis ferre possit, inertes homines fortissimis
 viris insidiari. stultissimos prudentissimis, ebrios sobrijs,
 dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in con-
 uiuijs, complexi mulieres impudicas, vino languidi, cõ-
 fecti cibo, fertis redimiti, vnguentis obliniti, debilita-
 ti stupidi, eructant sermonibus suis cædem ~~bonorum~~
 que vrbis incendia. Quibus ego confido impendere fatu-
 at quod, & penas tan liu improbitati, nequitia, sceleri,
 libidini debitas, aut instare iam planè, aut certe iam ap-
 propinquare, quos si meus consulatus, quoniam sanare
 non potest, sustulerit: non breue nescio quod tempus,
 sed multa sæcula propagarit reip. nulla est enim ratio,
 quam

quam petimur: nullus rex, qui bellum populo R. inferre possit: omnia sunt externa, vnius virtute, terra, marique pacata: domesticum bellum manet: intus insidia sunt. intus inclusum periculum est! intus est hostis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certanda est: huic ego me bello duce[m] profiteor Quirites, suscipite in hoc manentium perditorum, quæ sanari poterunt, quæcunque ratione sanabo. quæ relictæ sunt, non patiar ad perniciem civitatis manere. proinde aut exeat, aut quiescant: aut, si & in vrbe, & in eadem mente permanent, ea, quæ merentur, expectent.

At etiam sunt Quirites, qui dicant à me in exilium reiectum esse Catilinam. quod ego si verbo assequi posses, ipsos viderent, qui hæc loquuntur. homo enim videlicet timidus, & per modestus vocem consulis ferre non potuit, simul atque ire in exilium iussus est, paruit, quieuit. Hesternodie, cum domi meæ penè interfectus essem, senatum in ædem Iouis Statoris vocavi, rem omnem ad patres conscriptos detuli, quo cum Catilina venisset, quis eum senator appellavit? quis salutavit? quis denique ita aspexit, vt perditum ciuem, ac non magis, vt importunissimum hostem. Quam etiam principis eius ordinis, partem illam subilliorum, ad quam ille accesserat, nudam, atque inanem reliquerunt: hic ego vehemens ille consul, qui verbo ciues in exilium eiecit, quæcumque ratione sanabo, an hocarno conventu apud M. Terentium fuisset nec ne: cum ille, homo audacissimus, conscientia convictus primo reticuisset, patefecit, quæcunque ratione sanabo, quid ea nocte egisset, quid in proximam constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, edocui; cum hæsitaret, cum cunctaretur, quæsi, quid dubitaret proficisci eò quò iam pridem pararat. cum arma,

ma, cum securis, cum falces, cum tubas, cum signa militaria, cum Aquila illam argenteam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat, scirem esse præmissam. in exilium eiciebam, quem iam ingressum in bellum esse videbam? etenim, credo, iste centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum populo Romano suo nomine indixit: & illa castra nunc non expectant: & ille eiectus in exilium, se miserum, ut aiunt, non in hæc castra conferet. ó conditionem miseram, non modò administrandæ, verum etiam conseruandæ reipublicæ! nunc si Lucius Catilina consilijs, laboribus, periculis meis circumclusus, ac debilitatus subito pertinuerit, sententiam mutauerit, suos deseruerit, consilium belli faciendi abiecerit, ex hoc cursu recedens, bellum iter ad fugam atque in exilium conuerterit: non ille à me spoliatus armis audaciæ, non obtupescens, ac perterritus mea diligentia, non de spe, conatuque depulsus, sed indemnatus, innocens in exilium eiectus à consule, vi, & minis esse dicetur: & erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari velint. Non est mihi tanti Quirites, huius inuidiæ falsæ, atque iniquæ tempestatem subire, dummodò è vobis huius horribilis belli, ac nefarii periculum depellatur, dicatur sanè eiectus esse à me, dummodo eat in exilium: sed mihi credite, non erit iturus. Nunquam ego à diis immortalibus optabo Quirites, inuidiæ meæ ledendæ causa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis volitare audiat. Sed triduo tamen audietis. multoque magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliquando, quod illum emiserim potius, quam quod eiecerim. sed cum sint homines qui illum, cum profec-

tos sit, eiectionem esse dicant: ijdem si interfectus esset quid dicent? quanquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dicunt non tam hoc queruntur, quam verentur. nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Manlium, quam ad Massilienses ire malit. ille autem si me hercules hoc quod agit, nunquam ante cogitasset, tam in atrocem se interfici iollet, quam exilem vivere. nunc vero cum ei nihil adhuc præter ipsius voluntatem, cogitationemque acciderit, nisi quod vivis nobis Roma profectus est: optemus potius, ut eat in exilium, quam queramur.

Sed cur tandiu de vno hoste loquimur? & de eo hoste, qui iam fatetur se esse hostem? & quem, quia, quod semper volumus, interest, non timeo: de ijs, qui dissimulant, qui Romæ remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus? quos quidem ego, si vilo modo fieri posset, non tam vlcisci studeo quam sanare, & ipsos placare reip. neque id, quare fieri non possit, si me audire voluerint, intelligo. Exponam enim vobis Quirites, ex quibus generibus hominum istæ copiae comparentur, deinde singulis medicinam consilij, atque orationis meæ, si quam potero afferam.

¶ Vnum genus est eorum, qui magno ære alieno, maiores etiam possessiones habent, quarum amore adducti dissolui nullo modo possunt: horum hominum species est honestissima: sunt enim loca prætes, voluntas vero, causa in prudentissima: tu agris, tu ædificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus, & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detrudere, ac fidem acquirere? quid enim expectas bellum: quid? ergo in vastatione omnium, tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? an tabulas novas? errant qui istas à Catilina expectant: meo beneficio tabulæ no-

nae proferentur. Verum auctonariae: neque enim isti, qui possessionem habent, alia ratione vlla salui esse possunt. quod si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum vsuris fructibus praeditorum; locupletioribus ijs, & melioribus ciuibus vteremur. sed hosce homines minimè puto pertimescendes, quod aut deduci de sententia possunt, aut si permancuerint, magnum videntur vtra facturi contra temp. quae arma facturi.

¶ Alterum genus est eorum qui quanquam premuntur aere alieno, dominatorem tamen expectant, verum potiri volunt, honores, quo queta republica desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur: quibus hoc praecipendum videtur, vnum scilicet, & idem, quod ceteris omnibus, vt desperent, se id, quod conantur, consequi posse: primum omnium me ipsum vigilare, adesse, providere reip. deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinè magnas praeterea copias militum: deos denique immortales, huius iniuncto populo, clarissimo imperio, pulcherrimae urbis, contra tantam vim sceleris praesentis, auxilium esse laturos. quod si iam fiat id, quod cum summo furore cupiunt, adepti: num illi in cinere urbis, & sanguine ciuium, quae mente conscelerata, ac nefaria concupierunt, se consules aut dictatores, aut etiam reges spectant futuros? non vident se cupere id quod si adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut graui alicui concedantur necesse?

Tertium genus est aetate iam effoetum, sed tamen exercitia tunc robustum, quo ex genere iste Manlius cui nunc Canna successit, hi sunt omnes ex ijs colonijs, quas Scylla constituit: quas ego vnuerfas ciuium esse optimorum & fortissimorum vitorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis repentinisq; pecunijs, longè

ptuosius insolentiusque iactant. hi dum edificant tanquam beati, dum prædijs lectis, familijs magnis, conuiuijs apparatus delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, vt, si salui esse velint, Scylla sit ijs ab inferis excitandus; qui etiam nonnullos agrestes homines tenues, atque egenos, in eandem illam spem rapinarum veteris impatiunt. Quos ego vtrosque, Quirites, in eodem genere prædatorum, & pitorumq; pono. sed eos hoc moneo, desinant furere, & proscriptiones, & dictaturas cogitare, tantus enim illorum temporum dolor inultus est ciuitati, vt iam ista non modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse videantur.

Quartum genus est sanè variam, & mixtam, & turbulentum, qui improbitate premuntur: qui nonquam emergunt: qui partim inertia, partim malè gerendo negotio, partim etiam sumptibus in veteri æte alieno vacillant, qui vadimonij, iudicij, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti, & ex vrbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam milites acres, quam inficiatores lentos esse arbitror, qui homines primum, si stare non possunt, corrumpunt, sed ita, vt non modo ciuitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant: nam illud non intelligo, quam obrem, si viuere honestè non possunt, perire torpiter velint, aut cur minore dolore perituros se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur.

Quintum genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinorosorum, quos ego à Catilina non reuoco; nam neque diuelli ab eo possunt, & pereant sanè in latrocinio, quoniam sunt ita multi, vt eos carcer capere non possit.

Postremum autem genus est non solum numero verum etiam genere ipso, atque vita, quod proprium

est Catilinæ, de eius delectu, immo verò de complexu
 seius, ac sinu, quos pexo capillo nitidos aut imberbes, aut
 bene barbatos videtis, manicatis, & talaribus tunicis,
 velis amictos. non togis: quorum omnis industria vitæ
 & vigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. In
 his gregibus omnes aleatores, omnes adulescentes, in
 muneribusque versantur: hi mœri tam lepidi, ac deli-
 cati non solum amare, & amari, neque cantare, & saltare,
 sed etiam fidas vibrare, & spargere venena didicerunt:
 qui nisi exeunt, nisi pereunt: etiam si Catilina perierit,
 scitote hoc in rep. seminarium Catilinarium futurum.
 Verumtamen quid libi isti miseri volunt? num suas secum
 mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem
 illis carere poterunt, his præsertim iam noctibus? quo au-
 tem pacto illi Apeninum, atque illas pruinas, ac niues
 perferent: nisi idcirco se facilius hycem toleraturos pu-
 tant, quod in conuiujs nudescere didicerunt? o bel-
 lum magnopere pertimescendum? cum hanc sit habitu-
 rus Catilina scortatorum cohortem prætoriam.

Instruite nunc, Quirites, contra has tam præcla-
 ras Catilinæ copias vestra præsidia, vestrosque exerci-
 tus: & primum gladiatoti illi confecto, & saucio consu-
 les, imperatoresque vestros opponite: deinde contra il-
 lam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum. flo-
 remque totius Italiæ ac robur educite: iam verò vrbes colo-
 niarum, ac municipiorum respondebunt Catilinæ tu-
 mulis sylpestribus. neque vero cæteras copias, ornamen-
 ta, præsidia vestra cum illius latronis inopia, atque ege-
 state debeo conferre, sed si, omisis his rebus omnibus,
 quibus nos suppediamus, eget ille, senatu, equitibus Ro-
 man. populo, vrbe, ærario, vestigalibus, cuncta Italia, pro-
 uincijs omnibus, exteris nationibus: si inquam, his

bis tecta extendunt: quos vos Quirites, precari, venerari, atque implorare debetis, ut quam urbem pulcherrimam, florentissimam, potentissimamque esse voluerunt, hanc omnibus hostium copijs, terra marique superatis, a perditissimorum civium nefario scelere defendant.

PRO REGE DEIOTARO, AD C. CÆ-

TARO, AD C. CÆ-

SAREM,

ORATIO.



VM in omnibus causis gravioribus, C. Cæsar, initio dicendi, commoveri solemus vehementius, quam videretur, vel usus, vel ætas mea postulare: tum in hac causa ita me multa perturbant, ut quantum mea fides studij mihi afferat ad salutem regis Deiotari defensionem, hæc curæ, hæc timor detrahat. primum dico pro capite fortunisque regis: quod ipsum etsi non iniquum est, in tuo duntaxat periculo, tamen est, ita iustitiam regem capitis reum esse, ut ante hoc tempus non sit auditum. deinde cum regem, quem ornare cuncto cum senatu solebamus pro perpetuis eius in nostram rem, meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor

defen-

defendere. accedit, ut accusatorum alterius crudelitatem, alterius indignitate perturber. crudelis Castor, ne dicam sceleratum, & impium, qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæque suæ terrorem intulerit ei, cuius senectutem tueri, & tegere debebat: omnē dationem incuntis ætatis ab impietate, & scelere, duxerit: cui servus corruptum, n. miis ad accusandum dominum impulerit, & a legatorum pedibus abduxerit. fugitivi autem dominum accusantis, & dominum absentem, & dominum amicissimum nostræ reip. cum os videbam, cum verba audiebam, non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam, nam cum more maiorum de seruo in dominum ne tormentis quidem quæri liceat, in qua quæstione dolor veram vocem elicere possit etiam ab invito: ne sortus est servus, qui quem in equuleo appellare nõ possit, eum accuset solutus. perturbat me, C. Cæsar, etiam illud interdum: quod tamen, cum te penitus recognovi, timere desino: re enim iniqum est, sed tua sapientia fit æquissimum: nam dicere apud eum de facinore, contra cuius vitam consilium facinoris inisse arguere, si per ipsum consideres, graue est: nemo enim ferè est, qui si periculi iudex, non sibi se æquorem, quam reo præbeat: sed tua, C. Cæsar, præstans singularisq; natura huc mihi metam minuit: non enim tam timeo, quid tu de rege Deiotaro, quam intelligo, quid de te ceteris velis iudicare, moueor etiam loci ipsius insolentia, quod tantam causam, quanta nulla vnquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conuentum, & eam frequentiam, in qua oratorum studia nati solent: in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiesco; te vniam intueor: ad te vnium omnis mea spectat

tiō: quæ mihi ad spem obtinendæ veritatis grauissima
 sunt, ad motum animi, & omnem impetum dicendi, con-
 uentionemque leuiora. hanc enim, C. Cæsar, causam,
 si in foro dicerem eodem audiente, & disceptante, quan-
 tam mihi alacritatem populi Rom. concursus afferret?
 quis enim cuius ei regi non faueret, cuius omnem ætatē
 in populi Rom. cellis consumptā esse meminisset. Cœc-
 tarem curiam, intuerer forum, cœlum denique testaret
 ipsum, sic, cum & deorum immortalium, & populi Ro-
 & senatus beneficia in regem Deiotarū recorderer, nul-
 lo modo mihi deesse posset oratio. quæ quoniam an-
 gustiora parietes faciunt, actioque causæ maximè debi-
 tatur loco: tuum est Cæsar, qui pro multis sæpe dixisti,
 quid nunc mihi animi sit ad te ipsum referre, quò facili-
 us tum æquitas tua, tum audiendi diligentia minuatur hæc
 perturbationem meam.

Sed antequam de accusatione ipsa dico, de accu-
 satorum spe pauca dicam, qui cum videantur neque in-
 genio, neque usu, atque exercitatione rerum valere; ta-
 men ad hanc causam non sine aliqua spe, & cogitatio-
 ne venerunt. iratum te regi Deiotaro fuisse, non erant
 nescij: affectum illum quibusdam incommodis, & detri-
 mentis, propter offensionem animi tui meminerant:
 teque cum huic iratum, tum sibi amicum cognouerant:
 cumque apud ipsum de tuo periculo dicerent, fore pu-
 tabant, vt in exulcerato animo facile fictum crimen in-
 sideret. quamobrè hoc nos primum metu, C. Cæsar,
 per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera,
 ne residere in te vllam partem iracundiæ suspicemur,
 per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes
 hospiti porrexisti: istam, inquam, dexterā, non tã in bel-
 liis, & in prælijs quam in promissis, & fide firmiorem. tu
 illi

illius domū inire, tu vetus hospitium renouare voluisti:
 te eius dii penates acceperunt: te amicum, & placatum
 Deiotari regis ara focique viderunt, cum facillè exorari
 Cæsar, tum semel exorari soles. nemo vnquam te placa-
 uit inimicus, qui vllas resedisse in te similitatis reliquias
 senserit, quamquam qui loat inaudita cum Deiotaro que
 relæ tuæ? nonquam tu illum accusauit. ~~et in eam, et
 ante vltimo partem conuenit quod propterea in Cn.
 Pompeij amicitiam fuisse, quam in tuam, cui tamen ip-
 si regi veniam te daturum fuisse dicebas, si cum auxilia
 Pompeio, vel si, etiam filium misisset, ipse tamen ex-
 cusatione ætatis vsus esset, itaque cum maximis eum re-
 bus liberares, per parua amicitia culpam relinquebat,
 itaque non solum in eum non animaduertit, sed om-
 ni metu liberasti, hospitem agnouisti, regem relinqui-
 sti; neque enim ille odio tui progressus, sed errore com-
 muni lapsus est. is rex, quem senatus hoc nomine sæpè
 honorificentissimis decretis appellauisset, quique illum
 ordinem ab adolescentia grauissimum sanctissimumque
 duxisset, iisdem rebus est perturbatus, homo longinquus
 & alienigena, quibus nos in media rep. nati, semperque
 versari, cum audisset senatus consentientis auctoritate
 arma sumpta, consulibus, prætoribus, tribunis pl. nouis
 imperatoribus rep. defendendam datam: mouebatur
 animo, & vi huius imperio amicissimus de salute popu-
 li Romani extimescebat, in quo etiam ~~regem
 esse videbat: in summo tamen timore quiescendum sibi
 esse astrabatur, maxime verò perturbatus est, vt audi-
 uit, consules ex Italia profugisse, omnesque consulares,
 (sic enim) nunciabatur) cunctam senatum, totam Italiã
 esse effulsam: talibus enim nuncijs, & rumoribus patebat
 ad orientem via, nec vlli veri subsequerentur, nihil ille~~~~

de conditionibus tuis, nihil de studio concordiae, & pacis, nihil de conspiratione audiebat ceterorum hominum contra dignitatem tuam, quae cum ita essent, tamen usque eo se tenuit, quo ad Cn. Pompeio ad eum legati literaque venerunt.

ignosce, Caesar, si eius viri auctoritati rex Deiotarus celsiorem nos omnes secuti sumus, in quem cum dii atque homines omnia ornamenta congerissent, tum ipse plurima & maxima: neque enim, si tuae res gestae ceterorum laudibus obscuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeij memoriam amilimus, quantum nomen eius fuerit, quantae opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Ro. quanti senatus, quanti tui, quis ignorat? tanto ille superiores vicerat gloria, quanto tu omnibus praestitisti. itaque Cn. Pompei bella, victorias, triumphos, consulatus admirantes numerabamus: tuos enumerare non possumus.

Ad eum igitur rex Deiotarus venit hoc misero fatalique bello, quem ante iustis hostilibusque bellis adiuerat: quocumque erat non hospitio solum, verum etiam familiaritate coniunctus; & venit vel rogatus, ut amicus; vel accersitus, ut socius: vel euocatus, ut is, qui senatui parere didicisset: postremo venit ut ad fugientem, non ut ad insequentem, id est ad periculum, non ad victoriam societatem.

Itaque Pharsalico praelio facto, a Pompeio dilocessit: ipse inuitam persequi noluit: vel officio, si quid debuerat, vel errori, si quid nescierat, factis factum esse duxit: domum se contulit: teque Alexandinum bellum gerente, utilitatibus tuis paruit: ille exercitum Cn. Domitij, amplissimi viri, suis tectis, & copiis sustentavit: ille Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fidissimum, & probatissimum omnibus delegisti, pecuniam misit.

almò, & ab homine minime stulto cogitatum esse con-
fingitis.

At quam non modo credibiliter, sed ne suspiciosè
quidem? cum, inquit, in castellum Luceium venisses, &
domo regis hospitis tui diuertisses, locus erat quidam, in
quo ~~nonnulla~~ ~~proposita~~, quibus rex te munerare con-
stituerat. huc te ~~etiam~~ ~~nonnulli~~ ~~conspicere~~
volebat: ibi enim erant armati, qui te interficerent. in
eo ipso loco collocati, en crimen, en causa, cur regem fu-
gitivus, dominum servus accuset.

Ego mehercule, C. Cæsar, initio, cum est ad me ista
causa delata, Philippum medicum, servum regiū, qui
cum ~~legatis~~ ~~missus~~ ~~esset~~ ab ipso adolescente existimaui
esse corruptum: hac suspicione sum perculsus; medicum
indicem subornavit, fingit videlicet aliquod crimen ve-
neni. et si à veritate longe, tamen a consuetudine cri-
minandi non multum res abhorrebat. quid ait Medicus?
nihil de veneno: at id fieri potuit, primò occultius in po-
sitione, vel in cibo: deinde etiam impunius fit, quod cum
est factū, negati potest. si palam te interemisset, omniū
in se gentium non solum odia, sed etiam arma conuertisset:
si veneno, Iouis illius quidem hospitalis numen nun-
quam celare potuisset, homines verò fortasse celauisset:
quod igitur, & occultius conari, & efficere cautius potuit,
id tibi, & medico calido, & seruo, ut putabat, fideli, non
credidisti: de armis, de ferro, de insidijs celare te noluit:
at quam festine crimen contexitur. tua te, inquit, eadē
quæ semper fortuna servavit. negavisti tum te inspice-
re velle. quid postea: an Deiotarus te illo tempore non
perfecta, continuo demisit exercitum? nullus erat alius
insidiandi locus? at eodem te, cum cenavisses, reditu-
dixeras. itaque fecisti, horam unam aut duas eodem
loco

loco armatos, vt collocati fuerant, retinere magnum fuit? cum in conuiuio comiter, & iucunde fuisses, tum illic iuisti, vt dixeris; quo in loco Deiotarum talem erga te cognouisti, qualis rex Attralus in P. Africanum fuit: cui magnificentissima dona, vt scriptum legimus, vsque ad Numantiam misit ex Asia, quæ Africanus in fine ante exercitum accessit: quod cum præfens Deiotarus regio, & animo, & more fecisset, tu in cubiculum discessisti, obsecro, C. Cæsar, repete temporis illius memoriã: pone illum ante oculos diem: vultus hominum te intuentium, atque admirantium recordare. numquæ trepidatio? num qui tumultus? num quid, nisi moderatè, nisi quiete, nisi ex hominis grauisissimi, & sanctissimi disciplina? quid igitur causæ excogitari potest, cur te lautum voluerit, cœnatum noluerit occidere? in posterum, inquit, diem distulit, vt cum in castellum Luceium ventum esset, ibi cogitata perficeret. non video causam loci mutandi: sed tamen acta res criminose est. cum, inquit, vomere post cœnam velle te dixisses, in balneum te ducere cœperunt: ibi enim erant insidiæ: te eadẽ tua fortuna seruauit: in cubiculum te ire malle dixisti. dii te perdant fugitiuè: ita non modo nequam, & improbus, sed & fatuus, & amens es. quid? ille signa ænea in insidijs posuerat, quæ è balneo in cubiculum transferri non possent? habes crimina insidiarum: nil enim dixit amplius.

Horum horum, inquit, etiam conuenis. quid tuis ita demens ille erat, vt eum, quem conscium tanti sceleris habeat, a se dimitteret? Romam etiam mitteret, vbi & inimicissimum sciret esse nepotem suum, & C. Cæsarem, cui fecisset insidias? præsertim cum is vnus esset, qui posset de absente se vindicare? & fratres meos, inquit, quod erant conscij, in vincula coniecit, cum igitur

Vinceret, quos secum habebat: te solum Romam mittebat, qui eadem scires, quæ illos scire dicis?

Reliqua pars accusationis duplex fuit: vna, regem semper in speculis fuisse, cum à te animo esset alieno: altera, exercitum eum contra te magnam comparasse.

De exercitu dicam breuiter, ut cetera nunquam eas copias rex Deiotarus habuit, quibus populo Romano posset, sed quibus fines suos, ab excursionibus hostium, & latrocinij tueretur, & imperatoribus nostris auxilia mitteret. atque antea quidem maiores copias alere poterat, nunc exiguas vix tueri potest. at misit ad Caelium, nescio quem, sed eos, quos misit, quod ire noluerunt, in vincula coniecit. non quæro, quam verum simile sit, aut non habuisse regem. quos mitteret: aut eos, quos misisset, non paruisse: aut qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos victos potius, quam necatos fuisse. Sed tamen cum ad Caelium mittebat, utrum causam illam victam esse nesciebat, an Caelium istum magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optime nostros homines nouit, vel quia non nosset, vel si nosset, contemneret. addit etiam illud, equites non optimos misisse tibi veteres, credo, Cæsar: nihil ad tuam equitatem: sed misit ex ijs, quos habuit, electos. ait nescio quem ex eo numero seruum iudicatum, non arbitror non audiri: sed in eo etiam si accidisset, culpam regis nullam fuisse arbitrarer.

Alieno autem à te animo fuit: quo modo? sperauit, credo difficiles tibi Alexandriae fote exitus propter regionis naturam, & fluminis, at eo ipso tempore pecuniam dedit, exercitum aluit quem Asiae præfeceras, ei nulla in re deluit: tibi victori non solum ad hospitium, sed periculum etiam atque ad aciem præsto fuit. secutum est

est bellum Africanum: graues de te rumores sparsi, qui etiam furiosum illum Coelium excitauerunt. quo tum erga te rex animo fuit, qui auctionatus sit. seseque, & filium suum spoliare maluerit, quam tibi pecuniam non subministrare? at eo, inquit, tempore ipso Niccam, Ephesum, que mittebat, qui rumores Africanos exciperent, & ~~celebrantibus se referant~~ ^{unciatum}, Domitium naufragio perijisse, te in castello circumfideris; de Domitio dixit versum Græcum eadem sententia, qua etiam nos habemus Latinum: Pereant amici, dum vnâ inimici intercitant: quod ille, si esset tibi inimicissimus, nunquã tamen dixisset: ipse enim mansuetus, versus inimicis. qui autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? tibi porro inimicus cur esset, a quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem & se & filium suum constitutos esse meminisset?

Quid denique furcifer? quo progreditur? ait hæc lætitia Deiotarum elatum, vino se obruisse, in couiuioque nudum saltauisse. quæ crux huic fugitio potest satis supplicij afferre? Deiotarum saltantem quisquã, aut ebrium vidit vnquam? omnes sunt in illo regie virtutes, quod te, Cæsar ignorare non arbitror, sed præcipue singularis, & admiranda frugalitas, etsi hoc verbo scio laudari reges non solere. frugi hominem dici, non multum habet laudis in rege. fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum liberalem, hæc sunt regie laudes: illa priuata est. Vt volet, quisque accipiat, ego tamen frugalitatem, id est, modestiam & temperantiam, virtutem esse maximã iudico. hæc in illo est ab ineunte ætate cum a cuncta Asia, tum a magistratibus legatisque nostris tum a equitibus R. qui in Asia negotiati sunt perspecta & cognita. multis ille quidem gradibus esse

e ciorum erga rempubl. nostram ad hoc regium nomen
 ascendit: sed tamen quicquid à bellis populi Ro. vacabat,
 se cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res,
 et ratione squæ iungebat: ut non solum retrarcha nobiliss,
 sed optimus pater familias, & diligentissimus agricola, &
 pecuniaris haberetur, qui igitur adolescens, nondum tan-
 tissime se erit, is ea eximiatione, eaq; ætate saltavit
 imitari potius Castor aut tuos mores disciplinæque de-
 bebas, quàm optimo, & clarissimo viro fugitivo ore ma-
 ledicere. Quod si saltatorem auum habuisset,
 neque eum vitum, unde pudoris, pudiciæque exem-
 pla peterentur, tamen hoc maledictum minime in illam
 ætatem conueniret, quibus ille studijs ab incunte ætate
 se imbuerat, non saltandi, sed bene ut armis, optimè ut
 equis uteretur; ea tamen illum cuncta iam ætate ex-
 acta defecerant. itaque Deiotarum cum plures in equum
 sustulissent, quod hæere in eo senex posset, admirari so-
 lebamus. hic vero adolescens, qui meus in Cilicia mi-
 les, in Græcia commilito fuit, cum in illo nostro exerci-
 tu equitaret cum suis delectis equitibus, quos una cum
 eo ad Pompeium pater miserat, quos concursus facere
 solebat? quam se iactare? quam se ostentare? quam ne-
 mini illa causa studio & cupiditate concedere? cum ve-
 ro exercitu amisso: ego, qui pacis auctor semper fui, post
 Pharsalicum autem prælium suator fuissem armorum
 non deponendorum, sed abiciendorum, hunc ad meam
 auctoritatem non potui adducere, quod & ipse ardebat
 studio ipsius belli, & patri satisfaciendum: esse arbitrabatur.
 felix ista domus, quæ non impunitatem solum adeptam
 sit, sed habet etiam accusandi licentiam: calamitosus
 Deiotarus qui ab eo, qui in istis castris fuerit, non
 de ple. autem, modo

modo apud te, sed etiam a suis accusetur. vos vestra se-
cunda fortuna, Castor, non potestis sine propinquorum
calamitate esse contenti? sint sanè inimicitiae, quae esse
non debent: rex enim Deiotarus vestram familiam
abiectam, & obscuram è tenebris in lucem vocavit. quis
tuum patrem antea, qui esset, quam cuius gener esset, au-
diuit? sed animis ingratis & impie ne-
repudiaretis, tamen illiusmodi dominum more gerere
poteratis: non ficto crimine insectari, non expetere vi-
tam, non capitis arcessere.

Esto, concedatur hæc quoque acerbioris, & odij
magnitudo. adeo ne, ut etiam omnia vitæ, salutisq; cõ-
munis, atque etiam humanitatis iura violentur? seruum
solicitare verbis, spe, præmijsq; æreos esse impetens. Excere
do num, contra dominam armari: hoc est non vni pro-
pinquo, sed omnibus familijs bellum nefarium indice-
re. nam ista corruptela serui si non modò impunita fue-
rit, sed etiam à tanta auctoritate approbata, nulli parie-
tes nostram salutem, nullæ leges, nulla iura custodient.
vbi enim id, quod intus est, atque nostram, impunè evo-
lare potest, contraque nos pugnare: sit in dominatu ser-
uitus, in seruitute dominatus. o tempora, o mores: Cn.
Domitius ille, quem nos pueri consulem, censorem, pon-
tificem maximum vidi nus, cum tribunus pl. M. Scaurum
principem civitatis, in iudicium populi vocavisset, Scau-
rique servus ad eum clam domum venisset, & crimina
in dominum delaturum se esse dixisset, comprehendi ho-
minem iussit, ad Scaurumque deduci. vide, quid intē-
sit: et si inique Castorem cum Domitio comparo: sed ta-
men ille inimico servum remisit, tu ab avo adduxisti:
ille incorruptum audire noluit, tu corrupisti: ille adiuto-
rem servum contra dominam repudiavit, tu etiam

ensatorem adhibuisti. at semel iste est corruptus à vobis? nonne, cum esset productus testis, & cum tecum fuisset, refugit ad legatos? nonne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nonne audiente hoc ser. Sulpitio, clarissimo viro, qui tum casu apud Domitium cœnabat, & hoc T. Torquato optimo adolescente se à te corruptum, tuis promissis in fraudem impulsam esse ~~confessus esse~~ ^{rebutans.} est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? iccirco in hanc urbem venisti ut huius urbis iura, & exempla corrumperes, domesticaque tua inhumanitate nostræ ciuitatis humanitatem inquinares?

Atquam acute collecta crimina: Blesamius, inquit (eius enim nomine optimi hominis, nec tibi ignoti, maleuicēbat tibi) ad regem, inquit, scribere solebat, te inuidiose tyrannum existimari: statua inter reges posita animos hominum vehementer offensos: plauditi tibi non solere. nonne intelligis, Cæsar, ex urbanis maleuolōrū sermunculis, hæc ab istis esse collecta? Blesamius tyrannū Cæsarē scriberet: multorū enim ciuium capita viderat: multos iussu Cæsaris, vexatos, verbetatos, necatos: multas afflictas, & euersas domos: armatis militib. refertum forum: quæ semper in ciuili victoria sensimus, ea te victore non vidimus, solus, inquam, es, C. Cæsar, cuius in victoria ceciderit nemo, nisi armatus: & quem nos liberi in summa reip. libertate nati, non modo non tyrannum, sed etiam clementissimum in victoria videmus ducem, is Blesamio, qui viuit in regno, tyrannus videri potest? nam de statua quis queritur, vna præsertim, cum tam multas videat? valde enim inuidendum est eius statuæ, cuius trophæis non inuidemus. nam si locus affert inuidiam, nullus locus est, ad statuam quidem rostris claudere plausu autem quid respondeam? qui nec desideratus

ratus vnquam à te est, & non nonquã obstupè factis hominibus ipsa admiratione compressus est, & fortasse eo prætermisus. quia nihil vulgare te dignum videri potest.

Nil à me arbitror prætermisum, sed aliquid ad extremam causæ partem reseruatum. id autem aliquid est, te vt plane Deiotaro reconciliet oratio mea: non enim iam metuo, ne tu illi succenseas: illud verò ne tibi inimum succedere anquid suspicere, quod abest longissimè, mihi crede, Cæsar: quid enim retineat per te meminit, non quid amiserit: neque se à te mulctatum arbitratur: sed cum existimaret multis tibi multa esse tribuenda, quo minus à se, qui in alterâ parte fuisset, ea sumeres, non recusauit. etenim si Antiochus, magnus ille rex Asiæ, cum posteaquam à Scipione devictus, Pado tentis regnare iussus esset, omnemque hanc Asiam, quæ est nunc nostra provincia, amississet, dicere est solitus, benignè sibi à populo Ro. esse factum, quod nimis magna proceratione liberatus, modicis regni terminis vteretur, potest multò facilius se Deiotarus consolari: ille enim furoris mulctam sustinuerat. hic erroris. omnia tu Deiotaro Cæsar tribuisti, cum & ipsi & filio nomen regium concessisti. hoc nomine retento, atque conseruato, nullum beneficium populi Ro. nullum iudicium de te senatus imminutum putat.

Magno animo, & erecto est, nec vnquam succumbet inimicis, ne fortunæ quidem multa se arbitratur, & peperisse antea factis, & habere in animo atque virtute, quæ nullo modo possit amittere. quæ enim fortuna, aut quis casus, aut quæ tanta possit iniuria omnium imperatorum de Deiotaro decreta deiere? ab omnibus enim est ornatus, qui postquam in castris esse potuit per ætatem, in Asia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria bella gesserunt.

Senatus verò iudicia de illo tam multa tãque honorifica
 quæ publicis populi Ro. literis monumentisque confignata
 sunt, quæ vnquam vetustas obruet, aut, quæ tanta
 delebit obliuio? quid de virtute eius dicam? quid de mag-
 nitudine animi, grauitate, constantia? quæ omnes do-
 cti, ac sapientes summa, quidam etiam sola bona esse
 dixerunt, his non modò ad bene, sed etiam ad beate vi-
 uendum contentam virtutem esse. hæc me, reputans, &
 dies, & noctes cogitans, non modò tibi non succenset,
 (esset enim non solùm ingratus, sed etiam amens) verà
 omnem tranquillitatem, & quietem senectutis acceptam
 refert clementiæ tuæ.

Quo quidem animo cum antea fuerit, tum non
 dubito, quin tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad
 eum Tarracane huic Blesamio dedisti, se magis etiam ex-
 xerit, ab omniq; sollicitudine ablitaxerit. iubes enim eum
 bene sperare, & bono esse animo: quod scio te non frus-
 tra scribere solere: memini enim iisdem ferè verbis ad
 me te scribere, meque tuis literis bene sperare non frus-
 tra esse iussum. laboro equidem regis Deiotari causa, quo
 cū mihi amicitiam resp. conciliauit, hospitium voluntas
 vtriusque coniunxit, familiaritatem consuetudo attulit.
 summam verò necessitudinem magna eius officia in
 me, & in exercitum meum effecerunt: sed cum de illo la-
 boro, tum de multis amplissimis viris, quibus semel esse
 ignotum à te oportet, nec beneficium tuum in dubium
 vocari, nec hæere in animis hominum sollicitudinè sem-
 pternam, nec accidere, vt quisquam te timere incipiat
 eorum, qui semel à te sint liberati timore.

Non debeo C. Cæsar, quod fieri solet in tantis pe-
 riculis, tentare, quoniam modo dicendo misericordiam
 commouere possim: nihil opus est: occurrere ipsa
 solca

solet supplicibus & calamitosis nullius oratione subca-
 ta. proponé tibi duos reges, & id animo contemplare,
 quod oculis non potes: dabis profecto misericordiae, quod
 iracundiae negauisti. multa sunt tuae clementiae moni-
 menta, sed maxime eorum incolumitates, quibus salutem
 dedisti. quae si in priuatis gloriosa sunt, multo magis com-
 memorabuntur in regibus. semper regum nomen in
 corum sanctissimum, quod nomen hi reges ne amitte-
 rent, te victore timuerunt: retentum vero & à te confir-
 matum posteris etiam suis tradituros esse confido. corpo-
 ra vero sua pro salute regum suorum hi legati tibi regij tra-
 dunt Hieras, & Blesamius, & Antigonus tibi, nobisque om-
 nibus iam diu noti: eademque ~~nae~~, & virtute praeditus
 Dorylaus, qui nuper cum Hiera legatus est ad te missus,
 tum regum amicissimi, tum tibi etiam, vt spero, probati.
 Exquire de Blesamio, nunquid ad regem contra dignita-
 tem scripserit? Hieras quidem causam omnem suscipit,
 & criminibus illis pro rege se supponit reum: memoriam
 tuam implorat, qua vales plurimum: negat vnquam se à
 te in Deiotari tetrarchia pedem discessisse: in primis fini-
 bus tibi se praesto fuisse dicit: vsque ad vltimos prosecu-
 tum: cum è balneo exisses, tecum se fuisse: cum illa mu-
 nera inspexisses coenatus, cum in cubiculo recubisses:
 eandemque assiduitatem tibi se praebuisse postridie. quam
 obrem, si quid eorum, quae subiecta sunt, cogitatum sit,
 non recusat, quin id facinus suum iudices. Quocirca, C.
 Caesar, velim existimes, hodierno die sententiam tuam
 aut cum summo dedecore miseriam pestem importatu-
 ram esse regibus, aut incolumem famam cum salute. quo-
 rum alterum optare, illorum crudelitatis est: alterum co-
 seruare, clementiae tuae.

1209 135

POST REDITVM IN SENATV.



I patres conscripti, pro vestris immortalibus in me fratremque meum, liberisque nostros meritis parum vobis cumulare gratias egero, quæso, obtestor quæ meæ naturæ potius, quam magnitudini vestrorum beneficiorum id tri-

buendum putetis. quæ enim tanta potest existere veritas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos vniuersa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando? qui mihi fratrem optatissimum, me fratri amantissimo, liberis nostris parentes, nobis liberos: qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui amplissimam remp. qui patriam, qua nihil potest esse iucundius, qui denique nosmetipsos nobis reddidistis. quod si parentes carissimos habere debemus, quod ab ijs nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est: si deos immortales, quorum beneficio, & hæc tenuimus, & ceteris rebus aucti sumus: si populum Ro. cuius honoribus in amplissimo consilio, & in altissimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati sumus: si hunc ipsum ordinem, a quo sæpè magnificentissimis decretis sumus honestati: immensum quiddam.

& infinitudine rebus debemus: qui vestro singulari studio atque consensu parentum beneficia, decorum immortalium munera, populi. Ro. honores, vestra de me multa iudicia, nobis omnia vno tempore reddidistis: vt, cum multa vobis magna populo Ro. innumerabilia parentibus, omnia his immortalibus debeamus, quod hæc antea singula per illos habuerimus, nunc vniuersa per vos recipere aperiuntur.

Itaque P. C. quod ne optandum quidem est homini, immortalitatem quandam per vos adepti videmur: quod nim tempus erit vnuquam, quo vestrorum in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur, qui illo ipso tempore, cum vi, ferro, metu, mihi obsessi teneremini, non multo post discessum meum vobis ~~scilicet~~ vocauistis, referente L. Munatio, fortissimo, atque optimo viro? quem habuit ille pestifer annus & maxime fidelem, & minime timidum. si dimicare placuisset, defensorem salutis meæ, posteaquam vobis potestas decernendi non est permissa per eum tribunum pleb. qui cum per se rempubl. lacerare non posset, sub alio scelere deleuit. nunquam de me sciscitistis, nunquam meam salutem non ab ijs consulibus, qui viderant, flagitauistis. itaque vestro studio, atque auctoritate perfectum est, et ille ipse annus, quem ego mihi quam patriæ, malueram esse fatalem, octo tribunos haberet, qui promulgarent de salute mea, & ad vos sæpe numero referrent. nam consules modesti, legumque metuentes, impediebantur lege, non ea, quæ de me, scilicet, quæ de ipsis lata erat, quam meus inimicus promulgauit, vt, si reuississent ijs, qui hæc penè dederunt, tum ego redirem, quo facto vtrumque confusus est, & se illorum vitam desiderare, & magno in periculo reip. futuram, si aut hostes atque interfectores reip. reuississent, au-

non reuertissem. Itaque illo ipso anno, cum ego cessissem princeps autē civitatis, non legum præsidio, sed parietum, vitā suam tueretur: resp. sine consolibus esset: neque solum parentibus perpetuis, verū etiam tutoribus annuis esset orbata: sententias dicere prohibere mini. caput meæ proscriptionis recitaretur: nunquā dubitatis meam salutem cū communi salute coniugete.

Postea vero quam in lingua, et præuantiis, vna virtute P. Lentuli cos. ex superioris anni caligine, & tenebris lucem in rep. Kalendis Ian. resp. cere cœpistis: cum Qu. Metelli, nobilissimi hominis, atque optimi viri summa dignitas, cū prætorū, tribunorum, pleb. penē omniū virtus & fides re p. subuenisset. cū virtute, gloria, rebus gestis, Cn. Pompeius, omniū gentium, omniū seculorū omnis memoriæ facile princeps, toto se in senatum venire arbitraretur: tantus vester consensus de salute mea fuit, vt licet corpus abesset meum, dignitas iam in patriam reuertisset.

Quo quidem mense, quid inter me & meos inimicos interesset, existimare potuistis. ego meam salutem deserui. ne propter me ciuium vulneribus resp. cruentaretur: illi me cū reditum non populi Ro. suffragijs, sed flumine sanguinis intercludendum putauerunt. itaque postea nihil vos ciuibus, nihil socijs, nihil regibus respondistis: nihil iudices sententijs, nihil populus suffragijs: nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forum, elingua, cœciam, tacitam & fractam civitatem videtis: quo quid in tempore cum is excessisset, qui cædi, & flammæ vobis auctoribus resisterat: cum ferro & facibus homines tota vrbe volitantes, magistratum tecta oppugnata, deorum templa inflammata, summi viri & clarissimi, consulis fasces fractos, fortissimi atque optimi viri tribuni-

tribuni ple. sanctissimum corpus non solum tactum, ac violatum manu, sed vulneratum ferro confectumque vidistis, qua strage nonnulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione reip. paululum à mea causa recesserunt: reliqui fuerunt, quos neque terror, nec vis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minæ, nec tela, nec faces à vera auctoritate, à populi Ro. dignitate, à mea salute depererent.

Princeps P. Lentulus, parens ac deus nostræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc specimen virtutis, hoc indicium animi, hoc lumen consulatus sui fore putavit, si me mihi, si meis, si vobis, si reip. reddidisset, qui, ut est designatus, nunquam dubitavit sententiam de salute mea se, & rep. dignam dicere, cum à tribuno pl. vertaretur, cum præclarum caput recitaretur, ne quis ad vos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset: totam illâ clausulam, ut ante dixi, proscriptionem, non legem putavit, qua civis optimè de rep. meritis, nominatim, sine iudicio, vna cum senatu reip. esset ereptus. ut vero iniit magistratum, non dicam quid egerit prius, sed quid omnino egit aliud, nisi ut me conservato, vestram in posterum dignitatem auctoritatemque sanciret? dii immortales, quantum mihi beneficium dedisse videmini, quod hoc anno P. Lentulus consul fuit? quanto maius dedissetis, si superiore anno fuisset? nec enim eguissem medicina consulari, nisi consulari vulnere concidissem.

Audierim ex sapientissimo homine, atque optime civem, & viro Qu. Catalo, non sæpè vnum consulem improbum, duos verò nunquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse: quare meam causam semper fore firmissimam dicere solebat, dū vel vnus in rep. esset cōsul.

quod

quod vere dixerat si illud de duobus consulibus, quod ante in rep. non fuerat, perenne ac proprium manere potuisset. quod si Qu. Metellus illo tempore consul fuisset vnicus, dubitatis, quo animo fuerit in me conseruando futurus, cum in restituendo auctorem fuisse adscriptorem que videatis? sed fuerunt duo consules, quorum mentes angustiæ, humiles, patinæ, oppletæ, reuebris ac sordibus, nomen ipsū conuulsus, ipiendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperij nec sustinere, nec capere potuerunt: non consules, sed mercatores prouinciarū, ac venditores vestræ dignitatis, quorum alter à me Catiilinam amatorem suum, multis audientibus, alter Cethegum consobrinum suum reposcebat: qui me, duo sceleratissimi post hominum memoriam non consules sed latrones, non modo deseruerunt, in causa præsertim publica, & consulari, sed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non solum suo, sed etiam vestro, ceterorumque ordinum spoliatum esse voluerunt.

Quorum alter tamen neque me, neque quenquam sefellit. quis enim vllam vllius boni spem haberet in eo cuius primum tempus ætatis palam fuisset ad omnes libidines diuulgatum? qui ne à sanctissima quidem parte corporis potuisset hominum impuram intemperantiam propulsare? qui cum suam rem non minus strenuè, quam postea publicam confecisset, egestatem, & luxuriam domestico lenocinio sustentauit? qui nisi in aram tribunatus confugisset, neque vim prætoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proscriptionem effugere potuisset? quo in magistratu nisi rogationem de piratico bello tulisset, profecto, & egestate, & improbitate coactus piraticam ipse fecisset, ac minore casidem cum reipubl. detrimento, quam quod intra mœnia ne-

pia ne farius hostis, prædoque versatus est. quò inspec-
 ta te, ac sedente legem tribunus pleb. tulit, ne auspicijs
 obtemperaretur, ne obnunciare concilio, aut comitijs,
 ne lege intercedere liceret, vt lex Aelia, & Fufia ne va-
 lerent, quæ nostri maiores certissima subsidia reip. con-
 tra tribunitios furores esse voluerunt. idemque postea,
 cum innumerabilis multitudo honorum de capitolio sup-
 erat, ad eum loricata venisset: cumque adolescentes
 nobilissimi, cunctique equites Ro. se ad lenonis impu-
 rissimi pedes abiessent: quo vultu Cincinnatus gæ-
 non solum civium lacrymas, verum etiam patriæ preces
 repudiavit. neque eo contentus fuit, sed etiam in conci-
 onem ascendit, æque dixit, quæ si eius vir Catilina re-
 vixisset, dicere non esset ausus: se nonarum Dec. quæ me
 consule fuissent, civique Capitolini pœnas ab equitibus
 Ro. esse reperiturum: neque solum id dixit, sed, quos ei
 commodum fuit, compellavit: L. vero Lamiam, equitẽ
 Ro. præstanti dignitate hominem, & salutis meæ pro fa-
 miliaritate reip. pro fortunis suis amicissimum, consul
 imperiosus exire vrbe iussit: & cum vos vestem mutan-
 dam censuissetis, cunctique mutassetis, atque idem om-
 nes bonitiam ante fecissent, ille vnguentis oblitus, cum
 toga prætexta, quam omnes prætores, & lesque tum ab-
 iecerant, intrisit squalorem vestrum, & hictam gravissimam
 civitatis: fecitque quod nemo unquam tyrannus: vt, quo
 minus occulte vestrum malum gemeretur, nihil diceretur
 ne apertè incommoda patriæ laceretur, ediceret. cum
 vero in circo Flaminio non à tribuno pleb. consul in
 concionem, sed à latrone, archipirata productus esset:
 primum processit, qua auctoritate viri vini, sonni, stu-
 pri plenus, madenti coma, composito capillo, grauibus
 oculis, fluentibus buccis: pressa voce, & temperata.

is ciues indemnatos esset animaduersum, id sibi dixit, grauis auctor vehementissimè displicere. vbi nobis hæc auctoritas tandiu tanta lætuit? eur in lustris, & helluatio nibus huius calamistrati saltatoris tam eximia virtus tandiu cessauit.

Nam ille alter Cesonius Caluentius ab adolescencia versatus est in foro. cum eum præter simulatam versutamque tristitiam, ~~nana res cõmentata~~, non ~~esse~~ studium, non discendi initia rei militaris, non cognoscendorum hominum, non liberalitas, quæ præteriens cum incultum, horridum, mæstumque vidisses, etiam si agrestem, & inhumanum existimares, tamen libidinosam, & perditam non dubitares. cum hoc homine, aut cum stipite, Aethiope, si in foro constitutes, nihil crederes interesse: sine sensu, sine sapore, clinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem, modo abreptum de grege venalium diceres. idem domi quàm libidinosos, quam impurus, quam intemperans, non ianua receptus, sed pseudotyro intromissis voluptatibus? cum vero etiam literas studere incipit, & helluo immanis cum Græculis philosophari: tum est Epicureus, non penitus illi disciplinæ, quæcunque est, deditus, sed captus vno verbo voluptatis. habet autem magistratos non ex istis ineptis, qui dies totos de officio ac de virtute differunt, qui ad laborem, ad industriam ad pericula pro patria subeunda adherantur: sed eos, qui disputent horam nullam vacuam voluptate esse debere, in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudium delectationemque versari. his vititur quali præfectis libidinum suarum: hi voluptates omnes vestigant, atque odorantur: hi sunt conditores, instructoresque conuiuij: id in expendant, atque æstimant voluptates. sententiamque dicunt, & iudicant, quantum cuique libidini tribuendum in esse

esse videatur: horum ille artibus eruditus, ita contempserit hanc prudentissimam civitatem, ut omnes suas libidines, omnia flagitia latere posse arbitraretur, si modo vultum importunum in forū detulisset. is non me (quanquam equidem non cognoram eum propter Pisonū affinitatem, quem longè hinc ab hoc genere cognatio materna transalpini sanguinis abstulisset) sed vos populumque Rō. nō ~~revertens~~, neque ~~revertens~~, quōdā mōtis sæpè accidit, sed rugis supercilioque decipit.

L. Piso tu ne ausus es. isto oculo, non dicam isto animo: ista fronte, non vita: tanto supercilio (non enim possum dicere tantis rebus gestis) cum Gabinio consociare consilia pestis meæ? non te illius unguentorum odor, non vini anhelitus, non ~~non~~ calami stri notata vestigijs in eam cogitationem adducebat, ut, cum illius re similis fuisses, frontis tibi integumento ad occulcanda tanta flagitia diutius uti non liceret? cū hoc coire ausus es, ut consularem dignitatē, & ut reip. statum, ut senatus auctoritatē, ut civis optimè meriti fortunās provinciarum foedere addiceres? te consule, tuis edictis, & imperijs senatui populoque Rō. non est licitū: non modò sententijs atque auctoritate sua, sed ne luctu quidem, ac vestitu reip. subvenire. Capuæne te putabas, in qua urbe domiciliū quondam superbiæ fuit, consulem esse sicut eras eo tempore: an Romæ, in qua civitate omnes ante vos consules senatui paruerunt? tu es ausus in circo Flaminio productus cum tuo illo pari dicere, te semper misericordem fuisse? quo verbo senatum atque omnes bonos tum, cum à patria pestē expellerent, crudeles demonstrabas fuisse. tu misericors me affinem tuum, quem comitijs prærogatiuæ primum custodem præfeceras, quem kalend. Ian. tercio loco sententiam

garas, constrictum inimicis reip. tradidisti: tu meum ge-
nerum, propinquum tuum. tu affinem tuam, meam fili-
am, superbissimis, & crudelissimis verbis à genibus tui
repulisti. idemque tu clementia ac misericordia singula-
ri, cum ego vna cum repub. non tribunatio sed consula-
ri ictu concidissem, tanto scelere, tantaque intemperan-
tia fuisti, vt ne vnam quidem horam interesse paterere,
inter meam pestem, & tuam prædā, tantum tuum contice-
ret illa iamentatio, & gemitus vrbis.

Nondum palā factum erat concidisse rep. cum
tibi arbitria funeris soluebantur: vno eodemque tempo-
re domus mea diripiebatur, ardebat: bona ad vicinū con-
sulem de Palatio, de Tusculano ad vicinum alterū con-
sulem deferiebantur: cum iisdem operis suffragiū feren-
tibus, eodem gladiatore latore, vacuo non modo à bonis,
sed etiam à liberis, atque inani foro, ignaro populo Ro.
quid ageretur, senatu verò oppresso, & afflictō duobus im-
pijs nefarijsque cōsulibus, ærasiū, prouinciæ, legiones,
imperia donabantur.

Horum consulum ruinas, vos consules, vestra vir-
tute fulistis summa tribunorum pleb. prætorūque fide &
diligentia subleuati. quid ego de præstantissimo viro
T. Annjo dicam? aut quis de tali ciue satis dignē vnquam
loquetur? qui cum videret sceleratum ciuem, aut dou-
esticum potius hostem, si legibus vti liceret, iudicio esse
frangendum: sin ipsa iudicia vis impediret, ac tollezet,
audaciā virtute, furorem fortitudine, temeritate in consi-
lio, manū manu, vim vi esse superandā: primò de vi pos-
tulauit: posteaquā ab eodem iudicia sublata esse vidit,
ne ille omnia vi posset efficere, curauit: qui docuit ne-
que testā, neque templa, neque forum, neque cuiam
sine summa virtute ac maximis opibus, & copijs ab in-
testi

restino latrocínio posse defendi: qui primus post meum
 discessum metum bonis, timorem huius ordini, seruitutē
 depulit ciuitati, quam rationem patri virtute, animo, fide
 P. Sextius secutus, pro mea salute, pro vestra auctoritate,
 pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nulla vim,
 nullos imperus, nullum vitæ discrimen vitandum vn-
 quam putauit: qui causam senatus exagitata in concio-
 nibus improborum, ne sua dignitas multitudini com-
 mendauit, vt nihil tam populare, quam vestrum nomē,
 nihil tam omnibus carum aliquando, quam vestra auc-
 toritas videretur: qui me cum omnibus rebus, quibus tri-
 bun. pleb. potuit, defendit; tum reliquis officijs iuxta,
 ac si meus frater esset, sustinuit: cuius ego clientibus,
 libertis, familia, copijs, lteris ita tam sustentatus, vt mea
 calamitatis non adiutor solum, verum etiam socius vide-
 retur. iam ceterorum officia studiaque vidili, quam cu-
 pidus mei C. Sexilius, quam studiosus vestri, quam non
 varius fuerit in causa, quid M. Cispus? cui ego ipsi, pa-
 renti, fratrique eius sentio quantum debeam: qui cum
 s me voluntas eorum in privato iudicio esset offensa,
 publici mei beneficij memoria priuatam offensionem
 obliterauerunt.

Iam T. Fadius, qui mihi quaestor fuit: M. Curti-
 us, cuius ego patri quaestor fui, studio, amore, animo hu-
 ic necessitudini non defuerunt. multa de me C. Messia-
 nius, & amicitia; & r. ip. b. causa dixit: legem separa-
 tim initio de salute mea promulgauit. Qu. Fabritius, si
 quæ d. me agere conatus est, ea contra vim, & ferrum
 perficere potuisset, mens. Ianuariō nostrum statum
 recuperassemus: quem ad salutem meā voluntas impulit,
 vis retardauit, auctoritas vestra reuocauit, iam vero præ-
 tores quo animo in me fuerunt, vos existimare potest.

istis, cum L. Cæcilius priuatim me suis omnib. copijs studuerit sustentare, publicè promulgarit de salute mea cū collegis penè omnibus, direptoribus autem meorum bonorum, in ius adeundi potestatem non fecerit. M aut Calidius, statim designatus, sententia sua, quã esset chara sibi mea salus, declarauit, omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Crassi, Sex. Quinrij & C. Cornuti summa, & in me, & in rep. confliterunt.

Quæ cum libenter commemoro, tum non inuis nonnullorum in me nefariè commissa prætereo: nō est mei temporis, iniurias meminisse: quas ego, etiam si ulcisci possem, tamen obliuisci mallē: alio transferenda meã tota vita est, vt bene de me meritis referã gratiam, cum apertis hostibus bellum gerã, timidis amicis ignoscã, prōditores meos non indicem: dolorem profectionis meæ redivus dignitate consoler. quod si mihi nullum aliud esset officium in omni vita reliquum, nisi vt erga duces ipsos, & principes, atque auctores salutis meæ satis gratus iudicarer: tamen exiguum reliquæ vitæ tēpus, nō modo ad referendam, verū etiam ad cōmemorandam gratiam mihi relictum putarem.

Quando enim ego huic homini ac liberis eius, quã do omnes mei gratiam referent? quæ memoria, quæ vis ingenij, quæ magnitudo obseruantia, tot tantisq; beneficijs respondere poterit? qui mihi primus afflicto, iacenti consularem fidē, dexteramq; porrexit: qui me à morte ad vitã, à desperatione ad spem, ab extitio ad salutē reuocauit: qui tanto amore in me, studio in rep. fuit, vt excogitaret, quemadmodum calamitatem meam nō modo leuaret, sed etiam hōnestaret. quid enim magnificentius, quid præclarior mihi accidere potuit, quam quod illo petente, vos decreuistis, vt cuncti ex omni Italia,

lia, qui re imp. saluam vellent ad me vnum, hominem fratrem, & propè dissipatum restituendum, & defendendū venirent? ut, qua voce à te Romule post Romanam conditam consul vltus esset, pro vniuersa rep. apud eos solum, qui eius vocem exaudire possent, eadem voce senatus omnibus agris, vicis atque oppidis ciues, totamque Italiam ad vnus salutem defendendam excitaret. quid ego gloriosius meis post ris potui relinquere, quàm hoc, senatum iudicasse, qui ciuis me non defendisset cum re imp. saluam noluisse? itaque tantum vestra auctoritas, tantum eximia consulis dignitas valuit, vt omne is flagitium se committere putaret, si quis non veniret. idemque consul, cum illa incredibili multitudo Romanam, & penè Italia ipsa venisset, vos frequentissimos in Capitolium conuocauit. quo tempore quantam vim vera bonitas haberet, aut vera nobilitas intelligere potuistis: nam Qu. Metellus, & inimicus, & frater inimici perspecta vestra voluntate, omnia priuata odia deposuit. quem P. Seruilius, vir cum clarissimus, tum verò optimus, mihi que amicissimus, & auctoritate, & orationis suæ diuina quadam gravitate ad sui generis, communisque sanguinis facta virtutesque reuocauit: vt haberet in consilio, & fratrem ab inferis socium rerum mearum, & omnes Metellis præstantissimos ciues, penè ex Acheronte excitatos: in quibus Numidicum illum, cuius quondam de patria discessus honestus ipsi, bonis omnibus tamen luctuosus est. itaque fuit is non modo salutis defensor, qui ante hoc vnum beneficium fuerat inimicus, verum etiam adscriptor dignitatis meæ.

Quo quidem die cum CCCCX. senatores essetis, magistratasque omnes adfessent, dissensit vnus, is qui sua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putaret.

atque illo die, quo remp. meis consilijs conseruatam gra-
uissimis verbis, & plurimis iudicassetis, idem consul cura-
uit, vt eadem a principibus ciuitatis in concione postero
die dicerentur, cum quidem ipse egit ornatissimè caus-
sam meam, perfecitque, astante atque audiente Italia to-
ta, vt nemo cuiusquam conducti vocem acerbam atq; ini-
micam bonis, potest audire. Iam haec modo ad iumen-
ta salutis, sed etiam ornamenta dignitatis meae reliqua
vos iisdem addidistis, decreuistis, ne quis vlla ratione rem
impediret, qui impedisset, grauiter molesteque laturos: il-
lum contra rempub. salutemque bonorum, concordiaque
ciuium facturum: & vt ad vos, ea statim referrentur: meq;
etiam si diutius calumniae iarentur, redire iussistis. quid? vt
agerentur gratiae, qui a municipijs venissent. quid? vt ad
illam diem, res cum redissent, rogarentur, vt pari studio
conuenirent.

Quid denique illo die, quem P. Léntulus mihi
fratrique meo, liberisque nostris natalem constituit, non
modò ad nostram, verum etiam ad sempiterni memoriã
tëporis? quo die nos comitijs centuriatis, quae maximè ma-
iores iusta dici haberique voluerunt, accessit patriam: vt
eadem centuriae, quae me consulem secerant, consulatum
meum comprobarent. quo die quis cuius fuit, qui fas esse
putaret, quacumque aut ætate aut valetudine esset, nõ se
de salute mea sententiam ferre? quando tantã frequentia
in cæpo, rãtum splẽdorem Italiae totius, ordinumq; om-
niũ, quando illa dignitate tot rogateres, diribitores, custo-
des que vidistis? itaque P. Létuli beneficio excellenti, atq;
diuino non solum reducti sumus in patriam, sicut nonnul-
li clarissimi viri: sed equis insignibus & curru aurato re-
portati.

Possum ego satis in Cn. Pompeium vnquã gra-

tus videri? qui non solum apud vos, qui omnes idem sentiebatis, sed etiam apud vniuersum populum Ro. salutem reip. & conseruatam per me, & coniunctam esse cum mea dixerit, qui causam meam prudentibus commendaret, imperitos edocuerit, eodemque tempore improbos auctoritate sua compresserit, bonos excitarit: qui populum Ro. pro me, tanquam pro fratre aut pro parente, non solum hortatus sit, verum etiam obsecravit: qui ipse, cum propter metum dimicationis, & sanguinis de me se tene- ret, etiam a superioribus tribunis petiit, vt de salute mea & promulgarent, & referrent: qui in colonia nuper constituta cum ipse gereret magistratum, in qua nemo erat emptus intercessorum, vnde crudelitatem priuilegi, auctoritate honestissimorum hominum, & publicis literis consignauit, princepsque Italiae totius praesidium ad nostram salutem implorandum putauit: qui cum ipse mihi semper amicissimus fuisset, etiam vt iuos necessarios mihi amicos redderet, elaborauit.

Quibus autem officijs T. Annij beneficia remunerabor: cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique tribunatus mihi aiud fuit, nisi constans, perpetua, fortis, inuicta defensio salutis meae. quid de P. Sextio loquar? qui suam erga me beneuolentiam, & fidem, non solum animi dolore, sed etiam corporis vulneribus ostendit.

Vobis verò P. C. singulis & egi, & agam gratias vniuersis, egi initio, quantum potui, satis ornate agere nullo modo possum, & quanquam sunt in me praecipua merita multorum, quae sileri nullo modo possunt: tamen huius temporis ac timoris mei non est, conari commemorare beneficia in me singulorum. nam difficile est non aliquem, nefas quatenus praeterire, ego vos vniuersos, patres

scripti, deorum numero colere debeo. sed ut in ipsis dijs immortalibus non semper eosdem, atque aliás alios solum le-
 mus & venerari, & precari: sic in omnibus de me diuini-
 tus meritis omnis erit ætas mihi ad eorum erga me me-
 rita prædicanda, atque recolenda. hodie no autem die
 nominari a me magistratibus statui gratum esse agen-
 das, & de priuatis uni, qui pro salute mea municipia, co-
 loniasque adisset, populum Ro. suumplex obsecrasset, sen-
 tentiam dixisset eam quã vos secuti, mihi dignitatẽ meã
 reddidistis: vos me florentem semper ornastis: laborantẽ
 mutatione vestis, & prope luctu vestro quoad licuit, defen-
 distis, nostra memoria senatores ne in suis quidem peri-
 culis mutare vestem solerent: in meo periculo senatus ves-
 te mutata fuit quoad licuit per eorum edicta, qui mea pe-
 ricula non modo suo præsidio, sed etiã vestra deprecatione
 nudarunt.

Quibus ego rebus obiectis, cum mihi priuato cõ-
 fligendum viderem cum eodem exercitu, quem consul
 non armis, sed vestra auctoritate superaram, multa me-
 cum ipse reputauit dixerat in concione consul, se citius
 Capitolini pœnas ab equiribus Ro. repetiturum: nomina-
 tim alij compe labantur, alij citabantur, alij relegaban-
 tur: aditus templorum erant non solum præsidijs, & ma-
 nu, verum etiam demelitione sublatis, alter consul, ve-
 ni & temp. non modò deferrent, sed etiam hostibus
 reipub. proderent, pactionibus eos suorum præmiorum
 obligat erat alius ad portas cum imperio in multos an-
 nos, magnoque exercitu: quem ego iniamicum mihi fuisse
 non a diocostacuisse. cum diceretur esse inimicus, scio:
 duas partes esse in rep. cum putarentur; altera me depos-
 cere propter inimicitias, altera timidè defendere prop-
 ter suspicionem cadis putabatur. qui aut me depos-
 cere

ere videbantur, in hoc auxerunt dimicationis metum, quod nunquam inficiando suspicionem hominum curaque minuerunt. quare cum viderem senatum ducibus orbatum, me a magistratibus partim oppugnatum partim proditum, partim derelictum, seruos si mulatione collegiorum nominatum esse conscriptos, & copias omnes Catilinæ penè iisdem ducibus ad spem cædis, & incendiorum esse reuocatas, equites Ro. procriptionis, municipia vilitatis, omnes cædis metu esse permotos; potui, potui P. C. multis auctoribus fortissimis viris, me vi armisque defendere: nec mihi ipse ille animus idem meus, vobis non incognitus, defuit, sed videbã, si vicissem præsentem aduertarium, nimium multos mihi alios esse vincendos: si victus essem, multis bonis, & pro me, & mecum etiam post me esse pereundum: tribunitijque sanguinis ultores esse præfentes, meæ mortis pœnas iudicio, & posteritati referuari, nolui, cum consul communem salutem sine ferro defendissem, meam priuatus armis defendere. bonisque viros lugere malui meas fortunas, quam suis desperare. ac si solus essem interfectus, mihi turpe; si cum multis, reip. funestum fore videbatur: quod si mihi æternam esse propositam ærũnam arbitrarer, morte me ipse potius, quam sempiterno dolore multassem: sed cum viderẽ me non diutius, quam ipsam remp. ex hac vrbe abfuturam: neque ego illa exterminata mihi remanendum putauis & illa simulatque reuocata est, me secum pariter reportauit, mecum leges, mecum quæstiones, mecum iura magistratum, mecum senatus auctoritas, mecum libertas, mecum etiam frugũ vbertas, mecum deorum, & hominum sanctitates omnes & religiones abfuerunt, quæ si semper abessent, magis vestras fortunas lugerem, quam desiderarem meas: sin aliquando reuocarentur, intelligebam

mihî cum illis vna esse redeundum, cuius mei sensus certissimus testis est hic idem, qui cullos capitis fuit, Cn. Plantius: qui omnibus provincialibus ornamentis, commodisque depositis, totam suam quæsturam in me sustentando, & conservando collocavit: qui si in hî quæstor imperatori fuisset, in filij loco fuisset: nunc certè erit in parentis, cum fuerit quæstor non imperij, sed doloris mei.

Qua propter, patres conscripi; quoniam in reipsum pari er enim repub. restitutus, non modo in ea defendenda nihil minuan de libertate mea pristina, sed etiam adaugeo. etenim si eam tum defendebam, cum aliquid mihi illa debebat: quid nunc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? nam quid est, quod animam meam frangere, aut debilitare possit, cuius ipsam calamitatem non modo nullius delicti, sed etiam diuinorum reip. beneficiorum testem esse videtis? nam & importata est, quia defenderam civitatem: & mea voluntate suscepta est, ne à me defensa resp. per eundem me extremum in discrimen vocaretur. pro me nõ, ut pro P. Popillio nobilissimo homine, adolescentes filij, non propinquorum multitudo populum Ro est deprecata, non, ut pro Qu. Metello summo & clarissimo viro spectata iã adolescentia filius, non L. & C. Metelli consulares, non eorum liberi, non Qu. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat, non Luculli, Seruiliij, Scipiones, Metellorum filij, flentes, ac sordidati populo Ro supplicauerunt, sed vnus frater, qui in me pietate filius, consilij parens, amore, ve erat, frater inuentus est, squalore, & lacrymis, & quotidiani precibus desiderium mei nominis renouari, & rerum gestarum memoriam vsurpari cogit. qui cum statuisset, nisi per vos me recuperasset, eandem subire fortunam,

atque

atque idem sibi domicilium & vitæ, & mortis desposcere: nunquam nec magnitudinem negotij, nec solitudinem suâ, nec vim inimicorum, ac tela pertimuit, alter fuit propugnator mearum fortunarû, & defensor assiduus, summa virtute, & pietate C. Piso gener: qui minas inimicorû meorum, qui inimicitias affinis mei, propinqui sui consulis, qui Pontum, & Bithyniam quæstor pro mea salute neglexit, nihil vnquam senatus de P. Populiq; decreuit, nunquã in hoc ordine Qu. Metelli mentio facta est, tribunitijs sunt illi rogationibus, interfectis inimicis, deniq; nulla auctoritate senatus restituti, cum alter eorum senatui paruisset, alter vim, eademque fugisset, nam C. quidem Marius, qui hac hominû memoria tertius ante me consularis tēpestate ciuili expulsus est, non modo a senatu nō est restitutus, sed reditu suo senatum cunctum pene deleuit, nulla de illis magistratuum consensus, nulla ad remp. defendendam populi Ro. conuocatio, nullus Italiae motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum extiterunt, quare cum me vestra auctoritas accerserit, populus Ro. reuocarit, resp. implorarit, Italia cuncta pæc suis humeris reportarit, non committam P. C. vt, cum ea mihi sint restituta, quæ in potestate mea non fuerunt, ea non habeam, quæ ipse præstare possim, præsertim cum illa amissa recuperatim, virtutem, & fidem nunquam amiserim.

PRO

PRO Q. LIGARIO

AD C. CÆSAREM,

ORATIO.



Nonnumquam crimen C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligariū in Africa fuisse: idque C. Pansa præstati vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. itaque quo me vertam nescio: paratus enim veneram, cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tua ad hominis miseri salutē abuterer: sed quoniā diligentia inimici inuestigatum est, quod latebat, confitendum est, ut opinor: præsertim cum meus necessarius C. Pansa fecerit, ut id iā integrum non esset: omnisque controversia, omnis oratio ad misericordiā tuā conferenda est, quæ plurimi sunt conseruati, cum a te nō solum liberationem culpæ, sed errati veniā impetrauissent. habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum; sed tamē ita confitentē, se in ea parte fuisse, qua te Tubero, qua virum omni laude dignum, patrem tuum, itaque prius de vestro delicto confiteamini necesse est, quàm Ligarij vllam culpā reprehendatis.

Qu. igitur Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum proconsule, C. Confidjō profectus est: qua in legatione, & ciuibus, & socijs

ita

ita se probauit, vt decedens Confidius prouinciâ, satis facere hominibus, non posset, si quenuquam alium prouinciæ præfecisset. itaque Qu. Ligarius, cum diu recusans nihil profecisset, prouinciâ accepit inuitus, cui sic præfuit in pace, vt ciuibus, & socijs gratissima esset eius integritas & fides. bellum subitò exarsit: quod, qui erant in Africa, antè audierunt geri, quàm parari. quo audito, partim cupiditate inconspicua, partim ex eo quodam timore; primo salutis causa, post etiam studij sui, quærebant aliquem ducem. tum Ligarius domum spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. interim P. Aelius Varus, qui prætor Africam obtinuerat, Vticam venit. ad eum statim concursus est: atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium, si illud imperium esse potuit, quod ad priuatum, clamore multitudinis imperitæ, nullo publico consilio defereretur. itaq; Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paulum aduentu Vari conuenit.

Adhuc C. Cæsar, Q. Ligarius omni culpa vacat. domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli legatus in pace profectus, in prouincia pacatissima ita se gessit, vt ei pacem esse expediret. profectio certè animum tuum non debet offendere: num igitur remansio? mulò minus: nam profectio voluntatem habuit non turpem, remansio etiam necessitate in honestam. ergo hæc duo tempora carent crimine: vnicum, cum est legatus profectus; alterum, cum est flagitatus à prouincia, præpositus Africæ est. tertium est tempus, quod post aduentum Vari in Africa restitit. quod si est criminofum, necessitatis crimen est, non voluntatis. an ille, si potuisset illinc vltimo modo euadere, Vticæ potius, quàm Romæ: cum P. Aelio, quam cum con-

cordissimis fratribus: cum alienis esse, quàm cum sui
 maluisset? cum ipsa legatio plena desiderij ac solitudi-
 nis fuisset propter incredibilem quendam fratrum amo-
 rem, hic æquò animo esse potuit belli desidio distractus
 à fratribus?

Nullum igitur habes, Cæs. adhuc in Qu. Liga-
 rio signum alienæ à te voluntatis, cuius ego causam, ani-
 maduerte quæso, qua si defendam, cum prodo meam.
 ó clementiam admirabilem, atque omni laude, prædica-
 tione, literis, monumentisque decorandam. M. Cicero a-
 pud te defendit alium in ea voluntate non fuisse, in qua
 se ipsum confitetur fuisse: nec tuas tacitas cogitationes
 extimescit: nec, quid tibi de alio audienti, de se ipso oc-
 currat, reformidat. vide, quàm non reformidem: vide,
 quanta lux liberalitatis, & sapientiæ mihi apud te dicen-
 ti oboriatur: quantum potero, voce contendam, ut hoc
 populus Ro. exaudiat. Suscepto bello, Cæsar, gesto etiam
 ex magna parte, nullâ vi coactus, iudicio meo, ac volun-
 tate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta cõtra
 te, apud quem igitur hoc lico? nempe apud eum, qui, cum
 hoc sciret, tamen me, antequàm vidit, reip. reddidit: qui
 ad me ex Aegypto literas misit, ut essem idem, qui fuis-
 sem: qui cum ipse imperator in toto imperio populi Ro.
 vnus esset, esse me alterum passus est: à quo, hoc ipso C.
 Pansa mihi nunciũ perferente, concessos fascès laurea-
 tos tenui, quoad tenendos putavi: qui mihi tum denique
 salutem putavit reddere, si eam nullis spoliarum ornamẽ-
 tis redderet. vide quæso, Tubero, ut qui de meo factio non
 dubitem dicere, de Ligarij non audeam confiteri. atque
 hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero eum de se ea-
 dem dicerem, ignosceret, cuius ego industriæ gloriæque
 fauceo, vel propter propinquam cognationem, vel quod
 eius

eius ingenio studijque delector, vel quòd laudem adolescentis propinqui existimo etiam ad meum aliquem fructum redundare.

Sed hoc quæro, quis putet fuisse crimen, esse in Africa Ligarium? nempeis, qui & ipse in eadem Africa esse voluit, & prohibitum se à Ligario queritur, & ce tē contra ipsum Cæsarem est congressus aruatus. quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tuâ mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? nimis vrgeo commoueri videtur adolescens: ad me reuertar. iisdem in armis fui. quid autem aliud egimus, Tubero, nisi vt quod hic potest, nos posse mus? quorum igitur impunitas, Cæsar, tuæ elementiar laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio?

Atque in hac causa non nihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multo, magis patris tui prudentiâ de fidero: quod homo cum ingenio, tum etiâ doctrina excellēs, genus hoc causæ quod esset, non viderit. nam si vidisset, quòuis profectò, quam isto modo à te agi maluisset, arguis farentē: non est satis, accusas eū, qui causa n habet, aut, vt ego dico, meliorē, quā tu, aut vt tu vis, parem. hæc non modo mirabilia sunt, sed prodigijs similia, quæ dicā. non habet eam vim ista accusatio, vt Qu. Ligarius condemnetur, sed vt necetur. hoc egit ciuis R. ante te nemo. externi isti mores vsque ad sanguinē incitare solent odium aut leuium Græcorum, aut inhumanum barbarorum. nam quid aliud agis? vt Romæ ne sit vt dæmo careat? ne cū optimis fratribus, ne cū hoc T. Broccho, aunculo suo, ne cum eius filio, consobrino suo, ne nobiscum viuat? ne sit in patria? num in patria est? num potest mor-

gis carere his omnibus, quã caret? Italia prohibetur, exul-
 lat, non tu ergo hunc patria priuare, qua caret, sed vita
 vis, ut istud ne apud eũ quidẽ dictatorẽ, qui omnes quos
 oderat, morte multabat, quisquã egit isto modo, ipse iube-
 bat occidi, nullo postulante præmijs etiã inuitabat. quæ
 tamen crudelitas ab hoc eodẽ aliquot annis post, quem
 tu nunc crudelem esse vis, vindicata est. ego verò istud
 non postulo, inquit: ita me hercule existimo Tubero, no-
 uienim te, noui patrem tuum, noui domum, nomenque
 vestrum: studia denique generis ac familiæ vestræ virtu-
 tis, humanitatis, doctrinæ plurimarum artium atque opti-
 marum; nota sunt mihi omnia: itaque certò scio, vos non
 perere sanguinem: sed parum attenditis. res enim eo
 spectat, ut ea pœna, in qua adhuc Qu. Ligarius sit, non vi-
 deamini esse contenti. quæ est igitur alia præter mortẽ?
 si enim in exilio est, sicuti est, quid amplius postulatis? an
 ne ignoscatur? hoc verò multò acerbius, multoque est
 grauius, quod nos domi petimus precibus, & lachrymis
 prostrati ad pedes, non tã nostræ causæ fidentes quàm
 huius humanitati: id ne impetremus, pugnabis? & in nos-
 trum fletum irrumpe? & nos iacentes ad pedes supplicũ
 voce prohibebis? si, cum hoc domi faceremus, quod & fe-
 cimus, & ut spero, non frustra fecimus, tu de repẽte irru-
 pisses, & clamare cœpisses, C. Cæsar, caue credas, caue ig-
 noscas, caue te fratrum pro fratris salutẽ obsecrantium
 misereat: nonne omnem humanitatem exuisses? quan-
 tũ hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro op-
 pugnari, & in tali miseria multorum, perfugium miseri-
 cordiẽ tollere?

Dicam planẽ, C. Cæsar quod sentio. si in hac tan-
 ta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu por-
 te, inquam, obtines: (intelligo quid loquar) aceri-
 bissimo

liffimo luctu redundaret ista victoria, quam multi enim essent de victoribus, qui te crudelē esse vellent, cū etiam de victis reperiantur: quam multi, qui, cum a te nemini ignosci vellent, impedirent clementiā tuam, cum etiam ij quibus ipse ignouisti, nolint te in alios esse misericordē? quod si probare Cæsari possemus, in Africa Ligarium omninō non fuisse: si honesto & misericordi mendacio saluti civis calamitosi consultum esse vellemus: tamē hominis non esset, in tanto discrimine, & periculo civis, re-fellere, & coarguere nostrū mendaciū: & si esset alicuius, eius certē non esset, qui in eadem causa, & fortuna fuisset sed tamen aliud est errare Cæsarem nolle, aliud nolle misereri. dices, caue Cæsar credas: fuis in Africa Ligarius: tulit arma contra te. nunc quid dicis? caue, ignoscas, hæc nec hominis, nec ad hominē vox est: qua qui apud te, Cæsar, utetur, suam citius abijciat humanitatē, quā exorquetur tuam.

At primis aditus, & postulatio Tuberonis hæc, vt opinor, fuit, velle se de Qu. Ligarij scelere dicere. non dubito quin admiratus sis: vel quod de nullo alio quisquam: vel quod is, qui in eadem causa fuisset: vel quid nam noui facinoris afferret. scelus tu illud vocas, Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc causa caruit: alij errorem appellant, alij timorem: qui durius spem, cupiditatem, odiū, pertinaciam: qui grauissimē, temeritatem: scelus, præter te adhuc nemo, ac mihi quidem, si proprium, & verum nomen nostri mali quærat, fatalis quædam calamitas incidisse videtur, & improvidas hominum mentes occupauisse, vt nemo mirari debeat humana consilia diuina necessitate esse superata. liceat esse miseros, quanquam hoc victore non possumus. sed non loquor de nobis: de illis loquor, qui occiderunt. fuerint cupidi, fuerint

fuerint

fuerint pertinaces: sceleris verò crimine, furoris, parricidij liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis alijs carere. quando hoc quisquam ex te Cæsar, audiuit, aut tua quid aliud arma voluerunt, nisi à te contumeliam propulsare? quid egit tuus ille inuictus exercitus, nisi vt suum ius tueretur & dignitatem tuam? quid? tu cum pacem esse cupiebas, id ne agebas, vt tibi cum sceleratis, an vt cum bonis ciuibus conueniret? mihi verò, Cæsar, tua in me maxima merita tanta certè non viderentur, si me vt sceleratum à te cõseruatum putarem. quomodo autem de rep. benè meritis esses, si tot sceleratos incolumi dignitate esse voluisses? secessionem tu illam existimauiſti, Cæsar, initio, nõ bellum non hostile odium, sed ciuile dissidium: vtrisque cupientibus repub. saluam, sed partim consilijs, partim studijs à communi vtilitate aberrantibus principum dignitas erat penè par. non par fortasse eorum, qui sequebatur: caussa tum dubia: quòd erat aliquid in vtraque parte, quod probari posset: nunc melior certè ea iudicanda est, quam etiam dij adiuuerunt. cognita verò clementia tua, quis non eam victoriam probat, in qua occiderit nemo, nisi armatus?

Sed vt omittam communem caussam, veniamus ad nostram. vtrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligarium ex Africa exiere, an vos in Africam nõ venire? poteramus ne, inquires, cùm senatus censuisset? si me consulis, nullo modo. sed tamen Ligarium s. natus idem legauerat atque ille eo tempore paruit, cum parere senatui necesse erat: vos tunc parauistis, cum paruit nemo, qui noluit. reprehendo igitur? minime vero. neque enim licuit aliter vestro generi, nomini, familia, disciplina. sed hoc non concedo, vt quibus rebus gl. ieremini in vobis, easdem in alijs reprehendatis. Tuberonis fors

fors coniecta est ex S. C. cum ipse non adesset, morbo
 etiam impediretur: statuerat se excusare. hæc ego noui
 propter communes necessitudines, quæ mihi sunt cum
 L. Tuberon: domi vnâ eruditi, militiæ contubernales,
 post affines, in omni denique vita familiares: magnum
 etiam vinculum quod iisdem semper studijs vsi sumus,
 scio igitur Tuberonem domi manere voluisse: sed ita
 quidam agebant, ita reip. sanctissimum nomen oppone-
 bant, vt, etiam si aliter sentiret, verborum tamen ipsorum po-
 dus sustinere non posset, cessit auctoritati amplissimi vi-
 ri, vel potius paruit, vna est profectus cum ijs, quorum
 erat vna causa: tardius iter fecit: itaque in Africam ve-
 nit iam occupatam. hinc in Ligarium crimen oritur, vel
 ira potius: nam si crimen est prohibere illum voluisse,
 non minus magnum est, vos Africam omniū provin-
 ciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem geren-
 dum, obtinere voluisse, quam aliquem se imperatorem
 esse maluisse, atque is tamen aliquis Ligarius non fuit.
 Varus imperiū se habere dicebat: fasces certē habebat.
 sed quoquo modo sese illud habet, hæc querela vestra.
 Tubero, quid valet? recepti in provincia nō sumus. quid
 si essetis? Cæsari ne eam tradituri fuissetis, an contra
 eum retenturi? vide quid licentiæ Cæsar nobis tua libe-
 ralitas det, vel potius audaciæ. si responderit Tubero,
 Africam, quò senatus eum forsque miserat, tibi patrem
 suum traditurum fuisse: non dubitabo apud ipsum te, cu-
 jus id eum facere interfuit, grauissimis verbis eius consi-
 lium reprehendere: non enim si tibi ea res grata fuisset,
 esset etiam probata. sed iam hoc totum omitto, non tam
 vt ne offendam tuas patientissimas aures, quam ne Tu-
 bero, quod nunquam cogitauit, facturum fuisse videatur,
 veniebatis igitur in Africam, provinciam vnā ex om-
 nib:

nib. huic victoriæ maxime infestam, in qua erat rex potētissimus, inimicus huic causæ, aliona voluntas conuentus firmi atque magni. quæro, quid facturi fuissetis? quamquam, quid facturi fueritis, non dubitē, cū videā, quid feceritis: prohibiti estis in prouincia vestra pedem ponere, vt perhibetis, summa cū iniuria, quo modo id tulistis? acceptæ iniuriæ querelā ad quē detulistis? nempe ad eum, cuius auctoritatē secuti in societate beati veneratis. quod si Cæsaris causa in prouinciā veniebatis, ad eum profectō exclusi prouincia venissetis: venistis ad Pompeium: quæ est ergo apud Cæsarem querela, cum eum acculetis, a quo queramini vos prohibitos contra Cæsarem bellum gerere? atque in hoc quidē vel cū mendacio, si vultis, gloriari per me licet, vos prouinciā fuisse Cæsari tradituros, etiā si a Varo & quibusdam alijs prohibiti essetis: ego autem confitebor culpā esse Ligarij, qui vos tanta laudis occasione priuaerit.

Sed vide quæso, C. Cæsar, constantiam ornatissimi viri, L. Tiberonis, quam ego, quamuis ipse probarem vt probo, tamen non cōmemorarem, nisi a te cognouissem, imprimis eā virtutem solere laudari. quæ fuit igitur vnquam in vllō homine tanta constantia? constantiam dico? nescio, an melius patientiam posse in dicere: quotus enim istud quisque fecisset, vt a quibus partibus dissensione civili non esset receptus, essetque etiam cum crudelitate eiecūs, ad ipsas rediret? magni cuiusdam animi, atque eius viri est, quem de suscepta causa propositaque sententia, nulla contumeliā, nulla vis, nullum periculum pōset depellere. vt enim cetera paria Tiberoni cum Varo fuissent, honos, nobilitas, splendor, ingenium, quæ nequaquam fuerunt: hoc certē præcipuū Tiberonis fuit, quod iusto cum imperio ex S. C. in prouinciā suam

venerat. hinc prohibitus, non ad Cæsarem, nè iratus, non domum, ne iners, non aliquam in regionem, ne condemnare causam illã, quam secutus esset, videretur: in Macedonia, in Cn. Pompeij castra venit, in eam ipsam causam, à qua erat reiectus cū iniuria. quid? cū ista res nihil cōmouisset eius animum, ad quẽ veneratis: languidiore, credo studio in causa fuistis. tantū modo in prælijs eratis, animi verò à causa abborrebant: an, vt sic in civilibus bellis, nec in vobis magis, quã in reliquis, omnes vincendi studio tenebamur? pacis equidẽ semper auctor fuis: sed cū serò, erat enim amentis cum aciem videres, pacem cogitare. omnes, inquam vincere volebamus: tu certè præcipue, qui in eum locum venisses, vbi tibi esse pereundum nisi vicisses. quanquã, vt nũc se res habet, nõ dubito, hanc salutem auteponas illi victoriæ. hæc ego non dicerem, Tubero, si aut vos constantiæ vestræ, aut Cæsarem beneficii sui paniteret. nunc quæro, vtrū vestras iniurias, an reipubl. persequamini? si reip. quid de vestra in eã causa perseuerantia respondebitis? si vestras, videte ne erratis, qui Cæsarem vestris inimicis iratum fore putetis, cū ignouerit suis.

Itaque num tibi videor Cæsar, in causa Ligarij occupatus esse? num de eius facto dicere? quicquid dixi, ad vnã summam referri volo, vel humanitatis, vel clementiæ, vel misericordiæ tuæ. causas Cæsar egi multas, & quidem tecū, dum te in foro tenuit ratio honorū tuorum: certè nunquam hoc modo, ignoscere iudices, erravit, lapsus est, non putauit, si vnquã post hæc, ad parentem sic agi solet, ad iudices, non fecit, non cogitavit, falsi testes, fictum crimen. dic te, Cæsar, de facto Ligarij iudicẽ esse: quibus in prælijs fuerit, quære: taceo. ne hæc quidem colligo, quæ fortasse valerent etiam apud iudicem: legatus

ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus,
 in eo non acerbus, tum etiam fuit totus animo, & studio
 tuus, ad iudicem sic agi solet. sed ego ad parietem loquor,
 erravi, temere feci, pœnitet, ad clementiam tuam confu-
 gio, delicti veniam peto, ut ignoscas oro: si nemo impe-
 travit, arroganter: si plurimi, tu idem feropem qui spem
 dedisti. an sperandi Ligario causa non sit, cum mihi apud
 se sit locus etiam pro altero deprecandi? quanquam ne-
 que in hac oratione spes est posita causa, nec in eorum
 studijs qui a te pro Ligario petunt, tui necessarii. vidi e-
 nim, & cognoui, quid maxime spectares, cum pro alicuius
 salute multi laborarent, causas apud te rogantium gra-
 tiores esse quam preces: neque te spectare, quam tuus es-
 set necessarius is, qui te oraret: sed quam illius, pro quo
 laboraret. itaque tribus tu quidem tuis ita multa, ut mihi
 beatiore illi esse videantur interdum, qui tua liberalita-
 te fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa concedi. sed
 video tamen apud te causas, ut dixi, rogantium valere
 plus quam preces, ab ijsque te moveri maxime, quorum las-
 tissimum dolorem videas in petendo. in Q. Ligario con-
 servando, multis tu quidem gratum facies necessarijs tuis:
 sed hoc quæso considera, quod soles. possum fortissimos
 viros Sabinos, tibi probatissimos, totumque agrum Sabi-
 num, florem Italix, robur reip. proponere. nostri optime
 homines. animadvertite horum omnium maeritiam, & do-
 lorem. huius T. Brochi, de quo, non dubito, quid existi-
 mes, lacrymas, squaloremque ipsius, & filij vides, quid de
 fratribus dicam? noli Caesar, putare de vnius capite nos a-
 gere: aut tres Ligarij in civitate retinendi sunt, aut tres ex
 civitate exterminandi. quodvis exilium his est optatius,
 quam patria, quam domus, quam dij penates, vno illo exu-
 lante, si fraternè, piè, si cum dolore faciunt, moveant
 te ho

te horum liberymæ, moueat pietas, moueat germanitas: valeat tua vox illa, quæ vicit: te enim dicere audiamus, nos omnes aduersarios putare, nili qui nobiscum essent: te omnes, qui contra te non essent, tuos. videsne igitur hunc splendorem omnem, hanc Bræchorum domum, hunc L. Marcium, C. Cæsetium, L. Cornificium, hocce omnes equites Ro. qui adsunt veste mutata, non solum notos tibi, verum etiam probatos viros, qui tecum fuerunt? atque his maximè irascebamur, & hos requirebamus, & his nonnulli etiam minabantur. conserua igitur tuis suos, vt quemadmodam cetera quæ dicta sunt à te, sic hoc verissimum reperiat, quod si penitus perspicere posses concordiam Ligiarum omnes fratres tecum iudicares fuisse non potest quisquam dubitare, quin, si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia futurus fuerit; in qua fratres fuerunt? quis est qui horum consensum conspirantem, & penè conflatum in hac propè æqualitate fraternam non nouerit? qui hoc non sentiat? quiduis prius futurum fuisse, quàm vt hi fratres diuersas sententias, fortunales que sequerentur, voluntate igitur omnes tecum fuerunt, tempestate abreptus est vnus; qui si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen saluos esse voluisti. sed ierit ad bellum, disenserit non à te solum, verum etiam à fratribus: hi te orant tui. quidem cum tuis omnibus negotijs interesset, memoria teneo qualis tum T. Ligarius quæstor urbanus, fuerit erga te, & dignitatem tuam. sed parum me est hoc meminisse: spero etiam te, qui obliuisci nihil soles, nisi iniurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenij tui, te aliquid de huius quæstoris officio cogitantem, etiam de alijs quibusdam quæstoribus reminiscerentem recordari. hic igitur T. Ligarius, qui tunc nihil egit aliud, (neque enim hæc diuinabat) nisi vt tu

eum studiosam, & bonum virum iudicares. nunc à te sup-
 plex fratris salutem petit, quam huius admonitus officio,
 cum utriusque his dederis, tres fratres optimos, & integri-
 mos non solum tibi ipsos neque his tot, ac talibus viris,
 neque nobis necessariis suis, sed etiam reip. condonaue-
 ris, fac igitur, quod de homine nobilissimo, & clarissimo
 M. Marcello restituto fecisti nup. in curia, nunc idem in
 foro de optimis, & huic omni frequentia probatissimis
 fratribus, ut concessisti illum senatui, sic da hunc populo,
 cuius voluntatem charissimam semper habuisti: & si ille
 dies tibi gloriosissimus, populo Ro. gratissimus fuit, noli
 obsecro dubitare. C. Caesar, simile illi glorie laudem, quam
 sapissimè quaerere, nihil est enim tam popolare, quam bo-
 nitas: nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior, nec
 admirabilior misericordia est: homines enim ad deos na-
 la re propius accedunt quam salutem hominibus dando. ni-
 hil habet nec fortuna tua maius, quam ut possit: nec natu-
 ra tua melius, quam ut velis conservare quam plurimos.
 longior enim orationem causa forsitan postulat, tua certe
 natura brevior. quare cum vtilius esse arbitrer te
 ipsam, quam aut me, aut quenquam, loqui tecum,
 finem iam faciam tantum te admonebo,
 si illi absentem salutem dederis, praesentibus
 his omnibus te datu-
 rum.

IN M. ANTONIVM
 PHILIPPICA TERTIA,
 ORATIO.



Scripsit Erius omnino P. C. quam tempus reip. postulavit, aliquando tamen, convocati sumus: quod flagitabam equidem quotidie; quippe cum bellum per fatiū contra aras, & focos, contra vitam, fortunasque nostras ab homine profligato, ac perditio non comparari, sed geriam videre in expectantur Kalendæ Ianuarij, quas non expectat Antonias: qui in provinciam D. Bruti summi & singularis viri, cum exercitu impetum facere conatur, ex qua se instructum, & paratum ad urbem venturum esse minitatur, quæ est igitur expectatio, aut quæ vel minima dilatio temporis? quanquam enim adsunt Kalendæ Ianuarij: tamen brevis tempus longam est imparatis, dies enim affert, & hora potius, nisi provisum est, magnas sæpè clades, certus autem dies non ut sacrificij, sic consilij expectari solet, quod si aut Kalendæ Ianuarij fuissent eo die, quo primum ex urbe fugit Antonius, aut hæ non essent expectatæ; bellum iam nullum haberemus: auctoritate enim senatus consensuque populi Ro. facile hominis amentis, fregissemus audaciam, quod confido equidem consules designatos, simul ac magistratum inierint, esse facturos; sunt enim optimo animo, summo consilio, singulari concordia, mea festi-

tiō, non victoriæ solum auida est, sed etiã celeritatis. quō
 usque enim tantum bellum, tã crudele, tã nefariũ priua-
 tis consilijs propulsabitur? cur non quamprimum publi-
 ca accedit auctoritas?

Cæsar adol. scens, pene potius puer, incredibili
 ac diuina quadam mente, atque virtute, tum cum maxi-
 me furor arderet Antonij, cumque eius à Brundusio cru-
 delis, & pestifer reditus timeretur, nec postulantibus, nec
 cogitantibus, nec opinantibus quidem nobis (quia fieri
 posse non videbatur) firmissimum exercitum inuicto ge-
 nere veteranorum militum comparauit, patrimonium-
 que suum effudit, quanquam non semus vñ eo verbo, quo
 decuit, non enim effudit: sed in salute reip. collocauit. cui
 quanquam gratia referri tanta non potest, quanta de-
 betur: habenda tamen tanta est, quantam maximam ani-
 mi nostri capere possunt. quis enim est tam ignarus re-
 rum, tam nihil de repub. cogitans, qui non intelligat, si
 M. Antonius à Brundusio cum ijs copijs, quas se habitu-
 rum putauerat, Romam, vt minabatur venire potuisset,
 nullam genus crudelitatis eum præteriturum fuisse? quip-
 pe qui in hospitis tectis Brundusij fortissimos viros, ci-
 ues optimos iugulari iussit: quorum ante pedes eius mo-
 rientium sanguine os vxoris respersum esse constabat.
 hac ille crudelitate imbutus, cùm multo bonis omnibus
 veniret iratior, quàm illis fuerat, quos trucidarat: cui tan-
 dem vestrum, aut cui omninò bono pepercisset? qua pes-
 te rep. priuato consilio (nec enim fieri potuit aliter) Cæ-
 sar liberabit: qui nisi in hac rep. natus esset, repub. sce-
 lere Antonij nullam haberemus. sic enim perspicio, sic
 iudico, nisi vnus adol. scens illius furentis impetus, cru-
 delissimesque conatus cohibuisset, rep. funditus interi-
 urum fuisse, cui quidem hodierno die P. C. (nunc enim
 primum

primum ita convenimus, ut de illius beneficio possidemus, quæ se n. iremus. liberè dicere) tribuenda est auctoritas, ut remp. non modò à se susceptam, sed etiam à nobis commēdatam possit defendere.

Nec verò de legione Martia (quoniam longo intervallo loqui nobis de rep. licet) sileri potest: quis enim vnus fortior, ac amīcior vnquam reip. fuit quam legio Martia vniversa? quæ cum hostem populi Ro. M. Antonium iudicasset, comes eius esse amentix noluit: reliquit consulem, quod profecto non fecisset, si eum consulem iudicauisset: quem nihil aliud agere, nihil moliri nisi eadem ciuium, atque interitum ciuitatis, videret. atque ea legio concedit Albæ, quam potuit urbem eligere, aut opportuniorem ad res gerendas, aut fidiorem, aut fortiorum virorum, aut amīcorum populo Ro. ciuium? huiusce legionis virtutem imitata quarta legio, duce L. Egnatuleio, quæstore, ciue optimo, & fortissimo, Cæsaris auctoritatem atque exercitum persecuta est. faciendum est igitur nobis P. C. ut ea, quæ sua sponte clarissimus aulescens atque omniū præstantissimus, & gessit & gerit, hæc auctoritate nostra comprobentur: veter no umque fortissimorum virorum, tum legionis Martiæ, quartæque mirabilis consensus ad rempub. recuperandam, laude & testimonio nostro confirmetur: eorumque omnia, honores, præmia, cum consules designati magistratum inierint, curæ nobis store, hodierno die spondeamus. Atque ea quidem quæ dixi de Cæsare, deque eius exercitu, iam diu nota sunt nobis: virtutē enim admirabili Cæsaris, constantiaque militum veterānorum, legionumque earum optimo iudicio, quæ auctoritatem nostram, libertatemque populi Romani, virtutem C. Cæsaris secutæ sunt, à cervicibus nostris

est depulsus Antonius, sed, ut dixi, hæc superiora.

Hoc verò recens edictum D. Bruti, quod paulo ante propositum est, certe silentio non potest præteriri: pollicetur enim se provinciam Galliam retenturum in senatus populique Ro. potestate. ô ciuem natum reip, memorem sui, nominis, imitatoremq; maiorum: neque enim Tarquinio expulso maioribus nostris tam fuit operatâ libertas, quam est, repulso Antonio, retinenda nobis, illi regibus parere iam à condita vrbe didicerant: nos post reges exactos seruitutis obliuio ceperat, atque ille Tarquinius, quem maiores nostri non tulerunt, non crudelis, non impius, sed superbus habitus est, & dictus, quod nos vitium in priuatis sæpè talimus, id maiores nostri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem superbum non tulit: D. Brutus scel. ratum, atque impium regnare patietur? quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia, & fecit, & facit Antonius? senatum etiam reges habebant: nec tamen, ut Antonio senatum habente, in consilio regis versabantur barbari armati. seruabant auspicia reges, quæ hic consul augurque neglexit: neque solum legibus contra auspicia ferendis, sed etiam col. ga vnâ referente, quem ipse ementijs auspicijs vitiosum fecerat, quis autem rex vnquam fuit, tam insigniter impudens, ut haberet omnia comoda, beneficia, iura regni venalia? quam hic immunitatem, quam ciuitatem, quod præmium non vel singulis hominibus vel ciuitatibus, vel vniuersis provincijs vendidit? nihil humile de Tarquinio, nihil sordidum accepimus: at verò huius domi inter quas illa pendebatur aurum, numerabatur pecunia: vna in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi Romani nundabantur, supplicia verò in ciues Romanos nulla Tarquinij

nij accepimus: at hic, & Sueffæ iugulauit eos, quos in
 custodiam dederat: & Brundusij trecentos fortissimos
 viros ciuesque optimos trucidauit. Postremò Tarquini-
 us pro populo Ro. bellum gerebat tum, cum expulsus
 est: Antonius contra populum Ro. exercitum adduce-
 bat tum, cum à legionibus, relictus, nomen Cæsaris exer-
 citumque peritum: neglectisque sacrificijs solemnibus
 ante lucem ea vota, quæ nunquam solueret, nuncupa-
 uit, & hoc tempore in prouinciam populi Rom. conatur
 innadere, maius igitur à D. Bruto beneficium populus Ro.
 & habet & expectat, quam maiores nostri acceperunt à
 L. Bruto, principe huius maximè conseruandi generis,
 & nominis. Cum autem omnis seruitus est misera: tum
 Verò intolerabile est seruire impuro, impudico, effemi-
 nato, nunquam ne in metu quidem sobrio. hanc igitur
 qui Gallia prohibet, privato præfertim consilio, iudicat,
 verissimeque iudicat, non esse consulem. faciendum est
 igitur P. C. uobis, ut D. Bruti priuatam consilium auctori-
 tate publica comprobemus.

Nec verò M. Antonium consulem post Lu-
 percalia putate debuistis. quo enim ille die populo Ro.
 inspectante, nudus, vnctus, ebrius concionatus est: & id
 egit, ut collegæ diadema imponeret: eo die, non modo
 consulatu, sed etiam libertate se abdicauit: esset enim
 ipsi centè statim seruiendum, si Cæsar ab eo regni insig-
 ne accipere voluisset. hunc igitur ego consulem, hunc
 ciuem Ro. hunc liberam, hunc denique hominem pu-
 tem, qui fædo illo, & flagitioso die, & quid pati Cæsare vi-
 uo posses, & quid eo mortuo consequi ipse cuperer os-
 tendit?

Nec vero de virtute, constantia, grauitate prouinciæ
 Gallia taceri potest, est enim ille flos Italiæ, illud fir-
 mamen-

mumentum imperij populi Ro. illud ornamentum digni-
 tatis: tantus autem est consensus municipiorum, colonia-
 rumque prouinciæ Galliæ, vt omnes ad auctoritatē natu-
 ordinis, maiestatemque populi Ro. defendendam conspi-
 rasse videantur, quam obrem tribunipl. quanquā vos nihil
 aliud, nisi de præsidio, vt senatum tuto cōsules Kalendi
 Janu. habere possent, retulistis: tamē mihi videmini mag-
 no consilio, arque optima mente potestatem nobis de to-
 ta rep. fecisse dicendi, cum enim tuto senatum haberi si-
 ne præsidio non posse iudicauistis, illud etiam statuistis,
 intra muros Antoni socios audaciamque versari, quam
 obrem omnia mea sententia complectar, vobis, vt intelli-
 go, non inuiti, vt & præstantissimis ducibus à nobis detar
 auctoritas: fortissimis militibus spes ostendatur præmio-
 rum: & iudicetur non verbo, sed re, non modò non con-
 sul, sed etiam hostis Antonius, nam si ille consul, fustua-
 riam meruerunt legiones, quæ consulem reliquerunt: scē-
 leratus Cæsar, Brutus nefarius, qui contra consulem pri-
 uato consilio exercitus comparauerunt, sin autem militi-
 bus exquirendi sunt honores noui propter eorum diui-
 num arque immortale meritum, ducibus autem ne refer-
 ri quidem potest gratia quis est, qui cum non hostem exi-
 timet, quem qui armis persequuntur, conseruatores recipi-
 iudicantur?

At quā contumeliosus in edictis? quam barbarus
 quam rudis? primum in Cæsarem maledicta congeffit?
 deprompta ex recordatione impuditiæ, & stuprorū suo-
 rum, quis enim hoc adolēcente castior? quis modestior-
 quod in iuuentute habemus illustrius exemplum ve-
 teris sanctitatis? quis autem illo maledico impior? ig-
 nobilitatem objicit C, Cæsaris filio, cuius etiam natura-
 lis pater, si vita suppedita flet, consul factus esset. Ari-
 cina

cina mater. Tralianam, aut Ephesiampites dicere, vide-
 te quam despiciamur omnes, qui sumus e municipijs, id-
 est omnes planè: quotus enim quisque non est? quod au-
 tem municipium non contemnit is, qui Aricium tanto
 tēpore despicit, vestutate antiquissimū, iure fœderatum
 propinquitate penè finitimum, splendore municipium
 honestissimum? hinc Voconia, hinc Scatinia leges: hinc
 multæ scilicet curules, & patrum memoria, & nostra: hinc
 equites Romanissimi plurimi, & honestissimi: sed si Arici-
 nam uxorem non probas, cur probas Tusculanam? quanti-
 quam huius sanctissimæ fœminæ, atque optimæ pater M.
 Atius Balbus imprimis honestus, prætorius fuit: tuæ conia-
 gis, bonæ fœminæ locupletis quidem cetero, Banbaltio qui-
 dem pater, homo nullo numero nihil illo contemptius,
 qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemque cordis cog-
 nomen ex contumelia traxerat: aus nobilis, Tudita-
 nus nempe ille, qui cum pella, & cothurnis nummos popu-
 lo de Rostris spargere solebat: vellem, hanc contemptio-
 nem pecuniæ suis reliquisset, haberetis nobilitatem gene-
 ris gloriosam, qui autem convenit, ut Julia natus, ignobi-
 lis videatur, cum tu, eodem maternò genere, soleas glo-
 riaris? quæ porro amentia est, cum dicere aliquid de uxo-
 rum ignobilitate, cuius pater Numitoriam Fregellanam
 proditoris filiam habuerit uxorem, ipse ex libertini filia
 susceperit liberos? sed hoc clarissimi viri viderint, L. Phi-
 lippus, qui habet Aricinam uxorem: C. Marcellus, qui A-
 ricinæ filiam: quos certò scio dignitatis optimarum fœmi-
 narum non pœnitere.

Idem etiam Qu. Ciceronem fratris mei filium cō-
 pellat edictò: nec sentiamens commendationem esse
 compellationem suam: quid enim accidere huic adoles-
 centi potuit optatius, quam cognosci ab hominibus.

sariſ conſiliorum eſſe ſocium, Antonij furoris inimicum? at etiam gladiator auſus eſt ſcribere, hunc de patris, & patrii parricidio cogiſſe. o admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem, in eum adoleſcentem hæc ſcribere audent, quem ego, & frater meus propter eius ſuaviſſimos atque optimos mores, præſtantiſſimumque ingenium, certatim amamus, omnibuſque horis, oculis, auribus, complexu tenemus. Nam me iſdem edictis, neſcit, lædat, an laudet. cum idem ſupplicium minatur optimis ciuibus, quod ego de ſceleratiſſimis ſumpſerim: laudare videtur, quali imitari veat, cum autem illam pulcherrimi facti memoriam reficit, tum à ſui ſimilibus inuidiam aliquam in me commoueri putat. ſed ipſe quid fecit, cum tot edicta propoſuit? edixit, vt ad eſſet ſenatus frequens ad V III. Kal. Dec. eo die ipſo non affuit, ut quomodo edixit hæc ſunt, opinor, verba in extremo; Si qui non affuerit, hunc omnes exiſtimare poterunt, & interitus mei & perdiſſimorum conſiliorum auctorem fuiſſe. Quæ ſunt perdita conſilia? an ea, quæ pertinent ad libertatem populi Rom. recuperandam: quorum conſiliorum Caſari me auctorem & hortatorem, & eſſe, & fuiſſe fateor: quanquam ille non egnit concilio cuiuſquam, ſed tamen, vt dicitur, currentem incitauit. nam interitus quidem tui quis bonus eſſet auctor, cum in eo ſalus, & vita optimi cuiuſque, & libertas populi Re. dignitasque conſiſte ret? ſed cum tam atroci edictio nos concitauiffet, cur ipſe non affuit? num putatis aliqua re trifti ac ſeuera? vino, & epulis retentus, & alia eſt ſi epulæ potius, quam popinæ nominandæ ſunt. diem edicti obire neglexit: ante diem IV. Kalend. Decemb. diluſit: ad eſſe in Capitolio iuſſit: quod in templo ipſe, neſcio qua, per Gallorum cuniculum aſcendit, conuenerunt

6 rogati, & quidem amplii quidam homines, sed immemores dignitatis suae: is enim erat dies, ea fama, is qui se natum vocarat, ut turpe senatori esset, nihil temere, ad eos tamen ipsos, qui conuenerant, ne verbum quidem ausus est facere de Caesare, cum de eo constituisset ad senatum referre, scriptam attulerat consularis quidam sententiam, quid est aliud, se ipsum hostem iudicare, nisi de eo referre non audere, qui contra se consulem exercitum duceret? necesse enim erat alterum esse hostem: nec poterat aliter de aduersarij ducibus iudicari. frigitur C. Caesar hostis, cur consul nihil refert ad senatum? sin ille a senatu notandus non fuit, quid potest dicere, quin, cum de illo tacuerit, se hostem esse confessus sit, quem in edictis Spartacum appellat, hunc in senatu ne improbum quidem dicere audeat?

At in reb. tristissimis quantos excitat risus? sententias edicti cuiusdam memoriae mandavi, quas videtur ille peracutas putare. ego autem, qui intelligeret, quid dicere vellet adhuc neminem inueni. **NULLA CONTUMELIA EST, QUAM FACIT DIGNVS.** primum quid est **DIGNVS**? nam etiam malo digni multi, sicut ipse, anquam facit is, qui cum dignitate est? quae autem potest esse maior? quid est porro facere contumeliam? quis sic loquitur? deinde, **NECTIMOR, QVEM DENVNCIAT INIMICVS.** quid ergo? ab amico timor denunciari solet? horum similia deinceps; nonne satius est mortu esse, quam quod nemo intelligat, dicere? en, cur magister eius ex oratore arator factus sit, possideat in agro publico populi Romani campi Leontini duo millia iugerum immunia, ut hominem stultum magis etiam infatuere mercede publica. sed haec leuiora fortasse.

Illud quaero, cur tam subito mansuetus in senatum fuerit

fuërit, cum in edictis tã fuisset ferus? quid autem attinuerit, L. Cassio, tribuno pl. fortissimo, & constantissimo cuius mortem denunciare, si in senatum venisset? D. Carule, num, benè de rep. sentientem, à senatu vi, & iniuris mortis expellere? Ti. Canutium, a quo erat honestissimis contentionibus & sæpè, & iure vexatus, non templo solum, verum etiam aditu prohibere Capitolij? cui S. C. ne intercederet, verebatur? de supplicatione credo M. Lepidi, clarissimi viri: atque id erat periculũ de cuius honore extraordinario quotidie aliquid cogitabamus, ne eius vsitatus honos impediretur, ac ne sine causa videretur edixisse, vt senatus adesset: cum de rep. relatus fuisset, aliaro nuncio de legione quarta, mente concidit, effugere festinã. S. C. de supplicatione per discessionem fecit, cum id factum esset antea nunquam, Quæ verò profectio postea? quod iter paludati, quæ vitatio oculorum, lucis, vr-bis, fori, quàm misera fuga, quàm fœda, quàm terribis? præclararum S. C. illo ipso die vespertina, prouinciarum religiosa sortitio: diuina verò opportunitas, vt, quæ cuique apta essent, ea cuique obuenirent.

Præclare igitur facitis tribuni pl. qui de præsidio cõsulium, senatusque referatis: meritoque vestro maximas vobis gratias omnes, & agere, & habere debemus: qui enim carere metu, & periculo possumus, in tanta hominũ cupiditate, & audacia?

Ille autem, homo afflictus, & perditus, quæ de se expectat iudicia grauiora, quam amicorum suorum? familiarissimus eius, mihi homo coniunctus L. Lentulus, & P. Naso omni carens cupiditate, nullam se habere prouinciam, nullam Antonij sortitionem fuisse iudicauerant. quod idem fecit L. Philippus, vir auo, patre, & maioribus

ribus quæ suis dignissimus; in eadem sententiâ fuit, homo summa integritate, atque innocentia. M. Turranius, idem facit sp. Oppius, ipsi etiam, qui amicitiam M. Antonij veriti, plus ei tribuerunt, quam fortasse velent, M. Piso, & meus necessarius, & vir, & ciuis egregius, parique innocentia M. Velleius, senatus auctoritati obtemperaturos esse dixerunt. quid ego de L. Cinna loquar? cuius spectata multis magnisque rebus singularis integritas minus admirabilem facit huius honestissimi facti gloriam, qui omnino provinciam neglexit: quam item magno animo, & constanti C. Cæserius repudiavit. qui sunt igitur reliqui, quos fors diuina delectet? L. Antonius, & M. Antonius, o felicem utrumque? nihil enim mutauerunt. C. Antonius Macedoniam. hunc quoque felicem: hanc enim semper habebat in ore provinciam. C. Calpurnius Africam: nihil felicius: modò ex Africa decesserat, & quasi diuinans se rediturum, duos legatos Vticæ reliquerat. deinde M. Accius Siciliam, Qu. Casius Hispaniam. non habeo, quid suspicer duarum credo provinciarum sortes minus diuinas fuisse.

O C. Cæsar, (adulescentem appello) quam tu salutem reip. attulisti: quam improvisam: quam repentinam? qui enim hæc fugiens fecerit, quid faceret insequens? etenim in concione dixerat, se custodem futurum vrbis: vsque ad kal. Maias ad urbem exercitum habiturum, o præclarum custodem omnium (vt aiunt) lupum, custos ne vrbis, an direptor, & vexator esset Antonius? & quidem se introiturum in urbem dixit, exiturumque cum vellet. quid illud: nonne audiente populo sedens pro æde Castoris dixit, nisi qui vicisset, victurum neminem?

Hodierno die primum P. C. longo intervallo in possessionem

possessionem libertatis pedem posuimus: cuius quidē ego, quod potui, non modō defensor, sed etiam conseruator fui. cū autem id facere nō possem, quieui, nec abiectē, nec sine aliqua dignitate casum illorum tēperum, & dolorē tali. hanc verō te... belluam quis ferre posset, aut quomodo? quid est... nio, præter libi dinē, crede harem, petulantiam, auariciam? ex his totus conglutinatus est. nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum: nihil pudēs, nihil pudicum. Qua propter, quoniam res in id discrimen adducta est, vtrum ille pœnas reip. loat, an nos ferriamus: aliquando per deōs immortales P. C. patriū animū, virtutemque cāpiamus: vt aut libertatē propriam Romani generis, & non iniis recuperemus, aut mortem seruituti anteponamus. multa, quæ in libera ciuitate ferēda non essent, tulimus, & perpeffi sumus, alij spe recuperandæ libertatis, alij viuendi nimia cupiditate: sed si illa tulimus, quæ nos necessitas ferre coegit, quæ vis quædam pene fatalis, quæ tamen ipsa non tulimus: etiam ne huius impuri latronis feremus tēteritium, crudelissimumque dominatum? qui hic faciat, si potuerit, iratus, qui, cū succensere nemini posset, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic victor non audebit, qui nullam adeptus victoriam, tanta scelera post Cæsaris interitum fecerit, refertam eius domum exhauserit, hortos compilarit, ad se omnia ex his ornamenta transtulerit, cædis, & incendiorum causam quæ fuerit ex funere? duobus aut tribus. S. C. bene, & è republ. factis, reliquas res ad lucrum prædamque reuocari? vendiderit immunitates: ciuitates liberauerit: prouincias, vniuersas ex imperij populi Ro. iure sustulerit? exules reduxerit: falsas Leges C. Cæsaris nomine, & falsa decreta in as incidenda, & in Capitolio figenda curauerit?

rauerit, earumque rerum omnium domesticum mercatum instituerit: populo Ro. Leges imposuerit: armis, & praesidijs, & populum, & magistratus foro excluderet: senatum stipauerit armatis: armatos in cella Concordiae, cum senatum haberet, includeret: ad legiones Brundisium cucurrerit? ex his optime sentientes centuriones iugulauerit: cum exercitu Romam sit ad interitum nostrum, & ad dispersionem urbis venire conatus? atque is ab hoc impetu abstractus consilio, & copijs Caesaris, consensu veteranorum, virtute legionum, ne fortuna quidem fractus minuit audaciam: nec ruere demens, nec furere desinit, in Galliam mutilatum ducit exercitum cum vna legione, & ea vacillante L. fratrem expectat: quo neminem reperire potest sui similiorem.

Ille autem ex mirmillone dux, ex gladiatore imperator, quas fecit strages, ubicunque posuit vestigia? caedit greges armentorum, reliqui pecoris quodcumque nactus est epulantur milites: ipse autem se, ut fratrem iniuratur, obruit vino: vastantur agri, diripiuntur villae, matres familias, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur. haec eadem quacunque exercitum duxit fecit M. Antonius. his vos teterrimis fratribus portas aperietis? hos vnquam in urbem recipietis? non tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, populo Ro. conspirante, Italia tota ad libertatem recuperandam excitata, deorum immortalium beneficio vtemini? nullum erit tempus hoc amisso, a tergo, a fronte, a lateribus teneatur. si in Galliam veni, non ille armis solum, sed etiam nostris decretis virgendus est. magna vis est, magnum nomen, vnum, & idem sentientis senatus, videtis refertum forum? populum Ro. ad spem recuperandae libertatis erectum? qui longo intervallo cum frequentes hic vidit nos,

cum sperat etiam liberos conuenisse. hanc ego diem expectans, M. Antonij scelerata arma vitavi, tum, cum ille in me absentem inuehens, non intelligebat ad quod tempus me, & meas vires reseruarem. si enim illi, tum cædis initium à me quærenti, respondere voluissem: nunc reip. consulere non possem. hanc verò nactus facultatem, nullum tempus P. C. dimittam, neque diurnum, neque nocturnum, quin de libertate populi Ro. de dignitate vestra, quod cogitandū sit, cogitē: quod agendū, atq; faciendū: idem nō modo non recusem, sed appetam etiam, atque deprecā. hoc feci semper, dum licuit: intermisi, quod non licuit: iam non solum licet, sed necesse est etiā nisi seruire malimus, quam, ne seruiamus, animis armisq; decernere.

Dij immortales nobis hæc præsidia dederunt, vrbi Cæsarem, Brutum Gallia. si enim ille urbem opprimere potuisset statim, si Galliam tenere paullo post, optimo cuique pereundam, reliquis esset seruiendum. hæc igitur occasionem oblatam tenete per deos immortales P. C. & amplissimi orbis terræ consilij principes vos esse aliquando recordamini, signum date populo Ro. consilium vestrū non deesse reip. quoniam ille virtutem suam non defuturam esse profitetur. nihil est, quod moneam: nemo est tā stultus, qui non intelligat, si indormierimus huic tēpori, nō modo crudelem superbāque dominationem nobis, sed ignominiosam etiam, & flagitiosam esse ferendā. hostis insolentiam Antonij, hostis amicos, hostis totā domū. libidinosis, petulātibus, impuris, impudicis, aleatoribus, ebrijs seruire ea est summa miseria, summo de decori coniuncta.

Quod si iam (quod dij omen auertant) fatum extremum reip. venit: quod gladiatores nobiles faciunt, ut

honeste decumbant: faciamus nos principes orbis terrarum gentiumque omnium, ut cum dignitate potius, cadamus, quam cum ignominia seruiamus. nihil est detestabilius dedecore, nihil lædius seruitute ad decus, & libertatem natum sumus, aut hæc teneamus, aut cum dignitate moriamur.

Nimum diu teximus, quid sentiremus; nunc iam apertum est: omnes iam patefecerunt, in utramque partem quid velint. sunt impij ciues, pro charitate reip. nimium multi: pro multitudine bene sententiam, ad modum pauci. quorum opprimendorum diuim mortales incredibilem reip. potestatem, & fortunam dederunt: ad ea enim præsidia, quæ habemus, iam accedat confuses summa prudentia, virtute, concordia, multos menses de populi Ro. libertate commentati, atque meditati: his auctoribus, & ducibus, dijs iuuantibus, nobis vigilantibus, & multum in posteram providentibus, populo Ro. consentiente, erimus profecto liberi brevi tempore: iucundiores autem faciet libertatem seruitutis recordatio.

Quas ob res, quod tribun pl. verba fecerunt, ut senatus kalend. Ian. tuto haberi, sententiarque de summa reip. libere dici possint: de ea re ita censeo, ut C. Pansa, A. Hirtius, consules designati, dent operam ut senatus Kalend. Ian. tuto haberi possit: quodque edictum D. Bruti imperatoris, consulis designati, optime de repub. meriti, propositum sit, senatum existimare, D. Brutum imperatorem, consulem designatum optime de rep. promereri, cum senatus auctoritatem populi que Ro. libertatem, imperiumque defendat: quodque Galliam provinciam citeriorem optimorum, & fortissimorum virorum, amicissimorumque populo Ro. ciuium, exercitumque in senatus potestate retineat, id eum, exercitumque eius muni

municipia, colonias provinciarum Galliarum restituit, atque ordine, exque reipublice fecisse, & facere: senatum ad summam reipublice pertinere arbitrari, à D. Bruto, & à L. Planco imperatoribus consulibus designatis, itemque à cæteris, qui provincias obtinent, obtineri, ex lege Julia, quoad ex S. C. cuiusque eorum successum sit: eosque dare operam, ut eae provinciae, Galliarumque exercitus in senatus popularique Romae potestate, praesidioque reipublice sint. cumque opera, virtute, consilio C. Caesaris, summoque consensu militum veteranorum, qui eius auctoritatem secuti, reipublice praesidio sunt, & fuerunt, & à gravissimis periculis populus Romae, defensus sit, & hoc tempore defendatur: cumque legio Martia Albae constitit, in municipio fidelissimo, & fortissimo, seseque ad senatus auctoritatem popularique Romae libertatem contulerit: quod pari consilio, eademque virtute legio quarta vsa, L. Egnatuleio duce, civis egregio, senatus auctoritatem popularique Romae libertatem defendat, ac defenderit. senatui magnae curae esse, ac fore, ut pro tantis eorum in reipublice meritis, honores eis habeantur gratiarumque referantur: senatui placere, ut C. Pansa, A. Hirtius consules designati, cum magistratum inierint, si eis videbitur, primo quoque tempore de his rebus ad hunc ordinem referant, uti est reipublice fideque sua, censuerint.

IN M. ANTONIVM

PHILIPPICA NONA,

ORATIO



Ellem, dii immortales fecissent P. C. v. vno potius Ser. Sulpicio gratias ageremus, quam mortuo honores quereremus: nec vero dubito, quin, si ille vir legationem renunciare potuisset, reditus eius & vobis gratus fuerit, & reip. salutaris futurus, non quod L. Philippo, & L. Pisoni, aut studium, aut cura defuerit in tanto officio, tantoque munere: sed cum Ser. Sulpicius ætate illis antiret, sapientia omnibus, subito ereptus è causa totam legationem orbam, & debilitatam reliquit, quod si cuiquam iustus honos habitus est in morte legato, in nullo iustior, quàm in Seru. Sulpicio reperietur, ceteri, qui in legatione mortem obierunt, ad incertum vitæ periculû sine vilo mortis metu profecti sunt: Ser. Sulpi. ius cû aliqua perueniendi ad M. Antonium spe profectus est, nulla reuertendi, qui cû ita affectus esset, ut si ad grauem valetudinẽ labor viæ accessisset, sibi ipsi diffideret; non recusauit, quo minus vel in extremo spiritu, si quam opem reip. ferre posset, experiretur, itaque non illum vis hyemis, non niues, non longitudo itineris, non asperitas viarum, non morbus grauescens retardauit: cûque iam ad congressum, colloquiumque eius peruenisset,

set, ad quem erat missus, in ipsa cura, & meditatione obeū. di sui muneris excessit ē vita. ut igitur alia, sic hoc Panfa præclare, quod nos ad ornandum Ser. Sulpicium cohortatus es, & ipse multa copiosè de illius laude dixisti. quibus à te dictis, nihil præter sententiam dicere, nisi P. Servilio respondendū putarē; qui hunc honorē statux nemini tribuendum censuit, nisi qui ferro esset in legatione: & interfectus.

Ego autem P. C. sic interpretor sensisse maiores nostros, ut causam mortis censuerint, non genus esse quærendam. etenim cui legatio ipsa morti fuisset, eius monumentum exstare voluerunt, ut in bellis periculosis obirent homines legationis munus audacius. non igitur exempla maiorum quærenda, sed concilium est eorum, à quo ipsa exempla nata sunt, explicandum. L. Lartès Tolumnius, rex Veientium, quatuor legatos populi Ro. Fidenis interemit: quorum statux in Rostris steterunt usque ad nostram memoriam. iustus honos: ijs enim maiores nostri, qui ob remp. mortem obierant, pro breui vita diuturnam memoriam reddiderunt. Cn. Octavij, clari, & magni viri, qui primus in eam familiam, que postea viris fortissimis floruit, attulit consulatum, statuam videmus in Rostris: nemo enim tum novitati inuidebat, nemo virtutem non honorabat. ea fuit legatio Octavij, in qua periculi suspiciō non subesset. nam cum esset missus à senatu ad animos regum perspiciendos, liberorumque populorum, maximeque ut nepotem Antiochi regis, eius, qui cum maioribus nostris bellam gesserat, classes habere, elephantos alere prohiberet: Laodiceæ in gymnasio à quodam Leptine est interfectus. redita est ei tum à maioribus statua pro vita, quæ multos per annos progeniem eius honestaret: nunc ad tantæ fami-

liae memoriam sola restaret, atqui & hoc, & Tullo Claudio, & L. Roscio, & Sp. Antonio, & C. Fulcinio, qui à Veientium rege caesi sunt, non sanguis, qui est profusus in morte, sed ipsa mors ob remp. obita, honori fuit.

Itaque P. C. si Ser. Sulpicio casus mortem attulisset, dolerem equidem tanto reip. vulnere, mortem vero eius non monumentis, sed luctu publico esse honorandam putarem. nunc autem quis dubitat, quin ei vitam abstulerit ipsa legatio? secum enim ille mortem extulit, quam si nobiscum remansisset, sua cura, optimi filij, fidelissimæ coniungis diligentia vitare potuisset. at ille, cum videret, si vestrae auctoritati paruisset, dissimilem se futurum sui, sed munus sibi illud pro rep. susceptum vitæ finem alaratum: maluit in maximo populi Ro. discrimine mori, quam minus, quam potuisset, videri reip. profuisse, multis illi in urbibus, qua iter faciebat, reficiendi se, & curandi potestas fuit: aderat, & hospitum inuitatio liberalis pro dignitate summi viri, & eorum hortatio, qui vna erant missi ad quiescendum, & vitæ suæ consulendum. at ille properans, festinansque mandata nostra conficere cupiens, in hac constantia morbo aduersante perseverauit: cuius cum aduentu maximè perturbatus esset Antonius, quod ea, quæ sibi iussu nostro denunciarentur, auctoritate orant & sententia Ser. Sulpicioj constituta: delarauit, quam odisset senatum, cum auctorem senatus extinctum inuideret, atque insulenter tulit. Non igitur magis Octavianum Lepidum, nec Veientium rex eos, quos modo nominavi, quam Ser. Sulpicium occidit Antonius. is enim profecto mortem attulit, qui causa mortis fuit, quo circa ad posteritatis etiam memoriam pertinere arbitror, exsistere quod fuerit de hoc bello iudicium senatus: prout enim statua ipsa testis, bellum tam graue fuisse, ve

legati interitus honoris memoriam consecutus sit, quod si excusationem Seru. Sulpicij P. C. legationis obenda recordari volueritis, nulla dubitatio relinquetur, quin honore mortuo, quam vivo iniuriam fecimus, sarciamus. vos enim P. C. (grauē dictū est, sed dicendum tamen) vos inquam Ser. Sulpicium vita priuastis, quem cum videretis se magis morbo, quam oratione excusantem, non vos quidem crudeles fuistis (quid enim minus in hunc ordinem conuenit?) sed eum speraretis nihil esse, quod non illius auctoritate, & sapiētia cōfici posset: vehementius excusationi obstastis, atque eum, qui semper vestrum consensum grauissimum iudicauisset, de sententia deiecistis. ut verò Panfæ consulis accessit cohortatio grauior, quam aures Seru. Sulpicij ferre didicissent, tū filium, meque itē seduxit, atque ita locutus est, ut auctoritatem vestram vitæ tuæ se diceret anteferre, cuius nos virtutem admirari, nō autē sumus eius aduersari volūti. mouebatur singulari pietate filius, nō multa eius perturbationi meus dolor nō cedebat: sed uterq; nostram cedere cogebatur magnitudini, orationisque grauitati: cum quide a ille maxima laude, & gratulatione omnium vestrum pollicitus est, se, quid velle tis, esse facturum, neque eius sententiæ periculum vitaturum, cuius ipse auctor fuisset, que in exequi mandata vestra properantem mane postridie prosecuti sumus, qui quidem discedēs mecum ita locutus est, ut eius oratio omen facti videretur.

Reddite igitur P. C. ei vitam, cui admissis: vita enim mortuorum, in memoria viuorum est posita, perficite, ut is, quem vos ad mortem in scij misistis, immortalitatem habeat à vobis: cui si statuum in Rostri decreto vestro statueritis, nulla eius legationem posteritatis inobscurabit obliuio, nam reliqua Ser. Sulpicij vita multis

erit

erit præclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata, semper illius gravitatem, constantiam, fidem, præstantiam, in rep. tuenda curam, atq; prudentiam omnium, mortalium fama celebrabit. nec verò filebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & pene diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicanda, scientia. omnes ex omni ætate, qui hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt si vnum in locum conferantur, cum Ser. Sulpicio non sunt comparandi: neque enim ille magis iuris consultus, quam iustitiæ fuit. itaque quæ proficiebantur à legibus, & à iure ciuili, semper ad facilitatem, æquitatemque referebat: neque constituere litium actiones malebat, quam controuersias tollere. ergo hoc statue monumento non eget: habet alia maiora: hæc enim statua mortis honestæ testis erit: illa memoria vitæ gloriose: vt hoc magis monumentum grati senatus, quam clarè viri futurum sit. multum etiam valuisse ad patris honorem pietas filij videbitur: qui quanquam afflictus luctu nō adest, tamen sic animati esse debetis, vt ille si adesset. est autem ita affectus, vt nemo vnquam vnici filij mortem magis doluerit, quam ille mæret patris. equidem etiam ad famam Ser. Sulpicij filij arbitror attinere, vt videatur honorem debitum patri præstitisse. quanquam nullum monumentum clarius Seru. Sulpicius relinquere potuit, quam effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenij, filium: cuius luctus aut honore vestro, aut nullo solatio leuati potest. mihi autem recordanti Seru. Sulpicij multos in nostra familiaritate sermones, gratior illi videtur, si quis est sensus in morte. ænea statua futura, & ea pedestris magis quam in aprata equestris: qualis est L. Syllæ prima statua. Magnifice enim Ser. Sulpicius maiorem continentiam diligebat, huius sæculi in
solen-

solentiam vituperabat. ut igitur si ipsum consulam quid velit, sic pedestrem ex ære statuam tanquam ex eius auctoritate, & voluntate decerno: quæ quidem magnū civiū dolorem, & desiderium honore munimenti minuet, & leniet.

Atque hanc meam sententiam P. C. P. Servilij sententia probari necesse est, qui sepulcrum publicè decernendum Ser. Sulpicio censuit, statuam non censuit, nam si mors legati sine cæde, atque ferro nullum honorem desiderat: cur decernit honorem sepulturæ, qui maximus haberi potest mortuo? sin id tribuit Ser. Sulpicio, quod non est datum C. Octavio, cur, quod huic datum est, huic dandum esse non censet? maiores quidem nostri statuas multis decreverunt, sepulcra paucis: sed statuæ intereunt tempestate, vi, vetustate: sepulcrorum autem sanctitas in ipso solo est, quod nulla vi moveri, neque deleri potest. atque ut cætera extinguuntur, sic sepulcra sunt sanctiora vetustate, angeatur, igitur isto etiam honore is vir cui nullus honor tribui non debitus potest: grati sumus in eius morte decoranda, cui nullam aliam gratiam referre iam possumus, notetur etiam Antonij nefarium bellum gerentis, scelerata audacia: his enim honoribus habitis Ser. Sulpicio, repudiata, reiectaque legationis ab Antonio manebit testificatio sempiterna.

Quas ob res ita censeo: Cum Seru. Sulpicius Q. F. Lemonia Rufus difficilimo reipub. tempore, gravi, periculosoque morbo affectus, auctoritatem senatus, salutēque pop. Ro. vitæ suæ præposuerit, contraque vim, gravitatēque morbi contenderit, ut ad castra Antonij, quo senatus eum miserat, perveniret, isque cum iam prope castra venisset, vi morbi oppressus, vitam amiserit in maximo reip. munere: eiusque mors consentanea vitæ fuerit, sanctissime

tissime honestissimeque actæ, in qua sæpè magno vsui
 reip. Sc. Sulpicius, & priuatus, & in magistratibus fuerit: cū
 talis vir ob remp. in legatione mortuū obierit, senatui pla-
 cere, Ser. Sulpicio statuam pedestrem æneam in Rostris
 ex huius ordinis sententia statui, circumque eam statuam
 locum gladiatoribus, ludisque hberos, posterosque eius
 quoquouersus pedes quinque habere, quod is ob rep. mor-
 tem obierit, eamque causam in basi inscribi: utique C. Pansa.
 A. Hircius consules, alter ambōne, si eis videbitur, Quæ-
 storibus urbanis imperent, ut eam basim statuamque fa-
 ciendam, & in Rostris statuendam locent. quantique lo-
 carint, tantam pecuniam redemptori soluendam attribuē-
 damque curent. cunquē antea senatus auctoritate in
 virorum fortium funeribus ornamentisque ostenderit,
 placere, cum quam amplissime sapientio die suo efferrī,
 & cum Seru. Sulpicio Q. F. Lemonia Rufus ita de rep. mo-
 ritus sit, ut his ornamentis decorari debeat; senatum cen-
 sere, atque è rep. existimare, Aediles curules edictū, quod
 de funeribus habeant. Ser. Sulpicii Q. F. Lemonia Rufi fu-
 neri mittere, utique locum sepulcro in campo Aescullino
 C. Pansa consul, seu quo in loco videbitur, pedes triginta
 quoquouersus assignet, quo Ser. Sulpicius infera-
 tur, quod sepulchrum ipsius liberorum, pos-
 terorumque eius sit, uti quod opti-
 mo iure sepulchrum publi-

cē datum

est.

IN M. ANTONIVM

PHILIPPICA SECVNDA

ORATIO.



Vo nam meo fato P. C. fieri dicam, ut
 nemo his annis, viginti reip. hostis fue-
 rit, qui non bellum eodem tempore mi-
 hi quoque indixerit nec vero neces-
 se est a me quenquam nominari: vo-
 biscum ipsi recordemini, mihi poena-
 rum illi pius, quam optarent, dede-
 runt. te miror, Antoni, quorum facta imitare, eorum exi-
 tus non perhorrescere, atque hoc in alijs minus mirabar,
 nemo illorum mihi inimicus voluntarius: omnes a me
 reip. causa lacestisti: tu ne verbo quidem violatus, ut
 audacior quam L. Catilina, furiosior quam P. Clodius, vi-
 derere, vltro maledictis me lacestisti, tuamque a me alie-
 nationem, commendationem tibi ad impios ciues fore
 putauisti, quid putem? contemptum ne me? non video,
 nec in vita, nec in gratia, nec in rebus, gestis, nec in hac
 mea mediocritate ingenij, quid despiciere possit Antoni-
 us, an in senato facile de me detrahi posse credidit? qui
 ordo clarissimis ciuibus bene gestae reip. testimonium
 multis, mihi vni conseruatae dedit? an decertare mecum vo-
 luit contentione dicendi? hoc quidem beneficium est,
 quid eniam plenius, quid vberius, quam mihi, & pro me,
 & contra Antonium dicere? illud profecto est, non exis-
 timauit sui similibus probari posse, se esse hostem patrie,

nisi mihi esset inimicus, cui, prius, quam de cæteris rebus respondeo, de amicitia, quam à me violatam esse criminatus est, quod ego grauissimum crimen iudico, pauca dicamus.

Contra rem suam me nescio quando, venisse quaestus est. an ego non venirem contra alienum pro familiari, & necessario meo? non venirem contra gratiam, non virtutis specie sed ætatis flore collectam? non venirem contra iniuriã? quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit, non iure prætorio? sed hoc id circo commemoratum à te puto, vt te infimo ordini commendares, cum te omnes recordarentur libertini generum, & liberos tuos nepotes Q. Fastidij libertini hominis fuisse. At enim te in disciplinam meam tradideras (nam ita dixisti) domum meam ventitaras, nã tu, si id fecisses, melius famæ, melius pudicitia tuæ consulisses. sed nec fecisti, nec si cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuisset. Auguratus petitionem mihi te concessisse dixisti. ô incredibilem audaciam ô impudentiam prædicandam: quo enim tempore me augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius, & Qu. Hortensius nominauerunt (neque enim licebat à pluribus nominari) tu nec soluendò eras, nec te villo modo, nisi euerfa rep. incolumem fore putabas: poteras autem eo tempore auguratum petere, cum in Italia Curio non esset? aut tum, cum es factus, vnã tribum sine curione ferre potuisses? cuius etiam familiares de vi condemnati sunt, quod tui nimis studiosi fuissent. Ac beneficio sum vsus tuo. quod? quanquam illud ipsum, quod commemoras, semper præ me tuli. malui me tibi debere confiteri, quã cuiquam minus prudenti non satis gratus videri. sed quo beneficio? quod me Brandusij non occideris? quem ipse victor, qui tibi, vt tute gloriari solebas

detulerat ex latronibus suis principatum, saluum esse voluisset, in Italiam ire iussisset: cum tu occideres? fac potuisse. quod est aliud P. C. beneficium latronum, nisi ve commemorare possint, ijs se dedisse vitam, quibus non ademerint? quod si esset beneficium, nunquam ij, qui illum interfecerint, a quo erant seruati; quos tu ipse clarissimos viros appellare soles, tantam essent gloriam consecuti, quale autem beneficium est, quod te abstinueris nefario scelere? qua in re non tam iucundum videri mihi debuit, me non interfectum a te; quam miserum, te id impune facere potuisse. sed sit beneficium; quando quidem maius accipi a latrone nullum potuit. in quo potes me dicere ingratum, an de integritu reipub. queri non debui, ne in te ingratus viderer? Nam in illa querela, misera quidem, & luctuosa, sed mihi pro hoc gradu, in quo me seruatus populusque Rom. collocavit, necessaria. quid est dictum a me cum contumelia? quid non moderatè, quid non amicè? quod quidem cuius temperantiæ fuit, me de Antonio querentem abstinere maledicto? præsertim cum tu reliquias reipubl. dissipauisses; cum domi tuæ turpissimo mercatu omnia essent venalia: cum leges eas, quæ nunquam promulgatæ essent, & de te, & a te latas confiterere? cum auspicia augur, intercessionem consul sustulisses? cum esses foedissimè stipatus armatis: cum omnes impuritate, pudica in domo, quotidie susciperes, vino lustrisque confectus? at ego, tanquam mihi cum M. Crasso contentio esset, quo cum multæ, & magnæ fuerant, non cum vno gladiatore nequissimo, de rep. grauius querens, de homine nihil dixi. Itaque hoc beneficium, vt intelligat quantum tui a me beneficium accepit.

At etiã literas, quas me sibi misisse diceret, recitauit;
homo

homo, & humanitatis expertus, & vitæ communis ignarus. quis enim vnquam, qui paupulum modo bonorum consuetudinem nosset. literas ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita in medium protulit, palamque recitauit? quid est aliud, tollere è vita vitæ societatem? tollere amicorum colloquia absentiam? quam multa iocosa solent esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse videantur? quam multa serua, neque tamen vltimo modo diuulganda? sit hoc inhumanitatis tuæ: ô stultitiam incredibilem! vide quid habes, quod mihi opponas homodiserte? ut Musellæ Tamisio, & Tyroni Numisio videris? qui cum hoc ipso tempore stent cum gladijs in conspectu senatus, ego quoque te disertum putabo: si ostenderis quomodo sis eos inter licarios defensurus. sed quid opponas tandem, si negem me vnquam istas literas ad te misisse? quo me teste conuincas? chirographos in quo habes scientiam quæstuosam, qui possis? sunt enim librarij manum iam in uideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantam iam proferam, nihil sperare docuit: quid enim est minus, non dico oratoris, sed hominis, quam id obijcere aduersario, quod ille si verbo negarit, longius progredi non possit, qui obiecerit? at ego non nego, teque in isto ipso conuincere non inhumanitatis solum, sed etiam amentia. quod enim verbum in istis literis est non plenum humanitatis, officij, beneuolentiæ? omne autem crimen meum est, quod de te in his literis non malle existimem, quod scribam tanquam ad ciuem, tanquam ad bonum virum, non tanquam ad sceleratum, & latronem. at ego tuas literas, etsi iure poteram à te lacessitus, tamen non prostram, quibus petis, ut tibi per me liceat quendam de exilio reducere, adiurasque id te invito me non esse facturum: idque à me impetras, quid enim me

inter-

interponere audacia tua, quem neque auctoritas huius ordinis, neque existimatio populi Romani, neque leges vllae possent coherere? veruntamen quid erat, quod me rogares, si erat is, de quo rogabas, Caesaris lege reductus? sed videlicet meam gratiam voluit efficere, in quo ne si sius quidem vlla poterat esse, lege lata.

Sed cum mihi P. C. & pro me aliquid, & in M. Antonio multa dicenda sint alterum peto a vobis, ut pro me dicentem, benigne: alterum ipse efficiam, ut, contra illum cum dicam, attente audiat. simul illud oro: me a cum in omni vita, tum in dicendo moderationem, modestiamque cognoscis, ne me hodie, cum isti, ut prouocauit, respondebo, oblitum esse putetis mei. non tractabo ut consulatus ne ille quidem me ut consularem: et si ille nullo modo consul, vel quod ita viuit, vel quod ita temp. gerit, vel quod ita factus est consul: ego sine vlla contouersia consularis, ut igitur intelligeretis, qualem ipse se consulem profiteretur, obiecit mihi consulatum meum, qui consulatus verbo meus, P. C. re vester fuit: quid enim ego constitui, quid gessi, nisi ex huius ordinis consilio, auctoritate, sententia? haec tu homo sapiens, non solum eloquens, apud eos, quorum consilio, sapientiaque gesta sunt, ausus es vituperare? quis autem meum consulatum praeter P. Clodium, qui vituperaret, inuentus est? cuius quidem te fatum, sicuti C. Ciceronem maneat: quonia id domi tuae est, quod fuit illorum utriusque fatale.

Non placet M. Antonio consulatus meus: at placuit P. Seruilio: ut cum primu nominem ex illius temporis consularibus, qui proxime est mortuus: placuit Qu. Lutatio Catulo: cuius semper in hac rep. viuet auctoritas: placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Qu. Hortensio, C. Ciceroni, M. Lepo, C. Pisoni, M. Glabrioni, L. Volcatio, C. Fio-

gulo, D. Silanò, L. Muræna, qui tunc erant consules de-
 signati placuit idem quod consularibus, M. Catoni; qui
 cum multa vita excedens, prouidit, tum, quod te consu-
 lem non vidit. maxime verò consulatum meum Cn. Pō-
 peius probauit. qui, vt me primum decedens ex Syria vi-
 dit complexus & gratulans, meo beneficio patriam se vi-
 surum esse dixit, sed quid singulos commemoror? frequen-
 tissimo senatui sic placuit, vt esset nemo, qui mihi non
 parenti gratias ageret, qui non mihi vitam suam, fortu-
 nas, liberos, remp. referret acceptam, sed quoniam illis,
 quos nominaui, tot & talibus viris, resp. orbata est: veni-
 mus ad viros, qui duo è consulari numero reliqui sunt.
 L. Cotta, vir summo ingenio summaque prudentia, re-
 bus istis gestis, quas tu reprehendis, supplicationem de-
 creuit verbis amplissimi, eique illi ipsi, quos modò no-
 minaui, consulares, senatusque cunctus assensus est. qui
 honos post conditam hanc urbem habitus est togato ante
 me nemini.

L. Cæsar, auunculus tuus, qua oratione, qua constan-
 tia, qua gravitate sententiam dixit, in sororis suæ vi-
 rum, vitricum tuum? hunc tu cum auctorem, & præcepto-
 rem omnium consiliorum, totiusque vitæ debuisses ha-
 bere, vitrici te similè, quam auunculi, esse maluisti. huius
 ego consilij alienis consul usus sum: tu, sororis filius, ec-
 quid ad eum vnquam de republ. retulisti? ad quos refert,
 dii immortales, ad eos scilicet, quorum nobis etiam dies
 natalis audiendi sunt. hodie non descendit Antonius:
 cur? dat natalicia in hortis, cui? neminè nominabo. pu-
 tatote tum Phormioni alicui, tum Gnathoni, tum Ballio-
 ni. o foeditatem hominis flagitiosam: o impudentiam,
 nequitiam, libidinem non ferendam? tu, cum principem
 senatorè, ciuem singularem, tam propinquum habeas ad

cūm de rēp. nihil refers: ad eos refers, qui domum suam nullam habent, tuam exhauriunt.

Tunc videlicet salutaris consulatus, perniciosus meus? ad eone pudorem cum pudicitia perdidisti, ut hoc in eo templo dicere ausus sis, in quo ego senatum illum, qui quondam florens orbis terrarum præsidebat, consulēbās; tu homines perditissimos cum gladijs collocasti.

At etiam ausus est (quid autem est, quod tu non audeas) cliuū Capitolinum dicere me cōsule plenum feruorum armatorum fuisse. ut illa, credo, nefaria S. C. tum ferent, vim afferebam senatui. ô miserum, siue illa tibi nota non sunt, (nihil enim boni nosti) siue sunt, qui apud tales viros tam impudenter loquere; quis enim eques Romanus præter te adolescens nobilis, quis vilius ordinis, qui se ciuem meminisset cum senatus in hoc templo esset, in cliuo Capitolino non fuit: quis nomen non dedit: quamquam nec scriba sufficere, nec tabulæ nomina illorum capere potuerūt. etenim cum homines nefarij de patriæ præicidio confiterentur, conscium iudicij, sua manu, voce pene literarum coacti, le vibem inflammare, ciues trucidare, vastare Italiam, delere rempubl. consensisse: quis esset, qui ad salutem communem defendendam non excitaretur? præsertim cum senatus populusque Romanus haberet ducem, qualis si qui nunc esset, tibi idem, quod illis accidit, contigisset.

Ad sepulturam corpus vitrici sui negat à me datum, hoc verò ne P. quidem Clodius dixit vnquā. quem, quia iure ei sui inimicus, doleo à te iam omnibus vitijs esse superatum. Qui autem tibi venit in mentem, redigere in memoriam nostram, te domi P. Lentuli esse educatum: an verebare, ne non putaremus natura te potuisse tam improbū euadere, nisi accessisset etiam disciplina?

tant autem eras excors, ut tota in oratione tecum ipse pugnares: ut non modo non coherentia inter se diceres sed maxime disiuncta, atque contraria? ut non tanta mecum quantatecum tibi esset contentio? Vitricum tecum fuisse in tanto scelere fatebare: poena affectum querere. ita quod proprie meum est laudasti: quod totus senatus est, reprehendisti. nam cum comprehensio fontium mea: animaduersio, senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum, quem contradicit, laudari a se: eos apud quos dicit vituperari.

Iam illud cuius est, non dico audaciae (cupit enim se audacem dici) sed, quod minime vult, stultitiae, qua vincit omnes, cliui Capitolini mentionem facere? cum inter subsellia nostra versentur armati: cum in hac cella Concordiae (o dii immortales) in qua me consule salutare sententiae dictae sunt, quibus adhuc diem vivimus, cum gladijs homines collocati stent? accusa senatum, accusa equestrem ordinem, qui tum cum senatu copulatus fuit: accusa omnes ordines, omnes ciues, dum confitere hunc ordinem hoc ipso tempore ab Ithyrei circumferri. haec non tu propter audaciam dicis tam impudenter, sed qui tantam rerum repugnantiam non videas. nihil profecto sapis: quid est enim dementius, quam cum ipsa contra rem, perniciose arma ceperis, obijcere alteri salutaria. At etiam quodam loco facetus esse voluisti: quam id (dij boni) non decebat: in quo est tua culpa nonnulla: aliquid enim salis ab vxore mima trahere potuisti. Cedant arma togae. quid tum: nonne cesserunt: at postea tuis armis cessit toga, quaeramus igitur, utrum melius fuerit, libertati populi Romani sceleratorum arma, an libertatem nostram armis tuis cedere? nec vero tibi de versibus respondebo: tantum dicam breuiter, neq; illos, neque

nēque ullas te omnino literas nosse, me nec amicis vnquam defuisse, & tamen omni genere monumentorum meorū perficere operis subcessis, vt meæ vigiliæ, meæque literæ, & iuuentutis vtilitatis, & nomini Ro. laudis aliquid afferrent. sed hæc non huius temporis, ad maiora veniamus.

P. Clodium meo consilio interfectum esse dixisti, quidnam homines putarent, si tum occisus esset, cum tu illum in foro, inspectante populo Romano gladio stricto insecutus es, negotiumque transegisses, nisi ille se sub scalas tabernæ librariæ coniecisset, hisque oppilatis impetum tuum compressisset: sed quid ego suasse me tibi fateor, suasse, ne tu quidem dicis, at Miloni ne favere quidem potui. prius enim rem transigit, quam quisquā suspicaretur id eum facturum esse. ac ego suasi: scilicet is animus erat Milonis, vt prodesse cepit, sine suatore non posset, at latatus sum, quid ergo in tanta lætitia cunctæ civitatis me vnum triste in esse oportebat? quanquam de morte P. Clodij fuit quæstio non satis prudenter illa quidem constituta, quid enim attinebat nova lege queri de eo, qui hominem occidisset, cum esset legibus quæstio constituta, qualicumque tamen, quod ergo, cum res agebatur, nemo in me dixit, id tot annis post, tu es inuentus, qui diceret?

Quod, vero dicere ausus es, idque multis verbis, opera mea Pompeium à Cæsaris amicitia esse disunctum, ob eamque causam meâ culpa civile bellum esse natum, in eo non tu quidem totare, sed, quod maximum est, temporibus errasti. ego M. Bibulæ, præstantissimo tunc, consule nihil prætermisi, quantum facere, enimque potui, quin Pompeium à Cæsaris conjunctione auincarem, in quo Cæsar fuit felicior: ipse enim Pompeium à mea

familiaritate diſiunxit. poſtea vero quam ſe totum Pōm-
peius Cæſari tradidit, quid ego illum ab eo diſtrahere co-
nater? ſtulti erat ſperare, ſuadere impudentis. duo tamen
tempora incidere, quibus aliquid contra Cæſarem Pō-
peio ſuaſerim, ea velim reprehendas, ſi potes: vnum, ne
quinquenniſ imperium Cæſari prorogaretur: alterum, ne
pateretur ferri, vt abſentis eius ratio haberetur, quorum ſi
vtra cuius perſuaſiſſem, in has miſerias nunquam incidif-
ſemus: atque idem, cum iam omnes opes, & ſuas, & popul.
Ro. Pompeius ad Cæſarem detuliſſet, ſeroque ea ſenti-
re coepiſſet, quæ ego multo ante provideram, inferrique
patriæ bellū nefarium viderem, pacis concordie compo-
ſitionis auctor eſſe non deſiſſi; mea que ſola vox eſt no-
ta multis: Vtinam Cn. Pompeius cum Cæſare ſocietate aut
nunquam coiſſes, aut nunquam diſceſſiſſes, fuit alterū gra-
uitati alterum prudentiæ tuæ: hæc mea, M. Antoni ſem-
per, & de Pompeio, & de rep. conſilia fuerunt: quæ ſi va-
luiffent, reſp. ſtaret; tu tuis ſtagitijs, egeſtate, infamia
concidiffes.

ſed hæc vetera, illud verò recens, Cæſarem meo
conſilio interfectum: iam vereor P. C. ne, quod turpiſ-
ſimum eſt, præuaricatorem mihi appoſuiſſe videar, qui
me non ſolum meis laudibus ornaret, ſed etiam offe-
ret alienis. quis enim meum in iſtius ſocietate glorioſi-
mi facti nomen audiuit? cuius autem, qui in eo numero
fuiſſet, nomen eſt occultatum? occultatum dico: cuius
non ſtatim divulgatū? citius dixerim iactaſſe ſe aliquos,
vt fuiſſe in iſta ſocietate viderentur, qui ſocij non fuiſ-
ſent: quam vt quiſquam celare vellet, quam veriſimile
porto eſt, in tot hominibus partim obſcuris, partim ado-
reſcentibus, neminem occultantibus, meum nomē late-
re potuiſſe: etenim ſi auctores ad liberandam patriam do-

siderarentur illis auctoribus, Brutos ego impellerem? quo-
 rum vterque L. Bruti imaginem quotidie videret, alter
 etiam Ahalte his igitur maioribus orti, ab alienis potius
 consilium peterent, quam a suis? & foris potius, quam in do-
 mo? quid: C. Cassius in ea familia natus que non modo
 dominatum sed ne potentiam quidem cuiusquam ferre
 potuit, me auctorem, credo, desideravit: qui etiam sine
 his clarissimis viris hanc rem in Cilicia ad ostium flumini-
 nis Cydni confecisset, si ille ad eam ripam ad quam consti-
 tuerat, non ad contrariam nauim appulisset. Cn. Domi-
 tium non patris interitus, clarissimi viri, non amuliculi
 mors, non spoliatio dignitatis ad recuperandam liberta-
 tem, sed mea auctoritas excitavit? an C. Trebonio persua-
 asi, cui ne suadere quidem ausus essem? quo etiam maio-
 rem ei resp. gratiam debet, qui libertatem populi Roma-
 ni vnus vniciq; preposuit, de pulsorque dominatus, quam
 particeps esse maluit. an L. Tullius Cicerber me est aucto-
 rem secutus? quem ego magis fecisse istam rem sum ad-
 miratus, quam facturum putavi: admiratus sum autem ob
 eam causam, quod immemor beneficiorum, memor patrie
 fuisset: quid duos Seruilios Cascae de caim, an Ahalas? &
 hos auctoritate mea censeis excitatos potius, quam cha-
 ritate reip? longum est persequi ceteros: sed que resp. prae-
 clarum, fuisse tam multos, ipsis gloriosius est. at quem ad
 modum me coaruerit homo acutus, recordamini, Ca-
 sare interfecto, inquit, statim cruentum ante extollens M.
 Brutus pugionem, Cicerone nominatim exclamavit, at-
 que ei recuperatam libertatem est gratulatus. cur mihi po-
 tissimum? quod sciebam? vide ne illa causa fuerit appellan-
 di me, quod cum rem gessisset consilium in rebus ijs, quas
 ipse gesseram, me potissimum testatus est, se a mulam me-
 arum laudum extitisset, tu autem omnium stultissime non in-

telligis, si id, quod me arguis voluisse interfici Cæsarem
 crimen sit, etiam lætatum esse morte Cæsaris, crimen es-
 se? quid enim interest inter suasorem facti, & probatorē?
 aut quid refert, utrum voluerim fieri, an gaudeam fac-
 tum? ecquis est igitur, te excepto, qui illum regnare gau-
 debat, qui illud aut fieri noluerit, aut factum improba-
 rit? omnes enim in culpa; etenim omnes boni, quantum
 in ipsis fuit, Cæsarem occiderunt: alijs consilium, alijs
 animas, alijs occasio defuit, voluntas nemini. sed stupor
 rem hominis, vel dicam pecudis, attendite: sic enim di-
 xit: **M** Brutus, quem ego honoris causa nomine, cruen-
 tam pugionem tenens, Ciceronem exclamavit: ex quo
 intelligi debet eum conscium fuisse, ergo ego sceleratus
 appellor à te, quem suspicatum aliquid suspicaris: ille
 qui stillantem præ se pugionem tulit, is à te honoris cau-
 sa nominatur? isto: sit in verbis tuis hic stupor, quantò
 in rebus sententijsque maior? constitue hoc consul ali-
 quando, Brutorum, C. Cassij, C. Domitij, C. Trebonij,
 re, quorum quam velis esse causam: edormi crapulam,
 inquam, & exhalata, an facies admoventæ sunt, quæ te
 exciteat tantæ causæ indormientem? nunquam ne in-
 telligi, statuendum tibi esse, utrum illi qui istam rem gef-
 ferunt, homicidij rei sint, an vindices libertatis? attende
 animum paulisper, cogitatione nque sobrij hominis ad
 punctum temporis suscipe. Etenim ego, qui sum illorum,
 ut ipse fateor, familiaris, ut à te arguor socius, nego quic-
 quam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores popu-
 li Romani conservatoresque reipubl. sint, plus quam
 farios, plus quam homicidas, plus etiam quam parrici-
 das esse: siquidem est atrocius patriæ parentem, quam
 suum occidere, tu homo sapiens, & considerate quid di-
 cis? si parricidæ, cui honoris causa à te sunt, & in hoc

ordine, & apud populum Ro. semper appellati? cur M.
 Brutus te referente legibus est solutus, si vrbe plus quam
 decem dies absuisset? cur Iudi Apollinares, incredibili M.
 Bruti honore celebrati? cur provincia Cassio, & Bruto da-
 ta? cur quaestores additi, cur legatorum numerus auctus?
 atque haec acta per te non igitur homicida. Sequitur, vt
 liberatores tuo iudicio sint: quando quidem tertium ni-
 hil potest esse, quid est? num conturbate? non enim for-
 tasse satis, quae distinctius dicuntur, intelligis, sed tamen
 haec est summa conclusionis meae, quoniam scelere a te
 liberati sunt, ab eodem te amplissimis praemijs dignissi-
 mos iudicatos. Itaque iam retexo orationem meam, scri-
 bam ad illos, vt si qui forte, quod a te mihi obiectum est,
 quaerent, sit ne verum, ne cui negent. etenim vereor,
 ne aut celatum me ab ipsis, illis non honestum, aut in-
 uitatum refugisse, mihi sit turpissimum: quae enim res
 vnquam (pro sancte Iupiter) non modo in hac vrbe,
 sed in omnibus terris est gesta maior, & quae gloriosior,
 quae commendatior hominum memoria sempiterna in
 huius me consilij societatem, tanquam in equum Troianum,
 includi cum principibus non recuso. ago etiam gra-
 tias quoquo animo facis, tanta enim res est, vt inuidiam
 istam, quam tu in me vis concitare, cum laude non com-
 parem, quid enim beatius illis, quos ita expulsos a te praedi-
 cas, & relegatos? qui locus est, aut tam desertus, aut tam
 inhumanus, qui illos, quo accesserunt, non affari, atque
 apperere videtur? qui homines tam agrestes, qui se, cum
 eos aspexerint, non maxime cepisse vitae fructum putent,
 quae vero tam inmemor posteritas, quae tam grate
 litera reperientur, quae eorum gloriam non immortali-
 tatis memoria profaquantur: tu vero ascribe me talem
 in numerum, sed vnam rem vereor, ne non probes, si
 enim

enim scissem, non solum regem, sed regnum etiam de
 rep. sustulifsem: & si meus stylus ille fuisset, ut dicitur: mi-
 hi crede, non solum vnum actum, sed totam fabulã con-
 fecissem. quanquam si, inter cetera Cæsarem voluisse, cri-
 men est: vide quæso, Antoni, quid tibi futurum sit, quem
 & Narbone hoc consilium cum C. Trebonio cepisse no-
 tissimum est, & ob eius consilij societatem, cum interfice-
 retur Cæsar, tum te à Trebonio vidi nus sevocari. ego au-
 tem (vidi quam tecum agam non inimice) quod bene co-
 gitasti aliquando, laudo: quod non inuasi, gratias ago:
 quod non fecisti, ignosco, virum res illa quærebat, quod
 si te in iudicij quis adducat, vsurpetque illud Cassianũ,
 Cui bono fuerit: vide quæso, ne hæreas, quanquam illud
 quidem fuit, ut tu dicebas, omnibus bono, qui vobis seruire
 volebant: tibi tamen præcipue, qui non modo non ser-
 uis, sed etiam regnas, qui maxime ære alieno ad ædem
 Opis libecasti, qui per easdem tabulas, in numerabilem pe-
 cuniam dissipauisti, ad quem è domo Cæsaris tam mul-
 ti detrahi sunt, cuius domus quæstuosissima est salforum,
 commentariorum, & chirographorum officina, agrorum,
 oppidorum, immunitatũ, vectigalium flagitiosissima nũ-
 dinæ, etenim quæ res egestati, & æri alieno tuo, præter
 mortem Cæsaris subuenire potuisset? nescio quid con-
 turbatus mihi esse videaris, nunquid subtimes, ne ad te
 hoc crimen pertinere videatur: libero te metu, nemo cre-
 det vnquam, non est tuam de repub. bene mereri, habet
 illius pulcherrimi facti clarissimos viros resp. auctores, ce-
 go te tantum gaudere dico, fecisse non arguo: respondi
 maxime criminibus: nunc etiam reliquis respondendum
 est. *omni non inuasi, sed inuasi, ut supra dicitur*
 in castris mihi Pompeij, atque illud omne tempus
 oblectisti, quo quidam tempore, si ut dixi, meum consi-
 lium.

Num, auctoritasque valuisset, tu hodie egeres, nos liberi
 essemus. resp. non tot duces, & exercitus amississet, fate-
 or enim me, cum ea quæ acciderunt, providèrem futura
 tanta in necessitia fuisse, quanta ceteri optimi cives, si
 idem prouidissent, fuissent. dolebã, dolebam P. C. rem
 publ. vestris quondam meisque consilijs conseruatam. bre-
 uis tempore esse perituram, sineque vero eram tam inuice-
 tus, ignarusque rerum, ut frangerer animo propter vi-
 tæ cupiditatem, quæ me manens conficeret angustibus,
 demissa molestijs omnibus liberasset. illos ego præstan-
 tissimos viros, lumina reip. viuere volebam, tot consu-
 lares, tot prætorios, tot honestissimos senatores, omnem
 præterea floram nobilitatis, ac iuuentutis, tum optimo-
 rum civium exercitus; qui si viverent, quavis iniqua con-
 ditione pacis: (michi enim omnis pax cunctis bellis
 civili utilior videbatur.) temp. hodie reuereremus, que sen-
 tentia si valuisset, ac non illi maxime mihi, quorum ego
 vitæ consulebam, spe victoriæ elati obstiterent; ut alia
 omittam; ea certe nunquam in hoc ordine, vel potius
 nunquam in hac urbe mansissent. At verò Cn. pompeij
 voluntatem, me abalienabat oratio mea. an ille quic-
 quam plus dilexit? cum villo aut sermone, aut consilia
 contulit sæpius, quod quidem erat magnum de lumina re-
 dissidentes, in eadem consuetudine amicitia permanere,
 sed & ego, quid ille, & contra ille, quid, & ego senti-
 rem, & spectarem, videbat. ego in columitati civium pri-
 mum, & postea, dignitati; ille præsentis dignitati potius
 consulebat; quod autem habebat uterque, quod sequeretur,
 iccirco tolerabilior erat nostra dissensio. quid vero
 illi consularis vir, ac penè diuinus de me senserit, sciunt
 qui cum de Pharsalica fuga Paphum profecuti sunt. nun-
 quam ab eo mentio de me, nisi honorifica, nisi piena
 ami.

amissimi desiderij: cum me vidisse plūs fateretur, se sper-
rauisse meliora, & eius viri nomine me insectare audes;
cuius me amicū, te sectorem esse fatear? sed omittatur
bellum illud, in quo tu nimium felix fuisti.

NE iocis quidem respondebo, quibus me in castris
vsum esse dixisti: erant illa quidem castra plena curæ; ve-
runtamen homines, quamuis in turbidis rebus sint, ta-
men si modo homines sunt, interdum animis relaxantur.
quod autem idem mœstitiā meam reprehendit. Idem
iocos: magno argumento est, me in utroque fuisse mō-
deratū.

Haereditates mihi nē gasti venire. vīnam hoc ve-
rum crimen esset: plures amici mei, & necessarii viuerēt,
sed qui istud tibi venit in mentem; ego enim amplius He-
rōducentias accepi hæreditatibus retuli, quamquam
in hoc genere fateor feliciorum esse te: me nemo, nisi a-
micus fecit hærēdem: ut cum illo commodo, si quod erat,
animi quidem dolor iungeretur: te is, quem nunquam vi-
disti, L. Rubrius Cassinas fecit hærēdem, & quidem vidēs,
quam te amaris qui albus æternæ fœderis ignotans, fratris
filium præterijt: Qu. Furij, honestissimi equitis Ro. sui que
adiciissimi, quem postquam hærēdem semper fastidiat, ne
nomen quidem perscripsit: quem nunquam viderat, ac
nunquam salutauerat, fecit hærēdem. velim mihi dicās,
nisi molestum est, L. Turfilius qua facie fuerit, qua statu-
ra quo municipio? qua tribus? nihil scio, inquit, nisi quæ
pædā habuerit. igitur fratrem exhærédans, te faciebat
hærēdem. in multas præterea pecunias alienissimorū ho-
minū, et ceteris veris hærēditibus tanquam hærēs esset, inua-
sit, quamquam hoc maxime admiratus sum, mentionem
te hærēditatum ausum esse facere, cum ipse hærēditatem
patris non adisses.

Hæc vt colligeres, homo amentissime tot dies in aliena villa declamasti? quanquam tu quidem (vt tui familiarissimi dictitant) vini exhalandi, non ingenij ac-
 cuendi causa declamitas, & verò adhibes ioci causa ma-
 gistrum suffragio tuo, & compotorum tuorum rhetore m:
 cui concessisti, vt non modo in te, quæ veller, sed in quæ
 veller diceret, falsum omnino hominem: sed materia fa-
 cilis, in te & in tuos dicta dicere, vide autem, intèr te, & a-
 num tuum quid intersit, ille sensum dicebat, quod cause
 prodesse t: tu cursim dicis aliena, at quanta merces rhetori
 data est? audite P. C. & cognoscite reip. vulnera: duo mil-
 lia iugerum camp. Leontini sex. Clodio rhetori assigna-
 tit: & quidem immunia, vt pro tanta mercede nihil sape-
 re disceres, num etiam, homo audacissime, ex Cæsaribus cõ-
 mentarijs? sed dicam alio loco & de Leontino agro, & de
 Campano: quos iste agros ereptos reip. turpissimis posses-
 soribus inquinavit. Iam enim, quoniam criminibus eius
 satis respondi, de ipso emendatore, & correctore nostro
 quædam dicenda sunt: nec enim omnia effundam vt si læ-
 pius decertandum sit, vt erit, semper nouus veniam: quã
 facultatem mihi multitudo istius vitiorum, peccatorum-
 que largitur, visne igitur, te inspiciamus a puero? sic opi-
 nor, a principio ordiamur.

Tene ne memori prætextatum te decoxisse? pa-
 tris, inquit ista culpa est concedo: etenim est pietatis
 plena defensio: illud tamen audacia tuæ, quod sedisti
 in quatuordecim ordinibus, cum esset lege Roscia deco-
 ratoribus certus locus constitutus, quamuis quis fortunæ
 vitio, non suo decoxisset, sumpsisti virilem togam, quam
 statim muliebrem stollam reddidisti, primo vulgare scort-
 tum, certa flagitij merces, nec ea parua: sed cito Curius
 interuenit, qui te a meretricio quæstu abduxit, & tan-
 quam

quam stollam dedisset, in matrimonio stabili, & cetero locauit. nemo vnquam puer emptus libidinis causa tā fuit in domini potestate, quā tu in Curionis. quoties te pater eius domo sua eiecit? quoties custodes posuit, ne limē intrares? cū tamen tu nocte focia, hortante libidine, cogēte mercede, per tegulas demitterere: quæ flagitia domus illa diutius ferre non potuit. scis nē me de rebus mihi notissimis dicere? recordare tempus illud, cū pater Curio in cœrens iacebat in lecto. filius se ad pedes meos profertens, lacrymans te mihi commendabat, orabat, vt te contra suam patrem si sextertium sexagies peteret, defenderem: tantum enim se pro te intercessisse dicebat: ipse autem amore ardens, confirmabat, quod desiderium tuum dissilij ferre non posset, se in exilium esse iturum. quō ego tempore tanta mala florentissimæ familiæ sedauī, vel potius sustuli: patri persuasi, vt æs alienum filij dissolueret, redimiret adolescentem summa spe, & animi, & ingenij præditum, rei familiaris facultatibus, cumque a tua non modo familiaritate: sed etiam congressione, patrio iure, & potestate prohiberet. hæc tu cum per me acta meminisses, nisi illis, quos vidimus, gladijs confideres, maledictis me provocare ausus esses? sed iam supra, & flagitia omitram. sunt quædam, quæ honestē non possum dicere; tu autem eo liberior quōd ea in re admisisti, quæ a verecundo inimico audire non posses.

Sed reliquum cursum vitæ videte. quem quidē celeriter perstringā: ad hæc enim, quæ in ciuili bello in maximis reipam ferijs fecit, & ea, que quotidie facit, festinat animus. quæ peto, vt quanquam multa notiora vobis quā mihi sunt: tamen, vt sacris, attente audiatis; debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio solum rerū, sed etiam recordatio: tamen si incidamus oportet

tet media, ne nimis sero ad extrema veniamus: Inti-
 mus erat in tribunatu Clodio, qui sua erga me beneficia
 commemorat. eius omnium incendi-
 rum fax cuius etiã
 domi quiddam iã tũ molitus est. quid cam ipse optime
 intelligit. inde itur Alexandria, contra senatus auctori-
 tatem, contra religiones. sed habebat ducem Gabinium,
 qui cũ quiduis rectissime facere posset. qui tum inde re-
 ditus aut qualis? prius in vltimam Galliam ex Aegypto,
 quam domum. quæ autem erat domus? suam enim quisq;
 domũ tũ obtinebat. neque erat vsquã tua. domum dico?
 quid erat in tertis, vbi in tuto pedem poneres? præter v-
 num Misenum. quod cũ socijs tanquã Sisaponẽ tenebas?
 venisti è Gallia ad quæsturam petendam. aude dicere te
 prius ad patrem tuum venisse, quã ad me: acceperã enim
 iam antè Cæsaris literas, vt mihi satisfieri paterer à te ita
 que ne loqui quidem sum te passus de gratia. postea cul-
 tus sum à te, tu à me obseruatus in petitione quæsturæ.
 quo quidẽ tempore P. Clodiũ approbante populo Roma-
 no in foro es conatus occidere. cumque eam rem tua spõ
 te conarere, non impulsu meo, tamen ita prædicabas te
 nõ ita existimare, nisi illũ interfecisses: vnquã mihi pro-
 tuis in me iniurijs satis esse facturũ. in quo demiror, cur
 Milonẽ impulsu meo rẽ illã egisse dicas, cũ te vltiõ mi-
 hi idem illud deserentẽ nunquã sim adhortatus. quan-
 quam, si in eo perseueres, ad tuã gloriam rem illam refer-
 ri malebã, quam ad meã gratiã. quæstor es factus. de in-
 de continuo sine S. Consulto, sine sorte, sine lege, ad
 Cæsarem cucuristi; id enim vnum in terris egestatis, aris
 alieni, nequitie, perdisis vitæ rationibus perfugium esse
 ducebas, ibi te cum & illius largitionibus, & tuis rapinis
 explicuisses (si hoc est explicis quod statim effundas) ad
 volas ege ns tribunatũ, vt in eo magistratu, si posses, viri
 tui

cui similis esses.

Accipite nunc quæso non ea, quæ ipse in se, atque in domesticum dedecus impure, atque intemperanter, sed quæ in nos fortunaſque nostras, id est, in vniuersam remp. impie ac nefarie fecerit: ab huius enim scelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam cum L. Lentulo, C. Marcello Consulibus, Kalend. Ian. labentem, & prope cadentem temp. fulcire cuperetis, ipsique C. Casari, si sana mente esset, consulere velletis: tum iste venditum atque emancipatum tribunatum, consilij ves-
tris opposuit, ceruiceſque suas ei subiecit securi, quæ multum in minoribus peccatis occiderunt. in te, autem M. Antoni id decreuit senatus, & quid in incolumis, non dum tot luminibus extinctis, quod in hostem togatum decerni est solitum more maiorum: & tu apud patres conscriptos contra me dicere ausus es, cum ab hoc ordine ego conseruator essem, tu hostis reip. iudicatus? commemoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria delicta. dum genus hominum, dum populi Romani nomen exstabit, (quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum) tua illa pestifera intercessio nominabitur. quid cupite à senatu, quid temere fiebat, cum tu, vnus adolescens, vniuersum ordinem decernere de salute reip. prohibuisti, neque, id semel, sed sæpius, neque tu tecum de senatus auctoritate agi passus es. quid autem agebatur, nisi te delere, & euertere remp. funditus velles? cum te neque principes ciuitatis rogando, neque maiores natum monendo, neque frequens senatus agendo, de vendita atque addicta sententia modere potuit: tum illud, in his rebus ante tentatis necessario tibi vulnus inflic-
tum, quod paucis ante te, quorum incolumis fuit nomen, contra te dedit arma hic ordo consulibus, reliquis
que

que imperijs, & potestatibus. quæ non effugisses, nisi te ad arma Cæsaris contulisses.

Tu, inquam, M. Antoni, princeps C. Cæsari, omnia perturbare cupienti, causam belli contra patriam inferendi dedisti. quid enim aliud ille dicebat, quam causam dementissimi sui consilij, & facti afferere, nisi quod intercessio neglecta, ius tribunitiæ sublato, circumscriptus à senatu esset Antonius? omitto, quam hæc falsa, quam leuia, præsertim cum omnino nulla causa iusta cuiquam esse possit, contra patriam arma capiendi. sed nihil de Cæsare: tibi certè consistendum est, causam perniciosissimi belli in persona tua constitisse. ô miserum te, si intelligis, in se morem si non intelligis, hoc literis mandari, hoc memoria prodi, huius rei ne posteritatem quidem omnium seculorum unquam in memorem fore: consules ex Italia expulsos, cumque his Cn. Pompeium, qui imperij populi Ro. decus, ac lumen fuit: omnes consulares, quæ per valetudinem exequi cladem illam, fugamque potuissent: prætorios, tribunos pleb. magnam partem senatus, omnem sobolem iuventutis, unoque verbo reip. expulsam, atque exterminatam suis sedibus. ut igitur in seminibus est causa arborum, & stirpium: sic huius luctuosissimi belli semen tu fuisti. doletis tres exercitus populi Ro. interfectos? interfecit Antonius. desideratis clarissimos ciues? eos queque eripuit vobis Antonius. auctoritas huius ordinis afflicta est? afflixit Antonius. omnia denique, quæ postea vidimus (quid autem mali non vidimus?) si recte ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio: ut Helena Trojanis, sic iste huic reip. causa peris, atque exitij fuit.

Reliquæ partes tribunatus principis similes. omnia perfecit, quæ senatus salva reip. ne fieri possent, per-

fecerat, cuius tamen scelus in scelere cognoscite, restituebat multos calamitosos, in his patrum nulla mentio: si seuerus, cur non in omnes? si misericors; cur non in suos? sed omitto ceteros. Licinium Lenticulam de alea condemnatum, collusorem suum, restituit, quasi verò ludere cum condemnato non liceret. sed ut, quod in alea perdiderat, beneficio legis dissolueret, quam attulisti rationem populo Romo, cur cum restitui oporteret absentem? credo in reos relatum, rem indicta causa iudicatam, nullum fuisse de alea lege iudicium, vi oppressum, & armis postremo quod de patruo tuo dicebatur, pecunia iudicium esse corruptum? nihil horum? at vir bonus, & reipublice dignus: nihil id quidem ad rem; & ego tamen, quoniam condemnatum esse pro nihilo est, si ita esset ignoscerem, hominem omnium nequissimum, qui non dubitaret, vel in foro alea ludere, lege quæ est de alea condemnatum, qui integrum restituit, is non apererrimum studium suum ipse profiteretur? in eodem verò tribunatu, cum Cæsar in Hispaniam proficiscens, huic conculcandam Italiam tradidisset: quæ fuit eius peragratio itinerum? Illustratio municipiorum? scio me in rebus celebratissimis sermone omnium versari: eaque, quæ dico, dicturusque sum, notiora omnibus esse, qui in Italia tum fuere, quam mihi, qui non fui, notabo tam non singulas res et si nullo modo poterit oratio mea satisfacere vestræ scientiæ. ecquod enim unquam in terris tantum flagitium extitisse auditum est? tantam turpitudinem? tantum dedecus? vehebatur in esse do tribunus pleb. lictores laureati antecessabant: inter quos aperta lectica minima portabatur: quam ex oppidis municipales homines honesti obuiam necessario prodeuntes, non nō illo, & inimico nomine sed Volumniam consalutabant. sequebatur rheda cum lenonibus,

ibus, comites nequissimi: reiecta mater amicam impuri filij, tanquam nurum, sequebatur. & miserę mulieris fecunditatem calamitosam? horum flagitiorum iste vestigijs omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impressit.

Reliquorum factorum eius P. C. difficilis est sane reprehensio, & lubrica: versatus in bello est; saturauit, saturauit se sanguine dissimillimorum sui ciuium: fuit Felix, si potest vlla esse in scelere felicitas. sed quoniam veteranis cautum esse volumus, quanquam dissimilis est militum causa, & tua, illi secuti sunt, tu quæ sisti ducem: tamen, ne apud illos me in inuidiam voces, nihil de belli genere dicam: victor è Thessalia Brundisium cum legionibus reuertisti: ibi me non occidisti; magnum beneficium, potuisse enim fateor, quanquam nemo erat eorum, qui tum tecum fuerunt, qui mihi non censeret parum oportere. tanta enim est charitas patrię, vt velis etiam legibus sanctus essem, quod eam à me seruatum esse meminissent. sed fac id te dedisse mihi, quod non admisti: meque à te habere vitam, quia à te non sit erepta. licuit ne mihi per tuas contumelias hoc beneficiũ sic tueri, vt tuebar: præsertim cum te hæc auditurum videres? venisti Brundisium, in sinum quidem & in complexum tuum mimulæ, quid est? num mentior? quam miserum est, id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri? si te municipiorum non pudebat, ne veterani quidem exercitus? quis enim miles fuit, qui Brundisij illam non viderit? quis, qui nescierit venisse eam tibi tot dierum viam gratulatum? quis, qui non indoluerit tam sero se, quem hominem secutus esset, cognoscere? Italicę rursus percursatio, eadem comite iuxta: in oppida, militum crudelis, & misera deductio: in vrbe auri, argenti, maxi-

meque vini foeda direptio, accessit, ut Caesare ignaro, cum ille esset Alexandriae, beneficio amicorum magister equitum constitutus, tum existimavit se suo iure cum Hippia vivere, & equos vectigales Sergio mimo tradere, quid ego istius decreta, quid iustitias, quid hereditatum possessiones dista, quid crepta proferam? cogitabat egestas: quod se verteret, non habebat nondum tanta à L. Rubrio, non à L. Turpilio hereditas venerat: non dum in Cn. Pompeii locum, multorumque aliorum, qui aberant repentinus haeres successerat: erant ei videndum latronum, rim, ut tantum haberet, quantum rapere potuisset. sed haec quae robustioris improbitatis sunt, omittamus; loquamur potius de nequissimo genere levitatis.

Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiae nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu vomere postridie, o rem non modo visio foedam, sed etiam audacissimam inter coenam, in tuis immantibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? in coetu vero populi Romani negotium publicum gerens magister equitum, cui tractare turpe esset, is vomens fructus esculentis, vinum redolentibus, gremium suum, & totum tribunatū implevit, sed hoc ipse fatetur esse in suis sordibus veniamus ad splendida. Caesare Alexandriam se recepit, felix, ut sibi quidem videbatur, mea autem sententia, nisi qui respicit felix, felix esse nemo potest. hasta posita pro aede Iouis Statoris, bona miserum me? (consumptis enim lacrymis, tamen infixus animo haeret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeii Magni vociferatissimae subiecta praeconis, una in illa re servitutis obita ciuitas ingemuit: servientibusque animis, gemitus tamen populi Romani liber

liber fuit. expectantibus omnibus, qui nam esset tam impius, tam de mens, tam dijs hominibusque hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inuentus est nemo: prater Antiochum; praesertim cum tot esse ut circa hastam delam, qui alia omnia auderet. vnus inuentus est, qui id auderet, quod omnium fugisset, & formidasset audacia, tantus igitur terror oppressit, vel, vt verius dicam, tantus furor, vt primum, cum sector sis, isto loco natus deinde cum Pompeij sector, non te execrandam populo Romano detestabilem, non omnes tibi deos, omnes homines & esse inimicos, & futuros scias?

At quam insolenter statim heluo inuasit in eius viri fortuna, cuius virtus, terribilior erat populo Romano, exteris gentibus, iustitia charior? in eius igitur copias cum se subito ingurgitauisset, exultabat gaudio persona de nimo, modo egens, repente diues, sed, vt est apud poetam, nescio quem, Male parata male dilabuntur, incredibile ac simile portenti est, quoniam modo illa tam multa, quam paucis, non dico mensibus, sed diebus effuderit. maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, preciosa vestis, multa, & lauta suppellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundantis, horum paucis diebus nihil erat, quae Charybdis tam vorax? Charybdis dico, quae si fuit, fuit animal vnum, Oceanus, in diuis fidius, vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisset, nihil erat clausum, nihil obligatum, nihil scriptum, apotheca totae nequissimis hominibus condonabatur: alia minime rapiebant, alia omnia. domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum; totos dies potabatur, atque id locis pluribus; suggeriebantur etiam saepe (non enim semper iste felix) damna aleatoria

toriarum conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis, serubarum
 in cellis lectos stratos videres. quamobrem desinite mi-
 rari hæc tam celeriter esse cōsumpta. non modo vnus
 patrimonium; quamuis amplum, vt illud fuit, sed vrbes, &
 regna tanta nequitia deuorare potuisset, at eiusdem ædes
 etiam & hortos. ô audaciam immanem? tu ingredi illam do-
 mum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illa-
 rum aditū dijs penatibus os importunissimum ostēdere?
 quam domum aliquandiu nemo aspicere poterat, nemo
 sine lachrymis præterire, hæc te in domo tam diu diuer-
 sari non pudet? in qua, quamuis nihil sapias, tamen nihil
 tibi potest esse iucundam. an tu, illa vestibula, rostra, spo-
 lia cum aspexisti, domū tuam te introire putas? fieri non
 potest; quamuis enim sine mente, sine sensu sis, vt es: ta-
 men & te, & tua & tuos nosti. nec vero te vnquā neque
 vigilantem, neque in somnis credo mente posse confis-
 cere. necesse est, quāuis sis, vt es, violentus, & furens, cum
 tibi obiecta sit species singularis viri, perterritum de som-
 no excitari, furere etiam sæpè vigilantem me quidē mi-
 seret parietū ipsorum, atque tectorum, quid enim vnquā
 domus illa viderat, nisi pudicum, nisi ex optimo more, &
 sanctissima disciplina; fuit enim ille vir P. C. sicut scitis,
 cum foris clarus, cum domi admirandus; neque rebus ex-
 ternis magis laudandus, quam institutis domesticis. huius
 in sedibus pro cubiculis stabula, pro triclinijs popinæ sunt.
 etsi iam negat, nolite quætere, fragi factus est: mimam il-
 lam suā suas res sibi habere iussit. ex duodecim tabulis cla-
 ues ademit, exegit. quā porro, spectatus ciuis, quā proba-
 tus, cuius ex omni vita nihil est honestius quam quod cū
 mima fecit diuortium?

At quā crebrò vsurpat, & consul, & Antonius;
 hoc est dicere, & consul, & impudicissimus, & consul &
 homo

homo nequissimus, quid enim est aliud Antonius? nam si dignitas significaretur in nomine, dixisset aliquando, credo, auus tuus, & consul, & Antonius, nunquam dixit, dixisset etiam collega meus, patruus tuus, nisi tu solus es Antonius.

Sed omitto ea peccata, quæ non sunt earum partium propria, quibus tu reimp vexasti: ad ipsas tuas partes redeo id est, ad civile bellum quod natum, conflatum, susceptum opera tua est, cur eib illo tum propter timiditatem tuam, tum propter libidines defuisti; gustaras civilem sanguinem vel potius exforbueras: fueras in acie Pharsalica ante signanus, L. Domitium, nobilissimum, & clarissimum virum occideras: multos, qui de praelio effugerant, quorum Cæsar non nullos fortasse seruasset, crudelissime persecutus, trucidaras, quibus rebus tanti, talibus gestis, quid fuit causæ, cur in Africam Cæsar non sequerere, cum præsertim belli pars tanta restaret? itaque quem locum apud ipsum Cæsar in post eius ex Africa reditum obtinuisti? quo numero fuisti? cuius tu imperatoris quæstor fueras, dictatoris magister equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, prædæ socius, testamenti, ut ipse dicebas, filius, appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro seotione debebas, primo respondisti plane ferociter: & ne omnia videar contra te, propemodum æqua, & iusta dicebas, a me C. Cæsar pecuniam? cur potius, quam ego ab illo? an ille sine me vicit? at ne potuit quidem: ego ad illum belli civilis causam attuli: ego leges perniciosas rogavi: ego arma contra consules, imperatoresque populi Romæ, contra senatum populumque Romæ contra deos patrios, arasque & focos, contra patriam tuli, num sibi soli vicit? quorum facinus commune, cur non sit eorum præda communis? quis postulabas, sed quid ad rem? plus ille poterat
itaque,

itaque, extensis tuis vocibus, & ad te, & ad prædes tuos mille res misit: cum repete à te præclara illa tabula prolata, qui risus hominum de te erat: tantâ esse tabulam, tâ varias, tâ multas possessiones, ex quibus, præter partem Milfeni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, posset suum dicere, auctionis vero miserabilis aspectus, vestis Pompei non multa: eaq; maculosa, eiusdem quædam argentea vasa collisa, sordida data mæcipia, ut doleremus quicquid esse ex illis reliquijs quod videre possemus. hanc tamen auctionem hæredes L. Rubrij decreto Cæsaris prohibuerunt. hærebat nebulo: quo se verteret non habebat: quippe in his ipsis temporibus domi Cæsaris percussor, ab isto missus, deprehensus dicebatur esse cum fida, de quo Cæsar in senatu aperte in se inuichens, questus est.

Proficiscitur in Hispaniam Cæsar, paucis tibi ad solvendum, propter inopiam tuam, prorogatis diebus, ne tum quidem sequaris. tam bonus gladiator rudem tam cito accepisti? hanc igitur quisquam, qui in suis partibus, id est, in suis fortunis tam timidus fuerit, pertimescat? profectus est tandem aliquando in Hispaniam, sed ruto, ut ait, peruenire non potuit. quoniam modò igitur Dolabella peruenit? aut non suscipienda fuit ista causa, Antoni, aut, cum suscepisses, defendenda usque ad extremum, ut depugnauit Cæsar cum civibus in Thessalia, Africa, Hispania, omnibus adtulit his pugnis Dolabella; in Hispania nisi etiam vulnus accepit. si de meo iudicio quaeris, nolle: sed tamen consilium à primo reprehendum, laudanda constantia, tu verò quid censes? Cn. Pompeij liberi primùm patriam repetebant, esto. fuerit hæc causa communis, repetebant præterea deos penates, patrios, aras, focos, laræ suam familiarem, in quæ rû intuleras. hæc cum repeterent armis, quorum erant legibus: et si in rebus

rébus iniquissimis quid potest esse æqui? tamen erat æ-
 quissimum contra Cn. Pompeij liberos, Cn. Pompeij pæ-
 gnare sectorem, an, tu Narbone in mensas hospitiæ cum
 vomeres, Dolabella pro te in Hispania dimicaret? qui
 verò Narbone reditus? & tamen quærebat, cur ego ex ip-
 so casu tam subito reuertissem. exposui nuper P. C. cau-
 sam reditus mei. volui, si possem, etiam ante Kalen. Ian.
 prodesse reip. nã quod quærebas, quomodo rediissem: pri-
 mum luce, non tenebris; deinde cum calceis, & toga, nul-
 lis nec gallicis, nec lacerna. at etiam aspicias me, & quidẽ,
 vt videris, iratus, nã tu iam motũ in gratiam redeas, si
 scias, quam me pudeat nequitie tuæ, cuius te ipsam non
 pudet. ex omnibus omnium flagitijs nullum turpius vi-
 di, nullum audiui. qui magister equitum fuisse tibi vide-
 rere, in proximũ annũ consulatum peteres, vel potius ro-
 gares, is per municipia, coloniasque Gallie, à qua, cum
 consulatus noster petebatur, petere consulatum soleba-
 mus, cum gallicis, & lacernã encorristi. at videte leuita-
 tem, cum hora diei decima fere ad saxa Rubra venis-
 set, delituit in quadam cauponula, atque ibi se occultans
 perpotauit ad vesperam, inde Cisis celeriter ad urbem
 adactus, domũ venit capite inuoluto, ianitor. Quis tu?
 à Marco tabellarius, confestim ad eam, cuius causa vene-
 rat, deducitur, eique epistolam tradidit, quam cum illa le-
 geret flẽs. (erat enim amatorie scripta: caput autẽ lite-
 rarum sibi cũ illa mima posset hac nihil futurum, omnẽ se
 amorem abiecisse illinc atque in hanc transfudisse) cum
 mulier fieret vberius, homo misericors ferre non potuit,
 caput aperuit, in eolum inuasit. ô hominẽ nequam!
 (quid enim aliud dicam? magis proprie nihil possum di-
 cere) ergo, vt te, catanilium, neque opinatõ cum osten-
 distes, præter spem mulier aspiceret, iccirco urbem ter-
 tore

rore nocturno, Italiam multorum dierum metu perturbasti? & domi quidem causam amotis habuisti, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes tuos venderet. productus autem in concionem à trib. pl. cum respondisses, te rei tuæ causa venisse, populum etiam dicacem in te reddidisti. sed nimis multa de nugis ad maiora veniamus.

Cæsari ex Hispania redeunti obviam longissime processisti: celeriter iuisti, & redisti, ut cognosceret te si minus fortem, at tamen strenuū. factus es, ei rursus nescio quo modo familiaris, habebat hoc omnino Cæsari quem planè perditum ære alieno, egentemq; si eundem nequā hominē audacemque cognoverat, hunc in familiaritatem libentissimè recipiebat. his igitur rebus præclare cōmendatus, iussus est renunciari consul, & quidē cum ipso. nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus, indoctus elusus. qua in re quanta fuerit utriusque vestrum perfidia in Dolabellam, quis ignorat? ille induxit ut peteres promissum, & receptum interuertit, ad se que trāstulit. tu eius perfidiæ voluntatem tuam adscripsisti. veniunt kal. Ian. cogimur in senatum: inuectus est copiosus multo in istum, & paratius Dolabella, quam nunc ego, hic autem iratus quæ dixit, dij boni? cum primum Cæsar ostendisset, se prius, quam proficisceretur, Dolabellam cōsulem esse iussurum: quem negant regem, qui & faceret semper eiusmodi aliquid, & diceret? sed cum Cæsar ita dixisset, tum hic bonus augur eo se sacerdotio præditum esse dixit, ut comitia auspicijs vel impedire, vel vitare possit, idque se facturum esse asseveravit. in quo primum incredibilē stupiditatē hominis cognoscite. quid enim istuc, quod te sacerdotij iure facere posse dixisti, si augur non esses, & consul esses, minus facere potuisses? vide.

de, ne etiam facilius: nos enim nunciationem solum habemus, consules, & reliqui magistratus etiam spectationem esto, hoc imperite. (Nec enim ab homine nunquam sobrio postulanda prudentia) sed videte impudentiam, multis ante mensibus in senatu dixit, se Dolabellæ comitia aut prohibiturum auspicijs, aut id facturum esse, quod fecit: quisquam ne diuinare potest, quid vitij in auspicijs futurum sit, nisi qui de caelo seruare constituit? quod neq; licet comitijs per leges: & si quis seruauit, non habitis comitijs, sed prius, quam habeantur, debet nunciare, verum implicata inficitia, impudentia est: si nec scit, quod Augurē, nec facit, quod pudentem decet.

Atque ex illo die recordamini eius usque ad idus Mart. consulatum. quis vnquam appareret tam humilis, tam abiectus? nihil ipse poterat: omnia rogabat: caput in aduersam lecticam inferens, beneficia, quæ venderet, à collega petebat. ecce Dolabellæ comitiorum dies. sortitio prærogatiuæ: quiescit. renunciatur: tacet. prima classis vocatur, renunciatur. deinde, vt assolet, suffragia. tum secunda classis: quæ omnia citius sunt facta, quam dixi. confecto negotio bonus augur, (Lætum diceret) alio die, inquit, o impudentiam singularem. quid videras? quid senseras? quid audieras? nec enim te de caelo seruasse dixisti, neque hodie dicis. igitur obuēnit vitium, quod tu iam kalend. Ian. futurum esse præuideras, & tanto ante prædixeras, ergo hercle magna, vt spero, tua potius, quam reip. calamitate e mentitus es auspicia, obtinixisti populum Romanum religione. augur auguri, consul consuli obnunciasti, nolo plura: ne acta Dolabellæ videtur conuelli, quæ necesse est aliquando ad nostrum collegium deferantur, sed arrogantiam hominis insolentiamque cognoscite. quandiu tu voles, vitio-

sus

ofus cōsul Dolabella: tursus, cum voles, saluis auspicijs creatus, si nihil est, cum augur his verbis nunciat, quibus nunciasti: confitere te, cum, alio die, dixeris, sibi nō fuisse; sin est al' qua vis in istis verbis: ea quæ sit, augur à collega requiro.

Sed ne fortè ex multis rebus gestis M. Antonij, à vnam pulcherrimam transfiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. non d' s' simulat P. C. apparet esse commotum: sudat, pallet: quid libet, modo ne nascet, faciat, quod in porticu Minucia fecit, quæ potest esse turpitudinis tantæ defensio? cupio audire: vt videam, vbi hectoris tanta merces, vbi campus Leontinus appareat. sedebat in Rostris collega tuus, amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus: ascēdis, accedis ad sella n: (ita cras Lupercus, vt te esse consulem meminisse deberes) diadema ostēdis: gemitus toto foro, vnde diadema? non enim abiectum sustuleras, sed attuleras domo meditatū & cogitatum scelus. tu diadema imponebas cum plangore populi, ille cum plausu rejiciebat: tu ergo vnus scelerare inuentus es, qui cum auctor regni esses, eum, quē collegam regni habebas, dominium habere velles, & idem tētares quid populus Romanus ferre, & pari posset, at etiam misericordiam captabas, supplex te ad pedes abijciebas: quid petens? vt seruires? tibi vni peteres, qui ita à puero vixeras, vt omnia paterere, vt facile seruires: à nobis populoquē Romano mandatum id certè non habebas, o præclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus! quid hoc turpius, quid scēdus? quid supplicijs omnibus dignius? nam expe'ctas, dum te stimulis fodiam: hæc te, si vllam parrem habes sensus, lacerat, hæc cruetat oratio. vereor, ne inimicūnam summorum virorum gloriam: dicam: tamè dolore cōmotus, nonne indignū est viuere eū, qui impo-

fuerit diademâ; cum omnes fateantur iure interfectum
 esse. quæ abiecerit? at etiam inscribi iussit in fastis ad
 Lupercalia, C. Cæsari dictatori perpetuo, M. Antonium
 consulem populi iussu regnum detulisse, Cæsarem
 uti noluisse. iamiam minime miror te ocium perturbare,
 non modò urbem odisse, sed etiam lucem, cum perdi-
 tissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diem
 vivere: ubi enim tu in pace consistes? qui locus tibi in le-
 gibus, & in iudicijs esse potest, quæ tu, quantum in te fait,
 dominatu regio sustulisti? ideo ne L. Tarquinius exactus?
 Sp. Cassius, Sp. Melius, M. Mâlius necati, ut multis post sæ-
 culis à M. Antonio, quod fas non est, rex Romæ consti-
 tueretur.

Sed ad auspicia redeamus. de quibus rebus idibus
 Mart. fuit in senatu Cæsar acturus: quæro tû tu quid egis-
 ses? audiebam quidem te paratum venisse, quod me de
 eminentis auspicijs, quibus tamen parere necesse erat,
 putares esse dicturum. sustulit illum diem fortuna populi
 Romani, num etiam tuû de auspicijs iudicium interitus
 Cæsaris sustulit? sed incidi in id tempus, quod ijs de re-
 bus, in quas ingressa erat oratio, prætereundum non sit.
 quæ tua fuga: quæ formido illo die, quæ propter consci-
 entiam scelerum, desperatio vitæ: cum ex illa fuga bene-
 ficio eorû, qui te, si sanus esses, saluum esse voluerû, etiam
 te domû recepisti: ô mea frustra semper verissima augu-
 ria rerû futurarum? dicebam illis in Capitolio liberatori-
 bus nostris, cum me ad te ire vellent ut ad defendendam
 remp. te adhortarer, quo ad metueres, omnia te promif-
 surum, simul ac timere desisses, similem te futurum tui.
 itaque cum ceteri consulares irent, redigent, in senten-
 tia mansi, neque te illo die, neque postero vidi, neque
 ullam societatem optimis ciuibus cum importunissimo
 hoste

hoste fœdere vllò confirmari posse credidi.

Post diem tertium veni in ædem Telluris, & quidem inuitus, cum omnes aditus armati obsiderent. qui tibi ille dies M. Antoni fuit? quanquam mihi subito inimicus extitisti, tamen me tui miseret, quod tibi invidetis, qui tu vir dii immortales, quantus fuisses, si illius diei mentem seruare potuisses? pacem haberemus, quæ erat facta per obsidem puerum nobilem, M. Antonij filium, M. Bambaionis nepotem: quanquam te bonum timor faciebat, non diuturni magister officij; improbum fecit ea, quæ, dum timor abest, a te non discedit, audacia. et si tum, cum optimum te putabant, me quidem dissentiente, funeti tyranni illius sceleratissimi præfuiti. tua illa pulcra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio. tu, tu illas faces incendisti, & eas, quibus semiostratus ille est, & eas quibus incensa L. Bellieni domus deflagrauit, tu illos impetus perditorum hominum, & ex maxima parte seruorum, quos nos vi, manuque repulimus, in nostras domos immisitisti, idem tamen, quasi fuligine absterfa, reliquis diebus in Capitolio, præclara S. C. fecisti, nequa post idus Mart. immunitatis tabula, neue cuiusquam beneficij figeretur, meministi ipse, de exulibus: scis, de immunitate quid dixeris. optimum verò, quod dictaturæ nomen in perpetuum de rep. sustulisti. quo quidem facto, tantum te cepisse odium regni videbatur, vt eius omnem, propter proximum dictatorem, tolleres metum. constituta resp. videbatur alijs, mihi vero nullo modo qui omnia te gubernante naufragia meuebam. nam igitur me fefellit: aut num diutius potuit sui esse dissimilis: inspectantibus vobis toto Capitolio tabulæ figebantur: neque solum singulis veniebant immunitates, sed etiam populis vniuersis, ciuitas non tum singillatim, sed prouincijs totis

dabatur, itaque si hæc manent, quæ stantè rep. manere non possunt, provincias uniuersas P.C. perdidisti; neque Vætigallæ solum, sed etiam imperium populi Romani huius domesticis nundinis diminutum est, ubi est septies milies sestertium: quod in tabulis, quæ sunt ad Opis, patebat: sunt istæ illius quidem pecuniæ, sed tamen, si ijs, quorum erant, non redderentur, quæ nos à tributis posset vindicare, tu autem sestertium quadringentes quod idibus Mart. debuisti, quoniam modo ante Kal. Apr. debere desisti?

Quid ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar: sunt ea quidem innumerabilia, quæ à diuersis emebantur, non insciente te. sed vnum egregium de rege Deiotaro populi Rom. amicissimo decretum in Capitolio fixum, quo proposito nemo erat, qui in ipso dolore risum posset continere: quis enim cuiquam inimicior, quam Deiotaro Cæsar: æque, atque huic ordini, vt equestri, vt Massiliensibus, vt omnibus, quibus remp. populi Rom. caram esse sentiebat, is igitur, à quo viuo nec præsens, nec absens, quicquam æqui boni impetrauit, apud mortuum factus est gratosus, compellat hospitem præsens; pecuniam impetrat, in eius tetrarchiam ex Græcis comitibus suis collocarat, Armeniam abstulerat à senatu datam, hæc viuus eripuit, reddidit mortuus: at quibus verbis: modo æquum sibi videri, modò non iniquum. mira verborum complexio, atque ille nunquam (semper enim absenti affui Deiotaro) quicquam sibi, quod nos pro illo postularem, æquum dixit videri. syngrapha H. 3. centies per legatos viros bonos, sed timidos, & imperitos, sine Sextij, sine reliquorum hospitem regis sententia, facta in Synæcco, quo in loco plurimæ res veniere, & veniunt.

qua ex syngrapha quid sis acturus, meditare cęses: REX enim in se sua si ęte nullis commentarijs Casaris simul atq; androbit eius interitum, suo Marte res suas recuperavit. scerebat, homo sapięs, ius semper hoc fuisse, vt, quę tyranni eripuisse, ea tyrannis interfectis, ijs, quibus crepta essent, recuperarent. nemo igitur iure consultus, ne iste quidę, qui tibi vni est iure consultus, per quem hæc agis, existat syngrapha deberi dicat pro ijs rebus, quę erant ante syngrapham recuperata: non enim a te emit, sed prius, quam tu suum sibi venderes, ipse possedit. ille vir fuit, nos quidem contemnendi, qui auctorem edimus, acta defendimus. quid ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitatores sunt, qui ea tanquam gladiatorum libellos, palam venditent. itaque tanti accuri numerum apud istum constituuntur, vt iam appendantur, non numerentur pecunię.

At quám cęca auaritia est? nuper fixa tabula est, qua ciuitates locupletissimę Cretensium liberantur, statuiturque, ne post M. Brutum proconsulem sit Creta provincia. tu mentis es compos? tu non constringendus: an Casaris decreto Creta post M. Brutum decessum potuit liberari cum Creta nihil ad Brutum Casare viuo pertineret? at huius venditię decreti (ne nihil actum putetis) provinciam Cretam perdidisti. omnino nemo vllius rei fuit emptor cui defuerit hic venditor. & de exilijs legem, quam finxisti, Casar tulit? nullus in Sicilia calan itaten: tantum queror, primum eorum reditu inquinatos, quorum causam dissimilem Casar iudicauerit: deinde, nescio, cur reliquis idem non tribuatur neque enim plus quam tres, aut quatuor reliqui sunt qui simili calan itate fuerint. cur tua misericordia si-

mili non fruuntur? cur eos habes in loco patris de quo ferre, cum de reliquis ferres, noluisse: quem etiam ad censuram petendam impulisti, eamque petitionem comparasti, quæ & risus hominum, & querelas moueret. cur autem ea comitia non habuisti? an quia tribunus pl. fulmen ministrum nunciabar tua quid interest? nulla auspicia sunt tuorum, cum sis religiosus. quid? eundem in septemuiratu non ne destituit? interuenit enim. quid? metuisti, credo ne saluo capite negare non posses, omnibus eum contumelias onerasti quem patris loco, si vlla pietas esset, colere debebas: filiam eius, sororem tuam eiecisti, alia conditione quaesita, & ante respecta, non est satis: probriim simulasti pudicissimam feminam. quid est, quod addi possit? contētus eo non fuisti. frequentissimo senatu kalendis Ian. sedente patre, hęc tibi esse cum Dolabella odij causę apud es dicere, quod ab eo sorori, & uxori tuę supremum oblatum esse comperisses: quis interpretari potest, impudētiorne, qui in senatu: an improbius, qui in Dolabellam; an impudētior, qui patre audiēte; an crudelior, qui in illam miseram, tam spurcē, tā impie dixeris: sed ad epirographa redeamus.

Quæ fuit tua cognitio? acta enim Caesaris pacis causa confirmata sunt a senatu, quæ quidem Caesar egisset, non ea, quæ Casarem egisset, dixisset Antonius. Unde illa erumpunt? quo auctore protulerunt, si sunt falsa, cur probantur: si vera, cur veniunt? at hic placuerat, vt ex Kalendis Ien. de Caesaris actis, cum consilio cognosceretis, quod fuit consilium, quem vnquam advocatis, quas kalendas Iun. expectasti? an eas, ad quas te, per agris veteranorum coloniis stiparum armis retulisti: o prætoriam illam percurrationem tuam mēse Aprili, atq; Maio, tum cum etiam Caguan. deducere conatus es. quemadmo-

dum illam adieris, vel potius penè non adieris, scimus, cui tu vrbi minitaris, vtinam conère, vt aliquando illud penè tollatur. atquam nobilis tua illa peregrinatio? quid prandiorum apparatus? quid furiosam violentiam tuam profectam? tua ista detrimenta sunt: illa nostra. agrù Campanù, qui cum de vestigalibus eximebatur, vt militibus daretur, tamen infligi magnum reip. vulnus putabamus: hunc tu compransoribus tuis, & collusoribus diuidebas. mimos dico, & mimas in agro P. C. Campano collocatos. quid iñ quarar de agro Leontino; quandoquidem hæ quondam arationes in populi Romani patrimonio glâdiferæ, & fructuose ferebantur. medico tria millia iugerùm, quasi te sanum fecisset: rhetòri duo, quasi disertum facere potuisset. sed ad iter, Italianque redeamus.

Deduxisti coloniam Casilinum, quò Cæsar antè deduxerat, consuluisti me per literas de Capua, tu quidem, sed idem de Casilino respondiſsem, posses ne, vbi colonia esset, eò coloniam nouam iure deducere? negaui in eam coloniam, quæ esset auspiciatò deducta, dum esset incolumis, coloniam nouam iure deduci: colonos nouos ascribi posse, rescripsi. tu autem in solentia elatus omni auspiciorum iure turbato, Casilinum coloniam deduxisti, quòd erat paucis annis antè deducta, vt vexillum videres, & aratrum circunduceres: cuius quidem vomere portam Capuæ penè perstrinxisti, vt florentis colonix territorium minueretur. ab hac religionum perturbatione aduolas in M. Varronis, sanctissimi, atque integerrimi viri fundum Cassinatem: quo iure? quo ore? eodem, inquit, quò in hæredum L. Rubrij, quò in hæredum L. Tursecij prædia, quò in reliquas innumerabiles possessiones. & si ab hasta, valeant tabulæ, modò Cæsaris, non tuæ, quibus debuisti, non quibus tunc liberauisti. Varronis quidè Cas-

finatē in fundum quis veniſſe dicit? quis haſtam iſtius vē-
 ditionis vidit? quis vocem præconis audiuit? miſſe te di-
 cis Alexandriam, qui emeret à Cæſare. ipſum enim exſpe-
 ctare magnum fuit. quis verò audiuit vnquam (nullius au-
 tem ſalus curæ pluribus fuit) de fortunis Varronis rem vl-
 lam eſſe detractam? quod ſi etiam ſcripſit ad te Cæſar, vt
 redderes: quid ſaris poteſt dici de tanta impudentiâ re-
 moue gladios illos pârumper, quos videmus: iam intelli-
 ges aliam cauſam eſſe haſtæ Cæſaris, aliam confidentiæ
 & temeritatis tuæ: non enim te dominus modo illis ſedi-
 bus, ſed quiuis amicus, vicinus, hōſpes, procurator, arcebit.
 atquam multo dies in ea villa turpiſſimè es perbaccha-
 tus? ab hora tertia bibeatur, vomebatur, iudebatur. ô te-
 ta ipſa miſera: quam diſpari domino: quâquam quomodo
 iſte dominus? ſed tamen quam à diſpari tenebantur. (ſtu-
 diorum enim ſuorum M. Varro voluit eſſe illud, non libi-
 dinū, diuerſorium, quæ in illa villa antè dicebantur, quæ
 cogitabantur, quæ literis mandabantur. iura populi Ro-
 mani, monumenta maiorum. omnis ſapientiæ ratio, om-
 niſque doctrinæ. at verò te inquilino (non enim domi-
 no) perſonabant omnia vocibus ebriorum: natabant pau-
 menta vino, madebant parietes: ingenui pueri cum meri-
 torijs, ſcorta inter matres familias verfabantur. Caſſino
 ſalutatū veniebant, Aquino, Interamna admiſſus eſt ne-
 mo: iure id quidem: in homine enim turpiſſimo obſole-
 cebant dignitatis inſignia.

Cum inde Romam proficiſcens ad Aquinum acce-
 deret, obuiam ei proceſſit, (vt eſt frequens municipium)
 magna ſane multitudo, at iſte operta lectica latus eſt per
 oppidum, vt mortuus, ſtultè Aquinates, ſed tamen in via
 habſtabāt. quid Anagnini? qui cum eſſent deui, obuiam
 ei deſcenderunt, vt iſtum, tanquam ſi eſſet conſul, ſalu-
 tarent.

tarent. Incredibile dictu sed tamen inter omnes cōstabat,
 neminem eius reseruatum, praesertim cum duos secum
 Anagninos haberet, Mustelam, & laconē; quorū alter gla-
 diatorum est princeps; alter peculorū, quid ego illas istius
 mihi as, cōmellasque cōmemorem, quibus inuectus est
 in Sidonios; vexavit Puteolanos, quōd Brutos patronos
 adortus esset, magno quidē iudicio, studi, beneuolētia, ca-
 ritate: non, ut te, ut Basilium, vi, & armis, & alios vestri si-
 milis, quo; cliētes nemo habere velit, non modō esse illo-
 rum cliens, interea dum tu abes, qui dies ille collegit tui,
 cum illud, quod tu venerari solebas, bustum in foro euer-
 tit: quae tibi nunciata, ut cōstabat inter eos, qui vna fue-
 rūt, cōcidit. quid euenerit postea nescio: metum credo
 velutis, & arma, colligam quidem de cor, detraxisti;
 efficitque. o tu quidē tu nunc, ut sit similis tui, sed
 certe ut dissimilis esset tui.

Qu' veno reditus in Romam? quae perturba-
 tio totius urbi, inemeramus Cinam nimis potentem,
 Syllam postea dominantem; modo Caesarem regnārem
 vidimus, tantum for, si gladii, si dramenij obconditi,
 n cito in uita, ita vero, quis, & quāta barbaria citragmi-
 ne quadrato, cum gadii, quorū senati milites, scor-
 torum huc, portari vidimus, atque his quid, niam in-
 nocentis P. O. consuetudine obduramus, kalen. 3. Iun.
 cū in senatum, ut erat, cōstitutum, venire velle mus, me-
 tu perterriti repere distugimus, at illi, qui senatum nō ege-
 ret, neque desiderare quatenquā, & potius discessa vestro
 status cōstitit; illa mirabilis facinora effecit, qui chi-
 rographa Calpurnii defendisset; nec tui cūta, is leges Cae-
 saris, easque preclara, ut nō, concuere posset, euer-
 tit; nuperum annorum prouincii prorogauit; idemque
 cum actorum Caesaris defensor esse deberet, & in dubi-

cis, & in priuatis rebus acta Cæsaris rescidit. in publicis actis nihil est lege grauius: in priuatis firmissimum est testamentum: leges alias sine promulgatione factas, alias ut tollerent, promulgauit: testamentum irritum fecit, quod etiam in finis ciuibus semper obtentum est. signa, tabulas, quas populo Cæsar una cum hortis legauit, ea hic partim in hortos Pomp. ij. deportauit, partim in villam Scipionis, & tu in Cæsaris memoria dignetur illum, tu illum amas mortuum? quem is maiorem honorem consecutus erat, quam haberet puluinae simulacrum, sa. signu. flamine me est ergo flamen, ut Ioui, ut Marti, ut Quirino, sic diuo Iulio M. Antonius. quid igitur cessas? cur non inaugurare? sume diem: uide qui te inauguret: collegæ sumus, nemo negabit. o dete tabulam hominem, siue quod tyranni sacerdos es, siue quod mortui.

Quæro deinceps, num, hodiernus dies qui sit, ignores? nescis heri quartum in circo diem ludorum Romanorum fuisse? te autem ipsum ad populum tulisse, ut quintus præterea dies Cæsari tribueretur? cur non sumus prætextati? cur honorem Cæsaris tua lege datum deserui partimus? an supplicationes addendo, diem cõtaminari passus es? puluinaria deluisti? aut undique religionem tolle, aut vsquequaque cõf. rua, quæres. placeatne mihi puluinar esse, fastigium, flaminem? mihi uero nihil ultra mihi placet, sed te, qui acta Cæsaris defendis, quid potes dicere, cur alia defendas, alia non cures? nisi forte vis fuerit, te omnia quoæstu tuo, non vltius dignitate metiri. Quid ad hæc tandem? expecto enim eloquentiam tuam, disertissimum cognoui auum tuum, ac te etiam apertiozem in dicendo, ille nunquam nudus est concionatus: tuum hominis simplicis pectus vidimus, respondet isne ad hæc, aut omnino hiscere audebit? ecquid repertes ex tam lon-

ga oratione mea, cui te respondere posse cōfidas? sed præterita omittamus.

Hanc vnum diem, hanc vnum, inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, si potes. cur armorum corona senatus septus est? cur me tui satellites cum gladijs audiunt, cur valvæ Concordiæ non patent? cur homines omnium gentium, maximè barbaros Ithyreos, cum sagittis deducis in forum? præsidij sui causa se facere dicit. nonne igitur milies perire est melius, quam in sua ciuitate sine armorum præsidio non posse viuere? sed nullum est, istuc, mihi crede, præsidium; ea. itate, & beneuolentia ciuium septum oportet esse, non armis. eripiet, extorquebit tibi ista populus Romanus, vt i nam saluis nobis: sed quoquomodo nobiscum egeris: dū istis consilijs vteris non potes esse, crede mihi, diuturnus: etenim ista tua minimè auara coniux, quam ego sine contumelia describo, nimium debet diu populo Romano pensionem tertiam. habet populus Romanus ad quos gubernacula reip. deferat: qui vbiunque terrarum sunt, ibi est omne reip. præsidium, vel potius ipsa resp. quæ se adhuc tantum modo vltia est, non dum recuperavit. habet quidem certe resp. adolescentes nobilissimos, paratos defensores: quàm volent, illi cedant, ocio consulentes: tamen à rep. reuocabuntur, & nomen pacis dulce est, & ipsa res salutaris, sed inter pacem, & seruitutem plurimum interest. pax est tranquilla libertas: seruitus, postremum malorum omnium, non modò bello, sed morte etiam repellendum. quòd si se ipsos illi nostri liberatores è conspectu nostro abstulerunt: at exemplum facti reliquerunt: illi quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello est persecutus: qui tamen rex fuit, cum esse Romæ regem licebat. Sp. Cassius Sp. Melius, M. Manlius

lius propter suspicionem regni appetentem, sed in regnâ-
tē impetum fecerunt. quod cum ipsum factum per se præ-
clarum atque diuinum est. tum expositum ad imitan-
dum: præsertim cū illi eam gloriam consecuti sint, quæ
vix cælo capi posse videatur; etsi enim satis in ipsa consi-
cientia pulcherrimi facti fructus erat, tamen immortalis
eem non arbitror contemnendam.

Recordare illum, M. Antoni, diem, quo dictaturam
sustulisti, pone ante oculos lætitiâ senatus populique R.
confer cum nummatione tua tuorumque: tum intelliges.
quantum inter laudem, & lucrum intersit. sed nimirum, ve
quidam, morbo aliquo & sensus stupore suauitatem cibi
non sentiunt: sic libidinosi, avari, facinorosi veræ laudis
gustum non habent, sed si te laus allicere ad re&e faciē-
dum non potest, ne metus quidem à fœdissimis factis po-
test auocare: iudicia non metuis? si propter innocentis,
laudo: si propter vim, non intelligis, ei, qui isto modo in-
dicia non timeat, quid timendum sit? quod si non me-
tuis viros fortes, egregiosque ciues; quod à corpore tuo
prohibentur armis; tui te, mihi crede, diutius non ferent.
quæ est autem vita, dies & noctes timeri à suis? nisi verò
aut maioribus habes beneficijs obligatos, quàm ille quos-
dam habuit ex ijs, à quibus est interfectus: aut tu es vlla re
cum eo comparandus. fuit in illo ingenium, ratio, memo-
ria, literatura, cogitatio, diligentia: res bello gesserat quan-
tis reip. calamitosas, attamen magnas: multos annos reg-
nare est meditatus, magno labore, magnis periculis, que
cogitarat, effecerat, muneribus, monumentis, congiarijs,
epulis multitudinem imperitam lenierat: suos præmijs,
aduersarios clementiæ specie deuinxerat. quid multa? ac
ulerat iam liberæ ciuitati partim metu, partim patien-
tia consuetudinem seruiendi. cum illo ego te dominan-
di

di cupiditate conferre possum: cæteris verò rebus nullo
 modo es comparandus: sed ex plurimis malis, quæ ab il-
 lo respiciunt inuista, hoc tamen boni est, quod didicit iam
 populus R. quantum cuique crederet, quibus se commit-
 teret, à quibus caueret. hæc igitur non cogitas, nec intel-
 ligis satis esse viris fortibus, didicisse, quàm sit pulerum,
 beneficio gratum, fama gloriosum, tyrannum occidere?
 an, cum illi homines non tulerint, te ferent? certatim
 posthac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occasionis
 tarditas expectabitur. respice quæso aliquândo rep. M. An-
 toni: quibus ortus sis, non quibus cum viuas, considera. me
 cum, ut uoles, cum rep. redi in gratiam. sed de te tu ipse
 videris: ego de me ipso profitebor. defendi rep. adoles-
 cens, non deseram senex. contempsi Catilinae gladios, nõ
 pertimescam tuos, quin etiam porpas libenter obtulerim,
 si representari morte mea libertas ciuitatis potest: ut ali-
 quando dolor populi R. cari patiat, quod iam diu perturrit,
 ceterum frab hinc annos propè viginti hoc ipso in templo
 negavi posse mortem immataram esse consulari: quanto
 verius nunc negabo seni. mihi vero P. C. iam etiam opta-
 da mors est. perfuncto rebus eis, quas adeptus sum, quasq;
 gessi. duò modo hæc opto: vnum, ut populum R. li-
 berum relinquam: hoc mihi maius à dijs im-
 mortalibus dari nihil potest: alterum,
 ut ita cuique eueniat, ut de
 rep. quisque merea-
 tur.

IN LVC. CATIL.

ADQVIRITES.

ORATIO III.



REMP. Quirites, vitamq; omniam vestram, bona, fortunas, coniuges, liberosque vestros, atque hoc domicilium clarissimi imperij, fortunatissimam, pulcherrimamque vrbē, hodierno die, deorum immortalium summo erga vos amore, laboribus, consilijs, periculis meis ex flāma, atq; ferro, ac penē ex faucibus fati ereptā, & vobis conseruatā, ac restitūtā videtis, & si nō minus nobis iucundi, atq; illustres sunt ij dies, quibus conseruamur, quā illi quibus nascimur: quōd salutis certa certitia est, nascendi incerta cōditio: & quōd sine sensu nascimur, cū voluptate cōseruamur: profecto, quoniam illum, qui hāc vrbem, condidit, ad deos immortales benevolentia, suaq; sustulimus: esse apud vos posterorūq; vestros in honore debet dies is, qui eandem hanc vrbem conditam, amplificatāque seruauit: nam toti vrbī, temporis, delubris, relictis omnibus, ac manibus, subiectos propē iam ignes, circumdatosq; restinximus: ijdemque gladios in rempē districtos retudimus, macronesq; eorum ā iugulis vestris reiecimus, quæ quoniam in senatu illustrata, patefacta, comperta sunt per me: vobis iam exponam

ponam breuiter, Quirites, ut & quanta, & quàm manifesta, & qua ratione inuestigata, & comprehensa sint, vos, qui & ignoratis, & expectatis, scire possitis.

Principiò, ut Catilina paucis antè diebus erupit ex vrbe, cum sceleris sui socios, & huiusçò nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquisset: semper vigilauì, & prouidi, Quirites, quemadmodum in tantis, & tam absconditis insidijs salui esse possemus: nam tum, cùm ex vrbe Catilinam eijciebam (non enim iam vereor huius verbì inuidiam, cum illa magis sit timenda, quòd viuus egressus est) sed tum cùm illum exterminari volebam, aut reliquam coniuratorum manum simul exituram, aut eos, qui remansissent, infirmos sine illo, ac debiles fore putabam: atque ego, ut vidì, quos maximo furore, & scelere esse inflammatos sciebam, eos esse nobiscum, & Romæ remansisse: in eo, omnes dies noctesque consumpsi, ut quid agerent, quid molirentur, sentirem ac viderem: ut, quoniam auribus vestris propter incredibilem magnitudinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis salutì vestræ prouideretis, cum oculis malefìcium ipsum videretis, itaq; comperi, legatos Allobrogum, belli transalpini, & tumultus Gallici excitandæ causa, à P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos ciues, eodem itinere cum literis, mandatisque ad Catilinam esse missos, comitemque ijs adiunctam Vulturcium, atque huic datas esse ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatam putauì, ut, quod erat difficillimum, quodq; ego semper optabam à dijs im mortalibus, tota res non solum à me, sed etiam à senatu, & à vobis manifestè deprehenderetur, itaque hesternodie L. Flaccum & C. Pontiniam prætores, fortissimos, atque amantissimos reip. viros, ad me vocauì, rem omnem

exposui: quid fieri placeret, ostendi. illi autem, qui omnia de rep. præclara, atque egregia sentirent, sine recusatione, ac sine vlla mora negotium susceperunt, & cum ad vesperasceret, occultè ad pontem Miluium peruenerunt. atque ibi in proximis villis ita bipartiti fuerunt, vt Tiberris inter eos, & pons interesset, eodem autem, & ipsi sine cuiusquam suspitione multos fortes viros eduxerunt: & ego de præfectura Reatina complures delectos adolescentes, quorum opera vtor assiduè in reip. præsidio, cum gladijs miseram. interim tertia ferè vigilia exacta, cum iam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, vnaq; Vulturcius: fit in eos impetus, educuntur & ab illis gladij, & à nostris, res erat prætoribus nota solis, ignorabatur à ceteris, tum interuentu Pontini, atq; Flacci, pugna, quæ erat commissa, sedatur: literæ, quæcunque erant in eo comitatu, integris signis, prætoribus traduntur: ipsi comprehensi ad me, cum iam dilucesceret, deducuntur.

Atque horum omnium scelerum improbissimam machinatorem Cimbricum Gabinium statim ad me nihil dum tale suspicantem vocavi: deinde item accersitur L. Statilius, & post eum Cethegus: tardissimè autem Lentulus venit, credo, quòd in literis dandis præter consuetudinem proxima nocte vigilarat. cum summis ac clarissimis huius ciuitatis viris, qui, audita re, frequètes ad me manè conuenerant, literas à me prius aperiri quàm ad senatum referrem placeret, ne, si nihil esset iuentum, temere à me tantus tumultus iniectus ciuitati videretur. negavi me esse facturum, vt de periculo publico, non ad consiliū publicum rem integram deferre. etenim Quirites, si ea, quæ erant ad me delata, re perta non essent, tamen ego non arbitraber in tantis reipubl. periculis esse mihi ni-

miana

miam diligentiam pertimescendam.

Senatum frequentem celeriter, vt vidistis, cogi: atque interea statim, ad monitu Allobrogum, C. Sulpitium prætorum fortem virum, misi, qui ex ædibus Cethegi, si quid telorum esset, efficeret, ex quibus ille maximum fatarum numerum, & gladio extulit, introduxi Vulturcium sine Gallis: fidem ei publicam iussu senatus dedi: hortatus sum, vt ea, quæ sciret, sine timore indicaret, tū ille, cum vix se ex magno timore recepisset, dixit, a P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata, & literas, vt feruorum præsidio vteretur, & ad urbem quam primū cum exercitu accederet: id autem eo consilio, vt cū urbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum, distributumque erat, incendiissent, eademque insensitam ciuiū fecissent, præstō esset ille, qui & fugiente exciperet, & se cum his urbanis ducibus coniungeret. introducti autem Galli, iururandum sibi, & literas a P. Lentulo, Cethego, Statio ad suam gentem datas esse dixerunt, atque ita sibi ab his, & a L. Cassio esse præscriptum, vt equitatum in Italiā quam primū mitterent. pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autem sibi confirmasse, ex libris Sybillinis, aruspicumque responsis se esse tertium illum Corneliū, ad quem regnum huius urbis, atque imperium peruenire esset necesse: Cinnam ante se, & Syllam fuisse: eodemque dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitum huius urbis, atque imperij, qui esset decimus annus post virginum absolutionem, post Capitolij autem incensionem viceimus. hanc autem Cethego cum ceteris controuersiam fuisse dixerant, quod Lentulo, & ceteris Saturnalibus eadem fieri, atque urbem incendi placeret, Cethego nimium id longum videretur.

Ac ne longum sit, Quirites, tabellas proferri iussimus,

fimus, quæ à quoque dicebantur data. primum ostendi-
 mus Cethego signum: cognouit. nos linum incidimus, le-
 gimus. erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui, &
 populo, se se, quæ eorum legatis confirmasset. esse factu-
 rum, orare, vt item illi facerent, quæ sibi legati eorum præ-
 cepissent. tum Cethegus, qui paulò ante aliquid tamen
 de gladijs, ac sicis, quæ apud ipsum itidem erant depre-
 hensæ, respondisset, dixissetque se semper bonorum fer-
 ramentorum studiosum fuisse: recitatis literis, debilitatus,
 atque abiectus, conscientia conuictus, repente conticuit.
 Introductus est Statilius: cognouit & signum, manum su-
 am. recitatae sunt tabellæ in eandem ferè sententiam:
 confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo, & quasiui,
 cognosceret ne signum: annuit. est verò inquam, signum
 notum, imago aui tui clarissimi viri, qui amauit vnicè pa-
 triam, & ciues suos: quæ quidem te à tanto scelere etiam
 muta reuocare debuit. Leguntur eadem ratione ad sena-
 tum Allobrogum populumque literæ. si quid de his rebus
 dicere vellet, feci potestatem, atque illè quidem primò
 negauit: post autem aliquanto, toto iam iudicio exposito
 atque edito, surrexit: quæ sicut à Gallis, quid sibi esset, cum
 his, quam obrem domum suam venissent: itemque à Vul-
 surcio, qui cum illi breniter constanterquè respōdissent,
 per quem ad eum, quotiesq; venissent: quæ sicut quæ ab
 eo nihil ne secum esset de libris Sibyllinis locutus: totum
 subito ille scelere domens, quanta vis conscientia esset,
 ostendit nam cum id posset insiciari, repente præter opi-
 nationem omnium confessus est: ita cum non modò inge-
 niam illud, & dicendi exercitatio, qua semper valuit, sed
 etiam, propter vim sceleris manifesti, atque deprehensi-
 uis impudentia, qua superabat omnes, improbitasq; defecit.
 Vultus eius verò subito proferri literas, atque aperiri in-

bet, quæ sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dicebatur: atq; ibi vehementissimè perturbatus Lentulus, tamè signum, & manum suam cognouit. erant autem scriptæ sine nomine, sed ita. **QVISIM, EX EO, QVEM AD TE MISTI. COGNOSCES. CVRA, VT VIR SIS: ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE, QVID IAM TIBI SIT NECESSE: CVRA, VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM.** Gabinius deinde introductus. cum primò impudenter respondere cæpisset. ad extremum nihî ex his, quæ Galli in simulabant, negavit. ac mihi quidem Quirites cum illa certissima sunt visa argumenta, atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique vniuscuiusq; confessio: tum multo illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas: sic enim obstupuerât, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquam inter se aspiciebant, vt non iam ab alijs iudicari, sed ipsi à se viderentur. Iudicijs expositis, atq; editis, Quirites, senatum consului, de summa reipubl. quid fieri placeret. dictæ sunt à principibus accerrimæ ac fortissimæ sententiæ, quas senatus sine vlla varietate est secutus, & quoniam non dū est perscriptū S. C. ex memoria vobis Quirites, quid senatus cæsuerit, exponam.

Primum mihi gratiæ verbis amplissimis aguntur quòd virtute, consilio, providentia mea reipubl. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus, & C. Pontinius prætores, quod eorum opera forti, fideliqu; v sus essem, meritò, ac iure laudantur: atq; etiam virò forti collegæ meò C. Antonio laus impertitur, quòd eos, qui huius cõiurationis participes fuissent, à suis, & reipubl. consilijs remouisset. atq; ita censuerunt. vt P. Lentulus, cum se prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur. itemque vt C. Cethegus, L. Statilius, P. C. abinius, qui omnes præsentem. *var. a custodiam*

eodem traderentur: atq; idem hoc decretum est in L. Cas-
 sium, qui sibi procuracionem incendendae urbis depopos-
 cerat: in M. Ceparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam
 esse attributam, erat indicatum: in P. Furium, qui est ex ijs
 colonis, quos Fesulas L. Sylla deduxit: in Q. Megium Chi-
 lonem, qui vna cum hoc furio semper erat in hac Allobro-
 gum sollicitatione versatus: in P. Umbrenum, libertinum
 hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos
 esse constabat, atq; ea lenitate senatus est usus, Quirites,
 ut ex tanta coniuratione, tantaque vi, ac multitudine do-
 mesticorum hostium, nouem hominum perditissimo-
 rum poena republ. conseruata reliquorum mentes sanari
 posse arbitraretur. atque etiam supplicatio dijs immorta-
 libus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta
 est Quirites: quod mihi primum post hanc urbem con-
 ditam togato contigit: & ijs decreta verbis, quod urbem ince-
 dijs, eade ciues, Italiam bello liberassem, quae suppli-
 catio si cum ceteris conferatur, Quirites, hoc intersit, quod
 cetera bene gesta, haec vna seruata republ. constituta est.
 atque illud, quod faciendum primum fuit, factum, at-
 que transactum est. nam P. Lentulus, quanquam pate-
 factus iudicijs & confessionibus suis, iudicio senatus non
 modo praetoris ius, verum etiam ciuis auiserat: tamen
 magistratu se abdicauit: ut. quae religio C. Mario claris-
 simo viro non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo ni-
 hil nominatim erat decretum. praetorem occideret, ea
 nos religione in privato P. Lentulo puniendo libera-
 remur.

Nunc, quoniam Quirites sceleratissimi, periculosis-
 simiq; belli nefarios duces captos iam, & comprehensos
 tenetis, existimare debetis, omnes Catilinae copias, om-
 nes spes, opesq; his depulsis urbis periculis, concidisse,

quem quidem ego cum ex vrbe pellebam, hoc prouide-
 bam animo Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P.
 Lentuli somnum, nec L. Cassij adipem, nec C. Cethegi
 furiosum, temeritatem pertimescendam, ille erat vnus ti-
 mendus ex his omnibus, sed tandiu, dum moribus vrbis
 continebatur: omnia norat: omnium aditus tenebat: ap-
 pellare, tentare, sollicitare poterat, audebat: erat ei con-
 silium ad facinus aptum: consilio autem neque lingua, ne-
 que manus deerat: iam ad certas res conficiendas certos
 homines delectos, ac descriptos habebat: neque verò
 cum aliquid mandauerat, confectum putabat: nihil erat
 quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: fri-
 gus, sitim, famem ferre poterat, hunc ego hominem tam
 acrem, tam paratum, tam audacem, tam collidam, tam in-
 scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, ni-
 si ex domesticis insidijs in castrense latrocinium compu-
 llessem. (dicam id, quod sentio, Quirites) non facile hanc
 tantam molem mali a cervicibus vestris depullessem. non
 ille vobis Saturnalia consiitisset, neque tanto ante exi-
 tij, ac fatidicem reipub. denunciasset: neque commisisset,
 vt signum, vt litera foret, testes deniq; manifesti sceler-
 tis deprehendere retur: quæ nunc illo absente sic gesta sunt,
 vt nullum in priuata domo furtum vnquam sit tam pa-
 lam inuentum, quam hæc tanta in reipub. coniuratio ma-
 nifesto inuenta, atque deprehensa est. quod si Catilina
 in vrbe ad hanc diem remansisset: quanquam, quoad fuit
 omnibus eius consilijs occurrere, atque obstitisse tamen, vt le-
 uissimè dicam, dimicandum vobis cum illo fuisset: neque
 vos vnquam, dum ille in vrbe hostis fuisset, tantis pericu-
 lis reipub. tanta pace, tanto otio, tanto silentio liberaf-
 semus.

Quanquam hæc omnia, Quirites, ita sunt à me adma-
 nistra-

nistrata, ut deorum immortalium nutu, atque consilio, & gesta, & pronisa esse videantur. idque cum coniectura consequi possumus, quod vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse: tum verò ita presentibus his temporibus opem, & auxilium nobis tulerunt, ut eos penè oculis videre possemus. nam ut illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremque cæli, ut fulminum iactus, ut terræ motus, cæteraque, quæ tam multa nobis consulibus facta sunt, ut hæc, quæ nunc sunt, canere dii immortales viderentur. hoc certe Quirites, quod sum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum est. nam profectò memoria tenetis, Cotta, & Torquato consulibus, complures in Capitolio turres de cælo esse percussas, cum & simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ veterum hominum deiectæ, & legum æra lique facta. tactus est etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio paruum, atque lactantem, vberibus lupinis inhiantem, fuisse meministis: quo quidam tempore, cum aruspices ex tota Etruria convenissent, cædes, atque incendia, & legum interitum, & bellum civile, ac domesticum, & totius urbis, ac imperij occasum appropinquare dixerunt, nisi dii immortales omni ratione placati suo numine propè fata ipsa flexissent. itaque illorum responsis tunc et Iudi decem per dies facti sunt, neque res vlla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermissa est: ijdemque iusserunt simulacrum Iouis facere maius, & in excelso collocare, & contra atque antè fuerat, ad orientem convertere: ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod videtis, solis ortum, & forum, curiamque conspiceret, fore, ut ea consilia, quæ clam essent inita contra salutem urbis, atque imperij illustrentur, ut à senatu, populoque R. perspicere possent, atque

atque illud ita collocandum consules illi statuerunt, sed tanta fuit operis tarditas, ut neque à superioribus consulibus, neque à nobis ante hodiernum diem collocaretur.

Hic quis potest esse Quirites tam auersus à vero, tam præceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia, quæ videmus præcipueque hanc urbem deorum immortalium nutu, atque potentate administrari? etenim cum esset ita responsum, cædes, incendia, interitumque ripub. comparari & ea per ciues, quæ tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur. ea non modò cogitata à nefarijs ciuibus, verùm etiam suscepta esse sensitis. illud verò nonne ita præsens est, ut nutu Iouis Optimi Maximi factum esse videbatur; ut, cum hodierno die mane perforum meo iussu & coniurati, & eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur? quo collocato, atque ad vos senatumque conuerso, omnia, & senatus, & vos, quæ erant contra salutem omnium cogitata, illustrata, & patefacta vidistis. quo etiã maiore sunt illi odio supplicioque digni, qui non solum vestris domicilijs, atque tectis, sed etiam deorum templis, atque delubris sunt funestos, ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & nõ si in ferendus, ille, ille Iupiter restitit, ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille vos omnes saluos esse voluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntarèque suscepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. iam verò illa Allobrogum sollicitatio, iam à Lentulo, ceterisque domesticis hostibus, tanta re, tam demèter credita & ignotis, & barbaris, commissæque literæ nunquam essent profecto, nisi à dijs immortalibus huic tantæ audaciæ consiliam esset ereptum. quid verò? ut homines Galli,

Calli, ex ciuitate malè pacata, quæ gens vna restat, quæ populo Ro. bellum facere, & posse, & non nolle videatur: spem imperij, & rerum amplissimarum, vltro sibi à patricijs hominibus oblata, negligenter, vestramq; salutem suis opibus anteponerent: id nonne diuinitus factum esse putatis? præsertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerunt? quam obrem Quirites, quoniã ad omnia puluina supplicatio decreta est, celebrato illos dies cum coniugibus, ac liberis vestris: nam multi sæpe honores dijs immortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustiores nunquam. erepti enim ex crudelissimo ac miserrimo interitu, erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione: togati, me vno togato duce, & imperatore vicistis.

Etenim recordamini Quirites omnes ciuiles dissensiones, neque solum eas, quas audistis, sed & has quas vosmetipsi meministis & vidistis. Lu. Sylla P. Sulpicium oppressit: C. Marium, custodem huius vrbis, multosq; fortes viros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octavius consul armis ex vrbe collegam suum expulit, omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redundauit. superauit postea Cinna cum Mario, tum verò clarissimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt, vltus est huius victoriæ crudelitatè: postea Sylla. ne dici quidè opus est quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate reipublicæ dissensit. M. Lepidus à clarissimo, & fortissimo viro Quinto Catulo: attulit non tam ipsius interitus reip. luctum quam ceterorum. atq; illæ dissensiones erant huiusmodi Quirites, quæ non ad defendendam, sed ad commutandam remp. pertinerent. non illi nullæ esse reipubl. sed in ea, quæ esset, se esse principes: neq; hanc urbem conflagare, sed se in hac vrbe florere voluerunt. atq; illæ ta-

men omnes dissensiones, quarum nulla exitiū reip. qua-
 siuit, eiusmodi fuerunt, vt non recōciliatione cōcordiæ,
 sed internecione ciuium diiudicate sint. in hæc autē v-
 no post hominum memoriam maximo crudelissimoque
 bello, quale bellū nulla vnquā barbaria cū sua gente ges-
 sit, quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Cassio,
 Cethego constituta, vt omnes, qui salua vrbe salui esse
 possent, in hostiū numero dacerentur: ita me gessit Quiri-
 tes, vt omnes salui cōseruaremini, & cū hostes vestri tan-
 tū ciuium superfaturū putassent, quantum infinitæ cædi
 restitisset: tantū autē quātum flamma obire potuisset: &
 urbem, & ciues integros, incolumesq; seruaui. Quibus pro
 tātis rebus Quirites, nullū ego à vobis præmiū virtutis,
 nullū in signe honoris, nullū monimētum laudis postulo,
 præterquā huius diei memoriā sempiternam. in animis e-
 go vestris omnes triūphos meos, omnia ornāmēta hone-
 ris, monimēta gloriæ, laudis insignia, cōdi & collocari vo-
 lo. nihil me mutū potest delectare, nihil tacitū, nihil de-
 niq; huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possint.
 memoria vestra Quirites nostræ res alentur, feruonibus
 crescent, literarū monimētis inueterascent, & corrobora-
 buntur. eādēmq; diem intelligo, quā spero æternam fore,
 & ad salutem vrbis, & ad memoriā cōsulatus mei propaga-
 tam: vnoq; tempore in hac rep. dios ciues extitisse, quorū
 alter fides vestri imperij non terræ, sed cæli regionibus
 terminaret; alter eiusdem imperij domicilium, sedesque
 seruaret.

Sed quoniā earum rerū, quas ego gessi, non est ea-
 dem fortuna, atq; conditio, quæ illorū, qui externa bella
 gesserunt, quod mihi viuēdam est cum illis, quos vici, ac
 subegit; illi hostes aut interfectos, aut oppressos relique-
 run: vestrū est, Quirites, si ceteris rectē sua facta p̄sunt,
 mihi

mihi meae ne quando obliuiscant providere: mentes enim ho-
 minū audacisū morū sceleratae, ac nefariae, ne vobis noce-
 re possent ego providi: ne mihi noceant, vestrum est pro-
 videre. quāquam Quirites, mihi quidē ipsi nihil iam ab illis
 noceri potest: magnū enim est in vobis praesidiū, quod mi-
 hi in perpetuum comparatū est: magna in rep. dignitas;
 quae me semper tacita defendet: magna vis est conscien-
 tia, quā qui negligēt, cū me violare volēt, se ipsi indica-
 bunt. est etiam in nobis is animus, Quirites, ut non
 modo nullius audaciae cedamus, sed etiā omnes improbos
 vtrō semper laceamus. quod si omnis impetus domes-
 ticorū hostiū, depulsus à vobis, se in me vnū cōverterit:
 vobis erit providendū, Quirites, qua cōditione posthac
 eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint inui-
 diae, periculisq; omnibus: mihi quidē ipsi, quid est quod iā
 ad vitæ fructum possit acquiri? praesertim cū neque in ho-
 nore vestro, neq; in gloria virtutis quicquā videā altius,
 quo quidē mihi libeat ascendere. illud perficiam profecto,
 Quirites, ut ea, quae gessi in consulatu, priuatus tueat, atq;
 ornē, ut si qua est inuidia in conseruanda repu. suscepta,
 laedat inuidos, mihi valeat ad gloriam. deniq; ita me in
 repub. tractabo, ut meminerim semper quae gesserim, cu-
 remq; ut ea virtute, nō casu gesta esse videātur. Vos, Quī-
 rites, quoniā iā nox est, venēramini illū Iouē, custodem
 huius urbis, ac vestrum, atq; in vestra testa discedite, & ea,
 quanquam iam periculum est depulsū, tamen aequē ac
 priori nocte fecistis, custodij, vigilijsque defendite, id ne
 vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace es-
 se possitis, providebo.

ACCUSATIONIS

IN C. VERREM

LIBER II,

ORATIO,



QVOD erat optandum maximè iudicès, & quod vnum ad invidiam vestri ordinis, infamiamque iudiciorum sedendam, maximè pertinebat: id non humano consiliò, sed propè diuinitus datum, atque oblatum vobis summo reip. tempore videtur. Inueteravit enim iam opinio perniciofa reip. vobisque periculosa, quæ non modo Romæ, sed & apud exteras nationes omnium sermone percrebuit, his iudicijs, quæ nunc sunt, perniciosum hominem, quamuis sit nocens, neminem posse damnari. Nunc in ipso discrimine ordinis, iudiciorumque vestrorum, cum sint parati, qui concionibus & legibus hanc invidiam senatus inflammare conentur, reus in iudicium adductus est C. Verres, homo vita atque factis, omnium iam opinione damnatus: pecuniæ magnitudine, sua spe, ac prædicatione absolutus. Huic ego causæ iudices, cum summa voluntate, & expectatione pop. Rô. actor accessi, non vt augerem invidiam ordinis, sed vt infamiæ communi succurrerem, adduxi

adduxi enim hominem, in quo reconciliare existimatio-
nem iudiciorum amissam, redire in gratiam cum pop.
Ro. satisfacere exteris nationibus possitis, depeculatore
ararij, vexatorem Asiae, atque Pamphiliae, ora donem iu-
ris vrbanj, labem atque perniciem prouinciae Siciliae. De-
quo si vos seuerè, religioseque iudicaueritis, auctoritas
ea, quae in vobis remanere debet, hærebit: sin istius in-
gentes diuitiae iudiciorum religionem, veritatemque per-
fregerint: ego hoc tamen assequar, vt iudicium potius
reipubl. quam aut reus iudicibus, aut accusator reo defuis-
se videatur.

Equidem, vt de me cõfitear iudices, cum multè mi-
hi à C. Verre infidiae terra, marique factae sint, quas par-
tım mea diligentia diuitarım, partım amicorım studio
officioque repulerim: nunquam tamèn neque tantum pe-
riculum mihi adire visus sum, neq; tantopere pertimui,
vt nunc in ipso iudicio. Neque tantum me expectatio
recusationis meae, concursusque tantae multitudinis, qui-
bus ego rebus vehementissime perturbor, cõmouet, quã-
tũ istius insidiae nefariae quas vno tempore mihi, vobis,
M. Glabrioni praetori, socijs, exteris nationibus, ordini, no-
mini denique senatorio facere conatur, qui ita dicitur, ijs
esse metuendũ, qui quid ipsis solis satis esset, surripuisset:
et tantum rapuisse, vt id multis satis esse possit: nihil esse
tam sanctum, quod non violari; nihil tam munitum, quod
non expugnari pecunia possit.

Quod si, quàm audax est ad conandum, tam esset
obscurus in agendo, fortasse aliqua in re nos aliquando
fefellisset: verum hoc ad hæc percommode cadit, quod
cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniun-
cta est. Nam vt apertus in corripendis pecunijs fuit, sic
in spe corrupendi iudicij perspicua sua consilia, cona-
tusque

tusque omnibus fecit. Semel ait se in vita pertinuisset, tum cum primū reus à me factus est: quod, cum è provincia recens esset, inuidiaque & infamia nō recenti, sed veteri ad diuturnā flagaret; tum ad iudicium corrupendam tempus aliquod offenderet. Itaque cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulavisset, inuenit ille qui sibi in Achaiam biduo breuiorem diem postularet: non vti deinde conficeret diligentia, & industria sua, quod ego meo labore, & vigilijs consecutus sum. Etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem peruenit: ego Siciliam totā quinquaginta diebus sic obij, ut omnium populorum, priuatorumq; literas iniuriasq; cognoscērem: ut perspicuum cuius esse possit, hominē ab isto quæsitū esse, non qui reum suum adduceret, sed qui meum tēpus obsideret.

Nunc homo audacissimus, atq; amentissimus hoc cogitat: intelligit me ita paratum atque instructum in iudicium venire, ut non modo in auribus vestris, sed in oculis omnium sua furta, atque flagitia defixurus sim. Videe Senatores multos esse testes audaciæ suæ; videt multos equites Romanos, frequentes, præterea ciues, atque focios, quibus ipse insignes iniurias fecerit, videt etiam tot graues ab amicissimis ciuitatibus legationes cum publicis autoritatibus, ac testimonijs conuenisse. Quæ cū ita sint, vsque eō de omnibus bonis malè existimat; vsque eō senatoria iudicia perditā, profligataq; esse arbitratur, ut hoc pālam dicitur, uō sine causa cupidū pecuniæ fuisse, quoniam tām in pecunia præsidium, experiatur esse: sese (id quod d. fūcillimum fuerit) tēpus ipsum emisse iudiciij sui, quō cetera facilius emere posset: ut, quoniam criminum vim subterfugere nullo modo poterat, procellā temporis deuitaret. Quod si nō modo in causa, verū in aliquo ho-

neſto præſidio, aut in alicuius eloquentia, aut gratia ſpem aliquã collocaret, profecto non hæc omnia colligeret, atque aucuparetur: nõ vſq; eò deſpiceret cõtemneretq; ordinem ſenatoriũ, vt arbitrato eius deſingeretur ex ſenatu, qui reus fieret: qui, dum hic quæ opus eſſent cõpararet, cauſam interea ante etiam diceret. Quibus ego rebus quid iſte ſperet, & quo animum intendat, facile perſpicias; quã obrem vero ſe conſidat aliquid perficere poſſe hoc prætorẽ, & hoc conſilio, intelligere nõ poſſum: vñom illud intellico, quod pop. Ro. in reiectione iudicum iudicauit, eã ſpẽ iſtum fuiſſe præditũ, vt omnẽ rationẽ ſalutis in pecuniã poneret: hoc erepto præſidio, vt nullã ſibi rem adiuuẽto ſote arbitraretur.

Etenim quod eſt ingeniũ tantum? quæ tanta facultas dicendi, & copia, quæ iũius vitam totã vitijs flagitijsq; conuictam, iam pridem omnium voluntate iudicioque damnatam, aliqua ex parte poſſit defendere? Cuius vt adoleſcentiæ maculas ignominiaſque præteream, quæſtorã prius gradus honoris quid aliud habet in ſe niſi Cn. Carbonem ſpoliatum a quæſtore ſuo pecuniã publicã nudatum, & proditum conſulem? deſertum exercitum relicta p̄uinciam? fortis neceſſitudinem, religionemque violatã? cuius legatio exitium fuit Aſiæ totius, & Phamphyliæ: quibus in p̄uincijs multas domos, plurimas vrbes, omnia ſana depeculatus eſt: cũ in Cn. Dollabella in ſcelus ſuum illud priſtinum renouauit, & inſtaurauit quæſtorium, cũ eum, cui legatus, & p̄o quæſtore fuiſſet, & in inuidiam ſuis maleficijs adduxit, & in iplis periculis non ſolum deſeruit, ſed etiam oppugnavit, ac prædidit: cuius p̄tura urbana ædiũ ſacrarũ fuit, publicorumque operũ depopulatio: ſimul in iure dicẽdo bonorum poſſeſſionumq; cõtra omnium inſtituta addictio, & condonatio. Iam verò

omnium vitiorum suorum plurima, & maxima constituit
 monumenta, & indicia in prouincia Scilia: quã iste per triē-
 nium ita vexauit, ac perdidit, vt ea restitui in antiquum
 statum nullo modo possit: vix autem per multos annos, in-
 nocentesq; p̄tiores aliqua ex parte recreari aliquãdo pos-
 se videatur. Hoc p̄tore Siculi neq; suas leges, neque no-
 stra senatus consulta, neq; cōmunia iura tenuerunt: tantū
 quisq; habet in Sicilia, quantum hominis avarissimi, &
 libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit, aut satieta-
 ti superfuit. Nulla res per triēnium, nisi ad nutum istius
 iudicata est: nulla res tam patria cuiusquã atq; auita fuit,
 quæ non ab eo, imperio istius, adiudicaretur. Innumera-
 biles pecuniæ ex aratorum bonis nouo nefarioq; instituto
 coactæ: socij fidelissimi in hostiam numero eximitati: ci-
 ues Romani feruilem in modum cruciati, & necati: homi-
 nes nocentissimi propter pecuniam iudicio liberati, hone-
 stissimi atq; integerrimi absentes rei facti, indicta causa
 dñati & eiecti: portus munitissimi, maxime tutissimæq;
 vires piratis p̄donibusq; patefactæ: nauæ, militesq; Sicu-
 lorum, socij nostri atq; amici, fame necati: classes optimæ,
 atq; opportunissimæ cum magna ignominia pop. Rom.
 amissæ, & perditæ. Idem iste p̄tor monumenta antiquis-
 sima partim regum locupletissimorum, quæ illi ornamen-
 to vrbibus esse voluerunt, partim etiam nostrorum impe-
 ratorum, quæ victores ciuitatibus Siculis aut dederunt, aut
 tradiderunt, spoliavit, nudavitque omnia. Neque hoc so-
 lum in statuis publicis, ornamentisq; fecit: sed etiam de-
 labra omnia sanctissimis religionibus consecrata depecu-
 latis est: leui denique nullum Siculis, qui ei paulo magis
 affabre, atque antiquo artificio factus videretur, reliquit.
 In stupris vero, & flagitijs nefariis eius libidines comme-
 morare, pudore deterreor: simul illorum calamitatē com-

mémorando augere nolo, quibus liberos, cōiugēsq; suas in
tegras ab istius petulantia conseruare non licitum est.

At enim hæc ita commissa sunt ab isto, vt nō cog-
nita sint ab omnibus. Hominem esse arbitror neminem,
qui nomen istius audierit, quin facta quoque eius ne faria
commemorare possit: vt mihi magis timendū sit, ne mul-
ta crimina prætermittere, quàm nequa in istum fingere
existimer. Neque enim mihi videtur hæc multitudo, quæ
ad audiendum conuenit, cognoscere ex me causam vol-
uisse, sed ea quæ scit mecum recognoscere: quæ cum ita
sint, iste homo amens ac perditus alia mecū ratione pug-
nat, non id agit, vt alicuius eloquētiā mihi opponat: nō
gratia, non auctoritate cuiusquā, non pōtētia nititur: si-
mulat his se rebus confidere, sed video quid agat (neque
enim agit occultissime) proponit inania mihi nobilitatis,
hoc est hominum arrogantium nomina: qui non tam me
impediunt, quod nobiles sūnt, quam adiuuant, quod noti
sunt: simulat se eorum præsidio confidere, cūm interea
aliud quiddam iā diu machinetur. Quā spem nunc habeat
in manibus, & quid moliat, breuiter iā iudices exponā:
sed prius vt ab initio res ab eo constituta sit, quæso cog-
noscite.

Vt primum è prouincia redijt, redemptio est hu-
ius iudicij facta grandi pecunia, mansit in conditione ar-
que pacto vsque ad eum finem, dum iudices reiecti sunt:
postea quā reiectio iudicij facta est, quōd, & in sortitione
istius spem fortuna pop. Ro. & in reijciendis iudicibus meā
diligentia istorum impudētiā vicerat, renunciata est to-
tæ conditio. Præclare se res habebat: libelli nominū ves-
trorum, consilijq; huius in manibus erant omnium, nul-
la nota, nullus color, nullæ sordes videbantur his senten-
tijs allinari posse: cūm iste repente ex alacri atq; lato, sic
erat

erat humilis, atq; de missus, ut non modo populo Róm. sed etiam sibi ipse condemnatus videretur. Ecce autem repente. his diebus paucis, comitijs cōsularibus factis, eadem illa vetera consilia pecunia maiore repetuntur, eademq; vestrae famæ fortunisque omnium insidiæ per eosdem homines comparatur. Quæ res primo iudices pertenui nobis argumento, indicioq; patefacta est: post aperto suspitionis introitu ad omnia intima istorum cōsilia sine vlllo errore peruenimus. Nā ut Hortensius CONS designatus domum reducebatur è cāpo cum maxima frequētia à multitudinē, sit obuiā casu ei multitudini C. Curio, quē ego hominem honoris potius, quā contumeliæ causa nominatū volo. Etenim tā dicam, quæ ille si cōmemorari noluisse, nō tāto in conventu, tā aperte, palamq; dixisset: quæ tamen à me pedetentim, cauteq; dicentur: ut & amicitia nostræ, & dignitatis illius habitatio esse intelligatur. Videt ad ipsam fornicem Pabianum in turba Verrem; appellat hominem, & ei voce maxima victoriā gratulatur: ipsū Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessariisque eius, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse. Renuncio, inquit, tibi, te hodiernis comitijs esse absolutum. Quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me deferunt: imò verò, ut quisque me viderat, narrabat. Alijs illud indignum, alijs ridiculum videbatur; ridiculum ijs, qui illius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitijs consularibus positam arbitrabantur indignum ijs, qui altius perspiciebant, & hanc gratulationem ad iudicium corrupendum spectantem arbitrabantur. Etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se, & me cum loquebantur, aperte iam, & perspicue nulla esse iudicia: qui reus pridie, in ipso

se condemnatum putabat, is, postea quam defensor eius
 consul est factus, absolvitur. Quid igitur? quod tota Sicilia,
 quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ,
 priuatæque literæ Romæ sunt, nihil ne id valebit? nihil,
 invito CONS. designato? Quid iudices? non crimina, non
 testes, non æstimationem pop. Rom. sequentur? non om-
 nia in vnus potestate, ac moderatone vertentur? Vere
 loquar iudices: vehementer me hæc res cōmouebat. opti-
 mus enim quisque ita loquebatur. Iste quidem tibi eripie-
 tur, sed nos non tenebimus iudicia diutius. etenim quis
 poterit Verre absoluto, de transferendis iudicijs recusare?
 Erat omnibus molestum: neque eos tam illius perditu su-
 bita læticia, quam hominis amplissimi noua gratulatio cō-
 mouebat. Cupiebam dissimulare me moleste ferre, cupie-
 bam animi dolorem vultu tegere, & taciturnitate celare,
 ecce autem illis ipsi diebus, cum Prætores designati forti-
 rentur, & M. Metello obtigisset, vt is de pecunijs repetun-
 dis quæreret: nunciatur mihi, tantam isti gratulationem
 esse factam, vt is quoque domum pueros mitteret, qui v-
 xori suæ nunciarent. Sane ne hæc quidem res mihi pla-
 cebat: neque tantopere quid in hac sorte metuendum mi-
 hi esset intelligebam. vnum illud ex hominibus certis,
 ex quibus omnia comperi, reperiēbam: fiscoꝝ comylures
 cum pecunia Siciliensia a quodam senatore ad equitē Ro-
 manum esse translatis: ex his quælix, fiscoꝝ ad Senatorem
 illum relictos esse caminorum meorum domine: diuiso-
 res omnium tribuum noctu ad istam vocatos. Ex quibus
 quidam, qui se omnia mea causa facere debere arbitra-
 tur, eadem illa nocte ad me venit: demonstrat oratione
 orationē vsus esset: conuincit morasse istum quodmi liberali-
 ter cor tractasset etiam antea, cū ipse præturam petisset,
 & proximis consularibus, prætorijque comitijs, deinde
 esse

esse pollicitum quantum vellent pecuniæ, si me Aedilitate decisissent: hoc alios negasse audere, alios respondisse, non putare id perfici posse: inuentum tamen esse sortem amicum ex eadem familia Q. Verrem Romilia, ex optima diuisorum disciplina, patris istius discipulum atque amicum, qui H. S. quingentis millibus depositis, id se perfectum polliceretur: & fuisse tamen nonnullos, qui se vnâ fœtuos esse dicerent, quæ cum ita essent, sane beneuolo animo me, vt magnopere cauerem, præmonebat. Sollicitabar rebus maximis vno, atq; eo perexiguo tēpore: vrgebāt comitia, & his ipsis oppugnabar grandi pecunia. instabat iudicium: ei quoque negotio fisci Sicilienses minabatur. agere quæ ad iudiciū pertinebant libere comitorū metu deterrebar: petitioni toto animo seruire propter iudicium non licebat: minati deniq; diuisoribus ratio non erat, propterea quod eos intelligere vdebat, me hoc iudicio districtum atq; obligatum futurum. Atque hoc ipso tēpore Siculis denuntiatum esse audio, primum ab Hortensio, domū ad illam vt venirent. Siculos, sane in eo liberos fuisse, qui, quam obrem accerferentur, cū intelligerēt, non venissent.

Interea comitia nostra, quorū iste se, vt cæterorum hæc anno comitorū, dominū esse arbitrabatur, haberi cōtō sunt. cursare iste homo potēs, cū filio blādo, & gratioso circū tribus: paternos amicos, hoc est, diuisores appellare omnes, & cōuenire. Quod cū esset intellectū, & animaduersum, fecit animo libentissimo populus Ro. vt cuius diuitiæ me de fide deducere non potuissent, ne eiusdē pecunijs de honore deciderer.

Postea quā illa petitionis magna cura liberatus sum, animo cœpi multo magis vacuo ac soluto, nihil aliud, nisi de iudicio agere, & cogitare. Reperio iudices hæc ab istis

consilia inita, & constituta, ut quacunquē opus esset ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum prætorem causa diceretur: in eo esse, hæc commoda: primum M. Metellum amicissimum, deinde Hortensium CONS. non solum sed etiam Q. Metellum: qui quàm isti sit amicus attēdite. dedit enim prærogatiuam suæ voluntatis cuiusmodi, ut isti pro prærogatiuis iam reddidisse videatur. An me ta citurum tantis de rebus existimauistis, & in tanto rei. existimationis que meæ periculo cuiquam cōsulturum potius, quam officio, & dignitati meæ? Accersit alter CONS. designatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quòd L. Metellus esset prætor in Sicilia: cum ijs ita loquitur, se cōsulē esse, fratrem suum alterum Siciliā prouinciā obtinere, alterū esse quæsiturum de pecunijs repetundis: Verri ne noceri possit multis rationibus esse prouisum. Quid est quæso Metelle iudicium corrumpere, si hoc non est? t. f. res, præsertim Siculos, timidos homines, & afflictos non solum auctoritate deterrere, sed etiā cōsulari metu, & duorum prætorum potestate? Quid faceres pro homine innocente, & propinquo, cum propter hominem perditissimū atque alienissimū de officio, ac dignitate decedis, & cōmittis ut quod ille distat, alicui, qui te ignorat, verum esse videatur? Nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, sed ceteros ex vestra familia, sed opera sua cōsulem factum. Duo igitur cōsules, & quæsitores erunt ex illius voluntate. Non solum effugiemus, inquit, hominē in quærendo nimium diligentem, nimiam seruientem populi exultationi, M. Glabronem, sed accedet nobis etiam illud: iudex est. M. Cæsonius collega nostri accusatoris, homo in rebus iudicandis spectatus, & cognitus: quem minime expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere: propterea quod iam antea, cum iudex

dex in Iuniano consilio fuisset, turpissimum illud facinus
 non solum graniter tulit, sed etiam in medium protulit,
 hunc iudicem ex Calend. Ian. non habebimus. Q. Man-
 limum, & Q. Cornificium duos seuerissimos, atque inte-
 gerimos iudices quod tribb. Pl. tum erunt, iudices non habe-
 bimus. P. Sulpicius iudex tristis, & integer magistratum
 ineat necesse est Nonis Decembr. M. Crepereius ex acer-
 rima illa equestri familia, & disciplina: L. Cassius ex fami-
 lia tum ad ceteras res, tum ad iudicandum seuerissima.
 Cn. Tremellius, homo summa religione, & diligentia:
 tres hi homines veteres tribb. militares sunt designati, ex
 Cal. Ian. non iudicabunt. Subfortiemur etiam in M. Metel-
 li locum, quoniam is huic ipsi quaestioni praefuturus est.
 Ita secundum Cal. Ian. & praetores & prope toto consilio
 commutato, magnas accusatoris minas, magnamque iu-
 dicij expectationem ad nostrum arbitrium, libidine mque
 eludemus. Nonae sunt hodie Sextiles: hora nona conue-
 nire coepistis: hunc diem iam ne numerant quidem. De-
 cem dies sunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius fa-
 cturus est, hi ludi dies quindecim auferent: deinde conti-
 nuo Romani consequentur. Ita prope XL. diebus interpo-
 sitis, tum denique se ad ea, quae a nobis dicta erunt, res-
 ponsuros esse arbitrantur: deinde se dicturos & dicendo
 & excusando facile ad ludos Victoriae: cum his plebeio-
 esse coniunctos: secundum quos aut nulli, aut pauci dies
 ad agendum futuri sunt. ita defessa, ac refrigerata accu-
 satione, rem integram ad M. Metellum praetorem esse
 venturam, quem ego hominem, si eius fidei diffusus es-
 sem, iudicem non retinuissem. Nunc tamen eo animo
 sum, ut eo iudice, quam praetore, hanc rem transigi ma-
 lim, & iurato suam, quam iniurato aliorum tabellas com-
 mittere.

Nunc ego iudices, iam vos consulo, quid mihi faciendū puteris, id enim consilij mihi profecto taciti dabitur, quod egomet mihi necessario, capiendum intelligo. Si utar ad dicendum meo legitimo tēpore, mei laboris, industriae, diligentiaeque; capiam fructum: & ex accusati- ne perficiā, ut nemo unquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior ad iudicium venisse videntur. sed in hac laude industriae meae reus ne elabatur summum periculū est. Quid est igitur, quod fieri possit? non obscurum, opinor, neque absconditum fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora referemus: nunc hominem tabulis, testibus, privatis, publicisque literis, autoritatibusque accuse mus.

Res omnis mihi tecum erit Hortensi, dicā apertē. si te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem, ego quoque in accusando atque in explicandis criminibus operā cōsumerem. nunc quomān pugnare contra me instituiti, non tā ex tua natura, quam ex istius tempore, & causa malitiosē: necesse est illi in odi rationi aliquo consilio obfistere. Tua ratio est, ut secundū huius ludos mihi respondere incipias: mea, ut ante primos Iustos obperendiam. ita fiet, ut tua ista ratio existimetur altuta. meū hoc consiliū necessarium. Verū illud, quod instituerā dicere, mihi rem tēpore esse huiusmodi est.

Ego cum hac causa Siculorum rogatu recepissim, idque mihi amplum, & praclarum existimassem, eos velle mea fidei, diligentiaeque periculum facere, qui innocentiae abstinentiaeque ferissent: tum suscepto negotio manus mihi quiddam propositū in quo meam in re publica libertatem populi Romani perspiciere posset. Nam illud mihi nequaquam dignum industriae, conatuque meo videbatur, istū a me in iudicium, iam omnium iudicio condemnatum.

vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia, & ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusd. m. iudicijs usus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. Nunc vero, quoniam hæc te omnis dominatio, regnumque iudiciorum tantoperè dilectat; & sunt homines, quos libidinis, infantiaque suæ neque pudet, neque tædet; qui quasi de industria in odium, offensionemque pop. Rom. irruere videantur hoc me profiteor suscepisse. nam magnum fortasse onus, & mihi periculosum; veruntamen dignum in quo omnes nervos ætatis, industriaque meæ conenderem. Quoniam totus ordo paucorum in probitate, & audacia premitur, & virgetur infantia iudiciorum: profiteor huic generi hominum me inimicum, accusatorem odiosum, assiduum, acerbum adversarium. hoc mihi sumo hoc mihi depono: quod agam in magistratu, quod & agam ex eo loco, ex quo me Populus Rom. Calp. Tan. secum agere de republica, ac de hominibus improbis voluit. hoc munus ad iustitiam meæ pop. Ro. amplissimum, pulcherrimumque polliceor. Moneo, prædicto, qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut sequestrare, aut interpretes corrumpendi iudicij solent esse, quique ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suam profecti sunt, abstinere in hoc iudicio manus animosque ab hoc scelere nefario. Erunt tum consules Hortensius cum summo imperio, & potestate: ego autem ædili, hoc est, paulo amplius, quam privatus. Tamen hæc huic usque diu res est, quam me acturum esse polliceor, ita pop. Rom. gloriata, atque iucunda, ut ipse consul in hac causa præ me munus etiam, si fieri possit, quam privatus esse videatur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expressis certis rebus, agentur, quæ intra decem annos, postquam iudicij ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefarie, flagitioseque facta sunt. Cognoscet ex

me popul. Roma. quid sit, qua nobrem, cum equester ordo
 iudicaret anno prope quinquaginta continuos, nulla iu-
 dice equite Romano iudicante, ne tenuissima quidem
 suspicio acceptæ pecuniæ ob rem iudicandam constituta
 sit: quid sit, quò iudicij ad senatorium ordinem transla-
 tis, sublataque pop. Rom. in vnumquenque nostrum po-
 testate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris H. S. arcies
 prætorium hominem honestè non posse damnari quid
 sit, quod P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio præ-
 tore de pecunijs repetundis, lis ætlimata sit eo nomine,
 quod ille ob rē iudicandam pecuniā accepisset quòd in C.
 Herennio, quòd in C. Popilio senatoribus, qui iurbo pecu-
 latus damnari sunt: quòd in M. Attilio, qui de maiestate
 damnatus est hoc planum factum est, eos pecuniam ob
 iudicandam accepisse: quòd inuenti sunt senatores, qui C.
 Verre pr. urbano sortiente, exiret in eum reum, quem in-
 cognita causa condemnarent: quòd inuentus est senator
 qui cum iudex esset in eodem iudicio ab reo pecuniā ac-
 ciperet, quam iudicibus diuideret, & ab accusatore, ut rē
 damnaret. Iam verò quomodo illam labem, in nominiā,
 calamitate mque totiū ordinis conquerat? hoc factum es-
 se in hac ciuitate, cum senatorius ordo iudicaret, ut dis-
 coloribus signis iuratorum hominum sententiæ notaren-
 tur: hæc omnia me diligenter, seuerè que acturum esse
 polliceor.

Quo me tandem animo fore putetis, siquid in hoc
 ipso iudicio intellexero simili aliqua ratione esse violatū
 atq; commissum? cum præsertim planum facere multis
 testibus possim, C. Verrem in Sicilia multis audientibus
 sæpe dixisse, se habere hominem potentem, cuius fiducia
 prouinciam spolaret: neque sibi soli pecuniam quærere,
 sed iugatiennium illud Præture Siciliensis distributum

habere, ut secum præclare agi diceret, si vnus an nūquā
 stum in rē suā conuerteret, alterum patronis & defensori-
 bus suis traderet: tertium illam vberimum quæstiosissi-
 mumq; annum totam iudicibus reseruet. Ex quo mihi
 venit in mentem illud dicere, quod apud M. Glabronem
 nuper cum in reijciendis iudicibus commemorassem,
 intellexi vehementer pop. Ro. cō moueri: me arbitrari fo-
 re, uti nationes exterae legatos ad pop. Ro. mitterent, ut lex
 de pecunijs repetundis, iudiciūque tolleretur: si enim iudi-
 cia nulla sint, tantum vnūqueque ablaturum putat quā-
 tum sibi, ac liberis suis satis esse arbitretur. nunc quōd eius-
 modi iudicia sunt, tantum vnūque inq; auferre, quātum
 sibi, patronis, aduocatis, prætoribus, iudicibus satis faturū
 sit. hoc profecto infinitum esse, se auarissimi hominis cu-
 piditati satis facere posse, nocentissimæ victoriæ non pos-
 se. O commemoranda iudicia, præclaræque existimationē
 nostri ordini scū socij pop. Ro. iudicia de pecunijs repe-
 tundis fieri nolūt, quæ a maioribus nostris sociorū causa
 comparata sunt.

An iste vnquā de se bonam spē habuisset, nisi de vo-
 bis malam opinionem animo imbibisset? Quo maiore e-
 tiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet, quā est ap-
 ud pop. & Romanum, cum in auaritia, scelere, periurio
 vos suis similes esse arbitretur. Cui loco per deos immorta-
 les iudices consulite, ac prouidete; moneo, prædicoque id
 quod intelligo, et pas opportunitissimū vobis hoc diuinitus
 datū esse, ut odio invidi, infamia, turpitudine totam or-
 dinem liberetis: nulla in iudicijs seueritas, nulla religio,
 nulla denique iam existimātor esse iudicia, itaque a pop.
 Ro. conteamur, despiciamur, graui diuturna que iam fla-
 gramas infamia.

Neque enim vllā aliam ob causam populus Roma-
 nus

nus tribunitiā potestatem tantō studio requisivit quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re uera iudicia poscebat. Neque hoc Q. Catulum hominem sapientissimū, atq; amplissimum fugit, qui Cn. Pōpeio viro fortissimo, & clarissimo de tribunitiā potestate referēte, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate usus. Patres Conscriptos iudicia malē, & flagitiose tueri: quōd si in rebus iudicandis pop. Rom. existimationi satisfacere voluissent, non tantoperē homines fuisse tribunitiā potestatem desideraturos. Ipse deniq; Cn. Pōpeius, cū primum concionem ad urbem consul designatus habuit, vbi (id quōd maximē expectari videbatur) ostendit se tribunitiā potestatem restitutum: factus est in eo strepitus, & grata concionis admurmuratio. Idem in eadem concione cū dixisset, populatas vexatasque esse provincias, iudicia autem turpia, & flagitiosa fieri, ei rei se prouidere, ac consulere velle: tum verō non strepitu, sed maximo clamore suam populus Roma. significauit voluntatē.

Nunc autem homines in speculis sunt obseruant que madmodum se vnusquisque vestrum perat in retinenda religione, conseruandisq; legibus: vident adhuc potē legem tribunitiā vnū senatorem velle nullissimum esse damnatum, quod tamen non reprehendunt, tamen magnopere quod laudent non habent. Nulla est enim laus, ibi esse integrum, vbi nemo est, qui aut possit aut conetur corrumpere. Hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus Rom. de vobis iudicabit: in hoc homine statuetur, possit ne senatoribus iudicantibus homo necentissimus, pecuniosissimusque damnari. Deinde est huiusmodi reus, in quo homine nihil sit, prater summa peccata, maximaque pecuniam: vt si liberatus sit nulla reus suspicio, nisi ea, quae turpissima est, residere possit, ne gratia, non

cognitionē. nōn alijs rectè factis, non denique aliquo mediocri vitio tot tantaque eius vitia subleuata esse existimabuntur.

Postremò ego causam sic agam iudices, eiusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas, proferam, vt nemo à vobis, vt istum absoluatis, per gratiam conetur contendere. Habeo autem certam viam, atq; rationem, qua omnes illorum conatus inuestigare, & confequi possim. Ita res à me agetur, vt in eorum consilijs omnibus nō modo aures hominū, sed etiā oculi populi Rom. interesse videantur. vos aliquot iā per annos conceptam huic ordini turpitudinem atq; infamiam delere, ac tollere potestis. Constat inter omnes, post hæc constituta iudicia, quibus nunc vtimur, nullum hoc splendore, atq; hæc dignitate consilium fuisse. Hic si quid erit offensum, omnes homines non iam ex eodē ordine alios magis idoneos, quod fieri nō potest, sed aliū omnino ordinē ad res iudicandas querendum arbitrabuntur. Qua propter primum ab dijs immortalibus, quod sperare mihi videor, hoc idem iudices peto, vt in hoc iudicio nemo improbus, præter eum, qui iam pridem inuentus est, reperiat: deinde, si plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Rom. iudices, confirmo, vitam mihi hercule mihi prius, quam vim perseuerantiamque ad illorum improbitatem persequendam defuturam.

Verum quod ego laboribus, periculis, inimicitijsque meis tum cum admissam erit dedecus seuerè me persecutorum esse polliceor, id ne accidat, tu tua sapientia, auctoritate, diligentia, M. Glabrio potes providere: suscipe causam iudiciorū, suscipe causam seueritatis, integritatis, fidei, religionis: suscipe causam Senatus, vt is hoc iudicio probatus, cū populo Rom. & in laude, & in gratia esse possit.

fit. Cogita quo loco sis: quid dare populo Rom. quid red-
dere maioribus tuis debeat: fac tibi paternæ legis Aciliæ
veniat in mentem, qua lege populus Ro. de pecunijs repe-
tundis optimis iudicijs, severissimisq; iudicibus usus est.
Circulant te summæ auctoritates, quæ te obliuisci laudis
domesticæ nō sinant, quæ te dies noctesq; cōmoueant; for-
tissimum tibi patrem, sapientissimū auū, gravissimū soc-
erū fuisse. Quare si Glabrionis patris vim, & acrimoniā ce-
peris ad resistendum hominibus audacissimis; si aui Scæ-
tolæ prudentiam ad prospiciendas insidias, quæ tuæ, atq;
horum famæ cōparantur, si loceri Scauri constantiam, vt
ne quis te de vera, & certa possit sententia dimouere: in-
telliget populus Ro. integerrimo atq; honestissimo præ-
tore, delectoq; consilio, nocentireo magnitudinem pecu-
niæ plus habuisse momenti ad suspicionem criminis, quā
ad rationem salutis.

Mihi certum est non cōmitterē, vt in hac causa præ-
tor nobis, cōsiliūq; mutetur: non pariat rem in id tēpus
adduci, vt Siculi, quos adhuc serui designatorum cōsulum
non mouerunt, cum eos neuo exēplo vniuersos arcesse-
rent, eos tū lictores cōsulum vocent: vt homines miseri,
antea socij atq; amici populi Rom. nunc serui ac suppli-
ces, non modo ius suum, fortunaq; omnes eorum impe-
ria mittant, verū etiā deplorandi iuris sui potestatem nō
habeant. Non sinā profecto causa a me perorata XL. die-
bus interpositis, tū nobis deniq; respondeāt, cū accusatio
nostra in obliuionē diuturnitate adducta sit: non commir-
tam, ut tam res iudicetur, cum hæc frequentia totius Ita-
liæ Roma discesserit, quæ conuenit vno tempore vndiq;
comitorum, iudiciorum, centendiq; causa. huius iudicij,
& laudis fructū, & offentionis periculum, & vestrū labo-
rem, sollicitudinemq; nostram, scientiam quid agatur, me-
moriam

inoriamque quid aliud quoque dictum sit, omnium potest esse oportere. Faciam hoc non nouum, sed ab ijs qui nunc principes nostrae ciuitatis sunt, ante factum, ut testibus utar. Sciam illud a me nouum iudices cognoscetis, quod ita testes constitutam, ut crimen totum explicem: ubi id interrogando, argumentis, atque oratione firmauero, tum testes ad crimen accommodem: ut nihil inter illam usitatam accusationem, atque hanc nouam intersit, nisi quod in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur; hic in singulas res dabuntur: ut illis quoque eadem interrogandi facultas argumentandi, dicendi que sit. Si quis erit qui perpetuam orationem, accusationemque desideret: altera a iudice audiet: nunquid quod facimus, ea ratione, ut malitiam illorum consilio nostro occurramus, necessario fieri intelligat.

Hac prima actionis erit accusatio. Dicimus C. Verrem, cum multa libidinosè, multa crudeliter in ciues Romanosque in socios, multa in deos, hominesque nefariè fecerit, quod tum praetor ex quadringentis sestertium ex Sicilia contra leges abstulisset, hoc testibus, hoc tabulis priuatis publicisque autoritatibus ita vobis planum faciemus, ut huiusmodi, etiam si spatium ad dicendum nostro commendo, vacuosque dies habuissemus, tamen oratione longa, nihil opus fuisse.

FINIS.

RES
64908

Handwritten text at the top of the page, possibly a date or header, written in cursive.

Handwritten text on the right side of the page, oriented vertically.

Large, central handwritten text in cursive script, possibly a signature or main body of text.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or footer.

Vertical handwritten text on the right side of the page, continuing from the top right.

est salutaris

Dei gratia

et

Joan. Baptistae

apostolice sedis

instructio per inter gelidias Drauit ad 2665



Mis. 1

Regius

Dudley

Lucius

Capitulum

de Luca

1111